

ПОЛИТИЧКИ МИТОВИ НЕОЛИБЕРАЛИЗМА

Миша Стојадиновић
Живојин Ђурић

Миша Стојадиновић
Живојин Ђурић

ПОЛИТИЧКИ МИТОВИ НЕОЛИБЕРАЛИЗМА

Београд, 2017.

Миша Стојадиновић
Живојин Ђурић
ПОЛИТИЧКИ МИТОВИ НЕОЛИБЕРАЛИЗМА

Издавач

Институт за политичке студије
Светозара Марковића 36, Београд

За издавача

др Живојин Ђурић

Уређивачки одбор

Проф. др Миломир Степић,
Др Момчило Суботић, научни саветник
Др Ђорђе Стојановић, научни сарадник

Рецензенти

Проф. др Владимир Вулетић
Проф. др Виолета Таловић
Проф. др Јован Базић
Проф. др Љубинко Милосављевић

Штампа

еселогe д.о.о. Београд

Тираж

300

Ова монографија је настала као резултат рада на пројекту: „Демократски и национални капацитети политичких институција Србије у процесу међународних интеграција” (бр. 179009), који је финансиран од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

САДРЖАЈ

TABLE DES MATIERES	6
CONTENTS	9
СОДЕРЖАНИЕ	12
УМЕСТО ПРЕДГОВОРА: ИНТЕРВЈУ СА ПРОФЕСОРОМ АЛЕНОМ БАДЈУОМ	15
EN GUISE DE PREFACE : UN ENTRETIEN AVEC PROFESSEUR ALAIN BADIOU	20
INSTEAD OF PREFACE: INTERVIEW WITH PROFESSOR ALAIN BADIOU	25
ВМЕСТО ПРЕДИСЛОВИЈА: ИНТЕРВЈУ С ПРОФЕССОРОМ АЛЕНОМ БАДЈЮ	29
УВОДНА РЕЧ	34
МОРАЛНОСТ ПОЛИТИКЕ	
Зачеци теоријског разматрања односа између морала и политике	39
Проблем „прљавих руку“	45
ПОЛИТИЧКИ МИТ И НЕОЛИБЕРАЛНО ОТУЂЕЊЕ ЧОВЕКА	
<i>Mythos vs. logos</i>	55
Политички мит и обликовање људског друштва	61
Неолиберално отуђење човека	67
Профит изнад човека: неолиберализам и култура	71
Неолиберална монополизација науке	79
СУДБИНА НАЦИОНАЛНЕ ДРЖАВЕ И НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА У ЕПОХИ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ	
Национална држава у контексту савремених друштвених процеса	91

Национална држава у вртлогу неолиберализма	101
Питање суверенитета националних држава у савременом друштву	109
Национални идентитет у контексту савремених друштвених процеса	117
Национални идентитет у контексту европских интеграција	123
ДЕМОКРАТИЗАЦИЈА И/ИЛИ ДЕМОНИЗАЦИЈА САВРЕМЕНОГ ДРУШТВА – политичко и економско насиље неоимперијализма –	
Савремено друштво као друштво ризика	131
Политика и насиље у савременом друштву	143
Политичко насиље и глобализација	157
Изазови неоимперијалног концепта глобализације	163
Праведни рат и угрожавање демократије	169
Неоимперијална пракса као главна претња демократији	179
СЛОВЕНИ И НОВИ СВЕТСКИ ПОРЕДАК	
Привлачност евроазијских интеграција	191
Словенски народи у контексту међународних интеграција	197
Русија и Запад – демонстрација моћи и амерички тоталитаризам	205
Нови играчи на светској сцени	213
НЕОЛИБЕРАЛНО УРУШАВАЊЕ СРБИЈЕ: социјално-економски аспекти промашене приватизације у Србији	
Неолиберална транзиција у Србији	219
Проблеми и последице приватизације у Србији	227
Поверење грађана Србије у политичке институције	233
Неоимперијално условљавање Србије	239

И НА КРАЈУ – ЗНАЧАЈ ДЕМИТОЛОГИЗАЦИЈЕ И ДЕМИСТИФИКАЦИЈЕ САВРЕМЕНОГ ДРУШТВА	245
CONCLUSION – LA NECESSITE DE DEMYTHOLOGISER ET DEMYSTIFIER LE MONDE CONTEMPORAIN	249
FINAL REMARKS – THE IMPORTANCE OF DEMYTHOLOGIZATION AND DEMYSTIFICATION OF THE CONTEMPORARY SOCIETY	253
И В КОНЦЕ – ЗНАЧИМОСТЬ ДЕМИФОЛОГИЗАЦИИ И ДЕМИСТИФИКАЦИИ СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА	257
ЛИТЕРАТУРА	263
САДРЖАЈ ТАБЕЛА И ГРАФИКОНА	279

TABLE DES MATIERES

УМЕСТО ПРЕДГОВОРА: ИНТЕРВЬУ СА ПРОФЕСОРОМ АЛЕНОМ БАДЬУОМ	15
EN GUISE DE PREFACE : UN ENTRETIEN AVEC PROFESSEUR ALAIN BADIOU	20
INSTEAD OF PREFACE: INTERVIEW WITH PROFESSOR ALAIN BADIOU	25
ВМЕСТО ПРЕДИСЛОВИЯ: ИНТЕРВЬЮ С ПРОФЕССОРОМ АЛЕНОМ БАДЬЮ	29
INTRODUCTION	34
LA MORALITE POLITIQUE	
La morale et la politique- les origines des approches théoriques	39
Le problème des «mains sales»	45
LE MYTHE POLITIQUE ET L'ALIENATION NEOLIBERALE DE L'HOMME	
<i>Mythos vs. logos</i>	55
Le mythe politique et la formation de la société	61
L'aliénation néolibérale de l'homme	67
Le profit au-dessus de l'homme : le néolibéralisme et la culture	71
Le monopole néolibéral de la science	79
LE DESTIN DE L'ÉTAT NATIONAL ET DE L'IDENTITE NATIONALE AU TEMPS DE LA MONDIALISATION	
L'État national dans le contexte des processus sociaux contemporains	91
L'État national dans le tourbillon néolibéral	101
La question de la souveraineté de l'État-nation dans le monde contemporain	109

L'identité nationale dans le contexte des processus sociaux contemporains	117
L'identité nationale et les intégrations européennes	123
DEMOCRATISER OU DIABOLISER LA SOCIETE CONTEMPORAINE– LA VIOLENCE POLITIQUE ET ECONOMIQUE DU NEO-IMPERIALISME	
La société contemporaine en tant que société du risque	131
La politique et la violence dans le monde contemporain	143
La violence politique et la mondialisation	157
Les enjeux du concept néo-impérialiste de la mondialisation	163
La guerre juste et la démocratie mise en danger	169
La politique néo-impérialiste comme principale menace pour la démocratie	179
LES PEUPLES SLAVES ET LE NOUVEL ORDRE MONDIAL	
L'attrait des intégrations eurasiatiques	191
Les peuples slaves et le contexte des intégrations internationales	197
La Russie et l'Ouest – la démonstration du pouvoir et le totalitarisme américain	205
Les nouveaux joueurs sur la scène politique internationale.....	213
L'EFFONDREMENT NEOLIBERAL DE LA SERBIE – L'ASPECT SOCIO-ECONOMIQUE DES PRIVATISATIONS RATEES	
La transition néolibérale en Serbie	219
Les problèmes et les conséquences de la privatisation en Serbie	227
La confiance des citoyens dans les institutions politique en Serbie	233
La serbie face aux contraintes néo-impérialistes	239

И НА КРАЈУ – ЗНАЧАЈ ДЕМИТОЛОГИЗАЦИЈЕ И ДЕМОСТИФИКАЦИЈЕ САВРЕМЕНОГ ДРУШТВА	245
CONCLUSION – LA NECESSITE DE DEMYTHOLOGISER ET DEMYSTIFIER LE MONDE CONTEMPORAIN	249
FINAL REMARKS – THE IMPORTANCE OF DEMYTHOLOGIZATION AND DEMYSTIFICATION OF THE CONTEMPORARY SOCIETY	253
И В КОНЦЕ – ЗНАЧИМОСТЪ ДЕМИФОЛОГИЗАЦИИ И ДЕМИСТИФИКАЦИИ СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА	257
BIBLIOGRAPHIE	263
TABLE DES MATIERES DES GRAPHIQUES ET DES TABLEAUX	279

CONTENTS

УМЕСТО ПРЕДГОВОРА: ИНТЕРВЬЮ С ПРОФЕССОРОМ АЛЕНОМ БАДЬЮМ	15
EN GUISE DE PREFACE : UN ENTRETIEN AVEC PROFESSEUR ALAIN BADIOU	20
INSTEAD OF PREFACE: INTERVIEW WITH PROFESSOR ALAIN BADIOU	25
ВМЕСТО ПРЕДИСЛОВИЯ: ИНТЕРВЬЮ С ПРОФЕССОРОМ АЛЕНОМ БАДЬЮ	29
INTRODUCTORY WORD	34
MORALITY OF POLITICS	
The Origins of Theoretical Analysis of the Relations between Moral and Politics	39
The Problem of “Dirty Hands”	45
POLITICAL MYTH AND NEOLIBERAL ALIENATION OF MAN	
<i>Mythos vs. Logos</i>	55
Political Myth and Shaping of Human Society	61
Neoliberal Alienation of Man	67
Profit Over People: Neoliberalism And Culture	71
Neoliberal Monopolization of Science	79
THE FAITH OF NATION STATE AND NATIONAL IDENTITY IN THE ERA OF GLOBALIZATION	
The Nation State in the Context of Contemporary Social Processes	91
The Nation State in Neoliberal Vortex	101
The Question of Sovereignty of Nation States in Contemporary Society	109

National Identity in the Context of Contemporary Social Processes	117
National Identity in the Context of European Integrations	123
DEMOCRATIZATION AND/OR DEMONIZATION OF CONTEMPORARY SOCIETY – POLITICAL AND ECONOMIC VIOLENCE OF NEOLIBERALISM	
Contemporary Society as “Risk Society”	131
Politics and Violence in Contemporary Society	143
Political Violence and Globalization	157
Challenges of Neo-Imperial Concept of Globalization	163
Just War and its Threat to Democracy	169
Neo-Imperial Practice as a Major Threat to Democracy	179
THE SLAVIC NATIONS AND THE NEW WORLD ORDER	
The Allure of the Eurasian Integrations	191
The Slavic Nations in the Context of International Integrations	197
Russia and the West – A Demonstration of Power and the American Totalitarianism	205
New Players at the Global Stage	213
NEOLIBERAL COLLAPSE OF THE REPUBLIC OF SERBIA – SOCIO-ECONOMIC ASPECTS OF THE FAILED PRIVATIZATION PROCESS IN SERBIA	
Neoliberal Transition Process in Serbia	219
Problems and Consequences of Privatization Process in the Republic of Serbia	227
The Confidences of Citizens in Serbia in Political Institutions	233
Posing Neo-Imperial Conditions to the Republic of Serbia	239
И НА КРАЈУ – ЗНАЧАЈ ДЕМИТОЛОГИЗАЦИЈЕ И ДЕМОСТИФИКАЦИЈЕ САВРЕМЕНОГ ДРУШТВА	245

CONCLUSION – LA NECESSITE DE DEMYTHOLOGISER ET DEMYSTIFIER LE MONDE CONTEMPORAIN	249
FINAL REMARKS – THE IMPORTANCE OF DEMYTHOLOGIZATION AND DEMYSTIFICATION OF THE CONTEMPORARY SOCIETY	253
И В КОНЦЕ – ЗНАЧИМОСТЬ ДЕМИФОЛОГИЗАЦИИ И ДЕМИСТИФИКАЦИИ СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА	257
BIBLIOGRAPHY	263
THE CONTENTS OF TABLES AND CHARTS	279

СОДЕРЖАНИЕ

УМЕСТО ПРЕДГОВОРА: ИНТЕРВЬЮ С ПРОФЕССОРОМ АЛЕНОМ БАДЬЮМ	15
EN GUISE DE PREFACE : UN ENTRETIEN AVEC PROFESSEUR ALAIN BADIOU	20
INSTEAD OF PREFACE: INTERVIEW WITH PROFESSOR ALAIN BADIOU	25
ВМЕСТО ПРЕДИСЛОВИЯ: ИНТЕРВЬЮ С ПРОФЕССОРОМ АЛЕНОМ БАДЬЮ	29
ВСТУПИТЕЛЬНОЕ СЛОВО	34
НРАВСТВЕННОСТЬ ПОЛИТИКИ	
Начало теоретического рассмотрения отношения политики и нравственности	39
Политика и нравственность в современном обществе Проблема «грязных рук»	45
ПОЛИТИЧЕСКИЙ МИФ И НЕОЛИБЕРАЛЬНОЕ ОТЧУЖДЕНИЕ ЧЕЛОВЕКА	
<i>Mythos vs. Logos</i>	55
Политический миф и формирование человеческого общества	61
Неолиберальное отчуждение человека	67
Прибыль над человеком: неолиберализм и культура	71
Неолиберальная монополизация науки	79
СУДЬБА НАЦИОНАЛЬНОГО ГОСУДАРСТВА И НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ В ЭПОХУ ГЛОБАЛИЗАЦИИ	
Национальное государство в контексте современных общественных процессов	91
Национальное государство в вихре неолиберализма	101

Вопрос суверенитета национальных государств в современном обществе	109
Национальная идентичность в контексте современных общественных процессов	117
Национальная идентичность в контексте европейской интеграции	123
ДЕМОКРАТИЗАЦИЯ И/ИЛИ ДЕМОНИЗАЦИЯ СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА - политическое и экономическое насилие неоимпериализма	
Современное общество как общество риска	131
Политика и насилие в современном обществе	143
Политическое насилие и глобализация	157
Вызовы неоимпериального концепта глобализации	163
Справедливая война и угрозы демократии	169
Неоимпериальная практика как главная угроза демократии	179
СЛАВЯНЕ И НОВЫЙ МИРОВОЙ ПОРЯДОК	
Привлекательность евроазиатской интерации	191
Славянские народы в контексте международной интеграции	197
Россия и Запад – демонстрация силы и американский тоталитаризм	205
Новые игроки на мировой сцене	213
НЕОЛИБЕРАЛЬНОЕ РАЗРУШЕНИЕ СЕРБИИ – социально-экономические аспекты ошибочной транзиции в Сербии	
Неолиберальная транзиция в Сербии	219
Проблемы и последствия приватизации в Сербии	227
Доверие граждан Сербии к политическим институтам	229
Неолиберальное обусловливание Сербии	235
И НА КРАЈУ – ЗНАЧАЈ ДЕМИТОЛОГИЗАЦИЈЕ И ДЕМОСТИФИКАЦИЈЕ САВРЕМЕНОГ ДРУШТВА	
	245

CONCLUSION – LA NECESSITE DE DEMYTHOLOGISER ET DEMYSTIFIER LE MONDE CONTEMPORAIN	249
FINAL REMARKS – THE IMPORTANCE OF DEMYTHOLOGIZATION AND DEMYSTIFICATION OF THE CONTEMPORARY SOCIETY	253
И В КОНЦЕ – ЗНАЧИМОСТЬ ДЕМИФОЛОГИЗАЦИИ И ДЕМИСТИФИКАЦИИ СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА	257
БИБЛИОГРАФИЯ	263
СОДЕРЖАНИЕ ТАБЛИЦ И ГРАФИКОВ	279

УМЕСТО ПРЕДГОВОРА: ИНТЕРВЈУ СА ПРОФЕСОРОМ АЛЕНОМ БАДЈУОМ

Професор Ален Бадју [Alain Badiou] представља једног од најпознатијих и најутицајнијих интелектуалаца данашњице. Овај велики француски филозоф указује да је капитализам изграђен на неправди и да уништава човечанство, па га се што пре треба решити. Професор Бадју свакодневно на свом примеру демонстрира ону чувену реченицу Ноама Чомског [Noam Chomsky] да одговорност интелектуалаца лежи у томе да говоре истину и обелодањују лажи. Ален Бадју истиче да данашње зло није више тако очигледно, већ да је прикривено привлачношћу капитализма. Управо у овоме лежи разлог због чега смо контактирали професора Бадјуа како би прокоментарисао нека од кључних питања којима се наша монографија бави.

Овде бисмо желели пре свега да се захвалимо професору Бадјуу што је пристао да уради интервју са нама. Велику захвалност дугујемо и Милошу Кнежевићу који нам је омогућио контакт са професором Аленом Бадјуом приликом његовог доласка у Србију јануара 2015. године. Том приликом смо имали част да присуствујемо предавању професора Алена Бадјуа које је организовано у Дому културе Студентски град на Новом Београду, када се буквално тражило место више, и када и поред огромних капацитета није било могуће сместити огроман број посетилаца. О величини овог интелектуалца сведочи и то што је за време предавања огромну пажњу посветио студентима охрабрујући их да постављају питања стрпљиво дајући одговоре свима.

Такође, захваљујемо се и професорки Изабел Водоз [Isabelle Vodoz] која нам је била од велике помоћи приликом преписке са професором Бадјуом. Овај интервју овде дајемо у целости:

1. Данас је врло тешко бити интелектуалац који критички мисли. Налазимо све више оних интелектуалаца који су стали на страну неолибералног модела друштвеног развоја. Како ви видите положај и улогу интелектуалца у савременом друштву?

А.Б: Немогуће је дефинисати једну „улогу“ интелектуалца. Они су, као и сви остали, само одраз великих противречности које одликују и одређују свет у коме живе, пишу, говоре и интервенишу. Увек је било и реакционарних и прогресивних и комунистичких интелектуалаца... Као и током рата, било је интелектуалаца у покрету отпора и оних који су сарађивали са непријатељима. Почев од осамдесетих година, свет је постао одредив полазећи од чињенице да је контрареволуционарна и капиталистичка буржоазија завладала планетом, користећи првенствено неуспех искуства „државног комунизма“. Та либерална реакција још није завршена. Већина интелектуалаца се ту придружила, поставши тако, да преузем Низанов израз, „пси чувари“ успостављеног поретка. Али на крају крајева, бити у позицији мањине није ништа застрашујуће! То је чак често и веома узбудљиво јер на тај начин „мале“ победе се још више цене...

2. Демократија је један од концепата који је често идеализован и идеологизован. Тај концепт је поготово злоупотребљен од стране политичких елита, или прецизније псеудо-елита, које су декларативно спремне да све ураде како би демократија победила у друштву, док у стварности они раде за своје интересе. Ви сте међу оним реткима који критикују демократију наглашавајући њену ауторитарну страну, при чему је, са друге стране, данас непожељно, чак и забрањено, не бити демократа. По вашем мишљењу, која је кључна тачка демократског развоја модерне државе?

А.Б: Модерна држава је од „демократије“ направила свој главни пропагандни аргумент. Та „демократија“ почива у основи на консензусу који иде у прилог победничком капитализму. Гласање се ту састоји у бирању између неколико

нијанси које су све подређене доминантном систему. Више него икад, како је то већ Маркс запазио, владе су „овлашћени представници“ капитала. У Француској данас готово да више и нема независних медија: сви познати листови и сви велики телевизијски и радио канали су откупљени од стране великих предузећа које се котирају на берзи. Додајмо да чак и „слободе“, којима се западне владе толико поносе, постепено су ограничаване штеточинским законима, као на пример оним о „ванредном стању“, или којима се стигматизује нека мањина у друштву. Понављам овде: узалуд је тврдња о борби против владајућег либералног капитализма у оквирима његовог политичког система, тј. „демократије“ за коју ја предлажем назив: капиталистичко-парламентарна.

3. Видимо да је међународно право постало средство демонстрације моћи великих сила. Тамо где неолиберална доктрина наиђе на препреку она добија обресе неоимперијалне праксе. Како разрешити тај проблем с обзиром да у међународном праву, како је то једном запазила Јули Зех, контролори контролишу сами себе, и то на један разоравајући начин?

АБ: Али, ко је икада могао поверовати да је у једном оваквом свету могло постојати једно истинско „међународно право“? УН су бастион великих сила, и финансиране су углавном од стране америчке владе! Ипак је индикативно да чувени „међународни суд“ суди само побеђенима у грађанским ратовима, и то нарочито Африканцима, када су познати злочини почињени од стране великих сила као и потпуна равнодушност према „праву“ када се ради о њиховим империјалним интересима. Само би једна истинска Комунистичка интернационала (у изворном смислу те речи) могла да покрене прави кривични прогон злочина које су државе учиниле. Поверавање таквог кривичног гоњења империјалним силама, сакривеним из Организације уједињених нација или НАТО-а, а понекад чак и неприкривено, је запрепашћујуће.

4. Током ваше посете Београду изјавили сте током предавања у Студентском културном центру да пораз велике идеје комунизма не значи уједно да бисмо требали напустити ту идеју и приступити светском капитализму који би сигурно довео до рата. По вашем мишљењу, без

комунистичке идеје човечанство ће бити изложено коначном светском сукобу. Како одбацити капитализам када је неолиберализам, упркос очигледним слабостима, све више посматран као владајућа парадигма која одређује политичко и теоријско искуство нашег времена?

АБ: Борба против нечије свемоћи не може прихватити аргумент према коме је једна парадигма исправна зато што је (...) владајућа! Чињеница је да последњих тридесетак година либерална парадигма, односно диктатура једног уског круга људи, доминира нашим животима. То треба да буде један додатан разлог за промовисање, са непресушном енергијом, једне нове комунистичке парадигме, имајући у виду неуспехе у XX веку, и не одустајући од водећих идеја једне истинске еманципације читавог човечанства.

5. Данас се воде многобројни ратови широм света у име демократије, борбе против тероризма, поштовања људских права (...), док је стварност потпуно другачија. Односи између САД и Русије су погоршани и пролазе кроз најгоре раздобље још од Хладног рата. Како ви видите тај проблем и ко по вама сноси највећу кривицу за овакве догађаје на светском плану?

А.Б: Победа светског капитализма и његових слугу у оквиру држава је сасвим природно распламсала класичне империјалне ривалитете. Отимање сировина и пољопривредних ресурса у Африци, као и лудачка експлоатација огромних радничких слојева у Азији, све то увећава апетите супротстављених сила, слично финансијском надметању великих компанија. Немојмо имати ни трунку сумње: ако се ниједна алтернативна визија не супротстави на светском плану овој мулти-империјалној доминацији, ми корачамо право ка свеопштем рату који је у суштини можда и започео. Само је комунизам носилац мира, и на ово треба стално подсећати јавно мњење које је у искушењу да пригрли националистички дискурс, и које ће пре или касније бити изманипулисано зарад вођења ужасних ратова.

6. Тероризам је постао једна од највећих претњи у модерном друштву. Број терористичких напада расте, а поготово је Француска била погођена њима. Како се можемо борити против тероризма у данашњем свету?

АБ: Треба појмити „тероризам“ онаквим какав јесте: као појаву банди фашистичког типа са површним верским слојевима које поседују тешко наоружање и заштићене су од стране ове или оне државе у нафтним подручјима, које су пак и саме изложене мафијашким ривалствима која чак надмашују и њихов значај. Сав тај чвор доводи до неразрешивих ситуација на Блиском истоку које умногоме подсећају на Балкан пре Првог светског рата. Додајмо и то да фашистичке банде, као и увек, профитирају на последицама кризе капитала и хроничне незапослености које погађају и дезоријентишу значајан део омладине, нарочито у сиромашним предграђима великих градова. И ту је такође излаз из свега у омогућавању другачије перспективе, првенствено дотичној омладини захваћеној ниҳилизмом, уместо опције да се она препусти профашистичком национализму. Да та другачија перспектива може бити само антикапиталистичка и светска, то је очигледно. Увек се враћамо на исту тврдњу: оживети и ширити обновљену комунистичку идеју.

EN GUISE DE PREFACE : UN ENTRETIEN AVEC PROFESSEUR ALAIN BADIOU

Alain Badiou, professeur émérite à l'École normale supérieure, est l'un des penseurs les plus connus et les plus influents d'aujourd'hui. Ce grand philosophe français démasque dans ses œuvres l'injustice de l'idéologie capitaliste et ses effets néfastes à l'humanité, en rappelant l'urgence de s'y opposer. A. Badiou est l'exemple vivant de la fameuse phrase de Noam Chomsky selon laquelle la responsabilité des intellectuels est de dire la vérité et de dénoncer le mensonge. Sa philosophie nous montre que le mal auquel nous faisons face n'est plus évident, mais obscurci par les attraits du capitalisme. Pour toutes ces raisons, nous avons choisi de contacter Alain Badiou et de discuter des questions-clés abordées dans cet ouvrage avec lui.

Nous tenons en particulier à exprimer ici toute notre reconnaissance envers Alain Badiou pour avoir accepté de nous accorder cet entretien. Nous remercions également Miloš Knežević qui nous a aidés à contacter Alain Badiou à l'occasion de sa visite en Serbie en janvier 2015. Nous avons eu l'honneur exceptionnel d'assister à sa conférence organisée au centre culturel *Studentski grad*, dans une salle qui, malgré sa grande capacité, ne pouvait pas accueillir tous ceux qui souhaitaient écouter ses propos. La sollicitude d'A. Badiou envers le jeune public des étudiants qu'il encourageait à participer au débat, ses réponses bien détaillées à toute question montrent que sa réputation de maître à penser est largement méritée. Nous remercions également Madame Isabelle Vodoz pour son indispensable aide lors de notre correspondance avec A. Badiou. Nous présentons ci-dessous la version intégrale de notre conversation avec Alain Badiou:

1. Il est très difficile aujourd'hui d'être intellectuel ayant une pensée critique. On trouve de plus en plus parmi les intellectuels ceux qui sont au côté du modèle néolibéral du développement social. Comment voyez-vous la position et le rôle de l'intellectuel dans la société moderne?

AB. On ne peut définir « un » rôle pour les intellectuels. Ils ne sont après tout, comme tout le monde, que des reflets des grandes contradictions qui traversent et définissent le monde dans lequel ils vivent, écrivent, parlent et interviennent. Il y a toujours eu des intellectuels réactionnaires et des intellectuels progressistes, communistes etc... Comme pendant la guerre, il y a eu des intellectuels résistants et des intellectuels collaborateurs. Depuis les années quatre-vingt, le monde est définissable à partir du fait qu'une contre-révolution bourgeoise et capitaliste a balayé la planète, profitant principalement de l'échec des expériences de « communisme d'Etat ». Cette réaction libérale est loin d'être terminée. La majorité des intellectuels s'y est ralliée, et sont devenus, pour reprendre le langage de Nizan, des « chiens de garde » de l'ordre établi. Mais après tout, être dans une position minoritaire n'a rien d'absolument effrayant ! C'est même souvent enthousiasmant, car du coup de « petites » victoires sont très appréciables...

2. La démocratie est l'un des concepts qui est souvent idéalisé et présenté de façon idéologique. Ce concept est surtout abusé par les élites politiques, ou plutôt pseudo-élites qui sont déclarativement prêts à tout faire pour parvenir à la démocratie dans la société, alors qu'en pratique ils agissent selon leurs propres intérêts. Vous êtes parmi les rares qui critiquent la démocratie en mettant l'accent sur son côté autoritaire, alors qu'il est aujourd'hui devenu indésirable, voire interdit, de ne pas être un démocrate. D'après votre opinion, quel est le point clé du développement démocratique de l'Etat moderne?

AB. L'Etat moderne a fait de la « démocratie » son argument propagandiste majeur. Cette « démocratie » repose en fait sur un consensus favorable au capitalisme vainqueur. Le vote consiste à trancher entre quelques nuances, toutes intérieures au système dominant. Plus que jamais, comme le disait déjà Marx, les gouvernements sont les « fondés de pouvoir » du

Capital. En France aujourd'hui, il n'existe pratiquement plus de presse indépendante : tous les journaux connus et toutes les grandes chaînes de radio et de télévision ont été rachetées par des grandes sociétés cotées en Bourse. Il faut ajouter que même les « libertés » dont les gouvernements occidentaux sont si fiers sont progressivement limitées par des lois scélérates, de type « état d'urgence », ou stigmatisation de telle ou telle minorité populaire. Je le redis ici : il est vain de prétendre attaquer le capitalisme libéral dominant, tout en restant intérieur à son système politique, la « démocratie », que je propose d'appeler désormais : capitalo-parlementarisme.

3. Nous voyons que le droit international est devenu un moyen de démonstration de la puissance des grandes puissances. Là où la théorie néolibérale rencontre un obstacle, elle prend les contours de la pratique néo-impériale. Comment résoudre ce problème lorsque, en droit international, comme Juli Zeh a dit une fois, les contrôleurs se contrôlent eux-mêmes et d'une manière dévastatrice ?

AB. Mais qui a jamais pu croire que, dans le monde tel qu'il est, pouvait exister un « droit international » véritable ? L'ONU est le bastion des grandes puissances, et est financée pour l'essentiel par le gouvernement des USA ! Il est tout de même singulier que le fameux « tribunal international » ne juge pratiquement que des vaincus dans les guerres civiles, et spécialement que des Africains, quand on connaît les crimes commis constamment par les forces militaires des grandes puissances, et leur totale indifférence au « droit » quand il s'agit de leurs intérêts impériaux. Seule une véritable Internationale communiste (au sens originel du terme) pourrait se charger d'une répression effective des crimes d'Etat. Confier cette répression aux puissances impériales, déguisées en ONU ou en OTAN, et quelquefois pas même déguisées, est ahurissant.

4. Lors de votre visite à Belgrade vous avez déclaré, en tant qu'enseignant au Centre culturel pour étudiants, que l'échec de la grande idée du communisme ne signifie pas que nous devrions abandonner cette idée et adopter le capitalisme mondial qui va sûrement conduire à la guerre. D'après vous, sans idée du communisme l'humanité sera témoin de la guerre ultime. Comment rejeter le capitalisme lorsque le néolibéralisme, en dépit de ses faiblesses évidentes, est de plus

en plus considéré comme le paradigme dominant définissant des pratiques théoriques et politiques de notre temps?

AB. La lutte contre une domination ne peut accepter l'argument selon lequel un paradigme est juste parce qu'il est... dominant ! Le fait est que depuis une trentaine d'années, le paradigme libéral, c'est-à-dire la dictature d'une très restreinte oligarchie, nous domine. Ce doit être une raison supplémentaire de promouvoir, avec la plus constante énergie, un nouveau paradigme communiste, tenant compte des échecs du 20e siècle, sans renoncer aux idées directrices d'une véritable émancipation de l'humanité toute entière.

5. Aujourd'hui, de nombreuses guerres sont en cours partout dans le monde au nom de la démocratie, de la lutte contre le terrorisme, du respect des droits de l'homme (...), alors que la réalité est tout à fait différente. Les relations entre les Etats-Unis et la Russie se sont aggravées et traversent la pire période depuis de la Guerre froide. Comment voyez-vous ce problème et qui est d'après vous le plus coupable de tels événements au niveau global?

AB. La victoire du capitalisme mondialisé et de ses serviteurs d'Etat a très naturellement ramené les classiques rivalités impériales. La prédation des matières premières et des ressources agricoles en Afrique, tout comme l'exploitation forcées de masses gigantesques d'ouvriers en Asie, tout cela aiguise les appétits des puissances rivales, en dialectique avec la rivalité financière des grandes sociétés. N'en doutons pas une seconde : si aucune vision alternative ne s'oppose à grande échelle à cette domination multi-impériale, nous irons vers la guerre généralisée, qui peut-être, en fait, a déjà commencé. Seul le communisme est porteur de paix, voilà ce qu'il faut rappeler, constamment, à l'opinion publique tentée par des replis nationalistes qui seront un jour ou l'autre manipulés en direction de guerres abominables.

6. Le terrorisme est devenu l'une des plus grandes menaces dans la société moderne. Le nombre d'attaques terroristes augmente, et la France a été particulièrement touchée par la menace terroriste. D'après vous, comment peut-on combattre le terrorisme contemporain?

AB. Il faut penser le « terrorisme » pour ce qu'il est : l'apparition de bandes de type fasciste, à coloration religieuse

superficielle, bandes qui sont lourdement armées et protégées par telle ou telle puissance petite ou moyenne des régions pétrolières, puissances à leur tour traversées par les rivalités de parrains bien plus importants qu'elles. Tout ce nouage aboutit à des situations inextricables au Moyen Orient, situations qui rappellent beaucoup la situation des Balkans avant la première guerre mondiale. Ajoutons que les bandes fascistes, comme toujours, prospèrent dans les effets de crise du Capital et de chômage chronique qui affectent et désorientent une fraction importante de la jeunesse populaire, notamment dans les banlieues pauvres des grandes villes. Là encore, la clef de tout est de proposer, et d'abord à cette jeunesse populaire nihiliste, une autre issue que de se vendre au nationalisme fascisant. Que cette autre issue ne puisse être qu'anticapitaliste et mondiale est évident. Nous en revenons toujours au même point : Ressusciter et propager l'Idée communiste nouvelle

INSTEAD OF PREFACE: INTERVIEW WITH PROFESSOR ALAIN BADIOU

Professor Alain Badiou represents one of the most influential contemporary intellectuals. This acclaimed French philosopher suggests that capitalism is built on injustice and destroys humanity, which is the reason why it must be overcome as soon as possible. Professor Badiou demonstrates every day on his personal example the famous phrase of Noam Chomsky that the main responsibility of intellectuals is to tell the truth and disclose lies. Badiou also points out that evil in contemporary society is not that obvious anymore, it is concealed within the attractiveness of capitalism. This is precisely the main reason why we contacted Professor Badiou and asked him to comment some of the key problems that we analyzed in our monograph.

We would like to thank Professor Badiou for his acceptance to do this interview. We would also like to thank to our colleague Miloš Knežević who introduced us with him during his visit to Serbia in January 2015. On that occasion we had the honour to attend the lecture held by Professor Badiou that was organized in the Culture Association Studentski Grad in Belgrade. Despite the huge capacity of this Centre it was not possible for all visitors to attend this lecture. During the lecture Alain Badiou paid attention to students encouraging them to ask questions, patiently providing answers. This is certainly one of the most important characteristics of a great intellectual. We are also grateful to Professor Isabelle Vodoz who was very helpful during our correspondence with Professor Badiou. This is the entire interview with Professor Alain Badiou.

1. Today it is very difficult to be an intellectual who thinks in a critical way. We can find a lot of intellectuals who

are sided with neoliberal model of social development. How do you see the position and the role of intellectuals in the contemporary society?

AB: It is impossible to define one particular “role” of intellectuals. They are like everyone else, a reflection of great contradictions that characterize and define the world in which they live, write, speak and intervene. Intellectuals can be reactionary and progressive and communist... For example, during wars, there were intellectuals within the resistance movement and there were also those who collaborated with the enemies. Starting from the 1980s, the world has become more defined starting from the fact that the counterrevolutionary and capitalist bourgeoisie has begun to rule the planet, using primarily the failure of “state communism”. That liberal reaction has not been completed yet. Most of intellectuals joined to that reaction, becoming so, as Nizan said, “watchdogs” of the established order. However, at the end, being in the position of minorities is nothing to be scared about! This can often be very exciting because in this way “small” victories can be more appreciated...

2. Democracy is one of the concepts that is often idealized and that is often represented as idealistic. This concept is especially abused by the political elite, or rather pseudo-elite, that is declaratively ready to do anything in the name of democratic victory in the society, while in reality they are working for their own interests. You are among the few who criticize democracy emphasizing its authoritarian side, while, on the other hand, today it is undesirable, even forbidden, not to be a democrat. In your opinion, what is the key point of a democratic development of the modern state?

AB: The modern state created “democracy” as its main propaganda argument. That “democracy” rests essentially on the consensus that makes the winning capitalism favourable. Voting consists from choosing between several nuances that all are subordinate to the dominant system. Now more than ever, as Marx already noted, governments are “representative agencies” of capital. There are no more independent media in France today: all well-known newspapers and all major TV and radio stations are purchased by large companies (corporations) which are highly valued at the stock exchange. We can even add that “freedoms” (that Western governments take pride in) are progressively limited with harmful laws, such is the “state of emergency”, or those

that stigmatize minorities in society. Thus, I repeat: fight against the dominant liberal capitalism is in vain in the terms of its political system, i.e. democracy that I would name: capitalist-parliamentary.

3. We can see that international law has become a means for the demonstration of power between great powers. When neoliberal doctrine encounters resistance it gets the form of neo-imperial practice. How can we solve this problem having in mind that in international law, as Juli Zeh once observed, controllers control themselves in the most disappointing way.

AB: Who could ever believe that in a world like this could be one true “international law”? UN financed mostly by the US government are the bastion of the great powers! However, it is an indicative fact that the famous “international court of law” makes verdicts only to the defeated in civil wars, particularly to Africans. We all know that the crimes committed by great powers when it comes to their imperial interests makes them completely indifferent to such “law”. Only the true Communist International (in the original sense of the word) could initiate criminal prosecution for the committed crimes of these countries. Entrusting such prosecution to imperial powers, that are hidden, or sometimes not hidden at all, behind the United Nations or NATO is quite astonishing.

4. During your visit to Belgrade, you said in your lecture that the defeat of great idea of communism does not necessarily imply that we should abandon such idea and accept global capitalism that would indubitably lead to war. In your opinion, without communistic idea humanity would be exposed to a final global conflict. How can we reject capitalism when neoliberalism, despite its obvious weaknesses, becomes the ruling paradigm that defines the political and theoretical experience of our time?

AB: The fight against one’s omnipotence cannot be accepted simply based on the fact that a paradigm is true because it is (...) the ruling one! It is a fact that in the last thirty years liberal paradigm, or the dictatorship of a small circle of people, dominates our lives. This should be an additional reason for promoting a new communistic paradigm with endless energy, having in mind its failures in the 20th century, and not giving up the leading ideas of a genuine emancipation of humanity.

5. Today there are numerous wars in the name of democracy, the fight against terrorism, in the name of human rights (...) while the reality is completely different. Relations between the US and Russia have deteriorated and they are going through the worst period since the Cold War. How do you see this problem and who, according to you, is the guiltiest for such events on a global level?

AB: Victory of global capitalism and its servants naturally ignites classical imperial rivalries within countries. The theft of raw materials and agricultural resources in Africa, as well as insane exploitation of work force in Asia, increases appetites of opposing forces similar to financial competition of large companies. Let's not have a shred of doubt: if there is no alternative vision to oppose this multi-imperial domination on the global level, we will walk straight to the global war which maybe essentially already started. Communism is the only bearer of peace, and bearing this in mind we must constantly remind public opinion of that since it is tempted to embrace nationalistic discourse and that will be sooner or later get manipulated for the sake of terrible wars.

6. Terrorism has become one of the greatest threats to modern society. The number of terrorist attacks increase, and France was especially their victim. How can we fight terrorism in the world today?

AB: We must understand "terrorism" in the way that it really exists: a phenomenon of fascist gangs with superficial religious strata that possess heavy weapons and that are protected in the oil fields by some countries. Those countries are exposed to mafia rivalries that even surpass their own importance. All of this leads to complicated and insoluble situation in the Middle East that largely resembles to the Balkans before the World War I. Moreover, the fascist gangs always benefit from the consequences of the crisis of capital and chronic unemployment that affect and disorient a significant part of the youth, especially in the economically deprived suburbs of large cities. Providing a different perspective is a way out, primarily to the youth affected with nihilism, instead of being left to pro-fascist nationalism. It is obvious that this different perspective can be only anti-capitalistic and global. I always come back to the same point: to revive and to expand renewed communistic idea.

ВМЕСТО ПРЕДИСЛОВИЯ: ИНТЕРВЬЮ С ПРОФЕССОРОМ АЛЕНОМ БАДЬЮ

Профессор Алэн Бадью является одним из самых известных и самых влиятельных интеллектуалов сегодняшнего времени. Этот великий французский философ указывает, что капитализм строится на несправедливости и уничтожает человечество, из-за чего следует как можно скорее избавиться от него. Каждый день он демонстрирует известное предложение Ноама Хомского о том, что ответственность интеллектуалов состоит в том, чтобы они говорили правду и разоблачали лжи. Алэн Бадью отмечает, что сегодняшнее зло не такое очевидное, оно прикрито привлекательностью капитализма. Именно по этой причине мы вступили в контакт с профессором Бадью, чтобы он мог прокомментировать некоторые из ключевых вопросов, которым посвящена наша монография.

Прежде всего мы хотели бы поблагодарить профессора Бадью за то, что он согласился на интервью с нами. Мы очень благодарны и Милошу Кнежевичу, который сделал возможным контакт с профессором Аленом Бадью при его визите в Сербию в январе 2015 года. Тогда нам выпала честь присутствовать на лекции профессора Алена Бадью, организованной в Доме культуры «Студентски град» в Новом Белграде, когда публика показала большой интерес и, вопреки огромной вместимости, не было возможно поместить огромное число посетителей. О величине этого интеллектуала свидетельствует и тот факт, что во время лекции он большое внимание уделил студентам, подбадривая их задавать вопросы и терпеливо отвечая всем. Мы также благодарны профессору

Изабел Водоз, которая нам очень помогла при переписке с профессором Бадью. Интвью переносим в целости:

1. Сегодня очень тяжело быть критически думающим интеллектуалом. Все больше тех интеллектуалов, которые перешли на сторону неолиберальной модели общественного развития. Какими Вы видите положение и роль интеллектуалов в современном обществе?

А. Б.: Невозможно определить одну только «роль» интеллектуала. Они, как и все остальные, являются отражением больших противоположностей, характеризующих и определяющих мир, в котором они живут, пишут, говорят и интервьюируют. Всегда были и реакционные и прогрессивные и коммунистические интеллектуалы... Как и во время войны, были интеллектуалы в Движении сопротивления и те, кто сотрудничали с врагом. Начиная с восьмидесятых годов мир стал определяться, исходя из факта, что контрреволюционная и капиталистическая буржуазия стала владеть планетой, используя в первую очередь неудачный опыт «государственного коммунизма». Эта либеральная реакция еще не завершилась. Большинство интеллектуалов присоединились к этому, став таким образом, используя выражение Низана, «охранными собаками» установленного порядка. Но в конце концов – нет ничего страшного быть в позиции меньшинства! Это часто весьма захватывающе, ибо таким образом «маленькие» победы ценятся еще больше...

2. Демократия – один из часто идеализированных и идеологизированных концептов. Этот концепт особенно злоупотребляется политическими элитами или точнее псевдоэлитами, которые на словах готовы сделать всё ради того, чтобы демократия победила в обществе, в то время как они на самом деле действуют в своих интересах. Вы относитесь к тем редким, кто критикует демократию, выделяя ее авторитарную сторону при чем с другой стороны сегодня нежелательно, даже запрещено не быть демократом. Как Вы думаете, что является ключевой точкой демократического развития современного государства?

А. Б.: Современное государство сделало из «демократии» свой главный аргумент пропаганды. Эта «демокра-

тия» основывается на консенсусе в пользу победительного капитализма. Тут голосование состоит в избрании среди нескольких нюансов, все из которых подчинены доминирующей системе. Сегодня, больше чем когда-либо, как это отмечает Маркс, правительства являются «уполномоченными представителями» капитала. Во Франции сегодня почти нет независимых СМИ: все известные газеты и все большие телевизионные и радио каналы были куплены большими предприятиями, котирующимися на бирже. Добавим к этому, что даже «свободы», которыми западные правительства столь гордятся, постепенно ограничиваются вредными законами наподобие тех о «чрезвычайном положении» или тех, которые стигматизируют определенное меньшинство в обществе. Я повторяю здесь: Напрасно утверждение о борьбе против правящего либерального капитализма в рамках его политической системы, т. е. «демократии», для которой я предлагаю название – капиталистическо-парламентарная.

3. Мы видим, что международное право стало средством демонстрации силы великих держав. Там, где неолиберальная доктрина встречает препятствие, она получает очертание неоимпериальной практики. Как решить эту проблему, учитывая, что в международном праве, как это заметила Юли Зех, контролеры контролируют самих себя и это сильно разочаровывает?

А. Б.: Разве кто-нибудь когда-либо мог поверить, что в таком мире могло существовать одно истинное «международное право»? ООН представляет собой бастион великих держав и финансируются в основном американским правительством. Однако, интересно, что известный «международный суд» судит только побежденным в гражданских войнах, особенно африканцам, а на самом деле известные преступления совершены великими державами и существует полное равнодушие к «праву». Только истинный Коммунистический интернационал (в первобытном смысле этого слова) мог бы начать настоящее уголовное преследование преступлений, совершенных государствами. Предоставление такого уголовного преследования империальным державам, скрывающимся за Организацией Объединенных Наций или НАТО, а иногда даже и неприкрывающимся – поражающе.

4. В течение вашего визита в Белград, в ходе лекции в Студенческом культурном центре, вы сказали, что поражение большой идеи коммунизма не означает, что мы должны покинуть эту идею и приступить к мировому капитализму, который непременно привел бы к войне. По вашему мнению, без идеи коммунизма, человечество будет подвергнуто окончательному мировому столкновению. Как отбросить капитализм, когда неолиберализм вопреки явным недостаткам всё больше видится как правящая парадигма, которая определяет политический и теоретический опыт нашего времени?

А. Б.: Борьба против всемогущества кого-либо не может принять аргумент, согласно которому определенная парадигма является правильной лишь потому что (...) она правящая! Факт, что в последние лет тридцать либеральная парадигма, т.е. диктатура одного узкого круга людей доминирует нашими жизнями. Это должно стать дополнительной причиной продвижения с неуклонной энергией одной новой коммунистической парадигмы, которая учитывала бы неудачи XX века и не отсупитала бы от ведущих идей одной истинной эмансипации всего человечества.

5. Сегодня ведутся многочисленные войны во всем мире из-за демократии, борьбы против терроризма, соблюдения прав человека (...), в то время как действительность является совсем иной. Отношения США и России ухудшаются и проходят через худший период с времен Холодной войны. Какой вы видите эту проблему и кто по Вашему мнению больше всего виноват в таких событиях на мировом плане?

А. Б.: Победа мирового капитализма и его слуг в рамках государств совсем естественно разожгла классические имперIALные соперничества. Похищение ресурсов и сельскохозяйственных ресурсов в Африке, а также сумасшедшая эксплуатация огромных рабочих слоев в Азии, всё это увеличивает аппетит соперничающих держав нападобие финансовым торгам крупных компаний. Не надо ничуть сомневаться: если ни одно альтернативное видение не воспротивится этому мультиимперIALному доминированию на мировом плане, то мы шагаем прямо ко всеобщей войне, которая по

сути, может быть, уже началась. Только коммунизм является носителем мира, и об этом должны постоянно напоминать общественному мнению, которое находится в искушении примкнуть к националистическому дискурсу и которым рано или поздно будут манипулировать ради ведения ужасных войн.

6. Терроризм стал одной из самых больших угроз в современном обществе. Число террористических атак растет, особенно Франция была мишенью таких атак. Как мы можем бороться против терроризма в нынешнем мире?

А. Б.: «Терроризм» надо понимать таким, какой он есть: как появление банд фашистского типа с поверхностными религиозными слоями, обладающими тяжелым вооружением и защищенными тем или иным государством в нефтяных районах, выставленные в то же самое время мафиийном соперничестве, превосходящему их значимость. Весь этот узел приводит к неразрешимым ситуациям на Ближнем востоке, напоминающим во многом Балканы до Первой мировой войны. Прибавим и то, что фашистские банды, как и всегда, получают прибыль на последствиях кризиса капитала и хронической безработицы, охватывающей и дезориентирующей значительную часть молодежи, особенно в бедных окрестностях больших городов. И здесь также выход из всего в открытии иной перспективы, в первую очередь молодежи, охваченной нигилизмом вместо опции, чтобы она отошла к профашистскому национализму. Явно, эта иная перспектива может быть только антикапиталистической и мировой. Мы всегда возвращаемся к одному и тому же утверждению: ожить и расширять обновленную коммунистическую идею.

УВОДНА РЕЧ

Монографија *Политички митови* неолиберализма је настала као резултат рада на пројекту *Демократски и национални капацитети политичких институција Србије у процесу међународних интеграција* бр. 179009, а који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Научни значај монографије проистиче из актуелности проблема којим се бави, али и из потребе да се у домаћој социологији, политикологији и у друштвеним наукама уопште, унапреди теоријско-аналитички приступ разумевању савремених друштвених процеса. Ова монографија пре свега има за циљ да укаже на значај демитологизације и демистификације за разумевање стварности која нас окружује. У савременом друштву зло више није тако видљиво, већ је пажљиво замаскирано под окриљем заводљивих митова неолиберализма. Мит неолиберализма се успоставио као гарант слободе и демократије у савременом друштву, при чему се вешто скрива његова права суштина, да он у ствари омогућава остваривање тираније.

Друштвени значај монографије произилази из чињенице да је савремено друштво прожето многобројним процесима који свакодневно мењају његову структуру и динамику, при чему је постало веома тешко продрети у њихову суштину. Истовремено ова монографија омогућава боље разумевање геополитичке ситуације у свету и региону. Аутори у монографији указују на значај критичког сагледавања савременог друштва при чему не нуде готове одговоре, већ читаоцима остављају да на крају књиге сами донесу свој суд. У том смислу, ова монографија је организована тако да стално поставља питања. Проблеми који се разматрају унутар монографије се посматрају глобално у смислу потраге за њиховим узроцима, док се њихове последице посматрају локално. Према ауторима један од кључних разлога

демократског дефицита у савременом друштву представља однос између политике и морала и због тога ова тема заузима једно од кључних поглавља ове књиге. Такође критика неолибералне теорије и неимперијалне праксе у смислу демистификације савременог друштва представља основу на коју се ослања читава монографија.

Као резултат истраживања у оквиру рада на монографији настали су и следећи научни радови: Миша Стојадиновић, Дејана Вукчевић „Однос између политике и морала у савременом демократском друштву“, *Политичка ревија*, бр. 1, Институт за политичке студије, Београд, 2013; Живојин Ђурић, „Социјално-политички осврт на модел приватизације у Србији“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 4/2013; Миша Стојадиновић, Петар Матић, „Десуверенизација националних држава у процесу глобализације“, *Глобализација и сувереност – са освртом на Босну и Херцеговину* (приредио: Брацо Ковачевић), Европски дефендологија центар, Бања Лука, 2014; Миша Стојадиновић, „Национални идентитет и национална држава у процесу европских интеграција“, *Национални идентитет и међународне интеграције* (приредили: Зоран Милошевић и Живојин Ђурић), Институт за политичке студије, Београд, 2015; Миша Стојадиновић, „Политичко насиље и демократија у контексту неоимперијалних амбиција великих сила“, *Српска политичка мисао*, бр. 2, Институт за политичке студије, Београд, 2015; Миша Стојадиновић, „Словени, Русија и Нови светски поредак“, *Где ти је држава Каине? – Будућност Словенских држава*, (приредио: Зоран Милошевић), Центар академске речи, Шабац, 2015.

Аутори се захваљују рецензентима који су били од велике помоћи приликом израде монографије: проф. др Владимиру Вулетићу, проф. др Виолети Таловић, проф. др Јовану Базићу и проф. др Љубинку Милосављевићу. Ауторима су од велике помоћи биле и сугестије проф. др Миломира Степића, члана Уређивачког одбора Института за политичке студије. Захваљујемо се и Слађани Стојадиновић, Воиславу Попову, Душану Гујаничићу и Стефану Милошевићу на техничким саветима и помоћи.

У Београду,
март 2017. година

МОРАЛНОСТ ПОЛИТИКЕ

ЗАЧЕЦИ ТЕОРИЈСКОГ РАЗМАТРАЊА ОДНОСА ИЗМЕЂУ МОРАЛА И ПОЛИТИКЕ

Моралност политике представља неизбежну тему не само теоријског разматрања многобројних друштвених наука, већ и тзв. „обичних“ грађана. Политика се у великој мери осуђује за неморал, што чак доводи до схватања да *морал и политика никако не иду заједно*. Додатну потешкоћу у разматрању односа између политике и морала ствара непостојање јединственог морала на основу кога бисмо могли да одредимо моралност политике. Политика и морал представљају два сама по себи веома комплексна феномена, спојивши их заједно у фокус наше анализе учинили смо покушај да дамо одговор на следећа питања: *Да ли политика и морал могу постојати заједно? Да ли морал и политика треба да постоје заједно? Да ли је могуће истовремено бити добар политичар и моралан човек?*

Пре него што се одредимо за одговоре на ова питања даћемо једну кратку анализу којом ћемо показати не само сложеност односа између политике и морала, већ и која ће нас приближити одговорима на питања за којима трагамо.

Утицај морала на политику представља занимљиво поље проучавања многобројних друштвених наука. Радомир Лукић каже да би људи желели да морал утиче на политику можда више него на привреду и вероватно више осуђују неморал у политици него у привреди, пошто се сматра да је политика царство у коме човек има више власти и слободе, па где, према томе, може и да се у знатно већој мери потчини моралним нормама.¹

¹ Радомир Лукић, *Социологија морала*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београдски издавачко графички завод, Београд, 1995, стр. 550-551.

Однос између политике и морала нарочито избија у први план у време драматичних друштвених промена. Зачетке проучавања о овом проблему политике треба тражити где другде него у старој Грчкој.

Међу првима који су се бавили овом сложеном проблематиком су софисти. Ови „учитељи знања“, тако називани од стране својих савременика, или носиоци „привидне мудрости“ како их је Аристотел [Αριστοτέλης] означио због наплаћивања својих услуга и њихове рђаве репутације, представљају пре мисаони покрет него филозофску школу. Алкидамантово [Αλκιδάμας] схватање се у многome подударало са Платоновим [Πλάτων] и Питагориним [Πυθαγόρας] у погледу тога да политичка моћ треба да буде спојена са мудрошћу. Ликофрон [Λυκόφρων] сматра да држава нема никаквих моралних обавеза већ јој је главни циљ да обезбеди безбедност и слободу њених грађана. Закон је уговор између двеју страна где се обе стране обавезују за поштовање истог, при чему закон нема никаквих моралних функција.

Овде свакако треба поменути и Каликла [Καλλικλῆς] који је сматрао да су морал и право измишљени од стране представника власти зарад њихове личне користи. Говорећи да је трпљење неправде горе чак и од наношења неправде, Каликле указује на то да је етика силе одлика морала господара, док је поштовање закона и праведност одлика морала робова. Тразимах [Θρασύμαχος, Thrasymakhos], такође, заступа мишљење према коме сила, а не право треба да буде основа друштвених односа, при чему се насупрот моралних норми и позитивног права залаже за етику силе.

Поред софиста односом између морала и политике бавили су се и велики филозофи Сократ [Σωκράτης], Платон и Аристотел. Сократ, како то Коплстон [Frederick Charles Copleston] лепо каже, „није био заинтересован за страначку политику као такву, него за политички живот у етичком виду. (...) Знање се тражи као средство за морално деловање.“² О томе да ли ће остати запамћен за век и векова умногome је одлучио један трагичан догађај који је ставио на искушење не само његово учење већ и све оно зашта се он током целог свог живота залагао.

2 Љубинко Милосављевић, *Античка мисао о друштву*, Филозофски факултет у Нишу, Ниш, 2008, стр. 87.

Оптужен од стране Анита и Мелета за неке наизглед безазлене прекршаје нашао се пред избором да се одрекне целокупног свог духовног и моралног труда да би избегао смртну казну која му је за то запрећена. Према оптужници Сократ је крив зато што квари омладину и уводи нова демонска бића. Циљ његових тужиоца свакако није био да убију овог великог филозофа и да га тиме учине мучеником. Они су пре свега очекивали да ће Сократ признањем показати извесно покајање и молити за милост желећи да га тиме морално компромитују. Сократ, међутим, не само да није показао било какав вид кајања или признања кривице, већ је одбио и понуду својих пријатеља да побегне и да се тиме спаси, јер би то значило индиректно признање кривице.

Овај велики филозоф, који је животом стао иза својих социјално-етичких уверења, био је међу првим филозофима који су се бавили проблематиком односа између морала и политике. За старе Грке се уопште може рећи да је за њих интересовање за етику и политику било у великој мери нераскидиво. Сократ није био аристократског порекла и није имао повољно мишљење о демократији. Сматрао је да би духовна и морална елита морала бити ангажована у владавини.³

Платон, ученик великог Сократа, учитељ великог Аристотела, у свом разматрању односа између политике и морала међу првима покушава да направи једну свеобухватну анализу овог проблема. Проблема који за многе остаје отворен до данас и поред многобројних покушаја његовог разрешења. Оно што се код овог великог филозофа може приметити је да он своју „идеалну државу“ брани тоталитарним средствима. О овоме говори и Поперова [Karl Raimund Popper] „оптужба“ да се Платон борио против слободе мишљења за коју је Сократ умро. Наиме, Платон је доделивши држави огромну одговорност одгоја новог типа човека прецизно направио преглед тога шта се васпитаницима сме, а шта не сме рећи. Према лагању Платон има генерално веома лоше мишљење, али га оправдава када се ради о државном интересу и дозвољено је само слоју управљача.

3 Овакав став Сократа према демократији је у великој мери одредила тадашња ситуација у Атини где се власт бирала коцком. Сократ је сматрао да се ни кормило брода не предаје коцком, већ само ономе ко зна добро да кормилари, а камоли обављање државничких послова.

Аристотел се, такође, у својим делима бавио разматрањем односа између морала и политике. Он је сматрао да политика као наука о друштву треба да одреди шта је то за човека добро, а шта није. За њега је етика грана науке о политици која се бави индивидуалном моралношћу, док се политика бави моралом читавог друштва. Он је говорио да срећан човек може бити једино моралан човек одредивши међу првима, ако не и први, да слободна воља представља основни предуслов моралног поступања.

Средњи век са собом доноси велике промене у филозофској мисли. Успон хришћанства и јачање цркве ће у великој мери одредити однос према свету, и то како у вредносном, тако и у теоријском смислу. Ту је, затим, и подела цркве на Источну и Западну, чиме је започело не само удаљавање источног и западног хришћанства, већ и источне и западне цивилизације. За ову монографију пре свега је потребно поменути сукоб између папа и царева око доминације у друштву. Ови сукоби су били веома инспиративни за разматрање природе власти и били су предмет разматрања веома значајних теоретичара.

Џон од Солзберија [Jeon of Salisbury] је значајан по томе што се код њега по први пут јавља идеја о тиранициду и што на морал гледа као на критеријум на основу кога се одређује ваљаност начина управљања владара. Солзбери је имао прилично негативно мишљење о друштву у коме је живео. У сукобу световне и духовне власти предност је давао цркви иако је о обема имао веома негативно мишљење. Црква је та која треба да има „моралну јурисдикцију над свим краљевима и државама на земљи. Али црква не треба да носи мач већ треба да га повери владару који ће њиме да се служи.“⁴ Прави разлику између праведног и неправедног владара – тиранина, кога је законито, оправдано и корисно убити.

Тома Аквински [Tommaso d'Aquino] је у време великих сукоба државе и цркве написао своје најпознатије дело *О краљевској власти*. Значајан је и по томе што је успео да систематизује католичку теологију ослањајући се на Аристотела учинивши до тада незамисливу ствар, а то је спој између

---

4 Љубинко Милосављевић, *Средњевековна мисао о друштву*, Филозофски факултет у Нишу, 2002, стр. 141.

вере и разума. Он је у односу државе и цркве давао предност цркве јер је човекова сврха, према њему, натприродна, па у складу са тим једино она може до достигне овај циљ. „Код њега се учење о природном праву, развија у класичном схоластичком облику. Он, разлаже појам закона на божански „вечни закон“ (*lex aeterna*), „природни закон“ (*lex naturalis*) и „људски закон“ (*lex humana*). Први произлази из Божије провидности над светом „као замисао управљања стварима“. Сва бића на неки начин имају удео у том „вечном закону“ јер им он „утискује одређене склоности према њиховим чинима и сврхама“. Природни закон је учешће разумског бића у вечном закону, односно учешће вечног закона у разумском бићу. Људски закон је разумско налажење људских појединачних одредби, које настају полазећи од заповести природног закона (његових општих и недоказивих начела). Природни закон је творевина разума, као душевна моћ, али само ако је у њој садржан вечни закон. Делатност према етичкој врлини спада у природни закон, јер је вођена оним чему човек тежи по својој природи... Људски закон, проистиче из потребе за одређеном стегом, и вредност му долази из изведености из природног закона. Ако од њега одступа, онда је он „изопачени закон“. Неправедном закону, он одузима моралну вредност.“⁵ Науке дели на теоријске и практичне. Теоријске се баве природом, док је у фокус практичних њено опонашање, тј. оно што је створио човек. Политику сврстава у практичне науке, „будући да јој циљ није познавање истине (чему теже теоријске науке) већ само деловање. Као што држава заузима врхунско место међу творевинама људског разума, такво исто место заузима и политика међу практичним наукама. Она је морална а не производна наука.“⁶ Политика се као наука о држави бави моралним начелима и начином њеног функционисања.

Овде свакако треба поменути и Е. Ротердамског [Desiderius Erasmus Roterodamus] који је 1516. године у свом чувеном делу *О васпитању хришћанског владооца* написао да „добра воља (владара) у испуњавању њихових обавеза мора бити таква да чак и обично обећање мора бити светије

5 Марко Трајковић, „О свету права који почива на моралним вредностима“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, бр. 2/2011, стр. 233.

6 Љубинко Милосављевић, *Средњовековна мисао о друштву*, op.cit. стр. 148.

него било каква заклетва дата од стране других људи.“⁷ Овим је морална одговорност људи који се налазе на владајућим позицијама у друштву стављена у први план.

---

7 Igor Primoratz (editor), „Introduction“, *Politics and Morality*, Palgrave Macmillan, 2007, стр. XII

ПРОБЛЕМ „ПРЉАВИХ РУКУ“

О томе како политичари треба да се опходе према моралу постоје опречна мишљења. Углавном могуће их је поделити у две групе. Са једне стране постоје мислиоци који сматрају да би политичари требало да се придржавају морала много више него остали грађани. Самим тим они би требало да буду и морално најодговорнији. Како њихове одлуке утичу на већи број људи него одлуке обичних грађана овакво гледиште се може сматрати више него оправданим.

Са друге стране, постоје многобројна схватања која говоре у прилог томе да морал не би требало да се примењује у сфери политике. Овакво становиште, иако веома раширено данас, како код великог броја теоретичара тако и код великог броја грађана, није ништа ново.

Ричард Белами [Richard Bellamy] постављајући питање о томе да ли либерални идеали ипак могу учинити „прљаве политичаре“ и „прљаву политику“ „чистом“ каже да он веома сумња у то. Политичари, са неким часним изузецима, па чак и они демократски оријентисани, не уживају лепо мишљење код филозофа и ширег јавног мњења.⁸

Белами каже да је мало доказа о томе да је моралност просечног моралног политичара мања од морала просечног грађанина. Политичари једноставно раде под лупом јавног мњења тако да ми о њима знамо више него о просечним грађанима. Одлуке које политичари доносе умногоме се разликују од одлука обичних грађана. Оне утичу на много више људи и много тога више је на коцки.

---

⁸ Richard Bellamy, „Dirty hands and clean gloves: Liberal ideals and real politics“, *European Journal of Political Theory*, Sage, 9 (4) 2010, стр. 412.

Дилема „прљавих руку“ је изазвала многобројне дебате због чега јој треба посветити посебну пажњу. Углавном је теоретичаре који се баве овим проблемом могуће поделити у две групе: оне који сматрају да ова дилема постоји и оне који сматрају да она у суштини не постоји.

Мајкл Волцер [Michael Walzer] је, може се рећи, велики део свог рада посветио управо проблему прљавих руку. Волцер каже да су политичари добрим делом морално гори од нас.⁹ Они су морално гори не само због скандала који повремено избијају, већ и због компромиса зарад формирања различитих коалиција и тешких одлука на које су приморани.

Према Волцеру политичке одлуке се могу сматрати оправданим због тога што су морално оправдане, али оне у исто време могу бити и оправдане и морално погрешне. Политичке одлуке, дакле, могу да буду оправдане иако се кесе са моралом. Подсетимо се за тренутак примера које Волцер наводи да би поткрепио своју теорију:

- пример политичара који је принуђен да преговара са корумпираним званичницима странке да би био изабран;
- пример политичара који „мора“ да одобри мучење терористе да би спасио животе.

Треба поменути и одговор који Волцер даје на питање које комунистички лидер Хердерер [Hcederer] поставља у Сартровом [Jean-Paul Sartre] комаду *Dirty Hands in No Exit and Three Other Plays* о томе да ли се може владати невино. Волцер недвосмислено каже да не може. Пре него што кренемо са даљом анализом подсетимо се тачне дилеме коју је Хердерер поставио:

„Како се држите своје чистоће млади човече! Колико сте уплашени да упрљате своје руке! Добро, останите чисти! Шта ће то добро донети? Због чега сте нам се придружили? Чистоћа је идеја погодна за свештеника. Ви интелектуалци и буржоаски анархисти користите је као изговор да не радите ништа. Да не радите ништа, да останете непомићни, држећи руке поред сво-

---

9 Richard Bellamy, „Dirty hands and clean gloves: Liberal ideals and real politics“, op.cit. стр. 412.

га тела, носећи дечје рукавице. Ја имам прљаве руке. До лаката. Оне су нечисте и окрвављене. Али шта сте очекивали? Мислите ли да се може владати невино?¹⁰

Волцер каже да моралног политичара препознајемо управо према прљавим рукама. „Да је он моралан човек и ништа друго, његове руке не би биле прљаве, да је он политичар и ништа друго, он би могао да претендује на то да је чист.“¹¹ Политичар мора осећати грижу савести и осећај кривице због одлука на које је приморан. Само онај политичар који је способан за ово може се сматрати добрим политичарем. „Симултано са свешћу (осећајем) чињења нечег лошег (превазилажењем моралних инхибиција), егзистира и свест да је чињење било неизбежно (утилитарно) с обзиром на дату констелацију (да није погрешно).“¹² Овде свакако треба поменути и три приступа о проблему прљавих руку.¹³

Макијавели [Niccolò Machiavelli] се међу првима, ако не и први, бавио дилемом прљавих руку. Према њему, да би добар човек утемељио или реформисао републику мора да чини страшна дела. Волцер критикује Макијавелија сматрајући да он не говори о казнама за наше грешке, што доводи у питање његову моралну осетљивост. Он не говори о стању свести које је својствено човеку са прљавим рукама.

Николо Макијавели свакако представља личност која се не може заобићи приликом разматрања односа између политике и морала. Овај велики мислилац, са којим почиње ренесанса политичких наука у Европи и зачетник политичког реализма, сматрао је да морал нема шта да тражи у сфери политике. Друштвено окружење је у великој мери одредило правац његовог теоријског разматрања и довело га до уверења да вредност државне власти не треба мерити моралним критеријумима, већ вештином којом се она служи да би се

10 Jean-Paul Sartre, „Dirty Hands“, *No Exit and Three Other Plays*, Vintage Books, New York, 1955, стр. 224.

11 Мајкл Волцер, *Морал и прљаве руке – филозофија, политика и рат*, Албатрос плус, Београд, 2010, стр. 17.

12 Ђорђе Стојановић, „Етичко оправдање за прибегавање сили: праведни мир уместо праведног рата“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, бр. 1/2010, стр. 329.

13 Исто, стр. 22-27.

одржала. У том смислу је и чувени Макијавелијев став да су сви ненаоружани пророци пропали, изузев Исуса Христа.

Правећи разлику између два типа борбе за власт, законским путем и силом, Макијавели каже да је овај први одлика човека, док је други одлика животиња. „Владалац, међутим, треба да се понаша и као животиња и као човек, да буде лав и лисица.“¹⁴ Сматрајући да је немогуће да владоца истовремено његови поданици воле и да га се плаше, он се радије приклања другој варијанти. Овај контраверзни теоретичар је својим начином промишљања изазвао бројне реакције које су се кретале од безусловног одобравања до жестоког оспоравања. Као пример ове друге струје може се навести И. Берлин [Isaiah Berlin] који у свом чувеном делу *Против струје* каже да је „аутор *Владоца* написао сатиру, јер је немогуће да је мислио оно што је створио.“¹⁵

Најбољи представник другог приступа је Макс Вебер [Max Weber] и његов есеј „Политика као позив“ у коме говори о трагичном хероју, добром човеку са прљавим рукама чија се трагедија огледа у томе што се политика као позив не налази у милости Божјој, тако да он не може да очекује да ће му Бог опростити његова дела. Вебер прави разлику између два типа етике. На првом месту то је *етика уверења* (Gesinnungsethik), која претпоставља да само добро може произићи из доброг, и да само лоше може произићи из лошег. Она се може примењивати у приватној сфери, али не и у политици. У сфери политике много је боље примењивати *етику одговорности* (Verantwortungsethik), која је свесна ирационалности читавог друштва, а уједно и ирационалности политике. За политику је нераскидиво везана моћ која је повезана са насиљем. Моћ и насиље представљају „сатанска средства“ која је веома тешко држати под контролом. Особа која се одлучи да уђе у политику склапа пакт са ђаволом и принуђена је да се користи средствима која се не сматрају моралним да би постигла одређени циљ. Волцер сматра да, иако Веберово гледиште у великој мери погађа суштину проблема, није добро да политичар нема никакву наду у своје спасење.

---

14 Љубинко Милосављевић, *Под/стицање слободе*, Филозофски факултет у Нишу, Ниш, 2008, стр. 29.

15 Исто, 2008, стр. 34.

Као представника треће традиције Волцер наводи Камија [Albert Camus] који говори о терористима, при чему се дилема прљавих руку јавља у једном новом облику. Терористи убијајући припремају се да умру. Њихова смрт значи да они немају потребе да се правдају, она уједно значи и крај њихове кривице и бола.

Овде је, међутим, потребно поставити и питање: да ли дилема прљавих руку стварно постоји? Кај Нилсен [Kai Nielsen] каже да она не постоји при чему напада њене основне поставке.¹⁶ Када се ради о ситуацијама у којима настаје дилема прљавих руку, принуђени смо да бирамо не између доброг и лошег, већ између два зла, између погрешног и погрешног. Када не можемо да избегнемо лоше последице, онда је потребно да изаберемо оно за шта сматрамо да је најмање лоше. Тачно је да ће се свако ко буде био принуђен да донесе одлуку у оваквој ситуацији осећати лоше, тј. да ће жалити због тога. У супротном, тешко да би се особа која то не осећа могла назвати моралном особом. Али није тачно да је таква особа учинила нешто што је морално погрешно. Она ће можда осећати кривицу због тога, али она није починила никакав морални злочин. „Велики број људи осећа грижу савести без тога да су криви за нешто, а опет, велики број људи је крив за неки морални злочин а не осећа грижу савести.“¹⁷

Политика у великој мери одређује границе унутар којих важе моралне норме, те се у том смислу припадници истог друштва сматрају равноправним моралним субјектима док се остали доживљавају као непријатељи, у најбољем случају као странци, али не и као равноправни морални субјекти. Роб Спаров [Rob Sparrow] каже да је цена политичке заједнице неправедно искључивање других, тј. да морал једне заједнице не важи када су у питању припадници других политичких заједница. То доводи до тога да је тензија између политике и морала много дубља него што може бити представљена проблемом прљавих руку.¹⁸ И мада се Р. Лукић директно не

16 Kai Nielsen, „There is No Dilemma of Dirty Hands“, *Politics and Morality*, (edited by Igor Primoratz), Palgrave Macmillan, New York, 2007, стр. 20.

17 Исто, стр. 21.

18 Rob Sparrow, „'Barbarians at the Gates': The Moral Costs of Political Community“, *Politics and Morality*, (edited by Igor Primoratz), Palgrave Macmillan, New York, 2007, стр. 170.

бави дилемом прљавих руку, на основу његовог гледишта се може закључити да се и он може сврстати у групу теоретичара који сматрају да ова дилема не постоји.

Лукић каже да у политици влада морал који је у супротности са моралом унутар заједнице. Политичар и када не поштује моралне норме које владају унутар заједнице, крши задату реч, води ратове, врши само једну моралну дужност своје заједнице и због тога он не треба да осећа никакву унутрашњу санкцију. Онај политичар који осећа грижу савести за такве поступке није се довољно поистоветио са својим друштвом.

Политичари у ствари примењују колективни морал скупине у односу на друге скупине, а не лични морал, па због тога њихово делање изгледа неморално. Али далеко од тога да морал нема шта да тражи у политици. То је само средина у којој се он испољава на један другачији начин. Морал мора постојати у политици. Мада је граница између морала и неморала веома танка.

Сетимо се само чувене крилатице да „циљ оправдава средство“. Ово можда може у појединим ситуацијама да изгледа као оправдано. Али, како год морално изгледао циљ који се жели постићи, питање је да ли он аутоматски оправдава и средства којима је постигнут. Лукић указује на замке које овде могу да вребају. Наиме, количина зла може бити много већа ако се не употребе неморална средства да би се неки циљ постигао од тога да ми избегнемо употребу неморалних средстава и тај циљ не постигнемо. Маркузе [Herbert Marcuse] на овај начин оправдава коришћење насиља у револуцијама. Међутим, ту лежи опасност од тога да употреба неморалних средстава за остварење моралних циљева отупи моралну свест оних који их употребљавају на тај начин да их они почну употребљавати и за неморалне циљеве.

Лукић каже да „тек кад се политика у пуној мери подруштви, кад постане ствар целог друштва, а цело човечанство постане једно јединствено друштво, тек тада ће постојати и један општи морал и могућност да се и политика, као и цео живот, потпуно морализирају.“¹⁹

---

19 Радомир Лукић, *Социологија морала*, op.cit. стр. 555.

Као што се може видети однос између морала и политике представља једну веома комплексну тему. Томе нарочито доприноси сложена природа ова два феномена. Међусобни утицај политике и морала се налази у фокусу анализе многобројних друштвених наука, али представља уједно и предмет свакодневног разматрања тзв. „обичних“ грађана. Они нарочито осуђују неморалност у сфери политике што нарочито избија у први план и време брзих друштвених промена. Чињеница је да грађани широм света имају веома лоше мишљење по питању моралности својих представника.

Изазови политичке професије додатно отежавају примену морала, што доводи до тога да изгледа као да у политици важи један другачији морал, или судећи по неким теоретичарима, до тога да изгледа као да у политици не постоји морал. Политичари суочени са одлукама често се налазе у ситуацијама када морају да донесу одлуке које се косе са моралним нормама. Наравно треба напоменути да у нашем раду не говоримо о политичарима који злоупотребљавају свој положај зарад остваривања сопствених интереса, што свакако представља тему вредну разматрања, већ о изазовима које политичка сфера намеће на путу ка остваривању морала. О односу између политике и морала свакако постоји много већи број теоретичара него што је овде поменуто. У овом поглављу су поменути само они најважнији са аспекта проблема којим се ова монографија бави.

Оно што се са сигурношћу може рећи је да нема јединственог гледишта што се тиче овог проблема. Оно варира од тога да морал нема шта да тражи у политици, па све до тога да политика не може постојати без морала. Имајући у виду расцеп између ове две струје треба дати одговор на питања која су постављена на самом почетку овог дела:

Морал и политика не само да могу постојати заједно, већ они треба да постоје заједно, јер само моралан човек може бити добар политичар, тј. политичар у правом смислу те речи.

**ПОЛИТИЧКИ МИТ
И НЕОЛИБЕРАЛНО
ОТУЂЕЊЕ ЧОВЕКА**

MYTHOS VS. LOGOS

Мит је одувек имао важно место у људској историји. Мит представља једну од најстаријих културних и симболичких форми чији се настанак везује за саме почетке и корене настанка људске цивилизације. Тиме се долази до тога како мит представља један од најзначајнијих зачетака и извора целокупног културног развоја човека.¹ Проучавање митског одувек је представљало и још увек представља веома значајно подручје истраживања, али уједно и веома захтевно. У потрази за онтолошким значењем појма „мит“ свакако треба кренути од античке Грчке – *μῦθος* – где овај појам означава причу, говор, казивање, али истовремено се и супротставља логосу – *λόγος* – рационалном промишљању стварности.

Али како одредити мит? Само дефинисање мита представља веома тежак задатак. Међутим и поред овога потребно је пронаћи дефиницију која на најбољи могући начин осликава саму суштину мита. Имајући ово у виду у овом раду ће се користити дефиниција Милана Матића: „Мит у основи јесте прича о природи света и ствари, о значењу појмова и њиховом искону и смислу, о почецима и смеровима кретања, којом се омогућује преношење и даље развијање осмишљеног опажања света прилагођеног специфичним људским потребама и сврхама.“²

Иако је у XVIII веку изгледало да је време митолошког завршено под налетима просветитељства, то се ипак није

1 Миша Стојадиновић, Миодраг Гордић, „Политички мит као облик друштвеног и политичког отуђења“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, 4/2016.

2 Милан Матић, *Мит и политика расправа о основама политичке културе*, Институт за политичке студије, Београд, 2005, стр. 16.

десило. Просветитељи су на неки начин означили уједно и крај традиционалних митова, које су сматрали лажима, али су они истовремено довели и до креирања простора за настанак савремених митова. Свеукупни технолошки напредак људске цивилизације који је настављен у XIX и нарочито у XX веку није уједно означио и крај митова. „Свет је током XX века обележио вртоглави напредак у многобројним научним областима. Браћа Рајт (Орвил и Вилбур) су 17. децембра 1903. године обавила први успешан лет авионом и тиме започела XX век. Затим откриће атомске енергије, велики напредак на пољу медицине, проналазак телевизије, рачунара, настанак интернета (...)“³ Ово с правом неоспорно говори да је током XX века дошло до највећег скока у цивилизацијском развоју. Дакле, са једне стране постоји огроман научно-технолошки развој који је довео до тога да је наука својим развојем постала неизоставан чинилац свакодневног живота. Међутим, са друге стране, бурне промене које погађају глобално друштво не само да изазивају страх, већ истовремено утичу на то да се на модерно друштво све више гледа као на *друштво ризика*. Бек [Ulrich Beck] анализирајући савремено постиндустријско друштво каже да је „ризик, као систематски начин бављења опасностима и несигурностима које је изазвала и створила сама модернизација, постао његова унутрашња природа“.⁴ Савремено друштво, према Беку, представља *друштво ризика* које он дефинише „као друштво науке, комуникационих и информационих средстава, сложених конгломерата група и моћи наспрам природе и између људи.“⁵ О томе какав је утицај и значај науке у савременом друштву сведочи Табела бр. 1.

---

3 Миша Стојадиновић, Виолета Рашковић Таловић, „Изазови развоја демократије у савременом друштву: политичко насиље и теорија (не)праведног рата“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, 1/2016, стр. 49.

4 Миша Стојадиновић, „Значај медија за развој културе мира“, *Медији и култура мира на Балкану* (приредили: Бранислав Стевановић, Александра Костић, Љубиша Митровић), Филозофски факултет – универзитет у Нишу, Центар за социолошка истраживања, Ниш, 2010, стр. 372.

5 Наведено према: Љубиша Митровић, *Творци нових парадигми*, Институт за политичке студије, Београд, 2008, стр. 90.

Табела бр. 1: Наука и савремено друштво

	1)	2)	3)	4)	5)	6)
У потпуности се не слажем	2.3%	1.9%	12.2%	11.3%	17.8%	3.3% (свет је гори)
2	1.3%	1.1%	5.3%	5.5%	8.9%	1.6%
3	2.1%	1.9%	6.9%	7.3%	10.3%	2.4%
4	3.2%	3%	7.2%	7.8%	8.1%	3.5%
5	9.4%	8.5%	16.1%	17.1%	14%	10.7%
6	8.5%	8.2%	10.7%	10.9%	8.7%	9.6%
7	12.3%	12%	10.3%	10%	8%	14.4%
8	18.4%	17.9%	10.3%	9.3%	8%	19.1%
9	13.1%	14.3%	5.8%	5%	4.4%	12.3%
У потпуности се слажем	26.3%	27.7%	10%	8.7%	7.9%	20.1% (свет је бољи)
Без одговора	0.8%	0.8%	1.1%	1.2%	1.1%	0.8%
Не зна	2.4%	2.7%	4.1%	5.9%	2.8%	2.2%
Укупан број испитаника	90.352	90.352	90.352	90.352	90.352	90.352

1) Наука и технологија чине наш живот здравијим, лакшим, и комфоријим; 2) Због науке и технологије биће више прилика за следеће генерације; 3) Исувише се много ослањамо на науку а недовољно на судбину; 4) Један од лоших ефеката науке је тај што је умногоме отежао разликовање идеје доброг и лошег у друштву; 5) Није важно да познајемо науку у свакодневном животу; 6) Свет је бољи или гори због науке и технологије.

Узорак: Алжир Аргентина Јерменија Аустралија Азербејџан Бахреин Белорусија Бразил Колумбија Чиле Кина Кипар Еквадор Египат Естонија Грузија Немачка Гана Хонг Конг Индија Ирак Јапан Јордан Казахстан Куввајт Киргизија Либан Либија Малезија Мексико Мароко Холандија Нови Зеланд Нигерија Пакистан Палестина Перу, Филипини Пољска Катар Румунија Руска Федерација Руанда Сингапур Словенија Јужна Африка Јужна Кореја Шпанија Шведска Тајван Тајланд Тринидад и Тобаго Тунис Турска Украјина САД Уругвај Узбекистан Јемен Зимбабве

Извор: *World Values Survey*, *доступно на*: <http://www.wvsevsdb.com/wvs/WVSanalyzeQuestion.jsp>, талас 2010-2014, приступљено 23.06.2015.

„Живот модерног човека зависи од техничких средстава комуникације, од телефона, факсова, телевизора и радија, до оних, тренутно, најсавременијих као што су компијутери и разне електронске мреже.“⁶ Вебер [Max Weber] на је-

6 Опширније о томе видети: Михајло Манић, *Медији у глобалном друштву*, Београд, 2015.

дан сликовити начин описује како потреба за митом у савременом друштву не само да није нестала, већ да је она још увек ту јача него икада: „Стари сељак можда може умрети *испуњеног живота* завршивши биолошки круг, али *цивилизованацијем* људском бићу, које је убачено у бескрајни трансцендентни процес који човек може само делимично да разуме, неопходно је да осећа већу потребу за значајем живота (...) Док дивљаци знају како функционишу средства која користе у свакодневном животу, тако смо ми окружени многобројним предметима и значењима од којих зависимо, а чији су механизми у потпуности нама непознати, па отуда расте могућност повећане дистанцираности од света који нас окружује, што даље ствара повећање потребе за значењем.“⁷

Мит на неки начин представља континуирани процес сталног мењања у складу са променама друштва. Имена су од есенцијалне важности за оријентацију човека у друштву без којих би он био изгубљен, али је самим тим потребно и одредити њихова значења која се често веома разликују међусобно. И можда се на први поглед чини да је свеукупни друштвени развој на свим пољима довео човечанство у време када су митови и митолошки дискурс сувишни, то свакако није случај. Некако се чини да што су покушаји да се умањи значај мита током историје били већи, он се увек изнова враћао јачим. Савремено друштво не само да није умањило значај митолошког, већ умногоме доприноси његовом постојању. „Пресудни значај политичке културе и вредносних димензија политике за живот и развој једне политичке заједнице произилази из основне потребе сваке људске јединке за вредносним осмишљавањем и идентитетом у свету и друштвеној средини којима припада. У друштвеном и политичком свету, човека не воде само елементарне потребе, интереси или принудни механизми власти, већ и вредности и тежња за идентитетом. Ове друге потребе добијају огроман значај за човека који живи у свету испуњеним неизвесношћу, све дубљим антагонизмима, па и отвореним сукобима.“⁸

---

7 Chiara Bottici, *A Philosophy of Political Myth*, Cambridge University Press, New York, 2007, стр. 132.

8 Милан Матић, *Мит и политика расправа о основама политичке културе*, op.cit., стр. 6.

Наравно потребно је направити разлику између традиционалних (класичних) и савремених митова. Мит је са развојем људске цивилизације наставио да постоји мењајући се, а истовремено и даље настављајући да има значајну улогу у друштву. „Будући да припадају домену профаног, савремене форме мита не смемо мешати нити поистовећивати са класичним митовима, јер митови двадесетог века, како упозоравају неки аутори, нису исто што и изворни или чисти митови. Савремено митско мишљење није исто што и првобитно, изворно митско мишљење.“⁹

Ова разлика између традиционалних и класичних митова се неретко осликава и као разлика између правих и лажних митова, а коју је Љиљана Рајшић сумирала у једном од својих радова. Она истиче да је „оно по чему се савремени митови суштински разликују од класичних, због чега им се и даје атрибут лажни, јесте то што објект митске вере нису трансцендентна, непостојећа, идеална бића, већ посебни аспекти друштвене стварности (...) Савремено значење мита често се не ограничава на појаву обоготворавања, већ се проширује тако што се израз мит употребљава као синоним за израз идеолошка илузија, па се атрибут митски не придаје само оним идејама у којима су обоготворени аспекти друштвеног живота, већ и осталим идејама које су неадекватне стварности и које, због тога, сама стварност демантује (нпр. мит о демократији, мит о суверенитету итд.).“¹⁰ Ово проширење савременог значења мита је у великој мери резултат поривречности која настаје у односу између митског и стварности. Тиме долази до митологизације стварности која нас окружује, а која даље замагљује њено право значење.

9 Љиљана Рајшић, „Митови двадесетог века“, *Теме*, 3-4/2000, стр. 270

10 Исто, стр. 270

ПОЛИТИЧКИ МИТ И ОБЛИКОВАЊЕ ЉУДСКОГ ДРУШТВА

Проучавање митолошког у политичкој сфери заузима значајно место у савременим теоријама које се баве истраживањем митова. Кључна карактеристика политичких митова јесте у томе што они обликују људско друштво дотичући се вредносног система, друштвених односа, природе власти, ауторитета, државе, идентитета... Ово је кључна карактеристика политичког мита која га издваја од митова теогонијског, космогонијског и антрополошког карактера. Милан Матић у својој студији *Мит и политика* говори управо о овоме: „Најопштија теоријска одређења политичких митова, која се јављају још у античкој филозофији, указују да је политички мит она врста митских прича која се односи на заједничке услове живота људи на стварање, одржавање и промене поретка у људској заједници и на њену унутрашњу равнотежу и моралну кохезију. За разлику од теогонијских, космогонијских или антрополошких митова, који говоре о пореклу божанства, света и човека, политички митови теже да се успоставе као основа вредновања и уверења људи о њиховом друштвеном поретку и политичким односима у њему, односно као важеће представе о држави, политичком ауторитету, вођству, хијерархији, моћи и владању, поштовању поретка, једнакости или неједнакости и слично, било да се ови оправдавају или оспоравају.“¹¹

То је нешто о чему пише и Љубиша Деспотовић у свом настојању да одреди суштину политичког мита. „Политички митови имају нарочито важну улогу у стварању политичке

11 Милан Матић, *Мит и политика расправа о основама политичке културе*, op.cit., стр. 101.

подлоге којом се осмишљавају основе настанка и оснивања једне политичке заједнице. Ти тзв. оснивачки митови постају тако незаобилазан сегмент свести о конституисању сваког националног политичког поретка без обзира на његову величину и карактер.¹² Овде се оправдано намеће питање која је улога политичких митова у савременом друштву:

1. „Улога мита у политици је таква, да, иако сам по себи ирационалан, он представља аутономну снагу у свим развијенијим политичким културама, делујући упоредо и као подупирач других, рационалних и промишљених политичких средстава и облика утицаја.“¹³
2. „Друга важна карактеристика политичких митова је у томе што ток драматичних збивања у њиховој фабули иде таквим следом и путем реконструисања прошлости, којим се ствара утисак неодољивости, односно да тај рок по природи ствари води ка једном предестинираном циљу, који је, у ствари, онакав расплет збивања какав одговара садашњој улози мита, односно колективним жељама и надама митских прича, које се мобилишу и користе за политичке сврхе. Митска прича сама по себи постаје документ и средство да се помоћу реконструкције прошлих збивања прихвате сугестије о неминовном расплету садашњих и будућих проблема и догађаја који су у току, односно који се очекују.“¹⁴

Оно што је на први поглед приликом проучавања овог феномена могуће закључити јесте супростављеност мишљења која на политички мит гледају са различитих позиција. Киара Ботичи [Chiara Bottici] справом истиче значај Жоржа Сорела [Georges Eugène Sorel] и његову анализу митолошког, а која указује на једну дуалност приступа политичком миту. Основна разлика између Сорела и Касирера је у самом поимању мита. Сорел је стварао нешто пре Касирера и на политички мит је гледао као на нешто позитивно, а не као на

---

12 Љубиша Деспотовић, *Политички митови и идеологије*, Каирос, Сремски Карловци, 2010, стр. 5.

13 Милан Магић, *Мит и политика расправа о основама политичке културе*, op.cit., стр. 101.

14 Исто, стр. 110-111.

вид политичке регресије.¹⁵ Наравно треба поменути и многе друге теоретичаре који су својим стварањем уобличили промишљање о политичком миту (Берђајев, Спиноза, Хана Арент, Јирген Хабермас, и др.), али то је нешто чиме у овом раду не желимо да се бавимо и што ћемо оставити за неку другу прилику.

Митови нарочито добијају на значају у турбулентним временима друштвене кризе и конфликта. Када се ради о политичкој сфери оваква констатација нарочито добија на значају јер, како то Касирер [Ernst Cassirer] каже, периоди равнотеже у политици никада нису наступили: „Митолошка организација друштва је на изглед потиснута рационалном организацијом друштва. У мирним временима и периодима релативне стабилности и сигурности ова рационална организација се може лако одржавати. Изгледа да је сигурна против свих напада. Али у политици оваква равнотежа никада није успостављена (...) Мит увек вреба у мраку чекајући своју прилику. Овај час долази у тренутку када друге везујуће силе друштвеног живота због било ког разлога почну да губе своју снагу, и када нису више у стању да се боре против демонске моћи мита...“¹⁶

Постоје многобројне студије које су посвећене управо испитивању тога када и како настају политички митови, које друштвене околности погодују настанку политичких митова, шта је главни узрок тога да политички митови имају толики утицај на друштво. Милан Матић, анализирајући овај проблем, истиче да значајни резултати показују да „рађање митова обично представља наговештај дубљих промена у социјалној структури и постојећим односима. Митови нису само прост израз, већ и симптом кризе. Штавише, док не добију рационалнију и артикулисану форму, многе идеологије пролазе кроз стадијум своје идејне инкубације, односно кроз развијање општих и митских интерпретација друштвених проблема.“¹⁷ Политички митови се по правили често везују за тешка времена друштвених промена. Они на

15 Chiara Bottici, *A Philosophy of Political Myth*, Cambridge University Press, New York, 2007, стр. 246.

16 Исто, стр. 153.

17 Милан Матић, *Мит и политика расправа о основама политичке културе*, op.cit., стр. 132-133.

неки начин представљају ослонац у тешким друштвеним временима. „То су стања у којима човек или још увек себе није нашао, или је себе већ изгубио. У политичким митовима обнављају се древне колективне наде и вера човечанства у правичну, стабилну и солидарну људску заједницу, због чега се на великим историјским прекретницама и јављају миленаристички митови, односно митови хиљадугодишњег царства (од Римског царства до Хитлеровог Трећег Рајха, итд.).“¹⁸ То је само још један у низу разлога који дају на значају проучавању митолошког у сфери политике.

Овде треба истаћи да политички митови и поред својих позитивних функција често бивају злоупотребљени постајући тиме моћно средство манипулације. „Политички митови су инструмент ошамућивања, заробљавања, завођења и отуђивања свести, што омогућава ефикасно политичко вођење маса. Будући да је однос конзервативних друштвених снага према миту увек злоупотреба мита, политички митови се користе тенденциозно.“¹⁹ Ово указује на снагу политичког мита као и на бројне могућности његове злоупотребе у циљу мистификације стварности и оправдања одређених поступака. Наравно треба бити опрезан у овом закључку. „Помоћу интенционалног карактера политичких митова не може се до краја схватити механизам буђења и активирања митске свести. Јер политички митови неће остварити своју сврху, индоктринација неће бити успешна, уколико већ нису постојале тенденције митизације политичке сфере које израстају из одређених друштвених околности.“²⁰ То доводи до тога да се политички митови не смеју посматрати ван друштвеног контекста како би се проникло у њихову суштину. Оваква злоупотреба политичког мита доводи до тога да они постају моћно оружје друштвеног и политичког отуђења.

Мит неретко представља очајничко средство за којим ће, како то Ернст Касирер каже, човек у очајничким ситуацијама увек прибегнути – „Уколико нас је сам разлог разочарао, увек остаје *ultima ratio*, моћ чудесног и мистериозног.“²¹

---

18 Исто, стр. 132-133.

19 Љиљана Рајшић, „Митови двадесетог века“, *op.cit.* стр. 276-277.

20 Исто, стр. 276-277.

21 William Isaacs and Jules Kolodny, „The Role of Myths in Critical Education“, *The Journal of Educational Sociology*, American Sociological Association, 8/1948.

То нас води ка практичној основи политичког мита јер њихов значај за решавања тренутних проблем представља управо извор њихове снаге. „У политичким митовима дају се одговарајуће евокације прошлости – и пројекције будућности са намером да се пружи аргументација и образложе садашње околности, да би се покренула осећања и мотивације колективних акција. Прави субјекти политичких митова су заправо људски колективитети, групе чијој се митској традицији политички оператери обраћају, а не појединци.“²² Тиме политички мит постаје средство масовне мобилизације грађана око неке идеје, што указује на бројне могућности њихове злоупотребе. Ово нарочито добија на значају у земљама које карактерише хетерогена етничка структура, мултиконфесионалност и мултикултуралност. „У државама са етнички разноликим становништвом функционалност државе у знатној мери зависи и од њене способности да на одговарајући начин управља различитошћу, односно да ствара услове за заштиту положаја и права мањина, али и за лојалност мањина држави у којој живе. Решавање питања мањина важно је не само са аспекта демократизације земље, већ и са становишта нормализације односа са суседима и интеграције у међународну заједницу.“²³

Политички мит поред тога што може да сакрије одређене ствари (догађаје), много опаснији је тиме што може да их искриви и мистификује учинивши их пријемчивим широј јавности. Прагматичност политичких митова је нешто о чему је још Ернст Касирер говорио. Он је указивао на „њихову прагматичну улогу да учвршћују друштвену солидарност, стабилизују једну заједницу, поготово тежећи да успоставе њен покидани историјски и државни континуитет (...) Касирер у својој анализи технике модерних политичких митова јасно указује на чињеницу да политички митови нису плод уобразиље који расту слободно. То су вештачки производи које су створиле веома веште и лукаве занатлије...“²⁴

22 Милан Матић, *Мит и политика расправа о основама политичке културе*, op.cit., стр. 104-105.

23 Нада Радушки, „Положај и права националних мањина у Србији у процесу евроинтеграција – демографско-политиколошки аспект“, *Национални интегрес*, Институт за политичке студије, Београд, 2/2014, стр. 100.

24 Љубиша Деспотовић, *Политички митови и идеологије*, op.cit., 2010, стр. 6.

Треба нагласити да се не сме никако упасти у замку и посматрати митове као творевине прошлости које су са развојем савременог друштва престале да постоје, и тиме сматрати да је за њима престала потреба. „Политички мит се често везује за нешто неуобичајено (изванредно). Политички митови, и када су били одбацивани од стране просветитеља као регресије у примитивизам, и када су хваљени као симптоми великог ентузијазма од стране њихових симпатизера, увек су били посматрани као манифестација нечега изванредног. Према оваквом схватању политички митови су требали да нестану из модерне политике пред налетима рационализације и бирократизације. Међутим то није случај. У условима савременог друштва како Герц каже митолошко још увек није изашло из политике, али је зато много тога баналног (свакодневног) ушло у њу.“²⁵

Постмодерни дискурс подразумева да се води рачуна не само о ономе што је речено, већ и о ономе што је прећутано, а што у многим случајевима политичког мита може бити у великој мери много значајније од оног што је изговорено.

Иако постоји искушење да се приликом тумачења кључних политичких догађаја нашег времена руководимо старом добром пословицом да је значење увек субјективно док чињенице говоре саме за себе то готово никада није могуће спровести у пракси. „У стварности значење је сакривено унутар многих слојева тумачења чињеница, и то на сличан начин као што треба правити разлику између црно-белог филма и филма у боји. Процес доношења слојева значења у приповести је веома комплексан и спор. Он митологизује причу тако да она поседује заједнички значај за групу. Ово је процес рада на политичком миту, и он је непрестан због тога што значај никада није договорен заувек и за све.“²⁶

---

25 Chiara Bottici, *A Philosophy of Political Myth*, op.cit., стр. 246.

26 Joanne Esch, „Legitimizing the „War on Terror“: Political Myth in Official-Level Rhetoric“, *Political Psychology*, International Society of Political Psychology, 3/2010, стр. 357.

НЕОЛИБЕРАЛНО ОТУЂЕЊЕ ЧОВЕКА

Неолиберализам се успоставио као дефинишућа политичко-економска парадигма нашег времена.²⁷ Са становишта неолиберализма, да би капитализам најбоље функционисао државне интервенције морају бити сведене на минимум. Утемељивачима неолибералног модела се могу назвати Фридрих Хајек [Friedrich Hayek] и Милтон Фридман [Milton Friedman]. Хајек је чврсто веровао у индивидуализам и тржиште и његово чувено дело *The Road to Serfdom* је било међу првима које је напало економски интервенционизам. Милтон Фридман нам својим делом *Capitalism and Freedom* истиче да се капитализам најбоље развија без икаквих ограничења и државних интервенција, при чему је слободно тржиште неопходан фактор успешног развоја капитализма. Неолиберализам се најчешће одређује као политика слободног тржишта која охрабрује приватне фирме и побољшава избор потрошачима, разарајући „неспособну, бирократску и паразитску владу која никада не може урадити ништа добро, без обзира на њене добре намере“.²⁸

Неолиберализам са својим основним поставкама можда звучи заводљиво, али када са домена теорије пређемо на ниво праксе може се увидети да ове основне поставке важе само до одређене мере. Наиме, оне важе све до оне мере докле „прави људи“ имају користи и докле у својим настојањима не наиђу на препреку. У супротном ти тако уважавани идеали као што су демократија и слободно тржиште одједанпут

27 О томе видети опширније: Миша Стојадиновић, *Ноам Чомски и савремено друштво*, Институт за политичке студије, Београд, 2014.

28 Noam Chomsky, *Profit over People – Neoliberalism and Global Order*, Seven Stories Press, New York, Toronto, London, 1999, стр. 7.

бивају гурнути у страну. У таквим случајевима неолиберална теорија поприма своју неоимперијалну праксу.

Ноам Чомски [Noam Chomsky] представља једног од водећих интелектуалаца који критикују мит о слободном тржишту, мит који говори о томе како је економија добра једино ако је такмичарска, рационална и ефикасна. Слободно тржиште се у овом миту јавља као фактор који би требало да омогући остваривање оваквих идеала. Међутим, „у већини економија доминирају велике корпорације које поседују огромну контролу тржишта супротстављајући се тиме управо слободној конкуренцији о којој се толико говори у економским уџбеницима и политичким говорима.“²⁹ Оно што, такође, говори у прилог овоме јесте и чињеница да се велике банке у САД, а које би према свим правилима неолибералзма требало да пропадну, одржавају вештачким путем уз државне интервенције. О томе говори и Штиглиц [Joseph Eugene Stiglitz] који каже да су „главне америчке банке постале сувише велике да би пропале. (...) Уместо тога, држава је ускочила, суштински обезбеђујући осигурање (без премије) власницима обвезница и акционарима, тиме подривајући тржишну дисциплину.“³⁰

Појмови као што су демократија, једнакост, моћ, револуција, напредак и многи други се свакодневно употребљавају (нарочито у политичком говору). Оно што чини суштину ових појмова јесте да они самим тим што изазивају снажна осећања у великој мери замагљују разумевање начина на који се употребљавају, тј. начина на који би требало или не би требало да се употребљавају. У том смислу још је конфуцијанизам указивао на потребу за „исправљањем имена“ као првим и најважнијим задатком сваке власти. „Ако имена нису тачна, језик неће бити у складу са суштином ствари и ово би временом довело до краја правде, и почетка анархије и рата. Неко би могао са одређеном дозом истине истаћи да досадашњи покушаји владе, усмерени на тумачења значења речи, можда нису угрозила сам напредак правде. Међутим, потреба за исправљањем имена без обзира на то је велика,

---

29 Исто, стр. 7.

30 Џозеф Штиглиц, *Слободан пад – Америка, слободна тржишта и слом светске привреде*, Нови Сад: Академска књига 2013, стр 200.

јер би већина нас радије желела да се оваква расправа води у слободној дебати на универзитетима, или у научним часописима и књигама.³¹

Ова потреба за исправљањем имена добија на значају приликом проучавања неолиберализма због тога што права значења појмова често бивају мистификована. Овај веома моћни политички мит о либералној држави је довео до тога да неолиберални модел демократије постане универзалан и неопходан ради остваривања демократије, а који је уједно испуњен бројним унутрашњим противуречностима које урушавају основне претпоставке либерализма.

Суштину неолибералног отуђења човека је можда на најбољи начин описао Ноам Чомски у самом наслову једне своје студије којој је дао назив Профит изнад човека (*Profit over People – Neoliberalism and Global Order*). Профит је нешто што доминира изнад свега. То доводи до тога да се борба за демократију, људска права, хуманитарне интервенције (и др.) неретко злоупотребљавају зарад остваривања одређених политичких и економских интереса.

---

31 Henry Tudor, *Political Myth*, Macmillan Education, London, 1972, стр. 9.

ПРОФИТ ИЗНАД ЧОВЕКА: НЕОЛИБЕРАЛИЗАМ И КУЛТУРА

Однос између културе и неолиберализма је веома комплексан и специфичан. Дефинисати овај однос додатно компликује и чињеница да ова два феномена обилују многобројним одређењима и противречностима, тако да указати на карактеристике њихове интеракције представља захтеван посао. Пре свега овде ћемо на самом почетку истаћи шта је то што ћемо подразумевати под појмом култура.

Када се ради о дефинисању културе ту се може видети да многобројност дефиниција културе само отежава њено одређење. Неке стављају у први план рационални неке ирационални фактор. То све говори у прилог томе да се ради о једном вишеслојном феномену. Добра интегрална дефиниција културе мора да садржи велики број међусобно испреплетаних елемената: „историчност и динамичност културних процеса, јединство материјалних и духовних достигнућа, хуманизам као основно начело и свесни рад као елементарну претпоставку културног развоја, култура се даље осликава у обичајима, навикама, религији, уметности...“³² Међутим, треба имати у виду тврдњу Драгана Коковића где се наводи да „као што је и човек нешто више од скупа различитих делова тела, тако је и култура више од скупа својих уметности, обичаја и религијских веровања.“³³

У раду се под културом подразумева „сложен динамички и друштвено-историјски условљен феномен, који предста-

32 Миша Стојадиновић, Катарина Милошевић, „Комуникацијски концепт културе и мултикултурног друштва“, *Наука*, 2-3/2010, стр. 131.

33 Драган Коковић, *Социологија културе*, Академија уметности, Нови Сад, 2004.

вља свеобухватност односа искуства и свести човека према материји, духу и свим историјски насталим производима духа у друштвеној повести и пракси човечанства. Као могућност (*potentia*) она се заснива на свим свесним стремљењима (*racio*), али и ирационалним и претпостављеним могућностима друштвених група и појединаца, усмерених на изградњу хуманих услова човекове егзистенције и будућности.³⁴

Неолиберализам са собом доноси једно специфично окружење за културни развој, окружење у коме се форсирају тржишни принципи, при чему профит постаје основно мерило развоја. Овај преовладавајући модел друштвеног, економског и политичког развоја је довео до деградације културне сфере форсирајући економску политику, а уништавајући културну политику дајући јој секундарно место. Овај концепт неретко наилази на отпор грађана. „Они који су темељно инкорпорирани у неумољиву логику тржишта и његову тражњу схватају да је остало мало времена или простора у којима се могу истраживати еманципациони потенцијали изван онога што се размењује на тржишту као креативна авантура, слободно време и спектакл. Грађани су приморани да живе као привесци тржишта и акумулације капитала уместо као изражајна бића, док се простор слободе повлачи пред грозном логиком и празним интензитетом тржишних перипетија. Управо у том контексту можемо боље разумети појаву разних опозиционих култура које и са тржишним системом и без њега отворено или скривено, одбацују тржишну етику и праксе које намеће неолиберализација.“³⁵

Оно што се јавља као највећи проблем је што неолиберализам као крајњи производ има креирање потрошачке културе. „Ефикасна демократија подразумева да људи осећају повезаност са својим суграђанима, повезаност која би се манифестовала кроз нетржишне организације и институције. Жива демократија подразумева заједнице, библиотеке, школе, организовање суседа, јавна места окупљања, добровољне организације, синдикате...“³⁶ Неолиберална демократија

34 Никола Божилковић, *Социологија културе*, Ниш, Просвета, 1998, стр. 29.

35 Дејвид Харви, *Кратка историја неолиберализма*, Медитеран, Нови Сад, 2012, стр 236.

36 Dejid Harvi, *Profit Over People – Neoliberalism and Global Order*, Seven Stories Press, New York, 1999, pp. 11.

ослањањем на тржишта делује погубно управо на ове секторе атомизујући друштво на међусобно неповезану и неактивну заједницу потрошача. Ова заједница нема снаге да се одупре неолиберализму на прави начин.

Бавећи се неолиберализмом и његовим утицајем на цивилизацију Бродел [Fernand Braudel] тврди да су цивилизације дефинисане, прво, тиме што заузимају простор током одређеног времена, друго, позајмљивањем од других у времену и/или простору, и треће отпором алтернативним формацијама. Погледајмо како се ово односи на неолиберални капитализам:

1. Просторним ширењем капитализам је ушао у фазу свеобухватне глобализације, тако сукобљавајући се са резидуалним традицијама свуда (нпр. исламска цивилизација) и уништавајући настајуће форме посткапитализма (нпр. совјетски комунизам). Такође блокира, сасвим ненамерно, утопијске тежње за неку другу врсту цивилизације (нпр. истинску равноправност и правилно поштовање људске зависности човечанства од природе).
2. Основна карактеристика капитализма слободног тржишта је номинално преузета из деветнаестог века када је још увек била неукаљана и мало коришћена, а која је касније искварена, за време XX века, када су карактеристике туђег система, социјализма, укључене у капитализам. Ова средња фаза се назива организовани капитализам, термин Рудолфа Хифердинга.
3. Неолиберална цивилизација је робусна и свеобухватна формација. Она је заштићена немилосрдно од алтернативних и опозиционих структура добијајући супротстављени хегемонијски смер, оба резидуална и појавна, иако освежена рутинском инкорпорацијом алтернативних и супротстављених струја, процесом који има типично неутралишући ефекат.³⁷

Поједностављена слика људске природе коју заговара неолиберализам је нешто што се оправдано доводи у питање. „Већина нас не би желела да размишља на начин како се у основи преовлађујућих економских модела схвата човек – као

37 Jim Mc Guigan, *Neoliberal Culture*, Palgrave Macmillan, 2016, p. 2.

прорачуната, рационална, оријентисана ка себи индивидуа. Ово схватање не оставља место за људску емпатију, јавни дух и алтруизам. Интересантно је да економски модели боље описују економисте него остале који то нису, и што дуже студенти изучавају економију то више почињу личити на моделе.³⁸

Међутим и поред тога економисти су прогурали свој модел рационалности. „Ми учимо шта нам се свиђа и шта нам пружа задовољство, кроз понављање искустава (...) Али економисти су истовремено покушали да тај исти модел искористе како би објаснили дугорочне одлуке, као што је нпр. штедња за пензију. Ово би требало да је очигледно јер не постоји начин да утврдимо да ли је требало да штедим више или мање све до момента када је већ прекасно и када више не можемо да научимо из сопственог искуства шта треба урадити (...) Традиционално, економисти немају много тога да кажу о везама између онога што повећава срећу или осећање благостања, тако да се они усредсређују на уже питање, питање доследности.“³⁹

Тамо где неолиберална теорија не успе у својим намерама наступа неоимперијална пракса, те је у том смислу утицај на ставове грађана у погледу обезбеђивања пристанка постао веома важан. „Наши ставови о свету су под утицајем ставова других људи који нас окружују. Ставови чланова синдиката и ставови магната са Волстрита упадљиво се разликују у многим питањима. Неки од тих ставова потичу из разлика у интересима: генерално, сви ми имамо ставове који воде до политике која ће подржати наше благостање. Али погледи на свет се разликују и због тога што ми живимо у различитим заједницама, а припадници сваке од тих заједница деле одређена гледишта. Већину Американаца разбеснело је што је Волстрит узео новац пореских обвезника и упркос рекордних губитака исплатио огромне бонусе. Међутим, уобичајен став на Волстриту био је да је увредљиво што је председник Обама критиковао бонусе – то је било популистички, и нахушкало је масе на Волстрит.“⁴⁰

---

38 Џозеф Штиглиц, Слободан пад – Америка, слободна тржишта и слом светске привреде, *op.cit.* стр. 281.

39 Исто, стр. 282.

40 Исто, стр. 284.

Штиглиц истиче да је неолиберална револуција, након 1979. године, морала бити изведена демократским методама. За ово је била потребна политичка сагласност како би је грађани прихватили. „Оно што Грамши назива општим мњењем уобичајено подразумева сагласност. Опште мњење се конструише из дуго понављаних пракси културне социјализације, укореење дубоко у регионалним или националним традицијама.“⁴¹ Овакво мњење није добро јер оно мора бити резултат критичког ангажмана грађана. Грађани морају бити способни, па чак и обучени, да постављају права питања и да имају право да свакодневно доводе у питање ауторитете. У супротном оно може бити веома лако заведено на начин који омогућава да се права стварност прикрије. „Да би се замаскирале друге стварности могу се покренути питања раних културних и традиционалних вредности (каква су веровање у Бога и земљу или погледи на положај жена у друштву) или разни облици страхова (страх од комуниста, имиграната, странаца и других). Могу бити призване разне политичке паролe које маскирају специфичне стратегије у магловиту реторичку машину. Реч слобода је у толикој мери синхронизована са здраворазумским разумевањем обичних Американаца да се претвара у дугме које елите могу притиснути како би отвориле врата за пролаз до најширих маса (...) На исти такав начин је и Буш у ранијем периоду могао оправдати дејства у Ираку. Стога Грамши закључује да политичка питања постају нерешива када су прерушена као културна.“⁴² На такв начин је могуће заиста оправдати било шта и тиме обезбедити пристанак јавног мњења.

Али како се ствара сагласност? О овоме је говорио Дејвид Харви који је рекао да су многи идеолошки утицаји „кружили корпорацијама, медијима и бројним институцијама које чине грађанско друштво – као што су универзитети, школе, цркве и професионална удружења. Други марш неолибералних идеја кроз ове институције, који је Хајек предвидео још 1947. године, организовање трустова мозга (уз подршку и финансирање од стране великих корпорација), освајање одређених сегмента медија и преобраћање многих интелектуалаца на неолиберални начин мишљења, створили

41 Дејвид Харви, *Кратка историја неолиберализма*, op.cit. стр 59-60.

42 Исто. стр 59-60.

су мисаону климу која је подржавала неолиберализам као ексклузивни гарант слободе. Сви ти покрети су касније консолидовани кроз заузимање политичких партија, те коначно до државног врха. Позивања на традицију и културне вредности у свему томе имала су велику тежину.⁴³ Сагласност се ствара продором у све кључне поре друштва, а чега нису поштеђени ни слободно време човека, процес образовања, култура, информисаност...

Рат у Ираку представља само један од многобројних примера овога. Када су разлози за превентивни рат заказали одједанпут се јавила идеја да је Ирачане потребно ослободити. Као и увек разлог за рат је пронађен. А ко би иначе оспорио да се за слободу треба борити? „Али каква врста слободе је у овом случају замишљена, имајући у виду да је критичар културе, Метју Арнолд, пре много година запазио: Слобода је одличан коњ за јахање, али јахање у одређеном правцу. Према ком одредишту се, отуда, очекује да ће ирачки народ јахати коња слободе који му је даровао силом оружја.“⁴⁴

Оно што је нарочито карактеристично за неолиберални модел савременог друштва је ропство иновацијама. Томас Греко [Thomas Greco] истиче да је „политизација новца, банки и финансија (која преовладава данас широм света) омогућила концентрацију моћи и богатства у руке неколицине – ситуација која је екстремно допринела урушавању друштва, културе, економије, демократске власти и окружења.“⁴⁵ Ово застаревање технологија које повлачи иновације, али и мењање на пољу моде и слично су постали дубоко укореењени у капиталистичкој култури. „Огроман посао на пољу инвенција и иновација довео је до увођења нових технологија у свим сферама почевши од производње, преко продаје, управљања државом, војном моћи, надзора и администрације. Технолошке иновације су постале велики посао, не нужно у смислу неке велике корпорације (иако примери те врсте сада обилују у областима као што су агробизнис, енергија и фармацеутска индустрија), али велики у смислу више фирми,

---

43 Исто, стр 59-60.

44 Исто, стр 20.

45 David Harvey, *Seventeen Contradictions and the End of Capitalism*, Oxford University Press, стр. 48.

многе од њих су мале старт-ап компаније или удружене компаније, које истражују иновације само зарад иновације.⁴⁶ Капиталистичка култура је у великој мери почела користити иновације зарад остваривање профита. Добар телефон је једино најновији модел телефона... И тако се овај принцип почео примењивати свуда.

Културна политика је грубо гурнута у страну пред логиком слободног тржишта. „Државне субвенције за културне активности су цинично укинуте, остављајући финансијску подршку за све такве активности само богатим филантропима који служе само себи или једнако себичним покровитељствима корпорација.“⁴⁷ Историја, култура, јединственост и аутентичност су постали роба.

---

46 Исто, стр. 94-95.

47 Исто, стр. 128.

НЕОЛИБЕРАЛНА МОНОПОЛИЗАЦИЈА НАУКЕ

Гласници неолибералног глобализма су већ поодавно најавили долазак краја идеологије, па и саме историје и географије, коју окончавају у наводно најсавршенијем облику друштвеног уређења, либералној демократији. Митолошке конотације ове објаве, које стижу из месијанског „светилишта највиших идеала човечанства“, темпиране су да експлодирају у време слома биполарне структуре светске моћи и следственог успостављања планетарне доминације једине преостале суперсиле.⁴⁸ Ове појаве имају јасне призвуке билансног, миленаристичког тријумфализма и еуфорије, који су попут грознице обузели победничке творце нових „временских почетака човечанства“. У таквим околностима, отварају се важна питања: да ли је тврдња о крају идеологије веродостојна, или се ради о новоизумљеној идеолошкој флоскули оправдања једностраног глобализма? И да ли је реч о идеолошкој парадигми која постмодернистичким жаргоном мистификује и хипостазира „уравнавање света“, путем „рационалног ума“; и то са видљивом тежњом да се реална моћ и углед науке и технологије изнова инструментализују и претворе у прикладну убеђивачку формулу за наметање технократске (поред економске и политичке) превласти тренутно најмоћније државе света?

Неолиберална експанзија, која је у светском центру прихваћена седамдесетих година XX века, одустајањем САД, Велике Британије, а касније и других земаља од „државе благостања“ (створене после Другог светског рата, под притис-

48 Живојин Ђурић, *Модернизација и друштвене промене*, Институт за политичке студије, Београд, 2004.

ком маса које су изнеле терет тога рата), као и одступањем од програма УН о равномерном светском развоју, донела је ново стање у свету. Уместо ранијег концепта „друштва изобилића“ у ери реганизма и тачеризма прешло се на убрзано наоружавање и јачање војне моћи, као и на експанзивну неолибералну економију и спољну политику, што нарочито кулминира крајем XX и у првим годинама XXI века. У том релативно кратком периоду бурних промена у светским односима и убрзаном развоју науке и технологије, дошло је до новог продубљивања разлика између појединих регија и земаља, на видну штету неразвијених и мање развијених (периферије и полупериферије), а у корист доминације развијеног светског центра. Тако крупан заокрет у стратегији „светског центра“, разумљиво, није могао бити изведен без појачане идеолошке експанзије, којом се пружала подршка неолибералној пенетрацији на различитим подручјима света, јер би директни освајачки наступ проузроковао огромне отпоре снагама доминације и израбљивања. Идеолошко уравнивање, припремање или накнадно оправдање глобалистичке превласти најмоћнијих, веома брзо се претворило у важно обележје глобализацијског процеса. О тој компоненти глобализма поједини савремени аналитичари говоре чак и као о основној димензији глобализације, а међу овима је и истакнути социолог Ралф Дарендорф [Ralf Dahrendorf;].⁴⁹ Ширење нове глобалистичке идеологије омогућено је управо посредством нове и веома моћне информацијске технологије, електронских медија, Интернета и других нових механизма који неодољиво освајају свет и постају главни симбол „модернизације модерне“ (А. Гиденс). Већ сама та чињеница по себи значи да је једна од супермодерних, најновијих грана научног развоја, стављена у службу измењеног распореда снага у свету, односно нагомилане економске, војне, политичке и научне доминације водећих светских држава, пре свега САД. Моћни информацијски центри и монополи постају „претход-

---

49 Овај постмодерни протагонист глобализације као процеса који „отвара шансе и омогућује стварање глобалне класе“ схвата глобализацију као слободно ширење и расположивост информација по целом свету, али и разбијање крутих структура из времена Хладног рата. Међутим, он не признаје да битне супротности делова света у новој ери постају још дубље, да ратови не престају већ да постају отворенији и да се воде новим средствима, међу којима су и нови идеолошки сукоби и отпори.

ница“ неолибералне пенетрације и главно поље инструментализације науке за успостављање нових односа моћи у свету. Други значајан канал идеолошког уравнивања сачињавају експандирајуће међународне, регионалне и континенталне интеграције. У овим програмираним и диригованим подухватима, ширење нових образаца и вредности условљава се одређеним економским и другим „повластицама», које се приказују као објективна потреба и светски процес за који не постоје алтернативе.

За разлику од отворених политичких и идеолошких тензија и сучељавања у ери биполаризма, данас у свету преовлађује тенденција наметања нових и прикривених форми идеолошког „једноумља“ чије су претензије веће од ранијих политичких опција и идеологија. Ради се о покушајима трајног овладавања идентитетима људи и народа, употребом непосредних и посредних механизма убеђивања, контроле, усмеравања и потчињавања уз примену најсавременије науке и технологије. Апсолутна вера у „божанску“ свемоћ науке и бројне идеолошке фигуре модерних „хероја“, чудотвораца и „спаситеља“, који надљудску снагу стичу од науке или рационалног „свезнања“, освајају људе широм света. Генерална стратегија нове глобалистичке идеологије, која тежи да постане свеобухватна, тотална (па и тоталитарна), подразумева дириговано замењивање диверзитета у свим сферама живота, као и идентитета – свеprisутним потрошачким менталитетом. Мета нове идеологије, која снагу свог утицаја добрим делом црпи из налаза и тековина модерне науке и технологије, нису више само политичка уверења и ставови људи, већ и најдубљи темељи идентификације, поглед на свет, начин живота, обичаји, традиција, па и вера. Уз обећање модернизације и изобилља, захтева се порицање прошлости и спроводи потискивање и деградирање духовних корена и вредности. А уместо самосвојности, намећу се униформност и комформизам, укидање националних особености и суверености личности, народа и држава. За сада, тако свеобухватне претензије нове глобалистичке идеологије наилазе на дифузне и спонтане отпоре антиглобализацијских покрета и организација, а у појединим случајевима доводе, нарочито кад је реч о снажно утемељеним верским идентитетима, и до оштријих сукоба, па и жестоких оружаних отпора, које глобалисти квалифи-

кују као тероризам регресивних снага у заосталим земљама, али се при том не увиђа да је њихов прави корен највећим делом у насилним глобалистичким притисцима и освајањима.

Идеологија глобализма, односно неолиберализма која у свом планетарном походу истиче знамења модернизације, науке и „рационалног ума“, тежи да пре свега мистификује и замагли актуелне и све видљивије, крупне противречности стварне глобализације, односно постмодерне доминације најразвијенијих. Те противречности су веома бројне, а неке од њих и тако далекосежне и дубоке, да се не могу разрешити без опсежније промене односа снага у свету. За сада је однос снага у свету такав, да у њему изразиту премоћ, нарочито у војном, затим у економском, а већим делом и у политичком и идеолошком домену, имају централне глобалистичке снаге. Међутим, на глобалном хоризонту већ данас се назире убрзане промене, које указују на настајање нових региона и носилаца економске моћи, па и на обнову моћних војних потенцијала, којима се најављују нове формације и констелације мултиполарне структуре будућег светског поретка. У међувремену, сведоци смо велике експанзије неолибералне идеологије, чији је смисао прикривање крупних противречности и јаза у постојећој структури односа у свету. На првом месту треба поменути идеолошка оправдања у циљу улепшавања стварних садржаја глобализације, и то њеним приказивањем као прогресивног и објективног светског процеса, а не као пројекта конкретних субјективних актера глобализма, што је евидентна чињеница. Свака критика агресивног глобализма се дефинише као инсинуација „теорија завере“, и то против наводних носилаца мира, демократије и свеопштег цивилизацијског препорода, као и „будућег благостања у свету“.

Друга крупна противречност која се прикрива идеологијом неолиберализма, уз помоћ науке и монополисаних информацијских и медијских мрежа, јесте огроман јаз између све зависнијег света неразвијених земаља и развијеног центра, јаз који се у ери глобализма продубљује управо због тежње САД и најразвијенијих да овладају светским ресурсима, тржиштима, простором и комуникацијама. У постојећим условима, национално богатство малог броја развијених земаља, које обухватају мање од седмине светске популације,

износи више од две трећине укупног светског богатства. Транснационалне компаније развијених земаља владају са 35% бруто производа у свету, као и са преко 75% транснационалних трговинских аранжмана. Идеолошка обећања о улагању у развој полупериферних и периферних регија не само да се не остварују већ је уочљива и све присутнија подређеност и заостајање многих области и земаља у свету. Митови и пројекције „обећане транзиције“ и богатије будућности, са својим есхатолошким садржајем и истицањем спаситељске улоге водећих држава, умногоме подсећају на интернационалистичке митове „светске револуције“ у некадашњој марксистичкој идеологији. Неки аутори директно указују на ту обнову марксизма у неолибералном глобализму, као нпр. Улрих Бек: „Неолиберални глобализам сличан је свом заклетом непријатељу марксизму. То је реинкарнација марксизма у облику идеје менаџмента.“⁵⁰

Упркос тврђењима, обећани „срећни крај историје“ све је удаљенији. У исто време, веома чест мотив идеолошког замагљивања стварности и неизвесне будућности света, односи се на митове слободног тржишта (увелико монополизваног и контролисаног) демократије и политичке модернизације, јачање мира и безбедности, који су у очитој противречности са стварним стањем и тенденцијама у свету (политичка и војна зависност, инфериорност у научнотехнолошком развоју мање развијених, пораст тероризма, корупције и криминала, фасадне уместо стварних промена и сл.).

У глобалистичком контексту, важну улогу играју и идеолошка оправдања „изузетне“ и спаситељске улоге водећих држава у развоју савремене цивилизације. Овим идеолошким постулатима покривају се различите злоупотребе и деформације политике силе и неоколонијалног интервенционизма, али и наметнуто самоизузимање водећих држава из система универзалне контроле и одговорности у међународној заједници. Тако су САД себе изузеле из система светске заштите природне средине (Споразум из Кјотоа), међународног правосуђа и других општеважећих докумената и обавеза у међународној заједници. Тај дискриминаторски приступ међународним обавезама, праћен разним видовима

50 Види: чланак у зборнику *Глобализација*, Пан Либер, Осиек, Загреб, 1999.

притиска на слабије земље преко неформалних групација и монополисаних установа (од Г-7, ММФ, СБ и финансијских клубова и групација, до Међународне кризне групе и Хашког трибунала), опасно се приближавају идеолошким обрасцима ексклузивног национализма („националног интереса“), па и дискриминацији са примесама расизма. Једно од најновијих идеолошких оправдања неолибералне дискриминаторске политике вишеструких стандарда јесте и ширење страха од тероризма, анархије и наводног потпуног слома светског поретка, уколико се у њему не призна доминантна улога једне или неколико држава. У служби ових оправдања су не само агресивни глобалистички медији и модерна информацијска технологија већ и читаве легије научних и других „експерата“, а у крајњој линији и механизми неодобрених политичких и војних притисака и интервенција, према државама метама и многим другим земљама. Продор наднационалног глобализма (трансационалних корпорација подупртих политичким акцијама влада развијених земаља) остварује се девастацијом природних извора, животне средине и других услова за хумани и контролисани развој унутрашње структуре сиромашнијих земаља. То је праћено доминацијом и наметнутим уценама финансијских тржишта, која су у рукама глобалних фактора, односно водећих земаља. Условљавање улагања и кредита економским и политичким потчињавањем, пораст задуживања неразвијених земаља, уз пребацивање ризика (технолошких, економских, социјалних, еколошких, итд.) на неразвијене регионе, доводи до разарања њихове друштвене структуре. Нестају читави слојеви радништва и продуктивних професија, расте незапосленост и пауперизација средњих класа као носилаца социјалне стабилности земаља у развоју, а млади школовани кадрови одлазе у свет („одлив мозгова“). Изазивање дубоке кризе у мање развијеним подручјима је метод и форма њиховог потчињавања и зависности према развијенима.⁵¹

У том кругу глобалистичке доминације је и наметање таквих образаца приватизације, који изазивају драстичне

---

51 Чак се и катастрофално стање у екологији и социјалној структури зависних земаља оправдава као „нужна цена“ која се мора платити у корист напретка. Да је то чиста идеолошка маска, показују и раздике у успешности појединих земаља аутономне транзиције у односу на земље зависне транзиције.

социјалне деформације и битно ограничавају самосталне развојне потенцијале зависних земаља. Све то се оправдава флоскулама о модернизацији и приближавању моделима развијених земаља, иако за то не постоје ни основни економски предуслови. Доминација политичког диктата над аутономним снагама економског и друштвеног развоја чак је и појачана у ери савременог политизованог капитализма, у односу на стање у ранијим системима државног или парламентарног социјализма.

У условима агресивног глобализма, односно „тоталног капитализма“ наметнуте формуле „спасоносне“ приватизације, либерализације и стабилизације, добијају изражене идеолошке предзнаке. Уместо обећаног напретка настаје дубока „трансформацијска депресија“ која успорава и блокира национални развој и расподелу резултата репродукције на равномернијој основи. Идеолошки тоталитаризам занемарује регионална и локална искуства и реалности, подстичући деформације, хаотично стање, као и криминализацију и корупцију у друштвима „убрзаних промена“. Настаје стање у коме се под дејством идеолога глобализма, под паролом промена, обнавља (у погоршаном виду) затечено стање односа из ранијих режима.

Важан део идеолошких стратегија глобалних центара моћи, поред пребацивања ризика, јесте и извоз сопствених унутрашњих конфликта и њихово измештање у друге крајеве света и сиромашне земље. Мир и демократија на „домаћем тлу“ чувају се погоршањем стања у многим другим деловима света. Економско благостање у водећим земљама се свим средствима (па и војним и насилним), одржава безобзирном експлоатацијом туђих извора и јефтине радне снаге, на штету развоја сиромашних земаља света. Идеолошка и стратегијска спрега светских корпорација и мултинационалних компанија са политичарима развијених земаља представља нови „амалгам светске моћи“, који дејствује као светски управљачки „менаџмент“ и удружена сила за наметање вредности и образаца неолиберализма широм света. Међутим, извезени обрасци, барем што се неразвијених и зависних земаља тиче, по правилу нису у функцији развоја и демократије, већ инструменти једностране неолибералне експанзије и разарања

економске, друштвене и политичке структуре слабијих. У том контексту постоје и специфични модели неолибералне политичке и идеолошке мобилизације, као што је на пример деструктивна политика према државама које се у неолибералним центрима обележавају као „државе-мете“. У тој категорији држава су оне које се идентификују као потенцијални конкуренти, или пак „непослушне државе“ које теже неком облику самосталне развојне политике, насупрот проширеним захтевима о нужном ограничавању националног и државног суверенитета у интересу глобалног „напретка“ (то ограничење не важи за најмоћније).

У кругу савремених техника идеолошке и политичке манипулације, у текућој употреби су и нека стара политичка искуства владања помоћу супротстављања, деоба и премештања конфликта на друге. Према многим аналитичарима, опробана техника те врсте су „пројекције мржње и освете“ примењиване још у античким временима. Предмет таквих пројекција, чији је циљ да створе и преусмере конфликте на „непожељне и прокажене“ су случајеви многих ратова попут Србије, Ирака, Авганистана и др., као и коришћење измишљених мотива „заштите од нуклеарне претње“ или од наводног „тероризма“ мањих држава, почев од Ирана, Сирије, С. Кореје и других. Огромна финансијска средства и моћни идеолошки и институционални апарати троше се и активирају против „обележених“ да би се скренула пажња са сопствених проблема, а реалне претње претовариле на друге. Најновија форма „мобилисања“ послушне већине против изолованих и непожељних циљева, јесте и „извоз тероризма“. Наиме, после 11. септембра 2001. године, рушења кула („храма неолибералног глобализма“) у САД, покренут је читав низ неодобрених војних и других „превентивних“ интервенција и притисака, да би се „места страшних догађања“ пребацила на друге просторе. Према најновијим увидима, сада је на делу и оно крајње деструктивно преусмеравање и пребацивање терористичких акција са сопственог тла на друге, одабране терене (Русију, Европу, итд.). У том преусмеравању планирана је и обилно финансирана улога највеће светске силе и њој најближих земаља.

Раније је указано да је утврђивање тековина науке у невидљиве механизме идеолошке доминације преовлађујући

метод и средство инструментализације науке у сврхе политичког владања и економског израбљивања на глобалном плану. Упоредо с тим, у униполарном свету, данашња превласт САД омогућује тој земљи да, разним стратегијама и на директан начин, упрегне најнапредније тековине науке у службу својих освајачких, политичких и идеолошких планова и циљева. По свим релевантним увидима, у ери глобализације на делу је селективна монополизација науке и технологије, а ради остваривања светске превласти најмоћнијих. Модернизацијски потенцијали науке и технологије, који би у нормалнијем свету требало да служе равномерном развоју и добробити човечанства, сада се стављају у погон за наметање самовоље најмоћнијих држава. Данас није никаква тајна да се научни домени високе науке и технологије будућности задржавају као ексклузивни монопол САД и њених најближих савезника. То се нарочито односи на космичку технологију, биотехнологију, биогенетику и биохемију (која омогућује биокOLONIZACIЈУ), патенте, интелектуалну својину, висока технолошка знања и војну технологију. Ове селективне области науке и технологије, под контролом транснационалних компанија, налазе се у рукама развијених земаља и у тој сфери се системски онемогућује развој и учешће сиромашнијих земаља.

Упоредо са планским разарањем њихових технолошких и војних потенцијала блиских новим технологијама, неразвијеним и зависним земљама намећу се концепти „малих и средњих предузећа“ и споредних делатности. У најбољем случају користе се строго контролисани и увезени потпројекти напредне технолошке модернизације, у интересу страних улагача, али по правилу тако да мање земље трајно зависе од светских технолошких монопола, увоза знања, делова и технолошких унапређења. Идеолошка оправдања такве праксе, почев од наводног „недостатка средстава и кадрова“ или пак „неспособности малих земаља за велике пројекте“, постали су већ уобичајена форма наметања корпоративне глобалне моћи на просторима неразвијених. Цео тај процес, разумљиво, подржан је монополима финансијских средишта светске моћи и монетаристичке „казино-економије“ којом се продубљује зависност земаља-дужника и широм отварају врата продору транснационалних компанија у земље јефтених сировина и радне снаге.

Данас у свету нема много примера оних држава које насупрот глобализму доследно следе политику аутономног научно-технолошког развоја, који би био у служби бржег развоја и јачања самосталне конкурентне моћи сопствене привреде.

**СУДБИНА НАЦИОНАЛНЕ ДРЖАВЕ
И НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА
У ЕПОХИ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ**

НАЦИОНАЛНА ДРЖАВА У КОНТЕКСТУ САВРЕМЕНИХ ДРУШТВЕНИХ ПРОЦЕСА

Однос између процеса глобализације и националне државе је сложен и крајње противречан. Ентони Гиденс [Anthony Giddens], бавећи се националном државом, каже да она постоји тамо „где постоји политички апарат (...) који управља датом територијом, а чији је ауторитет потпомогнут помоћу правног система“.¹

Постоје две крајности глобализације које је битно поменути са аспекта националне државе.² Глобализација, са једне стране, доводи до стандардизације начина живота путем информационе технологије и масовних медија. Наведени чиниоци глобализације свакако могу бити злоупотребљени од стране великих сила, а под оправдањем „боље економске ефикасности“ или „демократског развоја“, а што би као крајњи резултат имало присилно уједначавање и укидање свих видова различитости. Другу крајност глобализације чини ширење културних, политичких и социјалних супротности, али и сарадње међу припадницима различитих народа. „Питање етничких конфликта, изградње националне државе и националног идентитета у мултиетничким и милтикултурним

-
- 1 Joseph Zajda, „Nation Building, Identity and Citizenship Education: Introduction”, *Nation-Building, Identity and Citizenship Education Cross-cultural Perspectives* (eds. Joseph Zajda, Holter Daun, Lawrence J. Saha), Springer, 2009, стр. 2.
  - 2 Миша Стојадиновић, „Национални идентитет и национална држава у процесу европских интеграција“, *Национални идентитет и међународне интеграције* (приредили: Зоран Милошевић и Живојин Ђурић), Институт за политичке студије, Београд, 2015.

државама су проблеми са којима се како политичка теорија, тако и политичка пракса суочавају веома дуго.³

Оно што је на први поглед очигледно јесте да главни резултат процеса глобализације представља пре свега повећање покретљивости становништва и капитала. Глобализација је са собом донела и постављање питања рушења националних баријера и десуверенизације националних држава. Сам процес глобализације дефинише се као компресија времена и простора уз развој глобалног тржишта у коме постојеће границе губе свој значај. Али ово не треба узети као коначну дефиницију глобализације. У том смислу, Владимир Вулетић сматра да иако је немогуће дати једну општеприхваћену дефиницију глобализације, јер је реч о новом појму у друштвеним наукама око којег се још увек воде веома живи интелектуални спорови, ипак је могуће указати на неколико важних одредница које омогућавају коришћење овог термина у друштвеним наукама. Глобализација схваћена у том контексту представља низ „разнородних економских, политичких и културних процеса који могу, али не морају бити међусобно усклађени, а којима се трансформише просторна организација друштвених односа и ствара нова глобална мрежа привредних активности, прерасподељује моћ између постојећих и нових актера на светској политичкој сцени и ствара нова крхка мрежа друштвених и културних међузависности.“⁴ Глобализација подразумева ширење различитих друштвених активности, преко „постојећих политичких граница и независно од њих, коме доприноси умножавање и убрзавање токова новца, трговине, инвестиција, радне снаге, идеја и, пре свега, информација, а које претпоставља развој нове транспортне и комуникационе технологије.“⁵

Постоје различита тумачења о судбини националне државе у савременом друштву. Дејвид Хелд [David Held] је бавећи се овим проблемом дао једно од најшире прихваћених

3 Драган Траиловић, „Процес изградње националне државе у Кини и формирање ујугурског националног идентитета“, (ДЕЗ)ИНТЕГРАЦИЈА ДРЖАВА И ИДЕНТИТЕТ (Дез)интеграција држава и национални идентитет на почетку 21. века (приредили: Зоран Милошевић Живојин Ђурић), Институт за политичке студије, 2014, стр. 471.

4 Владимир Вулетић, *Глобализација*, Београд: Завод за уџбенике, 2009, стр. 17.

5 Исто, стр. 17.

оквира који сумирају дебате о националној држави делећи их у три струје:

1. Хиперглобалисти – За њих глобализација представља историјску неизбежност која води ка стварању глобалног тржишта, економије, политике, цивилног друштва... Они истичу да се моћ националне државе налази у опадању и да ће она на крају нестати.
2. Скептици – Они се јављају као реакција на хиперглобалисте. Према њима глобализација не представља ништа више до мита, она је изван реалности. У стварности је изражен процес стварања светских регија, што је у директној супротности са процесом глобализације. Они тиме заступају супротно виђење када се ради о положају националних држава у савременом друштву у односу на хиперглобалисте. Националне државе, према њима, не само да неће нестати, већ ће њихова моћ протоком времена све више јачати.
3. Трансформационисти – Они представљају неку врсту средине између два горе наведена становишта. Глобализација је према њима реалан, комплексан и противуречан процес. Држава трпи одређене промене али и даље остаје један од најважнијих актера на глобалној сцени.⁶

Иако форсирана од стране најмоћнијих држава Запада, глобализација неизбежно рађа многобројне отпоре. Ти отпори преваходно се односе на покушај насилне разградње националног идентитета, као и на увећане могућности најмоћнијих сила да утичу на креирање политичких одлука у мање развијеним државама. Како истичу Хелд и МекГру [Anthony McGrew] „глобализација означава ширење и продубљивање опште, светске међуповезаности у свим аспектима тренутног друштвеног живота, од културолошког до криминалног, од финансијског до духовног“.⁷ Роналд Робертсон [Ronald Robertson] као основну последицу глобализације истиче

6 Александра Мирковић, Петар Матић, *Изазови и парадокси глобализације*, Београд: Институт за политичке студије, 2007, стр. 13-20.

7 David Held and Anthony McGrew, (Eds.), *The global transformations reader: An introduction to the globalization debate*, Cambridge, UK: Polity Press/Blackwell, 2000, стр. 2.

„сужавање света, уз истовремено јачање свести о свету као целини“.⁸ Чувени немачки социолог и критичар глобализације Улрих Бек [Ulrich Beck], примарну последицу глобализације види у отварању затворених друштава и држава, што се превасходно огледа у губитку националног суверенитета и постепеном преласку у једно ново, светско друштво. Бек, као заговорник идеја и тековина европске социјалдемократије, највећег непријатеља даљег напретка у свим аспектима друштвеног живота налази у неолибералној идеологији. Према њему, ова идеологија се истовремено и нуди, али и намеће огњем и мачем од стране западних сила.⁹ У већини случајева, нарочито код мање развијених земаља термин глобализација се схвата у конотацији американизације, илити вестернизације. Тежња ових високо развијених индустријализованих земаља је да учине што већи број држава пријемчивим за уплив свог капитала, то јест, да се њихова тржишта у потпуности отворе за продор капитала транснационалних корпорација. За разлику од некада затворених националних тржишта, која су била скоро у потпуности затворена, савремено светско тржиште карактерише непостојање светске владе и контролних механизма над токовима капитала. То за последицу има ширење глобалног дезорганизованог капитализма, чији је главни узрок непостојање хегемонијалне власти или интернационалног режима, и то како на економском, тако и на политичком плану. Овај глобални „политички дефицит“ се покушава надопунити уједначавањем и хомогенизацијом економско-политичког простора, али и наметањем универзалних вредности либерализма, као и институционалних решења земаља развијеног Запада. Кризу актуелног светског капиталистичког система најупечатљивије описује Волерштајн [Immanuel Wallerstein], који говори о системској нестабилности. Он овај период кризе означава транзиционим, где су неизбежно присутне осцилације, успони и падови без јасне назнаке када би те осцилације могле да се окончају и када би се десио прелаз у нови систем светске репродукције. Основна Волерштајнова теза је да је постојећи систем довео до прекомерне акумула-

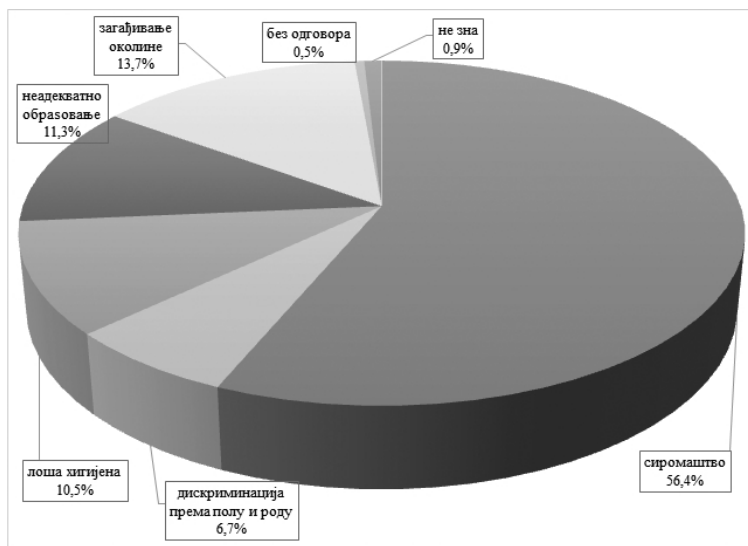
8 Роналд Робертсон, „Глобализација као проблем“ *Глобализација*, Осиек-Загреб: Пан Либер, 1999.

9 Улрих Бек, „Неолиберални глобализам, сличан је свом заклетом непријатељу марксизму. То је реинкарнација марксизма у облику идеје менаџмента“, „Заблуде глобализма“, *Глобализација*, Осиек-Загреб: Пан Либер, 1999.

ције капитала у рукама малог броја појединаца и група, што је довело до екстремне неједнакости, а питање је уједно и докле ће капитал моћи и даље да се акумулира.¹⁰

Уколико желимо да разумемо контекст изазова са којима се суочава држава у савременом друштву потребно је погледати шта је то што грађани широм света виде као водећи проблем. То су уједно и проблеми о којима свака држава, без обзира на степен развоја, мора бринути. На основу Графикана бр. 1 се може видети да сиромаштво представља један од водећих проблема када се ради о највећим изазовима савременог друштва. Оно што је такође разочаравајуће је што се економском развоју даје приоритет по сваку цену, па чак и по питању загађивања животне средине (видети Табелу бр. 2). Тиме профит постаје звезда водиља најбитнијих одлука у друштву што може довести до скретања са правог курса друштвеног развоја.

Графикон бр. 1:
Који је најозбиљнији проблем на свету?

Узорак: Алжир Аргентина Јерменија Аустралија Азербејџан Бахреин Белорусија Бразил Колумбија Чиле Кина Кипар Еквадор Египат Естонија Грузија Немачка Гана Хонг Конг Индија Ирак Јапан Јордан Казахстан Куввајт Киргизија Либан Либија Малезија Мексико Мароко Холандија Нови

¹⁰ Immanuel Wallerstein, *The Modern World System: An Introduction*, Duke University Press, Durham and London, 2004, стр. 77.

Зеланд Нигерија Пакистан Палестина Перу, Филипини Пољска Катар Румунија Руска Федерација Руанда Сингапур Словенија Јужна Африка Јужна Кореја Шпанија Шведска Тајван Тајланд Тринидад и Тобаго Тунис Турска Украјина САД Уругвај Узбекистан Јемен Зимбабве

Извор: *World Values Survey*, Интернет адреса: <http://www.wvsevsvdb.com/wvs/WVSAanalyzeQuestion.jsp>, талас 2010-2014, приступљено 23.06.2016.

Табела бр. 2:

Заштита животне средине наспрот економском развоју

	Укупно
Заштити животне средине потребно је дати приоритет, чак иако ће то проузроковати слабији економски развој и губитак посла код неких људи	47,9%
Економски развој и запошљавање морају бити приоритет, чак и по цену да животна средина буде угрожена	42,6%
Други одговор	3,3%
Неприменљиво	0,1%
Без одговора	1,1%
Не знам	5%
(N)	89,353

Узорак: Алжир Аргентина Јерменија Аустралија Азербејџан Бахреин Белорусија Бразил Колумбија Чиле Кина Кипар Еквадор Египат Естонија Грузија Немачка Гана Хонг Конг Индија Ирак Јапан Јордан Казахстан Куввајт Киргизија Либан Либија Малезија Мексико Мароко Холандија Нови Зеланд Нигерија Пакистан Палестина Перу, Филипини Пољска Катар Румунија Руска Федерација Руанда Сингапур Словенија Јужна Африка Јужна Кореја Шпанија Шведска Тајван Тајланд Тринидад и Тобаго Тунис Турска Украјина САД Уругвај Узбекистан Јемен Зимбабве

Извор: *World Values Survey*, Интернет адреса: <http://www.wvsevsvdb.com/wvs/WVSAanalyzeQuestion.jsp>, талас 2010-2014, приступљено 23.06.2016.

Неолиберални модел друштвеног развоја, у контексту неоимперијалног концепта глобализације као облика организације друштва, се показао као потпуни промашај. Велике економске силе, на челу са Сједињеним Америчким Државама, свакодневно демонстрирају његове слабости. Процес

глобализације се данас налази у фази тзв. финансијског глобалног капитализма који је на климавим ногама. О неуспешности оваквог облика глобализације сасвим лепо сведочи талас глобалне економске кризе од које нису имуне ни најразвијеније државе света. Неолиберални модел глобализације мора бити што пре замењен моделом „глобализације са људским ликом“, а која ће као крајњи циљ имати човека и хуманистички приступ а не профит. Отежавајућа околност оваквим реформама је недовољна политичка ангажованост грађана (видети Табеле бр. 3, 4 и 5).

Табела бр. 3:

Политичка акција (истраживање на глобалном нивоу)

	Потписивање петиције	Учествовао у протесту	Учествовао у мирним демонстрацијама	Учествовао штрајку	Неки други облик протеста
Урадио сам	18,2%	6,1%	12,5%	8%	4,9%
Можда бих урадио	26,7%	24,4%	30,8%	25,1%	24,1%
Не бих никада урадио	49,8%	64,4%	52,5%	62,2%	57,2%
Недостаје; RU,DE: Неодговарајући одговор	0%	0%	0%	0,1%	0%
Без одговора	2,3%	1,9%	1,6%	1,8%	8,2%
Не знам	3%	3,3%	2,5%	2,9%	5,5%
(N)	84,285	81,782	81,782	81,782	80,544

Узорак: Алжир Аргентина Јерменија Аустралија Азербејџан Бахреин Белорусија Бразил Колумбија Чиле Кина Кипар Еквадор Египат Естонија Грузија Немачка Гана Хонг Конг Индија Ирак Јапан Јордан Казахстан Куввајт Киргизија Либан Либија Малезија Мексико Мароко Холандија Нови Зеланд Нигерија Пакистан Палестина Перу, Филипини Пољска Катар Румунија Руска Федерација Руанда Сингапур Словенија Јужна Африка Јужна Кореја Шпанија Шведска Тајван Тајланд Тринидад и Тобаго Тунис Турска Украјина САД Уругвај Узбекистан Јемен Зимбабве

Извор: *World Values Survey*, Интернет адреса: <http://www.wvsevsdb.com/wvs/WVSAanalyzeQuestion.jsp>, талас 2010-2014, приступљено 23.06.2016.

Табела бр. 4:
Недавна политичка акција
(истраживање на глобалном нивоу)

	Скоро сам потпи- сао петицију	Скоро сам учест- вовао у протесту	Скоро сам учест- вовао у мирним демонстрацијама	Скоро сам учест- вовао штрајку	Неки други облик протеста недавно
Ниједном	25,6%	25,1%	23,8%	25,2%	19,2%
Једном	34,9%	32,3%	32,1%	31,7%	29,7%
Два пута	15,5%	9,5%	13,2%	10,9%	9,1%
Три пута	5,5%	3,5%	5,7%	4,8%	4,6%
Више од три пута	8%	6,7%	10,9%	7,7%	5,7%
Недостаје; RU,DE: Неодговарајући одговор	0%	0%	0%	0%	0%
Без одговора	9,9%	22,3%	13,7%	19,4%	31%
Не знам	0,5%	0,6%	0,5%	0,4%	0,8%
(N)	16,382	6,695	11,723	8,154	6,191

Узорак: Алжир Аргентина Јерменија Аустралија Азербејџан Бахреин Белорусија Бразил Колумбија Чиле Кина Кипар Еквадор Египат Естонија Грузија Немачка Гана Хонг Конг Индија Ирак Јапан Јордан Казахстан Куввајт Киргизија Либан Либија Малезија Мексико Мароко Холандија Нови Зеланд Нигерија Пакистан Палестина Перу, Филипини Пољска Катар Румунија Руска Федерација Руанда Сингапур Словенија Јужна Африка Јужна Кореја Шпанија Шведска Тајван Тајланд Тринидад и Тобаго Тунис Турска Украјина САД Уругвај Узбекистан Јемен Зимбабве

Извор: *World Values Survey*, Интернет адреса: <http://www.wvsevsdb.com/wvs/WVSAnalyzeQuestion.jsp>, талас 2010-2014, приступљено 23.06.2016

Табела бр. 5:
Који су кључни разлози грађана Србије
за политички (не)ангажман

Зашто се грађани не ангажују у политичком животу		Зашто се грађани ангажују у политичком животу	
Изгубили су поверење у политичке странке	31%	Највише због личне користи	65%
Изгубили су поверење у политичаре	21%	Воле да имају моћ и власт	13%
Немају већег интереса за политику	14%	Воле ту врсту активности, прија им то	4%
Немају од тога користи а могу имати штете	9%	Највише зато што желе да истерају своју правду	4%
Немају прилике, није им пружена шанса	7%	Желе да допринесу напретку локалне заједнице/државе	3%
Због страха, плаше се последица	5%	Помажу остваривању важних друштвених циљева	2%
Немају довољно времена	5%	Залудни су, не знају како да потроше време	2%
Не зна, Нема став	8%	Не зна	7%

Извор: Истраживање јавног мњења – активизам грађана у Србији, 30. јун 2015, доступно на http://www.cesid.rs/images/1435673940_CeSID_USAID%20Aktivizam_gra%C4%91ana_Srbije,%20JUNE%2030%20MC%20v2.pdf

Овако низак ниво политичког ангажмана грађана широм света и овакав став о њиховом политичком ангажовању је поражавајући податак због тога што су они ти који морају имати кључну улогу у политичком преобликовању савременог друштва. Грађани једноставно морају схватити да се њихов утицај на политичке одлуке у друштву не завршава са из-

борима. Напротив они морају наставити са својим утицајем, и да по потреби врше притисак на своје представнике како би их усмеравали у смеру којим би желели да се управља њиховом државом.

НАЦИОНАЛНА ДРЖАВА У ВРТЛОГУ НЕОЛИБЕРАЛИЗМА

Држава се у савременом друштву нашла суочена са многобројним изазовима. Глобализација, транзиција, вртоглави развој технологије, социјални конфликти, и многи други савремени друштвени процеси свакодневно утичу на институционалну организацију друштва, али и на друштво уопште. Као резултат утицаја процеса глобализације, као што смо већ истакли, долази до повећане покретљивости становништва и капитала. Глобализација спада у ред комплексних друштвених процеса који захтевају један свестран приступ у разумевању. Већ је било речи о томе да је овај процес веома тешко обухватити једном дефиницијом. Сам термин глобализација је још почетком 80-тих година XX века био веома ретко коришћен, да би се данас његова употреба толико интензивирала да је постало незамисливо заобићи га приликом било какве озбиљније анализе савременог друштва.

Међутим, да ли глобализација значи уједно и крај националне државе? Неолиберални концепт глобализације свакако није наклоњен националној држави. Подсетимо се да Милтон Фридман [Milton Friedman], као један од најзначајнијих теоретичара зачетника неолибералног модела, сматра да се капитализам најбоље развија без икаквих ограничења и државних интервенција, уз поштовање закона слободног тржишта.¹¹ Мит о слободном тржишту је у неолибералним оквирима постао једини закон који се мора поштовати, при чему је држава склоњена у други план као средство одржа-

---

11 Milton Friedman, *Capitalism and Freedom*, University of Chicago Press, 1962.

вања овог поретка, или још боље речено њој је поново враћена функција „ноћног чувара“ [Adam Smith].

Дејвид Харви [David Harvey], анализирајући овај проблем, указује да неолиберализам вреднује тржишну размену као етику по себи способну да делује као водич за људску акцију, замењујући сва претходно прихваћена етичка уверења. „Неолиберализам заступа мишљење да се друштвено добро повећа максимизацијом домета и учесталости тржишних трансакција, и тражи се да се све људске акције подведу под домен тржишта.“¹²

Харви истиче да од 1970-тих година видимо наглашено скретање према неолиберализму, како у политичко-економским активностима, тако и у мишљењу. „Дерегулација, приватизација и повлачење државе из многих подручја социјалне потпоре умногоме су општа карактеристика. Готово све земље, од оних неформалних, насталих после распада Совјетског Савеза, па до старих социјалних демократија и држава благостања, какве су Нови Зеланд и Шведска, прихватиле су, некада добровољно а некада као одговор на притиске и принуде, неку од верзија неолибералне теорије и, у складу с том верзијом, прилагодиле бар неке од својих политика или пракси. (...) Поред тога, заступници неолибералног пута сада заузимају утицајне положаје у образовању (универзитети и многобројни трустови мозга), у медијима, на састанцима чланова управних одбора у корпорацијама и финансијским институцијама, у кључним државним институцијама (министарства финансије, централне банке)...“¹³

У том смислу Чомскијева анализа америчке спољне политике показује праву природу утицаја „националних интереса“, који у ствари представљају интересе тзв. пословних елита, на међународне токове. „Процес којим елите обезбеђују пристанак или бар одсутност опозиције чини саставни део *националног интереса*.“¹⁴ Алисон Едглеј сматра да се Ноаму Чомском можда с правом може приговорити да се он бави неоимперијализмом који би требало да се разматра одвојено

---

12 Дејвид Харви, *Кратка историја неолиберализма*, Медитеран, Београд, 2012, стр. 15-16.

13 Исто, стр. 15-16.

14 Исто, стр. 126.

од национализма, али да је у његовом случају спајање империјализма и национализма оправдано.¹⁵ Чомски јасно показује како је америчка влада, да би водила успешну политику на међународном нивоу, приморана да обезбеди националну подршку или да бар обезбеди да нема опозиције која би јој се противила. То значи да америчка влада користи национализам како би обезбедила подршку, али и како би потиснула опозицију, како на својој територији, тако и на међународној сцени.

Економисти су се оштро поделили око питања да ли треба попустити или појачати контролу над тржиштима капитала. „Све снажније националне државе, попут Индије и Бразила, оспоравају општеприхваћено начело глобалне економије.“¹⁶ Овде треба напоменути да када се ради о овом питању широм света влада подељено мишљење. Имајући у виду да приватизација и уклањање државне контроле представљају окосницу неолиберализма, грађанима је постављено питање да оцене значај државног насупрот приватном власништву. Може се приметити да су грађани веома резервисани када се ради о овом проблему и да је њихов генерални став да не треба ићи ни у једну крајност (Табела бр. 6).

Табела бр. 6:
Приватно насупрот државном власништву

Приватно vs. државно власништво	Фреквенција	Процент
Приватно власништво мора бити све примењеније	7394	8.9 %
2	4429	5.3 %
3	6180	7.4 %
4	6517	7.9 %
5	13481	16.2 %
6	6895	8.3 %
7	6632	8.0 %
8	6744	8.1 %
9	4531	5.5 %

15 Alison Edgley, *The Social and Political Thought of Noam Chomsky*, Routledge, London and New York, 2000, стр. 133.

16 Џон Ралстон Сол, *Пропаст глобализма и преобликовање света*, Архипелаг, Београд, 2011, стр. 9-10.

Државно власништво мора бити у порасту	9377	11.3 %
Не зна	4736	5.7 %
Није дало одговор	839	1.0 %
Неприменљиво	112	0.1 %
Није постављено питање	5125	6.2 %
Укупно	82992	100%
Основа аритметичке средине	72180	
Аритметичка средина	5.6	
Стандардна девијација	2.80	

Узорак: Алжир Аргентина Јерменија Аустралија Азербејџан Бахреин Белорусија Бразил Колумбија Чиле Кина Кипар Еквадор Египат Естонија Грузија Немачка Гана Хонг Конг Индија Ирак Јапан Јордан Казахстан Кувajt Киргизија Либан Либија Малезија Мексико Мароко Холандија Нови Зеланд Нигерија Пакистан Палестина Перу, Филипини Пољска Катар Румунија Руска Федерација Руанда Сингапур Словенија Јужна Африка Јужна Кореја Шпанија Шведска Тајван Тајланд Тринидад и Тобаго Тунис Турска Украјина САД Уругвај Узбекистан Јемен Зимбабве

Извор: *World Values Survey*, Интернет адреса: <http://www.wvsevsdb.com/wvs/WVSAnalyzeQuestion.jsp>, талас 2010-2014, приступљено 23.06.2016

Према Вукашину Павловићу, криза и пад неолибералног концепта државе су више него очигледни. „Развијена капиталистичка индустријска и демократска држава нашла се пред најозбиљнијим изазовима још од велике кризе из тридесетих година двадесетог века. Показује се да је време протестантског капитализма са штедњом и марљивошћу давно прошло, а да кризу изазива похлепни, грамзиви и коруптивни капитализам коме само тржиште не може више успешно да решава проблеме.“¹⁷

Џон Ралстон Сол [John Ralston Saul] указује да су крајем двадесетог века национализам и национална држава постали снажнији него у време када је почела глобализација. „Веровање у глобалне економске истине је ослабило. Све је више знакова међународне економске пометње. Утихнуло

17 Вукашин Павловић, „Савремена држава“, *Савремена држава* (приредили: Вукашин Павловић и Зоран Стојиљковић), Konrad Adenauer Stiftung, Факултет политичких наука, Београд, 2008, стр. 21.

је дивљење према неименованим лидерима глобалистичког пројекта.¹⁸

Неолиберални модел глобализације се, као облик организације друштва на глобалном нивоу, показао као потпуни промашај. За процес глобализације се данас може рећи сасвим оправдано да се налази у фази финансијског глобалног капитализма. Основна карактеристика је концентрација његових актера на финансијском тржишту и зато је америчка економија све више „економија кризе“. Највећи проблем америчког друштва је што су ослонац њихове економије „штампарије новца и фабрике наоружања“. Њихова економија се налази на стакленим ногама и њој се не пише светла будућност. У америчкој спољној политици је све мање дипломатије а све више коришћења силе, што говори о несигурностима и противречностима које изнутра изједају овај систем.

Наоми Клајн [Naomi Klein] истиче да су Фридман и његови следбеници прихватили и усавршили следећу стратегију: „чекање на велику кризу, потом распродаја делова државе приватним играчима док се грађани још тетурају од шока, и онда хитно проглашавање реформи за трајне.“¹⁹ То је та „доктрина шока“ која је у комбинацији са моноцентричним обликом глобализма довела до настанка тзв. „капитализма катастрофе“. О начину на који Немачка успоставља доминацију Европом користећи економску кризу на најбољи могући начин говори Сајмон Хефер [Simon Heffer] у тексту који је објавио *Дејли мејл* под називом *Rise of the Fourth Reich, how Germany is using the financial crisis to conquer Europe*. Он наводи да се баук кризе све више шири на Север закључујући да „тамо где није успео Хитлер да војним средствима покори Европу, модерни Немци успевају кроз трговину и финансијску дисциплину. Добро дошли у Четврти рајх!“²⁰

18 Џон Ралстон Сол, *Пропаст глобализма и преобликовање света*, op.cit. стр. 9-10.

19 Наоми Клајн, *Доктрина шока – процват капитализма катастрофе*, Самиздат Б92, стр. 12.

20 Simon Heffer, „Rise of the Fourth Reich, how Germany is using the financial crisis to conquer Europe”, *Daily Mail*, 17th August 2011, <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2026840/European-debt-summit-Germany-using-financial-crisis-conquer-Europe.html>

Џон Ралстон Сол сматра да је мало оних који су предвидели да ће се национализам вратити због погубне грешке која је почињена приликом ранијег одбацивања национализма. „Ми смо, заправо, само претпоставили да смо га се решили. Западна Немачка је, из очигледних разлога, предњачила по том питању, прогласивши државу – своју државу – постнационалном. А Немачка је на крају крајева, била језгро европског интеграционог пројекта. Један од водећих политичара, Оскар Лафонтен [Oskar Lafontaine], писао је 1988. године о *надилажењу националне државе*. То је било само неколико година пре него што је у Југославији букнуо етнички националистички сукоб, а Немачка је, заједно са другим теоријски постнационалним демократијама, покушала да се умеша подржавајући једну етничку групу у односу на друге. Како то да су модерне постнационалне државе реаговале на једну испрва мање значајну европску кризу тако што су посегнуле у своју ризницу сећања на 1914. годину? Да будемо прецизни, свака од њих подржала је исте оне етничке групе које су подржавале и током ратова у двадесетом веку.“²¹

Национална држава се у целој тој причи нашла на удару. „При свему овоме о грађењу нација, још једном појму из реторте новог светског поретка, наравно да не може бити ни говора. Ради се управо о супротном: нације се не граде, већ разграђују, разбијају на појединачне делове или сецкају.“²² Том приликом, државе које се успротиве центрима моћи се једноставно проглашавају националистичким. Национализам је феномен који значајно утиче на савремено друштво и као такав представља значајан предмет проучавања. Наравно на национализам не треба аутоматски гледати као на патолошки феномен, мада он то свакако може бити. Поред својих лоших он има и добре стране као што су: „заштита мањинских права и мањинских култура, заштита и спашавање изгубљених језика, историја, уметност, решавање кризе идентитета, легитимисање заједнице и друштвене солидарности, идеја народне суверености и колективног прегнућа итд.“²³

21 Џон Ралстон Сол, *Пропаст глобализма и преобликовање света*, op.cit. стр. 299.

22 Јирген Елзесер, *Национална држава и феномен глобализације – како можемо да се спасимо из светске економске кризе*, Јасен, Београд, 2009, стр. 11.

23 Миша Ђурковић, „Национални идентитет и либерална демократија“ у: Јаел Тамир, *Либерални национализам*, Филип Вишњић, Београд, 2002, стр. 7.

Неолиберализам се као облик организације друштва на глобалном нивоу показао као потпуни промашај. Емануел Тод [Emmanuel Todd] на самом почетку своје студије под називом „После империје“ наглашава да смо били навикнути да у Сједињеним Америчким Државама видимо решење, док оне све више почињу да представљају проблем за свет: „Гаранти политичке слободе и економског поретка током последњих пола века, данас су све више фактор међународне нестабилности, одржавајући, тамо где то могу, несигурност и сукоб. Од читавог света захтевају да призна да поједине државе, другоразредне важности, чине *осовину зла*, коју треба победити и уништити.“²⁴ За Амерички капитализам се оправдано може рећи да представља „супер капитализам“ или још боље „турбо капитализам“. Ово је фаза финансијског глобалног капитализма. Концентрација његових актера је на финансијском тржишту и зато је америчка економија све више „економија кризе“. Главни ослонац њихове економије су „штампарије новца и фабрике наоружања“.

Неолиберални и неоимперијални концепт глобализације свакако није пут којим треба поћи. Велике економске силе на челу са Сједињеним Америчким Државама свакодневно демонстрирају његове слабости. Процес глобализације се данас налази у фази тзв. финансијског глобалног капитализма, који је на стакленим ногама. Оне државе које се великим силама нађу на њиховом путу проглашавају се „вирусом“ који треба што пре искоренити. Оне су „неспособне“ да саме развијају демократију па им стога у томе треба „помоћи“.²⁵ Као решење сукобљености између национализма и либерализма намеће се концепт либералног национализма према чијем схватању сваки појединац може бити уједно и члан неке етничке групе, али и ширег националног колективитета.

Правећи анализу односа између националне државе и неолибералног концепта треба истаћи да национална држава није терет кога се треба по сваку цену ослободити, већ је то пре свега неолиберални концепт глобализације. У том сми-

24 Емануел Тод, *После империје – есеј о распаду америчког система*, Паидена, Београд, 2006, стр. 5.

25 Миша Стојадиновић, *Потрага за идентитетом*, Институт за политичке студије, Београд, 2012.

слу је Џон Ралстон Сол у праву када каже да тренутно пролазимо кроз један од оних тренутака који раздваја несталне и постојане ере, што доводи до једног хаотичног „вакуума“ препуног метежа и противуречних тенденција: „Водеће личности које су некада говориле да би националне државе требало подвргнути економским снагама данас говоре да би их требало изнова оснажити како би се суочиле са глобалним војним метежом. Пророци глобализације који су говорили *приватизујте, приватизујте, приватизујте*, данас кажу да су грешили зато што је национална владавина закона важнија. Економисти су се оштро поделили око питања да ли треба попустити или појачати контролу над тржиштима капитала. Све снажније националне државе, попут Индије и Бразила, оспоравају општеприхваћено начело глобалне економије.“²⁶

---

26 Џон Ралстон Сол, *Пропаст глобализма и преобликовање света*, op.cit. стр. 9-10.

ПИТАЊЕ СУВЕРЕНИТЕТА НАЦИОНАЛНИХ ДРЖАВА У САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ

У контексту развоја транснационалних форми процес глобализације је довео у питање будућност националне државе. Самим тим се и суверенитет националне државе нашао на удару, нарочито имајући у виду чињеницу да суверенитет државне власти подразумева да држава не подлеже никаквој власти изнад ње. То даље доводи до потребе за разматрањем питања суверенитета националних држава у контексту међународних интеграција.

Држава се током историје устоличила као један од најважнијих елемената друштвеног и политичког живота. Данас је готово немогуће замислити начин на који би друштво функционисало без постојања државе.

Савремена јака држава би морала да поседује следеће карактеристике: „потпуну контролу над властитом територијом и испоруку пуног обима и високог квалитета јавних добара властитим грађанима; заштиту од политичког насиља и криминала; гарантовање политичких и грађанских слобода; креирање општег амбијента погодног за економски просперитет; владавину права; независно судство; високо развијену комуникациону и физичку инфраструктуру; највише стандарде образовања и здравствене заштите; и делотворно цивилно друштво.“²⁷ У том смислу је неопходно стално радити на развоју демократских и националних капацитета политичких институција како би држава могла у потпуности да

---

27 Ђорђе Стојановић, Живојин Ђурић, *Анатомија савремене државе*, Институт за политичке студије, Београд, 2012, стр. 301.

развије своје капацитете и да одговори изазовима савременог друштва.

Држава, као највиши степен организације друштва, заузима кључно место политичког дискурса и политичке анализе. О томе сведочи велики број теорија које у свој фокус стављају управо проучавање овог веома комплексног феномена. Крај XX века је са собом донео бројне и крајње озбиљне изазове за националну државу. Тако Вукашин Павловић с правом истиче да на савремену физиономију државе на крају двадесетог и на почетку двадесет првог века битно утичу процеси глобализације: „Глобализација до које долази у сфери економије, финансија, саобраћаја, туризма, информације и медија, људских права, екологије, болести и људског здравља, битно утиче на карактер и природу модерне савремене државе.“²⁸

Вукашин Павловић даље указује да крај XX и почетак XXI века карактерише велики повратак државе као кључне теме на теоријску агенду политичких наука. Повратак државе као кључног актера се поклопио са следећим појавама: „најпре успон етно–национализма, који је пратио формирање нових држава на тлу Европе, а посебно на територији бивше Југославије и Совјетског Савеза, као и трагање за постнационалним констелацијама савремених држава; затим интензивни процеси регионализације и регионалног транснационалног повезивања, на једној, и наднационалних интеграција, на другој страни, отворили су на нов начин многа класична питања националне државе; најзад, снажни талас глобализације и космополитизма, као да су омогућили наступање постмодернога доба пост-државе, и отворили питање да ли је доба државе и државне суверености на измаку.“²⁹ Суверена национална држава какву знамо од Вестфалског мира (1684.) бива замењена идејом ограниченог суверенитета. Модерна национална држава подразумева апсолутну независност државне власти у креирању унутрашње и спољашње политике.

28 Вукашин Павловић, „Држава и демократија“, *Савремена држава: структура и социјалне функције* (приредили: Вукашин Павловић и Зоран Стојиљковић), Факултет политичких наука и Конрад Аденауер Стифтунг, Београд, 2010, стр. 44-45.

29 Вукашин Павловић, „Држава и демократија“, *Савремена држава – структура и социјалне функције* op.cit. стр. 10.

Национална држава се током свог постојања мењала и прилагођавала у корак са њеним функцијама: „Она је била не само чувар територијалног интегритета и легитимни носилац права на употребу силе него и основни облик друштвене интеграције и моторна снага капиталистичког развоја. Национална држава је путем законодавства и образовања низа државних апарата настојала да заштити домаће тржиште ради јачања националне економије и благостања својих грађана. А изградњом механизма социјалног законодавства настојала је да ублажи и отклони негативне социјалне ефекте беспштедне логике тржишне конкуренције.“³⁰

Опште је прихваћено да државу одликује: постојање територије око које постоје јасно одређене границе, становништво које живи на тој територији, као и суверена власт у класичном веберовском схватању. Појам суверенитета датира још од Аристотела, да би у каснијем периоду био филозофски разрађен од стране Бодена [Jean Bodin] и Хобса [Thomas Hobbes]. Све до америчке и француске револуције идеја суверенитета почивала је искључиво на моћи владара, да би након тога са првобитним увођењем демократских идеала и тековина суверенитет био пренет на народ у виду представничке владавине.

У свом класичном схватању суверенитет подразумева независност државе у међународним односима која произилази из унутрашњег суверенитета те државе. Класично схватање суверенитета је у конотацији савременог друштва у потпуности доведено у питање. Оно је према мишљењу великог броја теоретичара, као што је на пример Томас Пог³¹ [Thomas Pogge], данас постало неадекватно, нарочито имајући у виду чињеницу да већина држава у савременом друштву склапа различите облике међународних уговора и разгранаво бројне облике међународне сарадње. „Многе државе, па и наша држава, у многим битним аспектима својих правних система међународном праву дају првенство у односу на унутрашње законодавство и тиме умањују свој суверенитет схваћен у класичном смислу (...) Такође, чланство

30 Зоран Обреновић, „Национална држава и изазови глобализације“, *Филозофија и друштво XIX и XX века*, Београд, 2002, стр. 83.

31 Thomas Pogge, „Cosmopolitanism and Sovereignty“, *Ethics* 103/1992, стр. 48-75

у међународној војној организацији као што је НАТО поткопава суверенитет схваћен као монопол на употребу силе изван граница државе, а поједини чланови повеље УН и других међународних аката у погледу заштите људских права могу се тумачити тако да дозвољавају мешање других држава у унутрашње послове суверене државе без њене сагласности уколико се у њој драстично и у великом обиму крше људска права па на тај начин доводе у питање и монопол на употребу силе унутар саме суверене државе.³² То доводи до тога да се сувереност не може схватити у свом апсолутном смислу независно од међународног контекста. Треба истаћи да суверенитет националне државе поседује свој унутрашњи, али и спољашњи аспект:

1. Унутрашњи аспект суверенитета националне државе је свакако њена аутономија. „Народ као нација је аутор закона који су му намењени. Аутодетерминација повлачи одговорност нације за своје одлуке. Нација као извор суверенитета је средство легитимације власти.³³ Наравно не може да буде директни носилац законодавне власти, па је она делегирана представницима који би требало да изражавају општи интерес. Међутим, „поверавање политике професионалним политичарима решава проблем компетентности народа за одлуке у јавним пословима, али ово у исто време отвара могућност да ‘политичка класа’ конфискује за себе стварну власт, да интерпретира вољу нације у складу са својим интересима, заборављајући у чије име доноси одлуке и на одговорност коју то повлачи.³⁴ Суштина је да национална држава не сме да зависи ни од кога, нити пак да буде подређена било на унутрашњем или на спољашњем плану.
2. Спољашњи аспект суверенитета националне државе је независност која се манифестује у способности националне државе да брани своју независност. „Национална држава није суверена ако је не признају

---

32 Исто, стр. 59.

33 Јована Ђурић, „Суверенитет у савремено доба“, *Филозофија и друштво*, Београд, 1/2008, стр. 192-193.

34 Исто, стр. 192-193.

остале државе, нарочито оне најмоћније. Нација је творац права и реда унутар граница државне територије, али се унутрашњем реду супротставља неред на међународној сцени. Националне државе постоје једне поред других и боре се за своје интересе.³⁵

У савременој ери глобализације, када тржишни токови умногоме прелазе границе држава, и то без постојања адекватних контролних механизма на глобалном плану, суверенитет држава бива нарушен наведеним неспутаним и доминирајућим тржишним силама. Притом је идеја глобализма, усмереног и диригованог пројекта, форсираног од стране најмоћнијих групација, уздрмала суверенитет готово свих националних држава. У том контексту, концепт вестфалијанске државе који је функционисао три и по века је замењен новом улогом државе у процесу глобализације. Тенденцију овог облика глобализације карактеришу велики светски таласи промена, међу којима би овде могли навести само неке од најзначајнијих. Превасходно, може се истаћи настајање отвореног и континуираног светског простора, где се прерасподела моћи и утицаја одвија у корист транснационалних и наднационалних актера. Паралелно, глобализација се развија и као откривање и сучељавање светова, праћено појавама напетости између центра и периферије, уз истовремено обухватање локалног глобалним. Тако, глобализацију прате и увећани ризици (технолошки, еколошки, безбедносни и социјални), бројне и разноврсне противречности, као и увећана неизвесност у свим областима друштвеног живота.

Ипак, не би требало сметнути с ума да је овакав дириговани и једносмерни образац глобализације свој врхунац достигао током, а посебно крајем деведесетих година XX века, након распада СССР-а, када су се САД као трофеј пројекта глобализације налазиле на врхунцу моћи. Тврдње појединих аутора да је историја доживела свој крај³⁶, нису се обистиниле, па данас можемо говорити о свету изразитих динамичких и структурних промена. Међутим, убрзани развој нових цен-

35 Исто, стр. 192-193.

36 Ово се односи на Фукујамино еуфорично виђење глобализације према коме је након вишедеценијског трајања Хладног рата дошло време када ће преовлађујући облик либералног капитализма захватити цео свет. Видети, Френсис Фукујама, „Крај историје и последњи човек“, Подгорица: ЦИД, 2002.

тара моћи, пре свега Кине, Русије али и Бразила и Индије, уз истовремено опадање моћи западних држава неизбежно је довело до успоравања глобализационих тековина које су биле карактеристичне за деведесете године прошлог века. Заправо, током последњих година присутан је тренд јачања држава, али искључиво оних које располажу довољном моћи да се одупру диктату САД и њених западних савезника. С друге стране, земље светске полупериферије и периферије и даље су изложене притисцима условљених политиком кључних међународних институција Светске банке и ММФ-а.

Такве околности приморавају наведене земље да се све више отварају и имплементирају оне стандарде који им се намећу од ових институција, а које су у потпуности контролисане од њихових главних поверилаца, САД и других развијених земаља Запада. Дакле, актуелно одличе глобализације је постојање више светских центара моћи, али и надаље преовлађујући утицај Запада на светску периферију и полупериферију. То директно води имитативним и зависним облицима транзиције у земљама у развоју, што неретко условљава имплементацију стандарда који не одговарају друштвеном и политичком обрасцу у наведеним политичким системима. Тако, класични, веберовски концепт државе бива замењен новим облицима управљања на глобаном плану.

Очигледно је да слику савременог света обележавају дијаметрално супротни и противречни процеси, десуверенизација мањих националних држава и раст мултипликованих центара моћи у различитим³⁷ светским регионима уз снажење њихове државности. У савременом свету државе се суочавају са новом географијом моћи, у смислу умањених регулаторних капацитета и дерегулације тржишта, економског сектора, националних граница и приватизације јавних предузећа.³⁸

Актуелну епоху глобализације обележава, с једне стране, јачање државности и суверености водећих светских сила, док, с друге стране, мање државе трпе њихов притисак. Ово

---

37 Љубиша Деспотовић, Живојин Ђурић, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 2/2012.

38 Saskia Sassen, „Theoretical and Empirical Elements in the Study of Globalization“, у Rossi, Ino, (Ed.) *Frontiers of Globalization Research: Theoretical and Methodological Approaches*, Springer Link, 2007, стр. 297.

стежање државних баријера повезано је са улогом најмоћнијих транснационалних корпорација. Наиме, очекивања Запада да ће њихова улога у новој светској економији произвести и додатно подизање моћи њихових матичних држава се нису остварила. Транснационалне корпорације, услед својих специфичних интереса теже да самостално акумулирају капитал, те су стога изместиле читаве производне погоне у мање развијеним земљама, што је за последицу имало смањење броја радних места у њиховим матичним државама. Такође, јефтина радна снага и бројне олакшице које су пронашле на тржиштима Кине, Бразила и Индије довеле су до измештања читавих производних погона, па чак и њихових седишта у ове државе. То је кључни разлог за ревитализацију и обнову улоге државе у финансијско-економској сфери.

Ипак, слабије и мање развијене државе нису у позицији да под диктатом светских поверилаца и кредитора очувају своју државност. Оне су заправо принуђене да читав спектар јавних политика прилагођавају одређеним стандардима од којих су одустале и западне земље. То води до супротстављених и противречних процеса суверенизације и десуверенизације у актуелној епохи глобализације. Код мање развијених држава очигледна је либерализација, док је код моћнијих присутан повратак одређеним тековинама кејнзијанства и јачању позиције државе, превасходно у социјалној сфери.

Једна од базичних промена убрзаног тока времена у раздобљу глобализације је свакако заокрет од владавине ка управљању, при чему се у процес управљања државом укључују и бројни други актери, попут разноврсних регулаторних тела, чији је примарни задатак да контролишу и помажу у деловању влада. „Иако је модел националне државе данас главна мета глобализацијских процеса, она је у кругу земаља језгра јача него икада у историји. Без њених развијених институционалних меха низама а поготово значајних буџетских капацитета, наступање транскорпорацијских ешалона ка остатку света не би било ни приближно овако ефикасно као што је данас. Политика и реторика глобалиста, о потреби укидања националне државе, исправна је само када се односи на остаток света, на онај његов део који је остао изван повлашћеног клуба моћних нација-држава.“

Још један у низу примера који се односе на слабљење држава у процесу глобализације је свакако све већи број регионалних организација. Свакако, најупечатљивији пример је ЕУ, где је велики број јавних политика измештен на супранационални ниво, што недвосмислено показује да су државе чланице пренеле велики део свог суверенитета на наднационални ниво. Овај феномен, специфичан за ЕУ, је оно што Волфганг Штрек [Wolfgang Streeck] назива „фрагментираним суверенитетом“.³⁹

Држава у класичном значењу је доживела многобројне промене и изазове које је неопходно истаћи приликом било које озбиљније теоријске анализе: „Класична идеја суверености је у ери глобализације, не само озбиљно ограничена, већ на неки начин и измењена. Други велики изазов за модерну државу долази из еколошког поља из поља односа човека и друштва према природи (...) Трећа група изазова за савремену државу долази из културног поља. Очување и развој националних култура и етничких идентитета представља противтежу процесима глобализације и стандардизације. (...) Најзад, као што садашња ситуација показује на драматичан начин, модерне државе су пред великим изазовима који настају у време великих економских и финансијских криза и преокрета, које производе армије незапослених, шире поља сиромаштва и подижу ниво конфликтности унутар савремених држава и друштава.“⁴⁰

---

39 Wolfgang Streeck, *Citizenship Under Regime Competition: The Case of the European Union Councils*, European Integration Online Papers, vol. 1, no. 5, 1997, str. 3

40 Вукашин Павловић, „Држава и демократија“, *Савремена држава: структура и социјалне функције* op.cit. стр. 44-45.

НАЦИОНАЛНИ ИДЕНТИТЕТ У КОНТЕКСТУ САВРЕМЕНИХ ДРУШТВЕНИХ ПРОЦЕСА

Интересовање за процес формирања идентитета је нарочито постало интензивно средином XX века. У условима савремених културних превирања актуализује се проблем проналажења личног идентитета унутар колектива, док колективна димензија личног идентитета напросто постаје замагљена.⁴¹ Посматрати идентитет ван социјално-културног окружења је незамисливо јер се идентитети, било да се ради о индивидуама или нацијама, не формирају у празном простору, већ у једном специфичном социјално-културном миљеу, које је подложно динамици и протоку историјског времена.⁴²

Свако од нас је истовремено носилац више идентитета који почињу да се формирају од самог нашег рођења, при чему они не престају да се формирају, мењају и прожимају током читавог нашег живота.⁴³ Том приликом уједно долази и до одређене хијерархизације идентитета. Немају сви идентитети исти значај: неки постају јачи, изражајнији, неки почињу да слабе или нестају, нови се усвајају. Тако национални и европски идентитет стоје један поред другог, при чему је

---

41 Никола Божиловић, *Култура и идентитети на Балкану*, Филозофски факултет у Нишу, Ниш, 2007, стр. 45

42 Никола Божиловић, Бранислав Стевановић, „Култура као основ етничких идентитета Балкана”, *Културни и етнички односи на Балкану – могућности регионалне и европске интеграције* (приредили: Љубиша Митровић, Драгољуб Ђорђевић, Драган Тодоровић), Филозофски факултет, Ниш, Институт за социологију, Ниш, 2006, стр. 134.

43 Миша Стојадиновић, *Потрага за идентитетом*, Институт за политичке студије, Београд, 2012.

значај европског идентитета још увек слабији од националног идентитета. „Иако европски идентитет постоји код одређенога дела грађана, он се интерпретира као секундарна, комплементарна национална идентификација, односно декларисање европске припадности уједно не представља супраевропски идентитет који би поништио национални идентитет, него долази до мултиплицирања идентитета и њихове хијерархичности.“⁴⁴ Такође треба поменути и оне који немају европски идентитет, тј. оне који га се чак децидирано одричу.

Национални идентитет представља један од најзначајнијих социјалних оквира и колективних идентитета чија се снага није изгубила од XVIII и XIX века па све до данас.⁴⁵ Савремено друштво са собом доноси многобројне промене које вишедимензионално утичу на процес формирања идентитета. У том смислу улога националне државе је почела да се мења. Појавили су се шири облици интеграција, који захтевају идентификацију са ширим друштвеним групама него што је то случај са нацијом, што је уједно и допринело формирању наднационалних облика идентификације, као што су на пример европски идентитет или идентификација са човечанством.⁴⁶ У таквом контексту потребно је позабавити се судбином националног идентитета у контексту савремених друштвених процеса, при чему ћемо посебну пажњу посветити судбини националног идентитета у контексту европских интеграција.

Крај XX и почетак XXI века није довео до очекиваних резултата када се ради о судбини националне државе у савременом друштву. И поред предвиђања великог броја теоретичара да ће њена моћ слабити и да ће савремено друштво бити време без нација, национална држава и даље наставља да постоји. Процес глобализације, транзиција, многобројни социјални конфликти, вртоглави развој технологије, индивидуализација, као и многа друга обележја савременог света свакодневно намећу изазове формирању идентитета. У так-

44 Весна Станковић Пејновић, „Ка европском грађанству“, *Теме*, бр. 4/2011, Филозофски факултет, Ниш, стр. 1277.

45 Миша Стојадиновић, „Национални идентитет у доба глобализације“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, 2/2011.

46 Миша Стојадиновић, „Питање националног идентитета у XXI веку“ *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, 1/2011.

вим условима национални идентитет се веома често јавља као решење насталих проблема пружајући чврсто упориште у вртоглавим променама савремености.

Али, шта је то национални идентитет? Дефинисати национални идентитет није нимало лако. О томе постоји велики број теорија, међутим, то као да није допринело његовом разумевању. Бенедикт Андерсон [*Benedict Anderson*] дефинише нацију као *замишљену политичку заједницу*, и то замисљену као истовремено инхерентно ограничену и суверену.⁴⁷ Нација је замисљена заједница јер чак и припадници најмањих нација никада неће упознати већину припадника своје нације, али ће ипак у мислима свих њих они имати слику заједништва. Она је ограничена (чак и највеће међу њима поседују границе) и суверена, јер се јавља у тренутку када су просветитељство и револуција „разбили легитимитет хијерархијског династичког краљевства које влада по милости божијој“⁴⁸, стварајући тиме нови извор легитимитета. И на крају она је заједница, јер се „без обзира на стварну неједнакост и израбљивање које могу у њој владати, она увек поима као снажно хоризонтално другарство“.⁴⁹

Смит [Anthony D. Smith] на самом почетку свог чувеног дела *Национални идентитет* указује на постојање *западног* или „*грађанског*“ и *незападног* или „*етничког*“ модела националног идентитета.⁵⁰ Он истиче да је Фридрих Мајнеке [Friedrich Meinecke] исправно правио разлику 1908. године између појмова *Kulturnation* (пасивна културна заједница) и *Staatsnation* (активна, самоопредељива политичка заједница), мада се можемо сложити или не сложити са употребом ових термина али и са самим терминима. „Појам националног идентитета, ма шта још могао садржати, укључује неко осећање политичке заједнице, колико год оно било незнатно.“⁵¹ Ова политичка заједница, подразумева барем неке заједничке ин-

47 Бенедикт Андерсон, *Нација: замисљена заједница – разматрање о поријеклу и ширењу национализма*, Школска књига, Загреб, 1990, стр. 17.

48 Исто, стр. 19.

49 Исто, стр. 19.

50 Антони Д. Смит, *Национални идентитет*, Библиотека XX век, Београд, 2010, стр. 11-36.

51 Исто, стр. 22.

ституције, један кодекс за све њене припаднике, али уједно указује и на одређени друштвени простор, тј. на територију са којом се њени припадници поистовећују и којој сматрају да припадају. Ово схватање нације својствено је Западу, при чему Смит издваја следеће његове компоненте: историјска територија, правно-политичка заједница, правно-политичка једнакост њених припадника и заједничка грађанска култура и идеологија. Говорећи о незападном моделу нације, Смит истиче да њега карактеришу: генеалогичка и претпостављене везе по лози, народна мобилизација, вернакуларни језици, обичаји и традиција.

Етнички појам нације потиче из немачког романтизма и везује се за племенско јединство, легенде и митове. Грађански појам нације је настао као производ Француске револуције и он не гледа на етнички идентитет као на саставни део нације и државе, већ се пре свега односи на заједницу, која је одређена културним и политичким идентитетом. Модеран појам нације спаја националност са грађанством, тј. држављанством. Према Смиту „етничка концепција нације наглашава рађање (сродство) и домаћу културу као исходиште питања *одакле смо дошли*, а земља се схвата као *света земља*, и *домовина*.”⁵² „Грађански (културно-политички) идентитет схвата се као заједница која се не заснива на миту о заједничком пореклу *крви и тла*, него се историјски формира преко државе и културе као *симболичког универзума* који појединцима даје општи оквир оријентације у датој политичкој заједници.”⁵³ О томе колики значај нација има за грађане на глобалном нивоу сведоче и савремена истраживања (видети Табелу бр. 7).

---

52 Загорка Голубовић, *Ја и други*, Република, 1999, стр. 76

53 Исто, стр. 77

Табела бр. 7:
Видим себе као припадника своје нације
(истраживање на глобалном нивоу)

	Фреквенција	Процент
Слажем се у потпуности	37193	44.8%
Слажем се	27682	33.4%
Не слажем се	2304	2.8%
Не слажем се у потпуности	587	0.7%
Не знам	1072	1.3%
Без одговора	383	0.5%
Није применљиво	11	-
Није постављено питање	13759	16.6%
Укупно	82992	100.0%

Узорак и година истраживања: Андора [2005], Аргентина [2006], Аустралија [2005], Бразил [2006], Бугарска [2006], Буркина Фасо [2007], Канада [2006], Колумбија [2005], Кипар [2006], Чиле [2006], Кина [2007], Египат [2008], Етиопија [2007], Финска [2005], Француска [2006], Грузија [2008], Немачка [2006], Гана [2007], Велика Британија [2006], Гватемала [2004], Хонгконг, Кина [2005], Индија [2006], Индонезија [2006], Ирак [2006], Иран [2005], Италија [2005], Јапан [2005], Јордан [2007], Малезија [2006], Мали [2007], Мексико [2005], Молдавија [2006], Мароко [2007], Холандија [2006], Нови Зеланд [2004], Норвешка [2007], Перу [2006], Пољска [2005], Румунија [2005], Русија [2006], Руанда [2007], Србија [2006], Словенија [2005], Република Јужна Африка [2007], Јужна Кореја [2005], Шпанија [2007], Шведска [2006], Швајцарска [2007], Тајван [2006], Тајланд [2007], Тринидад и Тобаго [2006], Турска [2007], Украјина [2006], САД [2006], Уругвај [2006], Вијетнам [2006], Замбија [2007]

Извор: *World Values Survey*: <http://www.wvsevssdb.com/wvs/WVSSAnalyzeQuestion.jsp>, датум приступа 31. 10. 2013.

Џозеф Зајда [Joseph Zajda], сматра да однос између процеса глобализације и изградње националног идентитета није једноставан и да је обележен многобројним парадоксима.⁵⁴ Са једне стране, процес глобализације се одликује стандар-

⁵⁴ Joseph Zajda, „Nation-Building, Identity and Citizenship Education: Introduction”, *Nation-Building, Identity and Citizenship Education Cross-cultural Perspectives* op.cit. стр. 8-9.

дизацијом начина живота путем информационе технологије и масовних медија. То може довести до присилног изједначавања које доводи до укидања сваког вида различитости. Са друге стране, глобализација може довести и до ширења разноликости и сарадње међу припадницима различитих народа. Јирген Хабермас [Jürgen Habermas] указује да се појмом глобализације означава процес а не коначно стање, при чему нарочито истиче интензивирање наднационалних односа, комуникацију и размену. „Мрежа је постала кључна реч, свеједно да ли се ради о транспортним путевима добара и лица, токовима робе, капитала и новца, електронском преносу и обради информација, или оптицају између човека, технике и природе.“⁵⁵

---

55 Лорна Штрбац, *Глобализација и национална култура*, КОЦ, Шид, 2007, стр. 42.

НАЦИОНАЛНИ ИДЕНТИТЕТ У КОНТЕКСТУ ЕВРОПСКИХ ИНТЕГРАЦИЈА

Идентитет се најлакше формира међу припадницима исте нације због сличности на пољу културе, историје, језика, што доводи до тога да се припадници других нација доживљавају странцима. У том смислу национални идентитет има искључујући карактер јер се њиме прави разлика између Нас (припадника исте нације) и Њих (они који то нису). „Идентитет значи свест појединца о припадању одређеној групи или о поседовању неких посебних карактеристика. Идентитет може бити одређен на основу културе и региона (род, године, религија, биографија, специфична професија) и у том смислу појединац се може позивати на локални, регионални, национални и европски ниво. Већина грађана Уније види есенцијални део свог идентитета и у државама својега рођења и у Европи.“⁵⁶

Европске интеграције са собом доносе одређене изазове процесу формирања идентитета и веома често се јавља страх да оне уједно значе и губитак националног идентитета. То би у најкраћем изгледало овако: „Европски идентитет гуши национални и доводи до његовог занемаривања. Државе више немају свој идентитет него један заједнички европски. Национална држава у контексту Европске уније стављена је у сасвим нов и другачији простор. Тако Европска унија руши међудржавне границе и покушава успоставити европско друштво, европске грађане, и европски идентитет, а на другој страни покушава помирити сву разноликост нацио-

56 Kadelbach Stefan, *Union Citizenship*, Max Planck Institute for Comparative Public Law and International Law, Heidelberg, 24-27. February 2003, цитирано према: Јована Маровић, „Европски идентитет“, Матица црногорска, јесен 2009, стр 31.

налних идентитета под једним заједничким називом – европски идентитет.⁵⁷

Фриц Шарп је приметио да ЕУ мора да превазиђе троструки дефицит: „недостатак претходног колективног идентитета, непостојање паневропског дискурса и недостатак паневропске институционалне инфраструктуре која би осигурала да су европски званичници одговорни европском грађанском телу.“⁵⁸ Чак су и многе државе чланице забринуте за судбину свог националног идентитета пред процесом европских интеграција. „Крајем осамдесетих година XX века Европска унија је покренула политику стварања европског идентитета, што је резултирало уношењем одредбе о националним идентитетима држава чланица у Уговор из Мастрихта. Оваква реакција показује да су многе државе чланице у стварању европског идентитета виделе претњу за властите националне идентитете (...) Обавеза поштовања националних идентитета држава чланица јасно је изражена у одредбама Уговора из Мастрихта, али и Уговора из Лисабона. Освртом на одредбе ових уговора, јасно је да Уговор из Лисабона представља нову фазу у процесу стварања све тешње уније народа Европе и у целини показује јасну намеру ограничавања надлежности Уније и јачању улоге држава чланица.“⁵⁹

Одредити положај националног идентитета у односу на европски идентитет представља тежак задатак јер је и европски идентитет попут националног веома тешко дефинисати. Ово је само по себи незахвалан задатак, пре свега имајући у виду да је европски идентитет такорећи у настајању, као и чињеницу да се он непрестано мења. „Грађанин Европске уније нпр. има више идентитета и то би се могло назвати - принципом концентричних кругова. Појединци у Европској унији имају вишеструки идентитет: регионални – у смислу осећаја повезаности с регијом у којој живе унутар државе; национални – везаност за државу у којој су рођени; и ев-

---

57 Маша Алијевић, „Национални идентитет у Европској унији“, *Анали правног факултета*, бр.7, Универзитет у Зеници, стр. 147.

58 Fritz Sharpf, „Governing in Europe: Effective and Democratic“, Oxford University Press, Oxford, 1999, str.187.

59 Маша Алијевић, „Национални идентитет у Европској унији“, *Анали правног факултета*, op.cit. стр. 151-152.

ропски. То не представља неку препреку јер сваки од ових идентитета је јачи у односу на други у зависности од ситуације у којој се налази (...) Он би могао истовремено бити грађанин државе чланице и Заједнице/Уније. Али у том случају појединац би морао да поседује и двоструки политички идентитет и двоструку политичку лојалност.⁶⁰ Такође, мора се узети у обзир и дужина постојања европског и националног идентитета. Европски идентитет постоји много краће од националног, самим тим имао је мање времена за еволуцију. То објашњава и податак да су грађани веома поносни на своју националну припадност (видети Табелу бр. 8)

Табела бр. 8:

Колико сте поносни тиме што сте грађанин своје државе?

	1981. година	1990. година	1999. година*	2008. година
Веома поносан	44.4%	42%	Да 95.5%	43.8%
Прилично поносан	34.2%	39.7%		36.4%
Нисам баш поносан	11.1%	10.1%	Не 4%	8.8%
Нисам нимало поносан	4.7%	3.2%		2.5%
Није применљиво	0%	0%	0%	4.8%
Без одговора	0.4%	1.1%	0.4%	1.8%
Не зна	5.1%	3.9%	0.1%	1.9%
Укупно	100%	100%	100%	100%

Узорак: Азербејџан, Албанија, Андора, Аустрија, Белгија, Белорусија, Босна и Херцеговина, Бугарска, Ватикан, Грузија, Грчка, Данска, Естонија, Република Ирска, Исланд, Италија, Јерменија, Казахстан, Кипар, Летонија, Литванија, Лихтенштајн, Луксембург, Мађарска, Македонија, Малта, Молдавија, Монако, Немачка, Норвешка, Пољска, Португалија, Румунија, Русија, Сан Марино, Словачка, Словенија, Србија, Турска, Уједињено Краљевство, Украјина, Финска, Француска, Холандија, Хрватска, Црна Гора, Чешка, Швајцарска, Шведска, Шпанија.

* За 1999. годину питање је било конципирано другачије, испитаници су могли да се одлуче само за да и не.

Извор: European Values Study, доступно на: <http://zcat.gesis.org/>, датум приступа 31. 10. 2014.

60 Јована Маровић, „Европски идентитет“, Матица црногорска, јесен 2009, стр 31.

Проблем који, такође, онемогућава бољи поглед на однос између националног и европског идентитета је и то што је готово немогуће предвидети каква ће структура ЕУ бити у будућности. О томе говори Мило Ступар који каже: „Унија је нека врста политичке заједнице која је стално у настајању и то како територијално – у њој постоје тенденције за проширењем, тако и симболички – на пример, велике су дилеме око тога шта уопште значи бити Европљанин. (...) Лакше ју је можда одредити негативним терминима: она сигурно није суверена нација-држава попут, рецимо, Француске, са хијерархизованим правно-политичким системом, и релативно хомогеном симболичко-културном надградњом, али није ни савез држава, ни конфедерација, ни сложена федерална држава у историјски познатим облицима, али опет, ЕУ има све ове облике организације присутне у појединим областима свога деловања. Често се каже да је ЕУ нека врста *наднационалног* или *супранационалног* политичког ентитета, али се не прецизира шта то тачно значи у појмовном апарату политичке теорије (...). Наиме, ЕУ у многим областима свога деловања представља нешто много више од међународне организације јер је надлежна за више домена док су међународне организације надлежне углавном само за један домен. Могло би се можда рећи да је ЕУ некакав *sui generis* политички ентитет, али ова квалификација опет није од велике помоћи.“⁶¹ Овоме у прилог доприноси и непостојање сагласности међу европским државама по питању будућих европских интеграција (videti Tabelu br. 9).

Развој европског идентитета мора бити усмерен у правцу који ће омогућити неометан развој држава чланица, тј. у правцу који ће поред осећаја заједничке припадности у развоју европског идентитета уједно омогућити да задрже своју културну и националну индивидуалност.

---

61 Мило Ступар, „Појам Европског грађанина“, *Филозофија и друштво*, бр. 3/2006, стр. 9-10.

Табела бр. 9:
Став према европским интеграцијама (2008. година)

Ширење ЕУ би требало да се настави	14.8%
2	5.1%
3	7.9%
4	7.2%
5	18.7%
6	8.8%
7	7.9%
8	9.4%
9	5.1%
Ширење ЕУ је отишло предалеко	15.2%
Укупно	100%

Узорак: Азербејџан, Албанија, Андора, Аустрија, Белгија, Белорусија, Босна и Херцеговина, Бугарска, Ватикан, Грузија, Грчка, Данска, Естонија, Република Ирска, Исланд, Италија, Јерменија, Казахстан, Кипар, Летонија, Литванија, Лихтенштајн, Луксембург, Мађарска, Македонија, Малта, Молдавија, Монако, Немачка, Норвешка, Пољска, Португалија, Румунија, Русија, Сан Марино, Словачка, Словенија, Србија, Турска, Уједињено Краљевство, Украјина, Финска, Француска, Холандија, Хрватска, Црна Гора, Чешка, Швајцарска, Шведска, Шпанија.

Извор: European Values Study, доступно на: <http://zcat.gesis.org/> датум приступа 31. 10. 2014.

То доводи до тога да се на европски идентитет не сме гледати као на замену националног идентитета. „Ми тешко можемо да очекујемо од грађана да се тек тако одрекну своје националне лојалности у корист подршке не-националном патриотизму утемељеном у апстрактним космополитским принципима. Инклузиван политички идентитет нема много шансе за успех уколико, не буде допуњен заједничким културним елементима..⁶² То је уједно и разлог због чега не треба инсистирати на стварању некаквог заједничког идентитета (ма како га назвали) и силом наметати универзалне

62 Милена Глигоријевић, „У потрази за европским идентитетом: улога културне, грађанске и инструменталне компоненте у изградњи европског идентитета“, *Годишњак*, бр. 8, 2012. година, Факултет политичких наука, стр. 163.

вредности, јер тако нешто неће наићи на подршку. Уместо тога боље је порадити на сарадњи која ће имати пре свега културну основу, а која ће допринети даљој повезаности различитих народа.

**ДЕМОКРАТИЗАЦИЈА И/ИЛИ
ДЕМОНИЗАЦИЈА САВРЕМЕНОГ
ДРУШТВА**

**- политичко и економско насиље
неоимперијализма -**

САВРЕМЕНО ДРУШТВО КАО ДРУШТВО РИЗИКА

Проучавање политичког насиља подразумева један критички приступ савременом друштву, при чему ово уједно представља и једну од главних обавеза (тј. одговорност) интелектуалаца. Разумевање политичког насиља је први корак у борби против њега, нарочито имајући у виду да је оно данас неретко прикривено. Од кључне је важности да се савремене политичке теорије дистанцирају од политике која компромитује научну основу политике и утапа је у сивило насиља, нетолеранције и застрашивања. „У последњој деценији двадесетог века јавио се низ радова из области разних врста политичког насиља, при чему су многи од њих политички мотивисани. Тиме су ови радови још више замагљивали проблем политичког насиља и значајно су успоравали научни приступ проблему насиља у политици, како би се истражиле дубинске димензије овог по светску цивилизацију опасног феномена и успорило његово дрско наступање.“¹

Да би смо разумели положај политичког насиља у савременом демократском друштву потребно је рећи пар речи о самом феномену демократије. Демократија, као један од могућих уређења државне власти, привлачи велику пажњу теоретичара још од античке грчке па све до данас. Један од главних разлога је свакако и тај што она има огромну леги-

---

1 Радослав Гађиновић, „Насиље Аустроугарске над Србима почетком XX века“, *НБП – Журнал за криминалистику и право*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, бр. 1/2013, стр. 99-112.

тимност у очима грађана. Међутим, приликом проучавања демократије треба водити рачуна о томе да је она, иако у формалном смислу прихваћена широм света, такође, и феномен који је историјски веома редак и чије је остваривање у суштинском смислу веома тешко. Крај XX и почетак XXI века је обележен интензивном „борбом за демократију и људска права“ која урушава саме темеље демократије. Како у савременом друштву отворена употреба силе није могућа, развијају се многобројни механизми помоћу којих се употреба силе, не само оправдава, већ и приказује демократском. Имајући ово у виду ми у свој фокус стављамо сам однос између демократије и политичког насиља у контексту савременог друштва, желећи да укажемо на опасност од злоупотребе демократије у циљу оправдавања различитих облика политичког насиља.

Током XX века дошло до највећег скока у цивилизацијском развоју.² Овај век је, међутим, уједно донео и насиље великих размера које је оставило за собом огроман број људских жртава, али и огромно материјално и културно разарање (пре свега имајући у виду Први и Други светски рат). После Другог светског рата свет је веома брзо ушао и у Хладни рат. Крај Другог светског рата је обележен догађајима који су, поред радости због његовог окончања, донели и огромну бојазан за будућности свих земаља. Августа 1945. године је по први пут употребљено стравично оружје, бачена је прва атомска бомба, а убрзо затим и друга. Завршетком Другог светског рата очекивано доба мира није дошло. Напротив, долази до заоштравања односа на глобалном нивоу између великих сила, чију су основу чинили супротстављени интереси пре свега САД и Совјетског Савеза, и почетка Хладног рата. Распад СССР 1991. године и пад моћи Јељцинове Русије су означиле крај Хладног рата чиме су САД постале најмоћнија светска сила.

Иако је распад СССР 1991. године означио фактички крај Хладног рата, данас се поменути сукоби актуелизују. Неолиберална теорија и њена неоимперијална пракса у другој

2 Живојин Ђурић, Миша Стојадиновић, „Политичко и економско насиље неоимперијализма”, *Ризици и безбједносне пријетње* (приредио: Брацо Ковачевић), стр. 23-30, Универзитет наставника и сарадника, Универзитет у Бања Луци, 2015.

половини XX и почетком XXI века доносе са собом бројне изазове развоју демократије.³ Односи између великих сила су такви да многи теоретичари, нарочито након Сирије и Украјине, све више говоре о почетку новог, или наставку старог Хладног рата.

Новина коју савремено друштво са собом доноси јесте да је паралелно са развојем демократског друштва текао и развој средстава помоћу којих се насиље оправдава. Наиме, постало је немогуће више служити се голом силом јер би тако нешто довело до осуде јавног мњења. Због тога ју је потребно оправдати. Један од кључних разлога за то је свакако и свеprisутност масовних медија који добијају једну од кључних улога у савременом друштву. Радио, телевизија, новине, интернет, постају кључни извори информација помоћу којих интерпетирамо свет који нас окружује. Требало би напоменути да масовни медији нису присутни само у сфери информисања, већ да су, напротив, они присутни у свим сегментима живота. То је уједно и главна снага масовних медија којом они могу битно да утичу на обликовање свести грађана о битним догађајима у друштву. „Медији имају велики утицај на усмеравање савремених друштвених процеса, тако они могу служити развоју демократске свести, али уједно и раширивати расну, верску и националну мржњу својим једностраним извештавањем о битним догађајима у друштву, а под утицајем одређених интересних група.“⁴

Крај XX и почетак XXI века је у значајној мери обележило политичко насиље на глобалном нивоу. У том смислу је од изузетног значаја охрабривати и иницирати сва она деловања на пољу науке која имају за циљ да се супротставе овом опасном и насилном деловању моћних и великих држава. Крајњи резултат би чинио развој који почива на једнакости, а који подразумева равноправан и принципијелан однос између малих и великих држава (да се постепено и спонтано топи јаз између развијених и неразвијених), али и на суверености држава, наравно уз поштовање основних људских

3 Миша Стојадиновић, „Политичко насиље и демократија у контексту неоимперијалних амбиција великих сила“, *Српска политичка мисао*, vol. 48, бр. 2, Институт за политичке студије, Београд, 2015.

4 Миша Стојадиновић, *Ноам Чомски и савремено друштво*, Институт за политичке студије, Београд, стр. 135.

права и слобода која су утемељена на демократским начелима.⁵

Са развојем савременог друштва нажалост, као што је већ речено, није дошло и до искорењавања политичког насиља. Напротив, оно као да је присутније него икада, о чему говори и извештај Светске здравствене организације према коме је „политичко насиље водећи узрок смрти људи од 15. до 44. године старости, од чега се 14% смртности односи на мушкарце, а на жене 7%. У просеку буде убијено дневно 1424 људи широм света, што је једна особа скоро сваког минута, док у оружаним сукобима страда око 35 људи на сат времена. Само у XX веку је 191 милион људи изгубило животе у ратовима.“⁶ И можда се данас оно више не користи отворено, много је страшније то што се оно неретко оправдава борбом за демократију и људска права. У том смислу је Ноам Чомски [Noam Chomsky] у праву када каже да је свет једно веома компликовано место, јер „све што посматраш (...) можеш да сагледаш на више начина и добићеш различите одговоре, у зависности од тога који начин посматрања одабереш.“⁷ Ово је уобичајени проблем који се јавља у науци, при чему су када се ради о друштву и о друштвеним односима проблеми још компликованији, јер су они умногоме сложенији, а самим тим и нејаснији. Суочен са овим проблемом „мораш пронаћи одговарајућу перспективу из које ћеш посматрати ствари и надати се да ћеш, у најбољем случају, ухватити барем један значајан аспект те комплексне стварности, али и онда ти преостаје да се надаш да је ту реч о важном аспекту.“⁸

Оно што велике и моћне државе називају борба за демократију и људска права, неретко се карактерише као политичко насиље када то неко други учини. Чомски ово илустрије у својој књизи „Pirates and Emperors, Old and New – International Terrorism in the Real World“ коју започиње чу-

---

5 Радослав Гађиновић, *Политичко насиље и глобализација*, Библиотека „На трагу“, Београд, 2009.

6 Марија Ђорић, *Екстремна десница*, Удружење „Наука и друштво Србије“, Београд, 2014, стр. 122.

7 Дејвид Барсамиан, Ноам Чомски, *Пропаганда и јавно мњење – разговори с Ноамом Чомским*, Рубикон, Нови Сад, 2006, стр. 34.

8 Исто, стр. 34.

венoм Августинoвoм причoм и oдгoвoрoм ухвaћeнoг гусарa когa је зaрoбиo Алeксaндaр Вeлики:

„Алeксaндaр Вeлики: *Кaкo сe усyћујeш дa уз-немирaвaш мoрe?*

Гусар: *Кaкo сe усyћујeтe дa узнемирaвaтe цeо свeт? Збoг тoгa штo јa тo рaдим мaлим брoдoм нaзвaн сaм лoпoвoм, дoк вaс кoји тo рaдитe сa вeликoм мoрнaрицoм нaзивaју влaдaрeм.*“⁹

Бурнe прoмeнe нa глoбaлнoм нивoу изaзивaју зaбринутoст и дoвoдe дo тoгa дa сe нa мoдeрнo друштвo глeдa кaо нa Бeкoвo друштвo ризикa. Кaо дa сe oствaрујe изрeкa Кaрлa фoн Клaузeвицa [Carl von Clausewitz] дa је *рaт пoстaо сaмo нaстaвaк политикe другим срeдствимa*. Нa дeлу су рaзличити oблици политичкoг нaсиљa: „прeтњa силoм, принудa, притисaк, психoфизичкo злoстaвљaњe, политичкo убиствo, aтeнтaт, нaсилни прoтeстe, пoбунe, нeрeди, нeмирe, тeрoризaм, рeпрeсијa, тeрoр, устaнaк, грaђaнски рaт и рaт aгрeсијa.“¹⁰ Нeoлибeрaлни мoдeл друштвeнoг рaзвoјa пoпримa свoју нeoимпeријaлнy прaксу кoјoм крупни кaпитaл пoштујe прaвилa игрe и мeђунaрoднoг прaвa сaмo дo oнe мeрe дoклe тo њимa oдгoвaрa. „Прeдстaвници нeoлибeрaлнe шкoлe нaглaшaвaју дa глoбaлизaцијa, кoјa зaхвaтa свe сфeрe живoтa, утичe нa фoрмирaњe другaчијeг приступa бeзбeднoсти у кoмe улoгу држaвe свe вишe прeузимaју трaнснaциoнaлнe институцијe, мeђунaрoднe oргaнизaцијe и вoјни сaвeзи, пoпут НAТO-а, јeр су трaнснaциoнaлни ризик и прeтњe бeзбeднoсти нaмeтнyли пoтрeбу зa изнaлaжeњeм нoвих бeзбeднoсних oбрaзaцa пoмoћу кoјих сe мoжe oчувaти и унaпрeдити бeзбeднoст.“¹¹ Срeдствa кoјa сe дaнaс издвaјaју зa рaт су eнoрмнo пoрaслa и прeдстaвљaју вeликo удeо у трoшкoвимa јeднe зeмљe (видeти Тaбeлe бр. 10 и 11).

9 Noam Chomsky, *Pirates and Emperors, Old and New – International Terrorism in the Real World*, Claremont Research & Publications, New York, 1986, стр. 3.

10 Рaдoслaв Гaђинoвић, „Пoјмoвнo oдрeђeњe – дeфинисaњe нaсиљa“, *Српскa политичкa мисao*, стр. 147-164, Институт зa политичкe студијe, Бeогрaд, 4/2008, стр. 160-161.

11 Билaнa Стoјкoвић, *Бeзбeднoст кaо прeдуслoв рaзвoјa*, Зaдужбинa Андрeјeвић, 2014, стр. 21.

Табела бр. 10:
Војни трошкови (у милијардама америчких долара)
1990-2012.

Година	1990.	1995	2000.	2005.	2010.	2011.	2012.
Укупно	1524	1075	1120	1420	1739	1741	1745
Африка	17,5	14,8	19,3	24,2	33,6	37,1	39,2
Северна Африка	3,9	4,6	5,2	7,9	12,0	15,1	16,4
Подсахарска Африка	13,6	10,2	14,0	16,3	21,6	22,0	22,7
Америка	617	473	458	652	817	808	780
Северна Америка	548	429	410	598	743,2	734,7	705
Средња Америка и Кариби	3,9	4,5	5,3	5,1	7,7	8,0	8,5
Јужна Америка	65,0	39,2	43,1	48,8	66,4	65,3	66,0
Азија и Океанија	151	176	202	260	355	369	390
Средња Азија	...	0,6	0,6	1,3	2,2	2,4	3,0
Источна Азија	110	130	147	191	265	278	302
Јужна Азија	24,2	26,8	35,0	44,5	58,8	59,7	56,1
Океанија	17,2	18,0	19,6	23,0	29,0	28,5	28,2
Европа	657	352	360	387	419	411	407
Западна Европа	336	291	303	308	36	302	286
Источна Европа	291	39,7	35,7	55,5	80,2	87,0	100
Средња Европа	30,0	21,8	20,9	23,6	22,6	22,0	20,6
Блиски исток	81,5	59,2	80,4	97,5	115	117	132

Извор: World Military Expenditures and Arms Transfers цитирано према:
Masoud Kamali, *War, Violence and Social Justice – Theories for Social Work*,
ASHGATE, 2015, стр. 42-43.

ПОЛИТИЧКИ МИТОВИ НЕОЛИБЕРАЛИЗМА

Табела бр. 11:
Војни трошкови 2004-2014.

Географске области	Војни трошкови у милионима америчких долара 2014. године				Процент војних трошкова у односу на БДП			
	2014. година минимум максимум		Просек у периоду 2004-2014 минимум максимум		2014. година мин. макс.		Просек у периоду 2004-2014 мин. макс.	
Свет	1.700.000	2.580.000	1.610.000	2.250.000	1,8%	2,4%	2%	2,5%
Америка	744.000	800.000	779.000	825.000	2,7%	3,0%	3,1%	3,5%
Северна Америка	671.000	674.000	716.000	719.000	3,5%	3,5%	4,0%	4,1%
Средња Америка и Кариби	13.800	28.000	10.100	20.400	0,7%	0,9%	0,7%	0,8%
Јужна Америка	56.300	101.000	49.900	88.600	1,1%	1,5%	1,2%	1,6%
Европа	363.000	446.000	367.000	415.000	1,6%	1,9%	1,7%	1,9%
ЕУ	264.000	271.000	279.000	293.000	1,4%	1,4%	1,6%	1,6%
Европа без ЕУ	92.600	181.000	73.700	136.000	2,3%	3,6%	2,2%	3,1%
Азија	525.000	1.200.000	410.000	903.000	1,5%	2,5%	1,5%	2,4%
Источна Азија	298.000	562.000	241.000	441.000	1,1%	1,7%	1,2%	1,8%
Јужна Азија	60.500	224.000	46.500	172.000	1,0%	2,5%	1,0%	2,6%
Блиски сток	160.000	395.000	118.000	276.000	3,9%	5,9%	3,5%	4,9%
Средња Азија	6.510	19.000	4.560	13.200	1,2%	2,2%	1,2%	2,0%
Африка	42.100	114.000	32.300	89.800	1,3%	2,2%	1,3%	2,0%
Северна Африка	21.400	65.700	15.500	49.300	2,3%	3,6%	2,1%	2,9%
Западна Африка	3.200	9.580	2.690	8.520	0,3%	0,8%	0,4%	0,9%
Централна Африка	1.970	4.260	1.760	3.860	1,0%	1,6%	1,1%	1,8%
Источна Африка	4.910	13.400	3.900	11.600	1,1%	2,0%	1,1%	2,3%
Јужна Африка	10.600	20.700	8.440	16.600	1,2%	2,1%	1,1%	1,9%
Океанија	21.600	28.600	19.500	26.900	1,7%	1,9%	1,8%	2,1%

Извор: World Military Expenditures and Arms Transfers, датум приступа 18.01.2017, доступно на: <https://www.state.gov/t/avc/rls/rpt/wmeat/2016/index.htm>

Хладни рат се у XXI веку наставља, са том разликом што у односу на претходни, када се сукоб између СССР и САД одвијао директно између њих, сада активну улогу имају локални савезници ових двеју сила широм света. Најновија дешавања у Украјини, а нарочито у Сирији директно сведоче о томе.

Конфликт у Украјини многи теоретичари виде као поновни почетак (или наставак) Хладног рата. Подсетимо се да је Кримска криза отпочела крајем фебруара 2014. године као наставак на Украјинску револуцију. Током те кризе дошло је до насилних сукоба полиције и демонстраната у Кијеву, а чији је крајњи резултат био смена председника Виктора Јануковича. Сам чин његове смене наишао је на двоструке реакције. Са једне стране западне земље, на челу са САД, су ово поздравиле као смену корумпираног и ауторитарног режима, док је Руска Федерација на ово гледала као на државни удар и смену легално изабраног председника. Референдум о статусу Аутономне Републике Крим је одржан 16. марта 2014. године, када се више од 90% гласалих грађана изјаснило за припајање Русији. Овај догађај, тј. подељеност око признавања референдума, је даље допринео захлађењу односа између Запада и Русије. Поред конфликта у Украјини, ова криза је имала далеко шире последице. Наиме, САД и Европска унија су увели економске санкције Русији, а веома брзо се јавила и полемика око могућег искључења Русије из Г8.

Да ратна пропаганда и овде функционише пуном паром говори у прилог уводник Вашингтон поста штампан 28. августа 2014. године под насловом *Запад мора да натера г. Путин да плати за своју агресију*: „Ако се иједна међународна норма и даље може сматрати неконтроверзном, то је забрана прекограничне агресије једне суверене државе на другу. Сигурно је да ће сваки неуспех спровођења ове забране изазвати њено кршење на другом месту. Управо због тога, одлука Владимира Путина да отворено пошаље руску војску у Украјину у последњих 48 сати представља вододелницу, а не само пуки наставак онога што се догађа већ месецима, како је то председник Обама рекао у четвртак, умањујући значај тог догађаја. Ако г. Путин не плати високу цену за овај огољени, иако цинично демантовани напад на свог суседа, тај преседан ће посејати нестабилност и на многим другим местима

– од Балтичког мора и тамошњих малих, слободних земаља са великом руском мањином, до Јужног кинеског мора истачканог острвима за којима Кина жуди иако припадају другим државама.“¹²

Интервенције у Сирији додатно компликују и заоштравају односе између САД и Русије. Коментаришући ситуацију у Сирији Ноам Чомски истиче да ситуација на овим просторима представља страشان злочин, али и да постоје много гори широм света: „Најгори злочини у последњој деценији су били у источном Конгу, где је побијено око пет милиона људи, а САД су ту индиректно умешане. Влада Руанде, која је сателитска држава САД, интервенише масовно као и Уганда у одређеној мери. У Африци је готово међународни рат. Колико људи зна о овоме? Једва се помиње у медијима. Нико не зове САД да хуманитарним интервенцијама спасу народ Конга.“¹³

Уколико је борба против тероризма била приоритет, Чомски истиче да су САД испустиле јединствену прилику да искорене употребу хемијског оружја на Блиском истоку. Конвенција о хемијском оружју која је ступила на снагу још 1997. године се не односи само на његово коришћење. Напротив, она забрањује развој, производњу, складиштење и употребу хемијског оружја и обавезује све на његово уништавање. После инцидента са хемијским оружјем у Дамаску августа 2013. године¹⁴ требало је наметнути норму да се хемијско оружје на Блиском истоку у потпуности уништи. Израел, међутим, поседује хемијско оружје и одбио је да ратификује поменуту конвенцију. „Правилан одговор био би наметање Конвенције на Блиском истоку, што би значило да било која држава која је крши (без обзира да ли прихвата Конвенцију или не) мора бити приморана да елиминише све залихе хемијског оружја (...) Наравно, то би значило да Израел као савезник САД уништи своје целокупно хемијско оружје и да омогући

12 Уредништво (05. септембар 2014) „Ратнохушкачка пропаганда западних медија: Вашингтон пост”, *Печат*, доступно на: [хттп://www.печат.цо.рс/2014/09/ратнохушкачка-пропаганда-западних-медија-васингтон-пост](http://www.печат.цо.рс/2014/09/ратнохушкачка-пропаганда-западних-медија-васингтон-пост)

13 Noam Chomsky, Foreword in *Inside Syria – The Backstory of Their Civil War and What the World Can Expect* by Reese Erlich, Prometheus Books, 2014.

14 Подсетимо се да је августа 2013. године изведен напад хемијским оружјем у предграђу Дамаска у коме је погинуло 1429 људи – од којих су 426 била деца.

међународну инспекцију.¹⁵ Овако се нешто тешко може очекивати.

Руско мешање у сиријску кризу компликује ствари, јер САД на тако нешто не гледају благонаклоно. То додатно заштрава односе између ових држава. Ситуација на глобалном нивоу се даље закомпликовала тиме што је Турска ушла у историју као чланица НАТО алијансе која је прва у XXI веку оборила руски авион чиме су сукоби широм света добили потпуно нову димензију. Инцидент се десио 24. децембра 2015. године за време интервенције руског авиона Su-24 над Сиријом. Имајући у виду да САД у великој мери у својој спољној политици користе НАТО и Светску трговинску организацију, тензије између Русије у САД никада нису биле веће. И иако су после инцидента са авионом односи између Турске и Русије полако почели на неки начин да отопљавају, овом процесу је наметнут нови изазов после мучког убиства руског амбасадора у Турској за време изложбе посвећене Русији у Анкари децембра 2016. године. За Турску се генерално може речи да се налази „разапета на раскршћу кемалистичког догматизма, посрћућег милитаризма, исламистичког «модернизма» и АКП «апсолутизма», Република Турска и данас функционише по принципу растрзаности између чекића и наковња. На коју страну ће бити «искована» показаће време...¹⁶

Савремено друштво је донело и веома битну новину која се огледа у промени стратегија земаља Запада које учествују у интервенцијама. Та стратегија је поред стварања паметних оружја за масовно уништење у неолибералном духу створила и потребу за приватним организацијама које могу бити укључене у разноразне интервенције. О томе колику опасност за демократско друштво представљају овакве корпорације можда најбоље говори Масуд Камали [Masoud Kamali]: „Ове приватне војне групе могу надоместити недостатке ангажмана регуларних војних трупа у копненим операцијама. Војне снаге САД су у Ираку и Авганистану често користиле приватне војне групе и организације да им помогну у рату. Такав

---

15 Noam Chomsky, Foreword in *Inside Syria – The Backstory of Their Civil War and What the World Can Expect* op.cit. 2014.

16 Живојин Ђурић, Владимир Ајзенхамер, „Политички систем турске на размеђу између кемализма и исламизма“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 4/2011.

развој Питер Клеркс [Pitter Klerks] представља као крајњу заступљеност неолиберализма, која је омогућила приватним корпорацијама да активно учествују у збацивању и успостављању влада, које ће касније имати у виду интересе ових корпорација. Тиме ће уместо грађана страни акционари постати реална основа суверенитета државе. То представља опасност која враћа експлоатацију неоколонијализма и доводи до опадања државних капацитета у незападним земљама.¹⁷ Корпорације на овај начин добијају значајну корист не само од рата, већ и од страха од рата, који злоупотребљавају зарад остваривања приватних интереса. Оне тиме уједно могу директно утицати на политичка збивања у одређеним земљама како би осигурале своју добит.

Овако комплексна слика света је веома тешко докучива и захтева огроман критички напор. Ноам Чомски истиче да су велике корпорације дале готово *свету ауру* основним вредностима неолиберализма због чега оне у својим настојањима ретко наилазе на отпор. Он с правом сматра да су демократија, људска права и економске доктрине *инструменти моћи који се примењују зарад експлоатације*. Ови идеали су добри све док гарантују да ће „прави људи“ од тога имати користи, у супротном правила игре се мењају, при чему *САД теже да формирају тзв. демократију одозго која ставља традиционалне изворе моћи – углавном корпорације и њихове сараднике – под ефикасну контролу*.

Доћи до суштине проблема представља незахвалан и тежак посао. Овако нешто постаје теже тим пре што, како Чомски наводи, свет јесте једно компликовано место, јер све што посматраш можеш да сагледаш на више начина, при чему ћеш увек добити различите одговоре у зависности од тога који приступ изабереш.¹⁸ Због тога је неопходно изабрати критички приступ у проучавању савременог друштва уз стално преиспитивање готових одговора.

Главни проблем развоја демократије у савременом друштву представља неоимперијална пракса која ступа на сцену када остваривање неолибералне теорије наиђе на

17 Masoud Kamali, *War, Violence and Social Justice – Theories for Social Work*, ASHGATE, 2015, стр. 54.

18 Дејвид Барсамиан, Ноам Чомски, *Пропаганда и јавно мњење – разговори с Ноамом Чомским*, Рубикон, Нови Сад, 2006, стр. 34.

неку препреку. На делу је Нови светски поредак, у коме доминирају глобалистичка идеологија и империјалне тежње „демократског“ Запада.¹⁹ „Праведни рат“ постаје један од главних изазова у развоју демократије.

Шта је то праведни а шта неправедни рат Повеља УН јасно дефинише. Она забрањује сваку претњу и употребу силе, осим у случају самоодбране и једино да нека земља буде нападнута она има право да се брани, док је у свим осталим случајевима сила забрањена, осим уколико то Савет безбедности изричито не одобри.²⁰ Тријумф теорије праведног рата, о коме Волцер говори, је суштински довео до суноврата демократије који је резултовао огромним људским жртвама, али о том проблему ћемо нешто више говорити у једном од наредних поглавља.

Као што је већ речено, у XX веку је дошло до највећег цивилизацијског напретка у људској историји, али га је и обележило политичко насиље глобалних размера. Оваква тенденција се наставља и у XXI веку. Дијалог и толеранција су запостављени док је међународно право постало место демонстрације моћи. Сам однос између рата и мира у савременом друштву се мора посматрати са становишта да мир није само одсуство рата, већ да он подразумева много више од тога.

У том смислу стање мира не треба да буде једноставна негација рата, већ стање у којем ће доћи до развоја који подразумева поштовање универзалних људских права и слобода, међуетничку и међурелигијску толеранцију, поштовање културне различитости, решавање спорова мирољубивим средствима уз међусобни дијалог и толеранцију... Ово, међутим, није нимало лако постићи и подразумева јаку државу које ће развојем својих демократских и националних капацитета моћи да одговори савременим друштвеним процесима.

---

19 Виолета Рашковић Таловић, „Будућност наше мудрости“, *Србија између Истока и Запада* (уредник: Жељко Симић), Беопрес: Београд, 2014.

20 Опширније о томе: Миша Стојадиновић, „Политичко насиље и демократија у контексту неоимперијалних амбиција великих сила“, *Српска политичка мисао*, vol. 48, бр. 2, Институт за политичке студије, Београд, 2015.

ПОЛИТИКА И НАСИЉЕ У САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ

Однос између политике и насиља је веома комплексан. Једна од најопштијих дефиниција насиља би гласила да оно представља употребу силе како би се наметнуло одређено жељено понашање људима које је противно њиховој вољи. Наравно треба напоменути да се насиље у политици не манифестује једино и искључиво само као гола принуда.²¹ Оно је саставни део политике и разумевања државе.²² Насиље се у политици може дефинисати као „директна или индиректна примена силе у сфери политике и политичког, односно као директна или индиректна примена силе над свешћу, телом, животом, вољом или материјалним добрима стварног или потенцијалног, односно претпостављеног политичког противника.“²³

Политичко насиље представља још један у низу комплексних феномена. Његово проучавање додатно отежава чињеница да се политичко насиље веома често прикрива и оправдава вишим интересима, као што је на пример борба за демократију или људска права. Речник који се данас користи у политици нас наводи на помисао да све речи имају најмање два значења. Погледајмо како неке од уобичајених речи које се користе у политици мењају своје значење у стварности:

-
- 21 Миша Стојадиновић, „Политичко насиље и глобализација – изазови развоја демократије”, *Безбедност*, Министарство унутрашњих послова Републике Србије, Београд, бр. 2, 2015.
- 22 Радослав Гађиновић, *Политичко насиље и глобализација*, Библиотека „На трагу“, Београд, 2009, стр. 49.
- 23 Драган Симеуновић, *Политичко насиље*, Радничка штампа, Београд, 1989, стр. 27.

- Демократија – Неко друштво је демократско у оној мери у којој народ може да учествује у обављању друштвених функција. То би било значење демократије каква би она требало бити у идеалном смислу. Са друге стране, доктринарно значење демократије је много друкчије. По њему „демократија је систем у коме одлуке доносе сектори бизниса и с њима повезане елите“, при чему је „народ само посматрач збивања а не учесник у њима“. Ово значење доводи до тога да се на свако организовање зарад повећања учествовања у друштвеним збивањима гледа као на „кризу демократије“.
- Слободно предузетништво – Овим изразом се у пракси означава „друштвено финансирање приватног профита, уз велике државне интервенције у смислу очувања социјалне државе најбогатијих слојева.“ На тај начин фразе које садрже у себи реч „слобода“ углавном добијају управо супротно значење.
- Одбрана од агресије – Овај појам често означава управо супротно од онога што се на први поглед мисли – тј. значи агресију.
- Мировни процес – „Наиван човек би помислио да он представља залагање у смислу постизања мира.“ У случају Сједињених Америчких Држава израз мировни процес се „односи само на оно што ради америчка влада“ што се може свести на све сем на остваривање мировног процеса.²⁴

Постоји заиста велики број узрока политичког насиља. У овом раду ће се користити класификација Драгана Симеуновића, који бавећи се узроцима политичког насиља, истиче следеће: „Главни и најчешћи узроци политичког насиља углавном су манифестације и последице политичких и економских криза и огледају се кроз следеће основне узроке – оштра супротстављеност, недовољност остваривања или немогућност стварног изражавања интереса великих социјалних група, недовољна способност афирмативног организовања и спровођења власти; недовољна организованост привредног система; изразите социјалне разлике; распрострањеност

---

²⁴ Ноам Чомски, *Шта то (у ствари) хоће Америка*, Чигоја, Београд, 1999, стр. 85-88.

и полулегалност друштвено негативних појава, као што су корупција, везе и сл.; несузбијање, некажњавање и толерирање тих појава (обавезно подстиче на манипулације једне, а смањује веру у систему код других); могућности јавног и сталног деловања антисистемских снага; постојање снажних антисемитских организација или институција; стална и снажна политичка, материјална или војна подршка са стране противницима система, који се налазе у земљи; разноврсно, економско, политичко и војно подривање система изван из више праваца; сукоби политичке елите и интересних група у врховима политичког апарата једне земље и неконтролисане, недовољно поуздане или политичком врху недовољно привржене војне снаге и безбедносне структуре.²⁵

„Хуманитарне интервенције“, „праведни рат“, „борба за демократију“, „превентивни рат“, „заштита људских права“, „борба против тероризма“, ови и многи други појмови се све чешће користе као средство обезбеђивања пристанка којим се служе велике силе како би оправдале различите облике политичког насиља. Савремено друштво је поред напретка на свим пољима са собом довело и до напретка који је омогућио и развој средстава политичког насиља. Тога су народи на Балкану итекако свесни.²⁶ Вртоглави развој технологије поред многобројних добрих страна има и своје опасности. Довољно је поменути да се истраживања на пољу савремене технологије у значајној мери врше зарад војних потреба, као и да се готово сва технолошка открића примењују и злоупотребљавају у ратне сврхе, чиме њихова првобитна намена бива стављена у други план. Ноам Чомски сматра да највећу претњу човечанству представља нуклеарни рат. „Пуно пута смо дошли веома близу нуклеарног рата и право је чудо да се он није десио.“²⁷ Међутим, ова претња стално расте о чему говори и развој војне технологије у свемиру. Данас нуклеарно оружје не представља једну од највећих опасности.

25 Драган Симеуновић, *Политичко насиље*, op.cit. стр. 27.; Хатица Бериша, „Основна обележја политичког насиља“, *Војно дело*, бр. 2/2013, стр. 61-62.

26 Радослав Гаџиновић, „Насиље Аустроугарске над Србима почетком XX века“, *НБП – Журнал за криминалистику и право*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, бр. 1/2013, стр. 99-112

27 David J. Brown, *Conversation on the Edge of Apocalypse*, Palgrave Macmillan, New York, 2005, стр. 38.

Томе је допринео развој других оружја способних за масовна уништења, као што је рецимо биолошко оружје. „Уколико би нека рационална особа са Марса посматрала нашу врсту била би запрепашћена како смо опстали тако дуго и не би нам давала много шанси у будућности.“²⁸ Чомски наглашава да ће центри концентрисане моћи увек изнова покушавати „да прошире своју моћ и одбране постојећу“, то је права природа која се крије иза неоимперијалног концепта глобализације, природа коју треба превазићи.²⁹ О томе колико је политичко насиље озбиљан проблем говоре подаци који се налазе у следећим табелама, а који уједно показују и да су овог проблема грађани широм света итекако свесни (Табеле бр. 12 и 13).

Табела бр. 12:

Колико су грађани забринуте могућношћу избијања рата
(одговор на ово питање су дали грађани из
60 земаља широм света)

Веома сам забринут	38.4%
Поприлично сам забринут	23.3%
Не пуно	19.2%
Уопште нисам забринут	15.5%
Без одговора	1%
Не зна	2.5%
Укупан број испитаника	86.274

Узорак: Алжир Аргентина Јерменија Аустралија Азербејџан Бахреин Белорусија Бразил Колумбија Чиле Кина Кипар Еквадор Египат Естонија Грузија Немачка Гана Хонг Конг Индија Ирак Јапан Јордан Казахстан Куввајт Киргизија Либан Либија Малезија Мексико Мароко Холандија Нови Зеланд Нигерија Пакистан Палестина Перу, Филипини Пољска Катар Румунија Руска Федерација Руанда Сингапур Словенија Јужна Африка Јужна Кореја Шпанија Шведска Тајван Тајланд Тринидад и Тобаго Тунис Турска Украјина САД Уругвај Узбекистан Јемен Зимбабве

Извор: *World Values Survey*, Интернет адреса: <http://www.wvsevdb.com/wvs/WVSanalyzeQuestion.jsp>, талас 2010-2014, приступљено 23.06.2015.

28 Исто, стр. 38.

29 Ноам Чомски, „Србија треба да учи од Латинске Америке и да се окрене својој историји”, *Печат*, Београд, 28. јануар 2011.

Табела бр. 13:
Колико су грађани забринуте терористичким нападом
(одговор на ово питање су дали грађани из
60 земаља широм света)

Веома сам забринут	39%
Поприлично сам забринут	22.6%
Не пуно	19.8%
Уопште нисам забринут	15.1%
Без одговора	1%
Не зна	2.5%
Укупан број испитаника	86.274

Алжир Аргентина Јерменија Аустралија Азербејџан Бахреин Белорусија Бразил Колумбија Чиле Кина Кипар Еквадор Египат Естонија Грузија Немачка Гана Хонг Конг Индија Ирак Јапан Јордан Казахстан Кувајт Киргизија Либан Либија Малезија Мексико Мароко Холандија Нови Зеланд Нигерија Пакистан Палестина Перу, Филипини Пољска Катар Румунија Руска Федерација Руанда Сингапур Словенија Јужна Африка Јужна Кореја Шпанија Шведска Тајван Тајланд Тринидад и Тобаго Тунис Турска Украјина САД Уругвај Узбекистан Јемен Зимбабве

Извор: *World Values Survey Интернет адреса: <http://www.wvsevsdb.com/wvs/WVSanalyzeQuestion.jsp>, талас 2010-2014, приступљено 23.06.2015.*

Такође, истраживање Института за политичке студије из 2016. године показују да су грађани Србије веома забринуте по питању глобалних и регионалних политичких превирања, сматрајући да ће уколико се наставе у досадашњем правцу врло вероватно довести до већих оружаних сукоба у свету (видети Табеле бр. 14 и 15).

Табела бр. 14:

Колико се слажете са мишљењем да садашња глобална политичка превирања могу да доведу до већих оружаных сукоба у свету (истраживање Института за политичке студије – 2016. година)

	Фреквенција	Процент
У потпуности се слажем	262	21,9
Делимично се слажем	405	33,9
Нити се слажем нити се не слажем	298	25,0
Делимично се не слажем	109	9,1
У потпуности се не слажем	29	2,4
НЗ БО	91	7,6
Total	1.194	100,0

Извор: Истраживање Института за политичке студије – 2016. година

Табела бр. 15:

Колико се слажете са мишљењем да садашња глобална политичка превирања могу да доведу до сукоба на Балкану (истраживање Института за политичке студије – 2016. година)

	Фреквенција	Процент
У потпуности се слажем	318	26,6
Делимично се слажем	442	37,0
Нити се слажем нити се не слажем	250	20,9
Делимично се не слажем	92	7,7
У потпуности се не слажем	13	1,1
НЗ БО	79	6,6
Total	1.194	100,0

Извор: Истраживање Института за политичке студије – 2016. година

Питање рата у савременом друштву је веома комплексан проблем. Што се тиче рата Повеља УН је веома јасна, барем формално. Она забрањује сваку претњу и употребу силе, осим у случају самоодбране и једино да нека земља буде нападнута она има право да се брани, док је у свим осталим случајевима сила забрањена, осим уколико то Савет безбедности изричито не одобри.

Подсетимо се да су основни циљеви УН према Повељи: „одржање међународног мира и безбедности и у ту сврху:

предузимање ефикасних колективних мера ради спречавања и отклањања претњи миру и сузбијање аката агресије или других повреда мира, као и постизање мирним средствима, а у складу с начелима правде и међународног права, сређивања или решавања међународних спорова или ситуација који би могли довести до повреде мира; развијање међу нацијама пријатељских односа заснованих на поштовању начела равноправности и самоопредељења народа и предузимање других одговарајућих мера ради учвршћења општег мира; постизање међународне сарадње решавањем међународних проблема, економске, социјалне, културне или хуманитарне природе, и унапређивање и подстицање поштовања права човека и основних слобода за све без обзира на расу, пол, језик или веру; и да постану средиште за усклађивање акција предузетих ради постизања ових заједничких циљева.³⁰ Са тим у вези треба поменути и основна начела: „Организација почива на начелу суверене једнакости свих својих чланова; да би сваком од њих осигурала права и повластице које проистичу из чланства, сви чланови савесно испуњавају обавезе које су преузели у сагласности с овом Повељом; сви чланови решавају своје међународне спорове мирним начинима, тако да међународни мир и безбедност као ни правда не буду повређени; сви чланови се у својим међународним односима уздржавају од претње силом или употребе силе против територијалног интегритета или политичке независности сваке државе, или на сваки други начин несагласан с циљевима Уједињених нација; сви чланови дају Уједињеним нацијама сваку помоћ у свакој акцији коју оне предузимају у складу с овом Повељом, и уздржавају се од давања помоћи свакој држави против које Уједињене нације предузимају превентивну или принудну акцију; Организација обезбеђује да државе које нису чланице Уједињених нација поступају у складу с овим начелима у мери у којој је то потребно ради одржања међународног мира и безбедности; ништа у овој Повељи не овлашћује Уједињене нације да се мешају у питања која се по суштини налазе у унутрашњој надлежности сваке државе нити захтева од чланова да таква питања износе на решавање на основу ове Повеље.“³¹

30 *Повеља Уједињених нација*, датум приступа: 28. 08. 2014, интернет извор: http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/PROPISI/povelja_un_cir.pdf

31 Исто.

И поред овако јасно дефинисаних правила игре по питању рата то, међутим, у пракси не значи да је проблем решен, јер доводи до тога да се уместо појма рата користе многи други појмови, чиме се само замагљује право стање ствари, а истовремено и заобилазе правила игре. Рат је итекако присутан у савременом друштву и представља значајан инструменат остваривања доминације великих сила, без обзира како га оне називале. Погледајмо само укратко пример напада Сједињених Америчких Држава на Либију, који наводи Чомски, а за који каже да представља „директан шамар УН и целом свету, којем је дата порука да ће САД радити оно што им је воља.“³² Објашњавајући овај чин Чомски наводи да је, када су Сједињене Америчке Државе бомбардовале Либију 1986. године, службено оправдање Регана и Стејт департамента било да се ради о тзв. одбрани од будућег напада.³³ Дакле, у питању је одбрана од нечега што се још није десило. То је нешто што не може и не сме да постоји, јер у том случају би се свака земља нашла лако на мети напада. Довољно је да неко „посумња“ па да „ратни бубњевци започну своју музику“, без обзира на то да ли је то заиста тако. Хедли Бул [Hedley Bull] опомиње да свака држава (или група држава) која себе прогласи врхунским судијом не узимајући у обзир становишта других представља праву претњу међународном поретку.³⁴ Овде су наведени само неки од примера кршења или заобилажења међународног права које у самој суштини представљају политичко насиље у свом најгорем облику.³⁵

Како би смо на најбољи могући начин илустровали комплексност политичког насиља послужићемо се исцрпном типологијом политичког насиља од стране Радослава Гађиновића. Гађиновић истиче да се политичко насиље може поделити на спољно и унутрашње.

Спољно политичко насиље се може поделити на оружаном и неоружаном. Када се ради о оружаном политичком насиљу

---

32 Дејвид Барсамиан, Ноам Чомски, *Пропаганда и јавно мњење – разговори с Ноамом Чомским*, Рубикон, Нови Сад, 2006, стр. 44.

33 Исто, стр. 44.

34 Ноам Чомски, *Нови милитаристички хуманизам – лекције Косова*, Филип Вишњић, Београд, 2000, стр. 182.

35 Миша Стојадиновић, *Ноам Чомски и савремено друштво*, Институт за политичке студије, Београд, 2014.

оно се манифестује кроз следеће облике: оружану агресију (у локалном, регионалном или светском сукобу); војну интервенцију (под окриљем УН) и војни притисак. Неоружани облици политичког насиља се остварују путем политичких и економских притисака и субверзија.³⁶

Са друге стране, унутрашњи облици угрожавања безбедности деле се на: оружане (оружана побуна, тероризам, герила, устанак) и неоружане (обавештајно- извиђачка делатност, саботаже, грађански нереди, деструкција, психолошко-пропагандна делатност, криминалитет, екстремизам, угрожавања безбедности саобраћаја, пожари, угрожавање животне средине и др).³⁷

Поред своје очигледне деструктивности насиље „некада може имати позитивну улогу, поготово када је реч о одбрамбеном рату или борби против тероризма.“³⁸ Оно што се јавља као проблем јесте што се веома често управо ови разлози користе зарад оправдања политичког насиља. У пракси су, међутим, данас на снази двоструки критеријуми, а све у зависности од тога на кога се одређена правила примењују, јер немају све државе снагу да наметну норму. Џон Кин истиче да је са „становишта демократије насиље увек лош избор, али у случајевима када је сврсисходно, тј. када омогућава изградњу стабилног цивилног друштва, онда је прихватљиво, а његова употреба оправдана. Оно што се може приметити у савременим демократијама је то да долази и до демократизације насиља.“³⁹

Том приликом Џон Кин [John Keane] указује на десет правила за демократизацију насиља.⁴⁰ Прво правило гласи: увек покушавај да разумеш мотиве и контекст насиља. Немогуће је унапред дефинисати најбоље могуће методе за регулисање проблема насиља без њиховог прилагођавања датој

36 Радослав Гађиновић, *Политичко насиље и глобализација*, Библиотека „На трагу“, Београд, 2009, стр. 111.

37 Исто, стр. 112.

38 Ђорић Марија, *Екстремна десница*, Удружење „Наука и друштво Србије“, Београд, 2014, стр. 120.

39 Ђорић Марија, *Екстремна десница*, op.cit. стр. 120.

40 John Keane, *Violence and Democracy*, Cambridge, University Press, 2004, стр. 165-209.

ситуацији. Ово је веома важно зато што исти/ слични насилни поступци могу бити урађени из различитих разлога и у различитом контексту.

Друго правило каже да где год је то могуће увек треба вежбати опрез и гајити сумњу када се ради о плановима и шемама оних који говоре о неопходности и позивају на најстрожија могућа средства (оштре репресивне мере, нулта толеранција и рат) против оних чије се насиље често одбацује као зло и патолошко. Увек морамо бити сумњичави када они који примењују насиље почну да говоре о неопходности одређених мера, одбрани суверенитета, државним тајнама, националној безбедности, борби за демократију и људска права, хуманитарним интервенцијама... Најбољи пример овога је свакако борба против тероризма која показује како насиље и борба против насиља производе строге изненадне репресивне мере које урушавају саме темеље демократије. Као пример Кин наводи хапшења без оптужбе и суђења, кршење закона о заштити података, присуство наоружаних војника на јавним местима, свакодневно вршење војних вежби, константно помињање нарушавања безбедности, мучење, стварање нових закона у циљу одбране постојећег стања, као и ширење сталног ратног менталитета. Крајност о којој треба водити рачуна је да на крају насиље постаје једино средство за борбу против насиља, нарочито имајући у виду лоше резултате занемарених рехабилитационих програма – уз крилатицу „потребно је само више затвора”. Легитимизација насиља као јединог и главног одговора на насиље, уз занемаривање ненасилних метода, нарушава саме основе грађанског друштва. Оно што се заборавља је да приликом употребе насиља од стране демократских земаља, било да је то случај против сопствених грађана или неке друге државе, веома лако може покренути ланчану реакцију.

Треће правило истиче да се треба одупрети ауторитарним стратегијама „реда и закона“. То се може урадити сталним подсећањем политичара, судија, полиције и војске да владини напори да се смањи насиље не могу довести до успеха уколико се грађанска права и слободе не изграђују на нивоу цивилног друштва. Грађанска права и слободе су веома често на мети у ситуацијама када су сва средства дозвољена, као што то често бива у случају нпр. борбе против терори-

зма. Суштина је да правила игре увек морају бити иста и да се не могу мењати од случаја до случаја. То може довести до тога да је довољно неки чин прогласити терористичким или само посумњати у то па да сви демократски принципи престану да важе. „Грађанско друштво не прихвата олако губитак сна и нерава изазваних свакодневним претресима до голе коже; или тешко наоружаним хеликоптерима који секу ваздух изнад глава плашећи грађанско становништво; или пооштравањем визних прописа и безбедности на аеродрому или махањем заставом и непрестаном причом о потреби за сталним ратом против зла.“⁴¹ Свакодневно звецкање великих сила оружјем које се правда борбом за демократију је стање које се сталним демократским притисцима и критичким испитивањима мора свакодневно доводити у питање.

Четврто правило гласи да где год и кад год је могуће треба настојати да се укине или спречи приватизација над средствима насиља. Приватизација насиља увек је водила даљем јачању насиља. „Приватна решења су увек приватна и она имају врло мало или нимало ефекта социјализације. Она терају одређене људе да се суоче са окрутним сусретима и крвавом смрћу; док су ретки срећни преживели слободни да живе у луксузу утврђени иза зидова, окружени наоружаним обезбеђењем, војском, псима, алармима и бодљикавом жицом, са напуњеним пиштољима испод кревета.“⁴²

Пето правило истиче да се у потрази за миром између грађана и њихових влада треба стално пазити непрактичних предлога и неефикасних решења наметнутих неслагањем између средстава и циља.

Шесто правило препоручује да треба неговати свест јавности о политичким дилемама, нарочито имајући у виду најосновнију дилему од свих: демократске земље или потенцијално демократске земље, суочене са насилном претњом, морају бити спремне да користе насиље уколико све ненасилне стратегије пропадну или уколико се ненасилне стратегије чине неодговарајућим, иако је употреба насиља контрадикторна духу и суштини саме демократије. Колико год иделно звучало демократско решење проблема, у ситуацијама када

41 Исто, стр. 175.

42 Исто, стр. 179.

се нађемо суочени са претњом рата или уништења, и када су све остале ненасилне методе заказале, насиље преостаје као једино могуће решење. Овај драстичан пример показује како се насиљем у изузетним случајевима морају служити чак и најразвијеније демократске земље.

Ово је уједно довело до настанка правила број седам: треба увек користити сва расположива средства комуникације објављивања чина насиља, тако да њихови узроци и последице постану предмет јавне расправе и јачати могућност јавне осуде. Улога медија у овом смислу је огромна. И можда ће се на први поглед чинити да на основу вести које свакодневно добијамо живимо у најнасилнијем друштву икад, то има и својих добрих страна. Поред информисаности грађана, медији тиме могу уједно значајно допринети и самој демократизацији насиља. Грађани сами могу видети на који начин насилна и ненасилна средства обликују свет који их окружује, а самим тим и доносити одређене одлуке, међу осталом и по питању тога да ли је одређени чин насиља оправдан.

Осмо правило наглашава да увек пажљиво треба преиспитати етичке процесе приликом симболичког представљања насиља. То подразумева стално преиспитивање здраворазумског гледишта да постојеће демократије претварају насиље у чисту забаву. Ово правило се тиче једног од најчешће анализираног проблема када се ради о односу између медија и насиља. Са једне стране имамо претпоставку да свакодневна изложеност јавности насиљем путем медија доводи до негативних последица. „Публика је заведена, заробљена и држана као таоц таквих слика; слике насиља испуњавају их неком врстом првобитног задовољства, антрополошком радости у сликама, неком врстом сирове фасцинације неоптерећене естетским, моралним, друштвеним или политичким одлукама.”⁴³ Кин критикује овакво становиште указујући да оно, међуосталом, претпоставља да публика увек на исти начин реагује на садржаје који јој се нуде, без иаког критичког преиспитивања. Он истиче да уколико се овакво становиште прихвати, то би значило забранити било какво извештавање о насиљу у медијима. Наравно истина је увек на средини двеју крајности, свакако да претерано излагање насиљу може има-

---

43 Jean Baudrillard, *The Evil Demon of Images*, Sydney 1998.

ти својих негативних страна, међутим, са друге стране оно може довести и до позитивних ефеката, а све у зависности контекста у коме се оно врши.

Правило број девет каже да у име демократије увек треба агитовати свугде зарад развоја грађанских врлина међу којима је највећа понизност. И на крају десето правило гласи: демократе би требало да се уздрже кривице, а уместо тога морају бити припремљени да јавно доживе срамоту за насиље које је извршено у прошлости, док се у садашњости боре да одбране или укину демократију.

ПОЛИТИЧКО НАСИЉЕ И ГЛОБАЛИЗАЦИЈА

Глобализација представља један од најчешће коришћених термина данашњице, што говори о огромном интересовању које за овај процес оправдано постоји, и то како у научним тако и у ненаучним оквирима. Овај термин је још почетком 80-тих година XX века био веома ретко коришћен, да би се данас његова употреба толико интензивирала да је постало незамисливо заобићи га приликом било какве озбиљније анализе савременог друштва. Као што смо већ напоменули овај процес има две своје стране, једна је еманципаторска, док она друга, неоимперијална, може значајно погодovati ширењу политичког насиља. У циљу разумевања процеса глобализације и његових последица по савремено друштво, овде ћемо се послужити неким од најзначајнијих студија насталих на овом пољу.

Ентони Гиденс [Anthony Giddens] у свом чувеном делу *Последице модерности* каже да процес глобализације подразумева интензификацију међународних односа у условима нових технологија које сажимају простор и време, и омогућују нове облике комуникације и интеракције у свету.⁴⁴ Џорџ Сорос [George Soros] у својој студији О глобализацији каже да глобализација представља раст транснационалних компанија и ширење глобалног тржишта.⁴⁵

Роберт Робертсон [Robert Robertson], анализирајући процес глобализације, истиче да га треба третирати независно у односу на процес модернизације и капитализма. Овај енглески социолог је заслужан за увођење новог појма у са-

---

44 Ентони Гиденс, *Последице модерности*, Филип Вишњић, Београд, 1998.

45 Џорџ Сорос, *О глобализацији*, Самиздат, Б92, 2003.

времену науку – *глобализација*. Он тиме жели да укаже на то да се у процесу глобализације дешава прожимање локалних садржаја глобалним утицајима.

У својој студији „Шта је то глобализација?“ Урлих Бек [Ulrich Beck] у покушају да демистификује злоупотребу овог термина прави разлику између *глобализације*, *глобалитета* и *глобализма* – глобализација представља друштвени процес који је повезан са новим технологијама и информатичком револуцијом; глобалитет представља друштвену структуру која се обликују у овом процесу; док је глобализам идеологија и пројекат нових неједнакости, настао као израз монопола и асиметричне глобализације у свету.⁴⁶

Овде, такође, треба поменути и познатог америчког социолога Ритцера [George Ritzer] и његову *критику глобализације као феномена американизације и мекдоналдизације*.⁴⁷ Он на примеру чувених Мек Доналдс ресторана показује како се процес бирократизације и рационализације друштва шири савременим светским друштвом. Основни принципи на којима се заснива овај процес јесу мерљивост, контрола и предвидљивост. Процес мекдоналдизације доводи до дехуманизације савременог света јер поништава културну различитост и доводи до инструментализације човека.

Дејвид Хелд [David Held] истиче да глобализација може бити схваћена и као „ширење, продубљивање и убрзавање светске међузависности у свим аспектима модерног друштвеног живота, од културе до криминала, од финансија до духовности.“⁴⁸ Глобализација представља комплексан процес који захвата све сфере савременог друштва и има различите димензије: економску, технолошку, институционалну, политичку, културну, геополитичку, геостратегијску... Демократија која се развијала у оквирима националне државе ће морати да се прилагоди новонасталим условима које са собом носи овај процес. Хелд, имајући ово у виду, наглашава да

---

46 Урлих Бек, *Шта је то глобализација*, Визура, 2003.

47 George Ritzer, *The McDonaldization of Society*, Thousand Oaks, CA, Pine Forge Press, 1993.

48 Дејвид Хелд, *Дебате о глобализацији*, у Зборник радова „Глобализација, мит или стварност“, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2003, стр. 48.

се демократска политика мора поново осмислити с обзиром на низ локалних, регионалних и глобалних процеса који се међусобно прожимају. Савремени светски процеси намећу изазове којима демократија мора да се прилагоди: „начин на који процеси економије, политичке, правне, војне и културне међуповезаности мењају природу, домашај и способност суверене државе *одозго*, оспоравајући и умањујући њену моћ *регулације* у појединим подручјима; начин на који регионална и глобална међузависност ствара ланац међусобно повезаних политичких одлука чије последице утичу на односе између држава и грађана; пут одоздо којим локалне групе, покрети и национализми доводе у питање нације-државе, као представнички одговоран систем власти.“⁴⁹

Зоран Видојевић, такође, даје једну исцрпну анализу феномена глобализације у монографији под називом „Куда води глобализација“. Он на самом почетку своје студије указује на прожимање *нормативног* и *конкретно-историјског* појма овог феномена. Видојевић нормативни појам глобализације одређује као „процес свестраног повезивања света и његовог успостављања као равноправне и плуралистичке заједнице слободних појединаца, народа и земаља који тај свет сачињавају, заједнице где ишчезава тлачење, беда и насиље, а сви се људи у њој осећају као у својој кући.“⁵⁰ Међутим, уколико се пође од тога како данас изгледа глобализација онда долазимо до глобализације као конкретно-историјског појма који глобализацију одређује као „процес и систем конфликтног повезивања света, чију садржину, облике, циљеве и учинке првенствено одређују планетаризација капитала, интереси, утицај и сила најмоћнијих корпорација и земаља, пре свега Сједињених Америчких Држава.“⁵¹

Оно што овде треба посебно напоменути јесте да глобализација сама по себи није негативна појава, али самим тим ни позитивна. Она, међутим, „може бити инструментализована од стране монополских снага у савременом свету

49 О томе опширније видети: Дејвид Хелд, *Демократија и глобални поредак*, Филип Вишњић, Београд, 1997, стр. 309-313.

50 Зоран Видојевић, *Куда води глобализација*, Филип Вишњић, Београд, 2005, стр. 15.

51 Исто, стр. 15.

и злоупотребљена у неоимперијалне сврхе доминације и поковања народа, а против човечанства.⁵² И поред огромног броја позитивних страна, глобализација има и своје негативне аспекте. Овде ће бити издвојене неке од њих, а које нарочито погодују ширењу политичког насиља и нарушавању основних демократских принципа:

- Продубљује се јаз између богатих и сиромашних, чиме богате земље постају богатије, а сиромашне још сиромашније, давећи се под теретом огромних дугова. Повећава се незапосленост, настају велике миграције радне снаге, а нови таласи имиграната и економских избеглица преплављују развијене земље;
- Једнострана и уска специјализација у привреди чиме земље губе самодовољност и разноврсност привредних активности и тиме постају економски зависне;
- Јављају се нови раздори између оних који имају и оних који немају, при чему су милиони људи гурнути на маргину друштва и завршавају у условима живота испод сиромаштва.
- На политичком нивоу, ограничава се државни суверенитет, подривају се многе демократске институције и тако слаби њихова снага, ауторитет и ефикасност. Национални центри власти не контролишу у потпуности националну политику, јер су обавезни да се прилагођавају наредбама међународних центара;
- У великој трансформацији света све више главну улогу преузимају војне силе, пре свих САД, вођењем ратова за успостављање демократије, превентивних ратова и најавом нових, па чак и перманентних и супер разорних ратова;
- Умањују се могућности локалних заједница да се ослоне на сопствене облике духовности и друштвености. Зато оне осећају да глобализација представља претњу њиховом језичком, историјском, и у целини културном идентитету, што узрокује културне конфликте, доводи до појава етноцентризма и ксенофобије, па и етничких ратова;
- Наметање културних образаца у начину живота;

---

52 Исто, стр. 212.

- Интензивним развојем и искоришћавањем природног богатства долази до великих поремећаја на планети, што узрокује климатске промене и велика загађења земљишта, воде и ваздуха;
- Велики број радника остаје без посла;
- Технички осавремењен криминал и корупција развијају се на планетарном нивоу не бирајући средства;
- Тероризам је у порасту, прелази границе националних држава и постаје реална претња савременом човечанству. Он намеће и многе друге друштвене промене које иду у правцу повећања репресије на свим нивоима, од непосредне борбе против тероризма до вођења превентивних ратова, доводе се у питање и основне цивилизацијске тековине (право на живот, слобода кретања). Зато људи у многим државама живе у непрекидном страху.⁵³

---

53 Јован Базић, *Структуралне промене и глобализацијски процеси у савременом друштву*, Српска политичка мисао, Институт за политичке студије, Београд, бр 3-4/2006, стр. 69-88.; Радослав Гаџиновић, *Политичко насиље и глобализација*, Библиотека „На трагу“, Београд, 2009.

ИЗАЗОВИ НЕОИМПЕРИЈАЛНОГ КОНЦЕПТА ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ

Глобализација представља један комплексан процес пун противречности, који свакодневно мења структуру и динамику савременог друштва. Све гушћа повезаност данашњих држава настаје као плод: технолошко-информатичке револуције која је довела до компресије простора и времена; стварања глобалног тржишта; све већег утицаја дешавања у једном локалитету на живот индивидуа и заједница на другој страни планете; формирања свести о повећаној међузависности; успона све моћнијих транснационалних и наднационалних економских сила и политичких институција које обликују слику света; распрострањања истоветних форми (индустријализма, постиндустријализма и информатичке револуције, тржишне економије, вишепартијског система...) у готово свим социјалним просторима.⁵⁴ Имајући ово у виду потребно је показати на који начин све ово утиче на положај државе у савременом друштву и како се овај процес манифестује на пољу међународних односа.

Један од најзначајнијих теоретичара који се баве овим проблемом јесте свакако Ноам Чомски чији су живот и рад обележили већи део XX и почетак XXI века. Овај велики борац за мир и демократију је добар пример тога да је перо најмоћније оружје од свих. Он се у својим радовима жестоко бори против рата и неоимперијалног концепта глобализације, критикујући при том у највећој мери остваривање спољне политике Сједињених Америчких Држава, и у томе не посустаје ни данас. Овај љути противник „пљачкашког

54 Мирослав Печујлић, *Глобализација – два лика света*, Гутенбергова галаксија, Београд, 2002, стр. 17-18.

капитализма“ сматра да то није одговарајући систем за савремено друштво, јер он не може да омогући задовољење потребе за самоиспуњењем људи. Чомски указује на то да је дубоко „антидемократско кидисање америчке политике на земље Трећег света“⁵⁵ сасвим разумљиво. Ово „кидисање“ Сједињених Америчких Држава, приликом кога су оне веома често користиле терор, поздрављено је као успостављање демократије и поштовање људских права. Слободно тржиште је високо цењено „нарочито код оних који очекују да победе у такмичењу, уз спремност да његове принципе заобиђу ако то лични интереси налажу“.⁵⁶ Сједињене Америчке Државе се у овој беспощедној борби веома често користе ултранационалистичким методама које су им омогућавале доминантну позицију у међународним односима. „До половине 1940-их америчка доминација је досегла до невероватног нивоа, због чега су врлине економског либерализма биле страшно уздизане до великих висина у тандему који позива на проширење огромних државних субвенција за домаћа улагања.“⁵⁷ О овоме говори и став Сједињених Држава према земљама од којих желе да извуку максимум добити. Чланови Труманове и Ајзенхауерове администрације су сматрали да земље Латинске Америке треба да имају услужну функцију и да их не треба подвргавати „претераном индустријском развоју“ који би могао да угрози интересе Сједињених Држава.⁵⁸ Овакав став је присутан и према другим земљама према којима Сједињене Америчке Државе имају исте претензије.

Демократија и развој су повезани на много начина, при чему је највећи свакако то што поседују заједничког непријатеља – губитак суверенитета.⁵⁹ У савременом друштву губитак суверенитета капиталистичких националних држава може довести до опадања демократије, као и губитак способности за спровођењем друштвене и економске политике, али и онемогућавање да се нека држава интегрише у међуна-

55 Ноам Чомски, *Година 501 – конквиста се наставља*, Светови, Нови Сад, 1998, стр. 44.

56 Исто, стр. 44.

57 Исто, стр. 44.

58 Исто, стр. 45.

59 Noam Chomsky, *Hopes and Prospects*, Haymarket Books, Chicago, Illinois, 2010, стр. 27.

родно тржиште по сопственим условима. Историја показује поприлично доследно да губитак суверенитета (о чему је већ било доста говора у трећем поглављу) доводи до наметнуте либерализације, која је у интересу оних који поседују моћ да намећу овај друштвени и економски режим, режим који је наметнут и који се у новије време назива „неолиберализам“.⁶⁰ Неолиберализам, према Чомском представља највећег непријатеља у остваривању демократије и развоју, који напомиње да ово није тако очигледно када се ради о развоју као што је то случај са демократијом: „Сама основа неолибералних принципа представља директан ударац демократији (...) То да је неолиберализам непријатељ развоја је дискутабилно из простог разлога: економија је – нарочито међународна економија – веома лоше објашњена и укључује велики број варијабли код којих чак и када пронађемо јаку корелацију, не можемо са сигурношћу рећи да ли се ради о узрочно-последичној вези, или о њеном правцу.“⁶¹

Еминентни историчар Пол Бајрох [Paul Baigoch] закључује да је „тешко пронаћи бољи пример где су чињенице тако контрадикторне доминантној теорији као када се ради о доктрини која истиче да је слободно тржиште главни покретач економског раста.“⁶² Сједињене Америчке Државе се суочавају са великим бројем социјалних и економских проблема. Такве околности доводе до потребе да се скрене пажња јавности са правих проблема и то се врши једном непрестаном „парадом непријатеља.“⁶³ Русија, Гренада, Панама, Ирак, Авганистан и списак се само наставља. Овога ни наша земља није била поштеђена када су НАТО снаге 24. марта 1999, на челу са САД, отпочеле напад на Савезну Републику Југославију.

Могућност да би Европа и Азија представљале „проблем“ за америчке власти представља једно од горућих питања још од Другог светског рата. „Забринутост је расла упоредо са процесом у коме се триполарни поредак – Европа,

60 Исто, стр. 27.

61 Исто, 2010, стр. 27.

62 Noam Chomsky, *Powers and Prospects – Reflections on Human Nature and the Social Order*, Pluto Press, United Kingdom, London, 1996, стр. 148.

63 Ноам Чомски, *Контрола медија – спектакуларна достигнућа пропаганде*, Рубикон, Нови Сад, 2008, стр. 37.

Северна Америка и Азија – развијао и добијао конкретан облик.⁶⁴ Како данас ствари стоје може се справом рећи да регионалне интеграције у Азији и Латинској Америци постају све чвршће.

Овде свакако треба поменути и Кину која је својим развојем дошла у ситуацију да се може одупрети и најјачим светским силама. Чомски указује на то да за разлику од Европе „Кина не реагује на застрашивање Вашингтона што је главни разлог страха који осећају вашингтонски планери, јер постоји следећи битан проблем: потези у правцу конфронтације су онемогућени чињеницом да се америчке корпоративне структуре ослањају на Кину као извозну платформу и растуће тржиште, као и на кинеске финансијске резерве за које се говори да се по величини приближавају јапанским.“⁶⁵ Кина је по БДП у августу 2010. године превазишла Јапан и наставила је свој развој који ју је довео у позицију да се сада налази далеко испред.

Када је у питању Блиски исток Чомски каже да је створен миље према коме је најважније да енергетски систем буде у рукама Сједињених Држава и да се њиме руководи по упутствима Британаца, при чему би „локални менаџмент био делегиран у арапску фасаду, уз апсорпцију колонија под велом конституционалне фикције као протектората, интересне сфере, тампон државе итд.“⁶⁶ Чомски наглашава да су Сједињене Америчке Државе годинама блокирале дипломатска решења на Блиском истоку, што се у многome разликује од слике коју приказују идеолошки системи.⁶⁷ Ти идеолошки системи праве велике напоре да прикажу како се САД суочавају са бројним проблемима фанатизма екстремиста на Блиском истоку. Следећи ову логику на интервенције САД се гледа као на интервенције које су усмерене на поспешивање мировног процеса.

Селвин Лојд [Selwyn Lloyd], британски државни секретар, резимирао је да су главни британски и западни интереси

---

64 Ноам Чомски, *Интервенције*, Рубикон, Нови Сад, Беокиња, Београд, 2009, стр. 169.

65 Исто, стр. 169.

66 Ноам Чомски, *Година 501 – конквиста се наставља*, op.cit. стр. 45-46

67 Ноам Чомски, *Контролисана демократија*, ЦИД, Подгорица, 1999, стр. 530.

уопште у Персијском заливу да се: „осигура слободан пролаз Британији и другим западним земљама до нафте која се граничи са Заливом, а прерађује у Сједињеним Америчким Државама; да се обезбеди стално добијање те нафте под повољним условима, према стандарду стерлинга; и да се одржавају одговарајући аранжмани, за инвестирање вишка прихода у Кувајту; да се спречи ширење комунизма и псеудо-комунизма у том подручју, а касније и шире; и као предуслов за ово је да се подручје брани од било које врсте арапског национализма, под маском да Совјетска влада сада жели да се што више прошири“⁶⁸

Чомски истиче да је Блиски исток и даље организован по линијама које је повукао касни британски империјализам. Разлике које се јављају током историје су безначајне и резултат су пре свега тога што су заговорници империјализма увидели да је неопходно развити нове механизме контроле, који би омогућили великим силама да и даље остваре своју доминацију на овим просторима. Подсетимо се изјаве лорда Курзона [Lord Curzon] пред Комисијом за Исток 1917-1918. године: „Још у току Првог светског рата стратеги тог империјализма су схватили да је директна колонијална доминација надаље неизводљива. Локална самоуправа је морала добити арапску фасаду слабих и покорних владара, заогрнутих конститутивном функцијом као протекторатом, или сфером утицаја, односно тампон-државом.“⁶⁹

Збигњев Бжежински [Zbigniew Brzezinski] сматра да америчка улога у безбедности овог региона „Америци доносе индиректну, али политички пресудну превагу над европским и азијским привредама које у огромној мери зависе од извоза енергије из истог региона“.⁷⁰ Због тога Ноам Чомски каже да кључни проблем великим силама представља могућност да Европа и Азија „крену једним независним правцем“, при чему се контрола над Персијским заливом и над Централном Азијом јавља као важан фактор обезбеђивања свет-

68 Исто, стр. 239.

69 Ноам Чомски, *Светски поредак, стари и нови*, Студентски културни центар, Београд, 1996, стр. 290.

70 Ноам Чомски, *Интервенције*, Рубикон, Нови Сад, Беокњига, Београд, 2009, стр. 89-90.

ске доминације. „У међувремену, у коментарима на Западу скоро релативно се узимало као здраво за готово да је циљ инвазије било остварење председникове визије у успостављању демократије у Ираку.“⁷¹

Основни принципи односа према Азији су по први пут добили своју дефинитивну форму још 1949. године и у међувремену се нису много применили. Ови принципи су према Брусу Камингсу [Bruce Cumings] заступљени у нацрту Савета националне безбедности при чему се основни принцип заснивао на реципрочној размени и међусобној користи.⁷² „Ни једна од азијских земаља сама не располаже адекватним природним богатствима која би била база за општу индустријализацију. Индија, Кина и Јапан готово да би могле да се приближе том стању али ништа више од тога.“⁷³ Камингс сматра да САД морају наћи начина да изврше економски притисак на земље које не желе да прихвате улогу снабдевача, што представља суштину политике економског ратовања.

---

71 Исто, стр. 90.

72 Ноам Чомски, *Година 501 – конквиста се наставља*, Светови, Нови Сад, 1998, стр. 45.

73 Исто, стр. 45.

ПРАВЕДНИ РАТ И УГРОЖАВАЊЕ ДЕМОКРАТИЈЕ

Током историје људи су се превише често хватали оружја тврдећи да то раде из праведних разлога, а чинећи притом најгоре злочине. Теорија праведног рата представља још један у низу покушаја да се рат прикаже оправданим, неизбежним, чак хуманим.⁷⁴ Зоран Милошевић указује да рат није у светском јавном мњењу омиљено средство политике, те да су агресори приморани да преименују рат, или да га *шминкају* и приказују у другом светлу.⁷⁵ То је уједно и разлог због чега овде треба преиспитати основна начела теорије праведног рата фокусирајући се пре свега на начин на који се она примењује у пракси.

Доктрина праведног рата има дугачку предисторију која задире далеко у прошлост. Оправдано се може рећи да св. Аурелије Августин представља једног од зачетника теорије праведног рата. Он међу првима прави разлику између праведног и неправедног мира (који је поимао као Божји), али и праведног и неправедног рата. Праведни рат Августин види као рат против неправде и неверника. „Мир је највише добро, идеал сваке заједнице. То је тежња суштински добра и универзално прихваћена; нема никога ко не жели мир, као што нема никога ко не жели радост. Крајњи позив човечанства није друго до мир божје државе (...) Циљ ратова је мир. Чврсти мир је недостижан, а све историјске заједнице, као разбојничке државе су у међусобном рату. Мир може бити и

74 Миша Стојадиновић, Виолета Рашковић Таловић, „Изазови развоја демократије у савременом друштву: политичко насиље и теорија (не)праведног рата“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, 1/2016.

75 Зоран Милошевић, „НАТО и медији“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, 2/2008, стр. 544.

неправедан; зато се неки чак свирепи ратови морају правдати. Жеља за миром је исто што и жеља за животом. Потпуно јединство и вечити мир владају само у идеалном, савршеном друштву, друштву светаца и анђела.⁷⁶

Кључна улога у оживљавању традиције праведног рата у савременом друштву приписује се Мајклу Волцеру [Michael Walzer]. Његово дело *Just and Unjust Wars* објављено 1977. године значајно је одредило схватање теорије праведног рата, као и дефинисање праведног и неправедног рата. Када се ради о основама теорије праведног рата цитираћемо Ричарда Фолка [Richard Falk] који је дефинисао четири принципа теорије праведног рата:

- Дискриминација: свака употреба силе треба да прави разлику између војних и цивилних циљева, и безусловно избегне циљање овог другог, без обзира на војну неопходност; том приликом цивилну невиност треба поштовати без изузетка током вођења рата.
- Пропорционалност: свака употреба силе мора имати неку разумну везу између одговорности, отпора и могућности циљане државе, као и нивоа и интензитета и циљева одговора државе која делује у самоодбрани.
- Неопходност: свака употреба силе требало би да буде од суштинске важности за постизање легитимних војних циљева; притом би требало избегавати сваку прекомерну употребу силе.
- Хуманост: свака употреба силе треба да буде у складу са међународним хуманитарним правом и да избегава људску патњу која није разумно повезана са неопходношћу и разумношћу војних циљева.⁷⁷

Водећи се овим принципима у стварности не би било могуће водити рат јер би он трајао бескрајно и питање победника никада не би било решено. Бавећи се проблемом настанка потребе за теоријом праведног рата у савременом друштву Волцер наглашава да је у Вијетнамском рату конц-

---

76 Љубинко Милосављевић, *Средњовековна мисао о друштву*, Филозофски факултет, Ниш, 2002, стр. 60-61.

77 Richard Falk, *The Great Terror War*, New York: Olive Branch Press, 2003, стр. 125.

епт *ius in bello* по први пут добио своју практичну вредност. „У рату за «срце и умове», пре него за земљу и ресурсе, правда је постала кључ за победу. Тиме је теорија праведног рата поново постала светска доктрина као што то и заслужује. И овде се налази најважнији разлог успеха теорије: сада постоје разлози да се држава бори праведно.“⁷⁸ Према Валцеру рат у Вијетнаму је, дакле, изгубљен када су изгубљена „њихова срца и умови“. Настављајући даље Волцер каже да Заливски рат можда не представља рат који је у потпуности у складу са теоријом праведног рата, али да свакако представља сукоб где се њен утицај већ почео јаче назирати. „Америчка стратегија током Заливског рата била је резултат компромиса између тога шта захтева правда и бесомучних бомбардовања у претходним ратовима; све у свему, циљање је било далеко више ограничено и селективније него што је то био случај, на пример, у Кореји или Вијетнаму.“⁷⁹ Ово је довело до тога да се ратови у савременом друштву све више воде из праведних разлога. Али, да ли је то заиста тако?

Подсетимо се да је НАТО агресију на тадашњу СРЈ Волцер посматрао као праведни рат. Међутим, Мајкл Паренти [Michael Parenti], са друге стране, бомбардовање Србије назива „правим примером приватизације бомбардовања које је идеолошки вођено са циљем да се свет учини безбедним за капитализам слободног тржишта.“⁸⁰ „Милосрдни анђео“ је иза себе оставио велики број мртвих, рањених, избеглих, уништenu инфраструктуру, школе, цркве, медијске куће, а при чему су употребљавана недозвољена средства (касетне бомбе, муниција са осиромашеним уранијумом...).⁸¹ Приликом бомбардовања Србије процењује се да је бачено 10-15 тона осиромашеног уранијума, који итекако има утицаја на живот и здравље становништва и данас.⁸²

78 Michael Walzer, „The Triumph of Just War Theory (and the Dangers of Success)“ *Social Research*, International Justice, War Crimes, and Terrorism: The U.S. Record, No. 4/ 2002, 930-931.

79 Исто, 932.

80 Michael Parenti, *The Face of Imperialism*, Paradigm Publishers, 2011.

81 Миша Стојадиновић, *Ноам Чомски и савремено друштво*, Институт за политичке студије, Београд, 2014.

82 Слободан Петковић, *Злочин у рату, геноцид у миру*, Службени гласник и Друштва Србије за борбу против рака, 2012.

Још један од веома честих разлога који се употребљава као оправдање рата у савременом друштву свакако јесте борба против тероризма. Борба против тероризма постаје јак разлог који оправдава употребу свих средстава, неретко доносећи колатералне жртве које се оправдавају вишим циљевима. Почетак XXI века је обележио догађај који је у великој мери променио дешавања на глобалном нивоу. САД су 11. септембра 2001. нападнута серијом терористичких напада у којима су отета четири америчка авиона од којих су два ударила у Светски трговински центар, један је као мету имао Пентагон, док се последњи авион срушио у руралном делу Пенсилваније. Овај страشان догађај је покренуо за собом лавину која је имала одјека на глобалном нивоу. Марија Тимочко [Magia Tymockzo] указује да је проблем политичког насиља и глобализације постао нарочито актуелан после догађаја 11. септембра 2001. у САД, бомбашких напада у Великој Британији и Шпанији, самоубилачких напада широм Блиског истока, присуства САД у Авганистану и Ираку, као и жестоког одговора Израела на оно што је изгледало као мањи испад политичког насиља од стране палестинског цивилног становништва. Она овде додаје и насиље које је повезано са трговином дроге, затворима, етничким убиствима и геноцидима, окрутношћу режима који користе насиље зарад манифестације своје моћи над цивилним становништвом итд.⁸³

После терористичког напада 11. септембра може се оправдано рећи да је дошло до настанка новог дискурса политичког реализма. Наиме, овај догађај је послужио не само оправдању војних интервенција, већ је истовремено довео до легализације ограничења основних права и слобода грађана у име националне безбедности. Да ли овај и други терористички напади треба да буду најстроже осуђени и санкционисани? Одговор је без икакве сумње потврдан. Међутим, неретко борба против тероризма постаје сама по себи злоупотребљена и тиме добија значајно место у теорији праведног рата. О овоме говори и Дејвид Грифин [David Ray Griffin] који истиче следеће: „Напад који се десио 11. септембра је коришћен као оправдање рата у Авганистану и Ираку, који су резултирали

---

83 Maria Tymockzo, „Translate Ethics and Ideology in a Violent Globalizing World”, *Globalization, Political Violence and Translation* (eds. Esperanza Bielsa, Christopher W. Hughes), London, Palgrave Macmillan, 2009, стр. 171.

смрћу не само на хиљаде војника, већ и много више недужних цивила него што је то био случај тога дана. Такође, овај напад се користи као оправдање за десетине других операција широм света, од којих су већина непознате америчком народу. Користи се да би се оправдао Патриотски закон који у значајној мери ограничава грађанске слободе Американаца. И користи се да оправда безброј хапшења у Гвантанаму и другде.⁸⁴

У свему овоме истиче се значај питања: „Зашто нас (САД) они (државе у којима се врше интервенције) мрзе?“ Друсила Корнел [Drucilla Cornell] истиче да одговор администрације Џорџа Буша на ово питање са собом доноси додатне проблеме – „мрзе нас зато што смо слободни“. Ово веома често питање постављано после 11. септембра 2001. године је само по себи проблематично због одреднице „они“. Одређење тога ко су „они“ је веома нејасно. „Да ли се они односи на високо образоване Саудијце који су авионима ударили у Светски трговински центар? Да ли се односи на Осаму Бин Ладена и Ал Каиду? Да ли се односи на Ирачане? Да ли питање преотпоставља постојање нечега што се може назвати арапским светом, који обједињује више различитих народа, језика и традиција који нас мрзе? Или је у ствари сâмо питање: зашто нас мрзе припадници једне конзервативне и милитантне гране ислама – вехабизма? (...) Али, да ли су отмичари авиона уопште били вехабисти? (...) Када се запитамо зашто нас они мрзе морамо бити пажљиви о коме то уопште говоримо, како бисмо могли барем започети дискусију да ли је нешто од тог беса и горчине оправдано, и ако је тако, шта смо ми (као грађани САД) позвани да урадимо поводом тога.“⁸⁵

Адриан Гелк [Adrian Guelke] у својој студији *Terrorism and Global Disorder – Political Violence in the Contemporary World* (Тероризам и глобални поремећаји – Политичко насиље у савременом друштву) трага за одговором на питање да ли се свет значајније променио после 11. септембра 2001. године. Гелк истиче да су водећи западни политичари гото-

84 David Ray Griffin. *The New Pearl Harbor – Disturbing Questions about the Bush Administration and 9/11*, Olive Branch Press, Massachusetts, 2004, стр. 7.

85 Drucilla Cornell, *Defending Ideals – War, Democracy and Political Struggles*, Routledge, New York, 2004.

во у глас прихватили да је овај догађај довео до фундаменталних промена на глобалном нивоу скоро на исти начин како се то дешавало и за време Хладног рата. „Ово само по себи намеће и питање да ли је оправдано тврдити да се свет фундаментално променио два пута у нешто више од једне деценије“.⁸⁶ Овај догађај постаје још значајнији због тога што велики број држава то почиње да користи за оправдање екстремних сигурносних мера које нарушавају основна права и слободе грађана. „Заиста би се могло оправдано рећи да напад 11. септембра 2001. године представља тачку прекретнице у међународној политици, али не као напад сам по себи, већ употребу тог догађаја којом је започела нова фаза спољне политике Запада на челу са САД и Великом Британијом. Даље, могло би се такође рећи да су реакције ових држава на догађаје од 11. септембра, укључујући овде и интервенцију у Ираку, даље креирале конфликт са муслиманима, што су починиоци напада на Америку и тражили.“⁸⁷

Тони Едисон [Tony Addison] истиче да су догађаји од 11. септембра, заједно са каснијим одговором САД, „избацили конфликт и безбедност – појмове који су предмет мноштва интерпретација – као кључне делове контроверзи које окружују глобализацију, додајући нове димензије већ енергичним расправама о концепту нових ратова.“⁸⁸ У том смислу Јирген Хабермас [Jürgen Habermas] указује да 11. септембар:

- показује емпиријске слабости хегемонског либерализма Бушове администрације;
- остварује свој успех захваљујући војном одговору САД који је проузроковао поделе на Западу;
- открива да би само одговор са добрим нормативним разлозима решио корене проблема; правда између нација не може бити обезбеђена наметањем одређене форме живота, она мора бити успостављена космополитским законом који поштује одлуке и процес формирања воље различитих култура;

---

86 Adrian Guelke, *Terrorism and Global Disorder – Political Violence in the Contemporary World*, London: I.B.Tauris & Co Ltd., 2006, стр. 1.

87 Исто, стр. 2.

88 Tony Addison, „Post-conflict recovery – New wars and global economy”, *The Globalization of Political Violence – Globalization's shadow* (eds. Richard Devetak and Cristopher Hughes), London, Routledge, 2008, стр. 166.

- фаворизује космополитски предлог у смислу ефикасности јер класичан рат није корисно средство у борби против насиља; неопходне су светске безбедносне мреже; потребно је успоставити ниво организације који ће омогућити постојање самокритичности разумевања;
- у глобализованом друштву са глобализованим тероризмом намеће потребу за управљањем које је изнад државе.⁸⁹

Са тим у вези, треба поменути и Наоми Клајн [Naomi Klein] која сматра да је 11. септембар добро дошао Бушовој администрацији да се идеологија Фридмана и његових следбеника, који су методично експлоатисали тренутке шока у другим земљама, коначно примени код куће у пуној снази под крилатицом „рата против тероризма“ и страха који је тада настао, чиме су многе изузетно осетљиве и суштинске функције владе биле препуштене приватним компанијама.⁹⁰ Галуп је крајем септембра 2001. године спровео истраживање јавног мњења о томе како су се кретали ставови светског становништва у тренутку када је бомбардовање Авганистана најављено. Главно питање на које су испитаници требали да дају одговор је било следеће: „Након што се сазна идентитет терориста, треба ли америчка влада војно да нападне земљу или земље у којима терористи имају своје базе, или би, пак, требало да тражи њихово изручење и доведе их пред суд.“⁹¹ На основу добијених резултата може се закључити да је светска јавност у том тренутку била у великој мери на страни дипломатског начина решавања проблема у односу на војну акцију. Што се тиче Европе, подршка војном деловању се кретала у распону од 8% у Грчкој, па до 29% у Француској. Латинска Америка је показала најмању подршку америчким војним интервенцијама. Распон на овим просторима се кретао од 2% у Мексику, до 11% у Колумбији и Венецуели.

89 Antonio Aguilera, „Ethics and Violence”, *The Globalization of Political Violence – Globalization’s shadow* (eds. Richard Devetak and Christopher Hughes), London, Routledge, 2008, стр. 77.

90 Наоми Клајн, *Доктрина шока – процват капитализма катастрофе*, Самиздат Б92, 2009, стр. 19.

91 Ноам Чомски, *Хегемонија или опстанак*, Рубикон, Нови Сад, 2008, стр. 246-247

Може се рећи да је једини изузетак била Панама где је 80% становништва било склоно мирољубивим средствима, док је 16% било за војне интервенције⁹². Да не говоримо о томе да је све више преиспитивања о томе ко је стварно одговоран за терористички напад 11. септембра. Ноам Чомски истиче да се подршка војној интервенцији у великој мери заснивала на једној кључној претпоставци, а то је да је утврђен идентитет одговорних за напад 11. септембра. На основу сведочења Роберта Мулера, директора FBI, може се видети да се чак и осам месеци након наређења председника Буша по питању бомбардовања ове земље и даље само нагађа о посредној повезаности Авганистана.⁹³

Према Волцеру теорија праведног рата у савременом друштву на преласку из XX у XXI век доживљава прави тријумф. „Тријумф теорије праведног рата је очигледан; невероватно је са каквом лакоћом су војни гласноговорници током ратова у Авганистану и на Косову користили њене категорије, говорећи узрочну причу која оправдава рат и обезбеђујући извештаје о биткама које наглашавају ограничења са којима се суочавају.“⁹⁴

Тиме је, за Волцера, правда постала у свим земљама Запада тест који свака војна стратегија мора проћи – чак иако није најважнији тест он свакако даје теорији праведног рата значајно место које никада раније до тада није имала. Последњи талас (2010–2014. године) истраживања *World Values Survey*, међутим, показује да већина грађана света ипак не сматра да је рат, под одређеним условима, ипак неопходан како би се постигла правда (Графикон бр. 2).

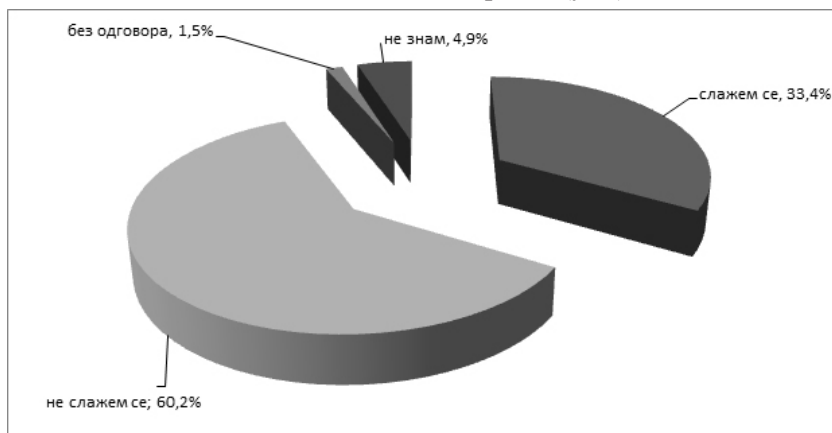
---

92 Исто, стр. 247.

93 Исто, 248.

94 Michael Walzer, „The Triumph of Just War Theory (and the Daggers of Success)” *Social Research*, International Justice, War Crimes, and Terrorism: The U.S. Record, No. 4/ 2002, стр. 932

Графикон бр. 2:
Под одређеним условима рат је неопходан
како би се постигла правда (у %)

Узорак: Алжир, Аргентина, Јерменија, Аустралија, Азербејџан, Бахреин, Белорусија, Бразил, Колумбија, Чиле, Кина, Кипар, Еквадор, Египат, Естонија, Грузија, Немачка, Гана, Хонгконг, Индија, Ирак, Јапан, Јордан, Казахстан, Куввајт, Киргистан, Либан, Либија, Малезија, Мексико, Мароко, Холандија, Нови Зеланд, Нигерија, Пакистан, Палестина, Перу, Филипини, Пољска, Катар, Румунија, Русија, Руанда, Сингапур, Словенија, Јужно-афричка Република, Јужна Кореја, Шпанија, Шведска, Тајван, Тајланд, Тринидад и Тобаго, Тунис, Турска, Украјина, Сједињене Америчке Државе, Уругвај, Узбекистан, Јемен, Зимбабве.

Извор: *World Values Survey*: <http://www.wvsevsvdb.com/wvs/WVSAanalyzeQuestion.jsp>, талас 2010-2014, доступно 23. јуна 2015.

Према овом истраживању 60,2% грађана сматра да рат не представља најбоље могуће средство да би се постигла правда, док 33,4% мисли супротно. Овај податак свакако говори у прилог томе да теорија праведног рата, и поред хвалоспева њених заговорника у пракси, још увек није достигла свој тријумф. Интересантно је поменути да се међу испитаним грађанима 61 земље једино у САД примећује екстремно велики број грађана који оправдавају овакву употребу рата у односу на све друге земље. Наиме, у Сједињеним Америчким Државама 71,8% грађана се слаже са тим да је рат неопходан да би се постигла правда под одређеним условима, док је 26,5% било против (1,7% се изјаснило да не зна). То се може објаснити великим бројем интервенција у које су САД укључене, а које је неопходно оправдати јаком медијском

кампањом, како би се у америчком демократском друштву, како то Ноам Чомски наводи, обезбедио пристанак. Треба, међутим, истаћи да грађани САД постају све незадовољнији спољном политиком своје земље. О томе говори и истраживање које је урадио *Pew Research Center* које показује како број грађана САД који верују да њихова земља представља јединствену државу која је изнад свих осталих на свету опада (са 38% у 2011. години на 28% у 2014. години). То је тенденција која све више узима маха код младих људи. Роберто Суру [Roberto Suro] говорећи о овоме каже да последњих петнаест година нису биле сјајне за спољну политику САД: „Постоји осећај сталног рата после 11. септембра, као и да САД не знају шта у ствари хоће; то је осећај који никако да нестане.“⁹⁵

Табела бр. 16:

САД представљају државу која се налази изнад свих осталих (истраживање рађено у САД, у %)

	2011.	2014.
Укупно	38%	28%
18-29 година	27%	15%
30-49 година	38%	26%
50-64 година	40%	33%
65+ година	50%	40%

Извор: Pew Research Center, 26. 06. 2014., доступно на: <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2014/07/02/most-americans-think-the-u-s-is-great-but-fewer-say-its-the-greatest/>

Најелементарније начело теорије праведног рата је свакако начело универзалности.⁹⁶ Наиме, уколико прихватимо идеју праведног рата онда би она требало да буде универзално применљива у свим деловима света. Али, тешко је замислити да би се иста начела могла примењивати на Авганистан, Египат, Либију, Велику Британију, Сједињене Америчке Државе, Француску, Немачку, Кину, Русију, Индију, Јапан... Довољно је погледати овај аргуменат и увидети да је идеја о праведном рату више него бесмислена.

95 Vanessa Barford, „Why are Americans so Angry“, *BBC*, 04. 02.2016., доступно на: <http://www.bbc.com/news/magazine-35406324>

96 Ноам Чомски, *Хегемонија или опстанак*, op.cit. стр. 249-250.

НЕОИМПЕРИЈАЛНА ПРАКСА КАО ГЛАВНА ПРЕТЊА ДЕМОКРАТИЈИ

Питање рат или мир на први поглед не би требало да представља дилему. Мир би увек требало да представља очигледан избор. Бурне промене које погађају глобално друштво код неких теоретичара изазивају страх и доводе до тога да се на модерно друштво гледа као на друштво ризика.⁹⁷ У таквим условима је потребно уложити огроман напор да би Беково друштво ризика претворили у друштво без ризика. Такво једно друштво би требало да обезбеди услове у коме ће припадници различитих народа живети заједно, друштво у коме мир неће бити привилегија, већ право свих. При том морамо стално водити рачуна да је стање мира више од стања непостојања рата. Стање мира, не треба бити једноставна негација рата, већ стање у коме ће доћи до развоја демократије уз поно поштовање људских права (о овоме смо говорили већ у претходним поглављима). Подсетимо се идеала о којем је још Кант говорио одредивши *вечни мир* као остварење *савршеног грађанског поретка* у коме ће рат бити елиминисан, а безбедност осигурана, свакако представља нешто чему треба тежити.⁹⁸

Када се помиње рат углавном се као прва асоцијација јавља физичко насиље које једна група људи врши над другом групом људи. Међутим, насиље није тако једноставан

97 Љубиша Митровић, *Творци нових парадигми*, Институт за политичке студије, Београд, 2008, стр. 90.

98 Дејана Вукчевић, „Безбедносна политика Европске уније на Балкану”, *Србија – безбедносни и институционални изазови* (приредили: Момчило Суботић, Живојин Ђурић), Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 78.

феномен као што то на први поглед изгледа. Да би се боље упознали са проблемом насиља потребно је поменути Галтунга [Johan Galtung] који указује на три вида насиља:

1. директно насиље се уопштено може одредити као физичко насиље над другим људима; директно насиље је за разлику од друга два вида насиља увек видљиво, друга два не морају бити, јер су структурално и културно насиље одговорни за повређивање ума;
2. структурално насиље настаје као резултат социјалних неједнакости, репресије и неједнакости моћи у друштву; структурално насиље се манифестује различитим друштвеним неправдама, репресивним институцијама и институционализованим предрасудима;
3. културно насиље је насиље које се дешава у симболичкој сфери нашег постојања (симболи, застава, химна, говори, медији...).⁹⁹

Дакле, рат се не мора водити само оружаним средствима. Рат се са социолошког становишта може одредити као облик друштвених конфликта између различитих делова друштва, класа и покрета, између држава и народа чија је главна особеност разрешавање конфликта употребом оружане силе, при чему је тај унутрашњи или спољашњи сукоб најчешће потчињен политичким циљевима зараћених страна и он представља својеврсни наставак њихове дотадашње политике.¹⁰⁰ Узроци ратова могу бити разни: политички, економски, социјални, културни... Према Љубиши Митровићу, у прошлости су војни и политички циљеви били доминантан узрок рата, док се у савремености тежиште померило на геоекономске, социјално-структурне и геокултурне факторе.

Када се ради о оправдавању многобројних интервенција сусрећемо се са великом креативношћу која би требала да „обезбеди пристанак“, међу којима свакако значајно место заузима теорија праведног рата, а којој смо ми у нашем раду

---

99 Vladimir Bratić, „Examining peace-oriented media in areas of violent conflict”, *The International Communication Gazette*, Sage Publications, 2008, стр. 492.

100 Љубиша Митровић, *Савремени Балкан у кључу геополитике*, Институт за политичке студије, Београд, 2008, стр. 119-120.

посветили посебно место. Волцер, говорећи о пацифизму каже да он има доста слабости јер је употреба силе понекад легитимна. Према Чомском, аргументи који се користе да поткрепе ову теорију углавном се базирају на премисама „изгледа ми потпуно оправдано“, „ја верујем“, „ја сумњам“.¹⁰¹ Жан Беткен Елштајн [Jean Betke Elshtain], бавећи се питањем политичког морала, указује да се „готово сви слажу, али уз изузетак крајњих пацифиста, као и оних који сматрају да би требало допустити да нас некажњено убијају они који нас мрзе, да је бомбардовање Авганистана несумњиво праведан рат.“¹⁰² Тачно је да употреба рата иако можда и може бити оправдана у неким случајевима, то сигурно није случај када се ради о случају Авганистана. Када је отпочело бомбардовање Авганистана октобра 2001. године председник Буш је упозоравао да ће се оно наставити све док Авганистан не преда људе које Сједињене Америчке Државе сумњиче за тероризам.¹⁰³ Кључна реч овде је „сумњиче“. Довољно је дакле да велике силе „посумњају“ па да употреба политичког насиља постане оправданом.

Жан Бетке Елштајн је, бавећи се Авганистаном, формулисала четири критеријума за праведни рат: сила је оправдана ако недужне штити од одређене опасности; рат мора бити отворено објављен или га на други начин мора одобрити легитимно тело; мора бити покренут са праведним намерама; мора бити последња могућност, након што су исцрпљене све остале могућности за исправљање неправде или одбрану вредности о којима је реч.¹⁰⁴ Према Чомском „први услов у Авганистану се не може применити; други и трећи сасвим су бесмислени: агресорова отворена објава рата нимало не подржава тврдње о праведном рату, и најгори криминалци тврде да су имали праведне намере, а увек има и оних који ће их у томе подржати; четврти услов очигледно се не може применити на Авганистан.“¹⁰⁵

Такође, интервенције у Ираку представљају једну од тема коју је у нашој анализи немогуће заобићи, јер Ирак

101 Noam Chomsky, „A Just War? Hardly“, *Khaleej Times*, May 9, 2006.

102 Ноам Чомски, *Хегемонија или опстанак*, Рубикон, Нови Сад, 2008, стр. 246.

103 Noam Chomsky, „A Just War? Hardly“, *op.cit.*

104 Исто, стр. 251.

105 Исто, стр. 251.

представља место где је наметнута нова доктрина савременог рата а то је доктрина превентивног рата. Мета превентивног рата треба да поседује следеће карактеристике: треба да буде практична, без могућности да се брани; треба да буде довољно важна, да оправда уложени труд; треба да постоји начин на који ју је могуће приказати као извор највећег зла и као непосредну претњу нашем опстанку.¹⁰⁶ Национална стратегија безбедности Сједињених Америчких Држава према Ноаму Чомском представља доктрину превентивног рата, тј. рата за сваки случај, која нема никаквог основа у међународном праву.¹⁰⁷ Оног тренутка када грађани поверују да им нека држава представља претњу мисија је завршена, бубњеви рата замењују било какву могућност мировног решења. Онда сваки напад на ту државу заиста изгледа као самоодбрана.

Напад на Ирак посебно привлачи пажњу и због тога јер је извршен у тренутку када је требало да започне хитно заседање Савета безбедности у вези са том кризом.¹⁰⁸ Сједињене Америчке Државе су бомбардовале Ирак без икаквог обраћања Савету безбедности УН. Прави разлог оваквог чина лежи у постојању богатих извора нафте на овим просторима. Персијски залив представља велики извор енергије, а самим тим и моћи и материјалног богатства. Чомски истиче да Сједињене Државе „јесу поднеле Резолуцију 1441, али су при том јасно ставиле до знања да им уопште није стало до тога да ли ће она бити прихваћена и да ли ће она бити испоштована од стране Ирака. Буш је питање резолуције прогласио беспредметним: САД ће поставити свој режим чак иако се Садам потпуно разоружа, чак иако се макну он и његове присталице, што је јасно наглашено на Азорским острвима.“¹⁰⁹ Сједињене Државе су следећи Стратегију националне безбедности која им је давала право да употреби силу, „ако је потребно и једнострано против свакога кога

---

106 Ноам Чомски, *Хегемонија или опстанак*, op.cit. стр. 24.

107 Ноам Чомски, *Империјалне амбиције – разговори о свету после 9/11* – интервјуи са Дејвидом Барсамианом, op.cit. стр. 6.

108 Дејвид Барсамиан, Ноам Чомски, *Пропаганда и јавно мњење – разговори с Ноамом Чомским*, op.cit. стр. 46.

109 Ноам Чомски, *Хегемонија или опстанак*, op.cit. стр. 44-45.

прогласи непријатељем¹¹⁰, објавиле рат Ираку. Буш је на конференцији за штампу 6. марта поставивши питање о томе да ли је ирачки режим разоружан као што то захтева резолуција Уједињених нација бр. 1441 одмах разјаснио да „одговор на ово питање уопште није битан, јер када је реч о нашој безбедности, не треба нам ничија дозвола“.¹¹¹

За рат у Ираку Ричард Фолк [Richard Falk] каже да он представља „злочин против мира упоредив са злочинима за које су оптужене, осуђене и кажњене нацистичке вође у Нирнбергу.“¹¹² Сједињене Америчке Државе и Велика Британија су кренуле у ратни поход против Ирака под изговором борбе против оружја за масовно уништење које се наводно производило на овим просторима. Будући да оно није пронађено тај изговор је касније замењен оправдањима зарад спровођења демократије на територији Блиског истока.

Наравно, нема свака држава могућност да наметне норму. „Ако Индија изврши инвазију на Пакистан да би зауставила стравичне злочине, то није норма. Али, ако Сједињене Америчке Државе бомбардују Србију са проблематичним оправдањем, то је норма. Ето, то значи поседовати моћ.“¹¹³

Зарад неоимперијалних амбиција долази до употребе свих средстава. У те сврхе неретко они који највише употребљавају политичко и економско насиље производе непријатеље како би његова употреба била легитимна. Парада непријатеља постаје добар начин да се скрене пажња јавности са прaviх проблема.

То је даље довело до тога да су ратови и катастрофе, који су раније представљали само шансу за један узак сектор привреде, приватизовани у тој мери да су сами по себи отворили „нова тржишта“. Тиме долази до развоја монетаристичке политике и експанзије финансијског капитала, при чему се занемарују развоји других неопходних сектора економије. Ноам Чомски коментаришући Харкабијеву примед-

110 Ноам Чомски, *Интервенције*, op.cit. 2009, стр. 45.

111 Исто, стр. 46.

112 Ноам Чомски, *Хегемонија или опстанак* op.cit. стр. 19.

113 Ноам Чомски, *Империјалне амбиције – разговори о свету после 9/11* – интервјуи са Дејвидом Барсамианом, op.cit. стр. 8.

бу, бившег шефа израелске војне обавештајне службе, каже да је она сасвим на месту и да се њена поука може применити и много шире: „Много пре 11. септембра било је јасно да ће захваљујући модерној технологији, богати и моћни једног дана изгубити монополски положај који имају над средствима насиља и треба да очекују зло и на сопственој територији. Ако наставимо да стварамо нове баруштине, биће све више и више комараца са огромном моћи деструкције. С друге стране, ако средства којима располажемо усмеримо на исушивање мочвара, на сасацање корена кампања мржње, смањићемо претње с којима се суочавамо, а истовремено ћемо показати и да смо достојни идеала које прокламујемо и који нису недостижни ако се озбиљно потрудимо да их досегнемо.“¹¹⁴

Савремене тенденције показују да се неолиберална теорија остварује неоимперијалном праксом, а све под маском борбе за демократију и људска права, уз беспопштедну употреба свих наведених облика насиља. Глобализација је убрзањем у токовима трговине, финансија и људи отворила нове могућности комерцијализације конфликта, чиме се интернационализују ратови националног и локалног порекла.¹¹⁵

Овакав капитализам, који се првенствено руководи профитом стављајући човеку услужну улогу, на крају ће довести до колапса. Економско насиље и експлоатација богатих и моћних у руху неолибералног концепта глобализације који се пропагира даље ће омогућити интензивирање конфликта на различитим нивоима. Стивен Хокинг [Stephen Hawking] је имајући ово у виду на заседању Редита „Ask Me Anything“ 08. 10. 2015 године изјавио да машине неће довести до економске апокалипсе робота, већ похлепни људи.¹¹⁶ Он предвиђа да

---

114 Ноам Чомски, *Интервенције*, op.cit. стр. 13.

115 Tony Addison, „Post-conflict recovery – New wars and global economy”, *The Globalization of Political Violence – Globalization’s shadow* (eds. Richard Devetak and Cristopher Hughes), op.cit. 2008, стр. 167.

116 Stiven Hawking „Stephen Hawking Says We Should Really Be Scared Of Capitalism, Not Robots”, *Huffpost Tech*, Hawking S. (2015) „Stephen Hawking Says We Should Really Be Scared Of Capitalism, Not Robots”, *Huffpost Tech*, доступно на http://www.huffingtonpost.com/entry/stephen-hawking-capitalism-robots_5616c20ce4b0dbb8000d9f15 (датум приступа: 09. 10. 2015. година), доступно на http://www.huffingtonpost.com/entry/stephen-hawking-capitalism-robots_5616c20ce4b0dbb8000d9f15 (datum pristupa: 09. 10. 2015. godina).

ће економска неједнакост расти са аутоматизацијом радних места и одбијањем богатих власника машина да поделе своје брзо стечено богатство. „Уколико машине производе све што нам је потребно исход ће зависити од тога како су ствари дистрибуиране. Сви могу уживати у луксузу слободног времена уколико се богатство које производе машине дели, у супротном ће већина људи завршити у беди и сиромаштву уколико се власници машина побуне против редистрибуције богатства. До сада је тренд изгледа ближи другој опцији, јер са растом технологије повећава се неједнакост.“¹¹⁷ Оваква будућност ће, према њему, довести до настанка нове буржоазије коју ће чинити власници машина. На крају корпорације које поседују више неће производити послове људима. „То је разлог због чега би требало да се плашимо капитализма, а не робота.“¹¹⁸

Неолиберализам, који намеће слободно тржиште као универзално решење, за све проблеме се у сусрету глобалних економских криза нашао на климавим ногама. „Мантра слободног тржишта значила је не само укинути старе регулативе него и не чинити ништа како би се одговорило на нове изазове тржишта двадесет првог века.“¹¹⁹

Споредна улога ноћног чувара намењена држави је показала све своје слабости, нарочито имајући у виду да и највећи пропагатори неолиберализма крше основна правила неолиберализма у случајевима када то њима одговара. О овоме говори и Штиглиц [Joseph Stiglitz] анализирајући економску ситуацију у САД и положај банака које су одавне требале да пропадне препуштене законитостима неолиберализма: „Главне америчке банке постале су сувише велике да би пропале. Шта више, оне су знале да су сувише велике да би пропале и, стога су преузимале ризик баш онако како је предвиђала економска теорија. Бушова и Обамина администрација увеле су нов концепт. Оне су тврдиле да су неке банке сувише велике да би биле решене (или финансијски реструктуриране), што значи, сувише велике да би користиле

---

117 Исто.

118 Исто.

119 Џозеф Штиглиц *Слободан пад – Америка, слободна тржишта и слом светске привреде*, op.cit. 2013.

убичајене процедуре којима се акционари приморавају да сносе губитке и којима се власници обвезница претварају у акционаре. Уместо тога, држава је ускочила, суштински обезбеђујући осигурање (без премије) власницима обвезница и акционарима, тиме подривајући тржишну дисциплину.¹²⁰

О овоме пише и Ноам Чомски који каже да, „у већини економија доминирају велике корпорације које поседују огромну контролу тржишта супротстављајући се управо слободној конкуренцији о којој се толико говори у економским уџбеницима и политичким говорима.“¹²¹ Према великом миту о слободном тржишту „неефикасне“ државне институције би требало да буду ограничене на тај начин да не дођу у могућност да наруше природу *laissez-faire* тржишне економије. Владе су све веће, али под утицајем неолиберализма имају све мање претензија да се баве некорпоративним интересима.¹²²

У таквом једном друштву међународно право постаје место демонстрације моћи. „У дискусијама које се тичу међународних односа, основни принцип је ми смо добри, при чему се под ми подразумева влада која прихвата тоталитарни концепт да су држава и народ једно исто. Ми смо добронамерни, боримо се за мир и правду, мада се у пракси могу догодити и грешке. Нас спутавају хуље које нису у стању да се уздигну на наш узвишени ниво.“¹²³ Подсетимо се да је Кондолиза Рајс [Condoleezza Rice] у издању *Forin afers* јануара 2000. године осудила „рефлексно уважавање (...) појмова међународног закона и норми и веровања да је подршка многих држава или, још боље, институција као што су Уједињене нације, од пресудног значаја за законитост вршења власти.“¹²⁴

Овоме у прилог говори и најновији чин САД које су 03. 10. 2015. године бомбардовале град Кундуз у Авганистану.

---

120 Исто, стр. 200.

121 Noam Chomsky, *Profit over People – Neoliberalism and Global Order* op.cit. стр. 12.

122 Исто, стр. 12.

123 Ноам Чомски, *Интервенције*, op.cit. стр. 105.

124 Condoleezza Rice, „Campaign 2000: Promoting the National Interest”, *Foreign Affairs*, January/February 2000, доступно на: <http://www.foreignaffairs.com/articles/55630/condoleezza-rice/campaign-2000-promoting-the-national-interest> (датум приступа: 10. 03. 2001. година)

Том приликом је погођена болница којом руководи међународна хуманитарна организација Лекари без граница, при чему је погинуло најмање 22 људи (12 медицинских радника и десеторо пацијената), док је више десетина рањено. Као резултат овога уследило је извињење Барака Обама наводећи да ће САД, НАТО и Кабул извршити истрагу поводом овог догађаја. Овиме нови просветитељи поново остају ван домаћаја руке правде не одговарајући поново за кршење Женевске конвенције. Заиста је тешко и замислити да би се САД чак и нашле под истрагом за ратне злочине којим своје неолибералне интересе остварују неоимперијалном праксом.

Јули Зех [Juli Zeh] у том смислу с правом упозорава да је један од највећих проблема које савремено друштво са собом доноси јесте ко контролише међународне контролоре, дајући истовремено застрашујући одговор на ово питање: „Они контролишу сами себе и то чине на начин који би расплакао и самог Монтескјеа, једног од првих теоретичара поделе власти.“¹²⁵ То је уједно разлог због кога је неопходно свакодневно критичко преиспитивање стварности, што би требало да буде обавеза интелектуалаца који би требало да представљају савест друштва и који би као основни циљ морали да имају потрагу за истином без обзира на цену.

---

125 Juli Zeh, *Die Diktatur der Demokraten: Warum ohne Recht kein Staat zu machen ist*, Körber-Stiftung, 2012.

**СЛОВЕНИ И НОВИ СВЕТСКИ
ПОРЕДАК**

ПРИВЛАЧНОСТ ЕВРОАЗИЈСКИХ ИНТЕГРАЦИЈА

Евроазијство се на почетку XXI века успоставило као алтернатива америчкој таласократској униполарности.¹ Колики је значај Евроазије на савременој геополитичкој сцени говори и то што се на овим просторима налазе не само најмноогољудније, већ и веома моћне земље – Кина и Индија, али и Русија која заузима огромну територију и која уједно располаже огромним природним ресурсима.² Значај Евроазије кроз историју се може најбоље видети на основу одређења Збигњева Бжежинског – „Све од времена кад су континенти започели с политичким међуделовањем, прије неких петсто година, Евроазија је средиште светске моћи. У различитим временима и на различите начине, народи који су настањивали Евроазију – иако највише они из западноевропског подручја – пенетрирали су разне остале делове света и доминирали њима, тиме су поједине државе Евроазије задобивале посебан статус и искориштавале повластице које су проистичале из положаја водећих светских сила (...) Но, подручје Евроазије задржава свој геополитички значај. Не само у свом западном делу – Европи – још увек локацији значајног дела светске политичке и господарске моћи, већ и својим источним подручјима – Азији – која у задње време постаје виталним

-
- 1 Миша Стојадиновић, „Словени, Русија и Нови светски поредак“, *Где ти је држава Каине? – Будућност Словенских држава*, (приредио: Зоран Милошевић), Центар академске речи, Шабац, 2015.
  - 2 Дејана Вукасовић, Миша Стојадиновић, „Србија између европских и евроазијских интеграција“, *Србија и евроазијски савез, пријетње* (приредио: Зоран Милошевић), стр. 252-264, Центар академске речи Шабац и Српско одељење међународне словенске академије Београд, 2016.

средиштем економског раста и политичког утицаја. Управо стога питање како се глобално активна Америка носи са сложеним односима снага унутар Евроазије и да ли тиме посебно спречава појављивање неке доминантне, антагонистички настројене евроазијске силе – остаје средишњим питањем за њену способност деловања као прве глобалне силе.³

Корене евроазијства треба тражити у периоду после Октобарске револуције, а као значајне утемељиваче треба поменути кнеза Николаја Сергејевича Трубецког, Георгија Василевича Флоровског, Петра Петровића Сувчинског и Петра Николајевича Савицког. Александар Дугин истиче да је евроазијство пре свега филозофија, и као и све истинске филозофије имплицитно садржи политичку перспективу, приступ историји о могућност да буде претворена у идеологију. „Евроазијство је филозофија базирана на структурној анализи и није ни мало случајно што је оснивач евроазијства, гроф Николај Трубетски, био водећа личност у структуралној лингвистици. Евроазијство је тип структурализма са акцентом на разноврсност и синхронизованост структура. Структура се посматра као целина која је нешто више од збира њених делова. Ово је правило Евроазијства. То је холизам који се бави органским, структуралним ентитетима.“⁴

Поновни препород евроазијства дешава се у облику неоевроазијства и то после распада СССР-а. О овоме говори Миломир Степић који истиче да се „прво опрезно, а потом потпуно отворено, савремена руска дилема разрешава на основама некадашње емигрантске идеје преточене у модерну верзију евроазијства – неоевроазијство. Оно добија све ширу експлицитну подршку и све већи број следбеника, како у оквирима званичне политике, тако и у широким и разноврсним културним и научним круговима (председник Путин, режисер Никита Михалков, историчар Лав Гумиљов – најистакнутији ученик Савицког, угледни научници из различитих области Очирова, Орлова, Панарин, Пашћенко, Соболев, Степанов...). Из свеобухватности и вишедимензионалности неоевроазијства, посебан значај њене геополитичности наглашава највише експонирана личност и неспорни лидер са-

3 Збигњев Бжежински, *Велика шаховска табла*, Романов, 2001, стр. 1.

4 Alexander Dugin, *Eurasian Mission: An Introduction to Neo-Eurasianism*, Arktos, 2014, стр. 7.

времених руских евроазијаца Александар Гељевич Дугин.⁵⁵ О популарности неоевроазијства говори и то што је то постао омиљени концепт и код многих западноевропских интелектуалаца као алтернатива америчкој талаократској униполарности. Посматрајући развој неоевроазијства може се видети да се оно тек у другој половини 90-тих година XX века успоставило као самосталан независни покрет са својим сопственим политичким програмом и да је тек почетком XXI века добило подршку политичких кругова. У том смислу је и разумљива ствар што је, иако као идеја формирања заједница држава предложен још 1994. године од стране председника Казахстана Нурсултана Назарбајева, овај концепт добија на замаху тек са Владимиром Путином.

Према Дугину, неоевроазијство је, као и рано евроазијство, било замишљено од самог почетка као руски облик идеологије Трећег пута која припада истој филозофији као и немачка конзервативна револуција. „Ми смо га прихватили као посебну руску парадигму анти-модернистичке филозофије и политичке тенденције, налик традиционализму или Трећем путу. Леви евроазијанизам је представљен национал-большевизмом. Важну потврду значаја евроазијства за политику може се наћи у начину на који је геополитичко размишљање конципирано у дуалистичким терминима, као што су таласократија против телурократије, и атлантизам против евроазијства.“⁶

Када се ради о самим евроазијским интеграцијама може се истаћи да оне започињу на територијама бивших земаља СССР и представљају један концепт који се истовремено одвијао паралелно на више нивоа почевши од Евроазијског економског савеза, затим Јединственог економског простора, Заједнице независних држава, Царинског споразума и на крају до успостављања Евроазијске економске уније 01. 01. 2015. године. „Основна логика евроазијске иницијативе се заснива на међународном привредном удруживању, као појави која своје закономерности црпи на тежњи држава да се на фону процеса глобализације удружују у регионалне трговин-

5 Миломир Степић, „Геополитичка оријентација Србије: евроатлантизам и/или евроазијство“, *Мегатренд ревија*, бр. 2/2005, стр. 16-17.

6 Alexander Dugin, *Eurasian Mission: An Introduction to Neo-Eurasianism*, op.cit. стр. 9.

ске интеграције, тежећи заштити својих трговинских и привредних интереса на светском тржишту. Она почива на руководећим идејама, међу којима се, по значају, посебно истичу: а) интеграција, пре свега, на основама економског прагматизма; б) добровољност интеграције; в) принцип равноправности, немешања у унутрашње ствари, уважавање суверенитета и неприкосновености државних граница.⁷

Овде треба поменути и војни савез под називом Организација договора о колективној безбедности (ОДКБ) чији су чланови Русија, Белорусија, Казахстан, Јерменија, Киргистан и Таџикистан. Овај савез је организован тако да свака земља чланица може иступити у било ком тренутку, а у њему је Србија 2013. године добила статус посматрача.

О томе какво је опредељење грађана Србије када се ради о међународним интеграцијама сведочи најновије истраживање Института за политичке студије извршено у 2016. години (видети Табеле бр. 17, 18 и 19).

Табела бр. 17:

Политичко опредељење грађана Србије према истраживању Института за политичке студије – 2016. година

	<i>Фреквенција</i>	<i>Процент</i>
<i>ЕУ</i>	318	26,6
<i>Евроазијски савез</i>	579	48,5
<i>НЗ БО</i>	297	24,9
<i>Total</i>	1.194	100,0

Табела бр. 18:

Војно опредељење грађана Србије према истраживању Института за политичке студије – 2016. година

	<i>Фреквенција</i>	<i>Процент</i>
<i>ЕУ</i>	232	19,4
<i>Евроазијски савез</i>	638	53,4
<i>НЗ БО</i>	324	27,1
<i>Total</i>	1.194	100,0

7 Александар Ђурић, „Евроазијска економска заједница“, Заштита људских и мањинских права у европском правном простору, LXII, 2012, стр. 1.

Табела бр. 19:
Економско опредељење грађана Србије према истраживању
Института за политичке студије – 2016. година

	<i>Frequency</i>	<i>Percent</i>
<i>ЕУ</i>	379	31,7
<i>Евроазијски савез</i>	580	48,6
<i>НЗ БО</i>	235	19,7
<i>Total</i>	1.194	100,0

На основу података може се закључити да грађани Србије када се ради о војном и политичком опредељењу у значајној мери дају предност Евроазијском савезу у односу на ЕУ. Са друге стране, када се ради о економском опредељењу ту су грађани Србије подељени дајући и евроазијским и европским интеграцијама готово подједнаку подршку.

Кина сасвим уверљиво на глобалном нивоу демонстрира стратегију меке моћи и жели да подигне свој утицај на подручју земаља ЕУ о чему сведоче бројни билатерални споразуми. Успостављање Азијске банке за инфраструктурне инвестиције на глобалном нивоу доводи до нове прерасподеле моћи. О значају ове институције говори и потписивање споразума о кофинансирању пројеката између Азијске инфраструктурне банке и Светске банке априла 2016. године, за које се тврдило сасвим оправдано да ће имати однос ривалства.

Кина је оријентисана на два смера у својој геополитици што сумира Сања Арежина: „Први је телурократски (западни, евроазијски), који за циљ има деловање усмерено дуж два узјамно повезана вектора – ка западним провинцијама Синђанг и Тибет – што је мотивисано потребом снажнијег уплива у централни део Евроазије који је веома богат ресурсима неопходним за даљи развој кинеске економије. „Економски појас пута свиле“, замишљен је као „нови Евроазијски копнени мост“, и почињао би у Сиану у централној Кини и ишао западно ка Ланцоуу (провинцији Гансу), Урумчију и Хоргошу близу границе са Казахстаном. Затим би наставио на југозапад кроз Централну Азију до севера Ирана пре него што крене ка Ираку, Сирији и Турској. Из Истанбула копнени пут свиле

би ишао кроз Босфорски мореуз ка северозападу и Европи, укључујући Бугарску, Румунију, Чешку и Немачку. Доласком до Дуисбурга у Немачкој пут би се наставио ка Ротердаму у Холандији, а одатле би ишао на југ до Венеције у Италији где би се сусрео са поморским делом пута свиле.⁸ Свакако треба поменути и промену овог пута тј. његово преусмеравање трасе дуж моравско-вардарске удолине, према Београду и Будимпешти. „Други правац деловања је таласократски (према Пацифику и Индијском океану), проузрокован нараслом потребом стратешког присуства у евроазијском Римленду и обезбеђењем виталних поморских комуникација којима Кина увози велики део сировина неопходних за њену привреду и извоз добара ка страним тржиштима.“⁹ Изјава Хуа Чунјига, потпарола Министарства спољних послова показује да, „Кина подржава модел евроазијске интеграције који је предложио председник Русије Владимир Путин и који укључује иницијативу Пекинга, Економски појас пута свиле... Што се тиче интеграције Евроазијске економске уније (ЕАЕУ) и Економског појаса пута свиле према предлогу председника Русије, лидери те земље и Кине постигли су консензус... То је важан стратешки корак за економску сарадњу земаља региона, као и за остваривање заједничког профита и напретка за државе и народ региона. Кина је спремна да сарађује са свим странама, укључујући Русију, на развоју регионалне сарадње засноване на једнакости, заједничким користима и консултацијама у оквиру Шангајске организације за сарадњу.“¹⁰

Са друге стране, Русија се у својој спољној политици залаже за сарадњу и економско партнерство са земљама чланицама Шангајске организације за сарадњу и Асоцијације земаља југоисточне Азије.

---

8 Сања Арежина, „Кинески ‚Нови пут свиле‘ и Балкан“, *Култура полиса*, посебно издање 2015, стр. 169-170.

9 Исто, стр. 169-170.

10 Кина подржала Путинов модел евроазијске интеграције, *Новости*, 04. децембар 2015, <http://www.novosti.rs/vesti/planeta.299.html:579732-Kina-podrzala-Putinov-model-evroazijske-integracije>

СЛОВЕНСКИ НАРОДИ У КОНТЕКСТУ МЕЂУНАРОДНИХ ИНТЕГРАЦИЈА

Историја словенских народа показује да сама идеја њиховог обједињавања не представља новину, али да се она у пракси никада није у потпуности остварила. „Замисао о обједињавању словенских народа настала је још у 16. веку. Врхунац је достигла у 19. веку у виду покрета за уједињење свих словенских народа. Идеолошка основа било је заједничко порекло, језичка и духовна сродност (...) Углавном, никада није постојао јединствен покрет за окупљање свих Словена у једном институционалном оквиру без обзира на његову правну природу.”¹¹ Словенски народи су се само једанпут у историји нашли окупљени, и то у оквиру Источног блока чијим распадом се завршава било какав вид њиховог заједничког окупљања. Благоје Бабић с правом истиче да повезивање чак и у економском смислу између словенских народа спада у неку врсту табу теме, пре свега због старог сукоба између Истока и Запада. Због тога „на повезивање словенских народа у било ком виду, укључујући и економско, Запад гледа са подозрењем. У њему види средство за ширење утицаја Русије на Средњу Европу и Средоземље.”¹²

Павел Шафарик истиче да се „сви озбиљни истраживачи историје словенске цивилизације слажу да Европа још увек мало познаје Словене, њихову прошлост, културу, умет-

11 Благоје Бабић, „Економски односи међу словенским земљама“, *Зборник Матиче Српске за друштвене науке*, бр. 128, 2009, стр. 9-10.

12 Исто, стр. 8.

Табела бр. 20:
Поверење словенских земаља у Европску унију (у %)

2008. година	Босна и Хер- цегови- на	Маке- донија	Србија	Црна Гора	Русија	Укра- јина	Слове- нија	Бугар- ска	Чешка	Сло- вачка	Хрваг- ска	Пољска
У великој мери	10.2	16.7	5.9	10.6	3.7	5.7	4.0	9.6	6.4	7.0	2.8	8.4
Прилично	28.0	35.7	21.4	33.1	24.3	24.9	62.6	41.7	32.5	50.2	17,4	41.7
Не много	37.1	20.7	35.1	30.8	26.4	24.7	23.2	27.3	36.7	24.7	45.5	31.7
Нимало	22.2	21.6	32.1	18.9	18.2	24.3	4.5	9.4	16.1	6.8	28.4	9.3
Без одговора	0.5	1.2	0.9	1.8	0.7	1.1	0.6	1.3	2.6	1.5	0.9	0.3
Не зна	2.0	4.2	4	4.7	26.7	19.4	5.1	10.7	5.7	9.9	5.0	8.6
Total	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Извор: European Values Study, доступно на <http://www.europeanvaluesstudy.eu/>, датум приступа 24.02.2015.

ност, обичаје, митологију, иако по површини њихове земље заузимају огромно пространство, а они чине више од трећине њених становника.¹³

Крајем 20. и почетком 21. века у контексту европских интеграција постоји могућност да се сви словенски народи (свакако изузев Русије и Белорусије) нађу обједињени у једном заједничком оквиру унутар Европске уније. Почетком 21. века су већ шест словенских земаља постале чланице Европске уније – Пољска (2004. година), Чешка (2004. година), Словачка (2004. година), Словенија (2004. година), Бугарска (2007. година) и Хрватска (2013. година). Међутим, интересантно је да словенски народи генерално немају велико поверење у Европску унију (Табела бр. 20).

Оно што је, такође, интересантно напоменути је да код словенских народа постоји уједно и извештан страх о губитку националног и културног идентитета у процесу европских интеграција. Овај страх је можда најмање изражен у Црној Гори и Македонији али је у осталим словенским земљама веома присутан (Табела бр. 21).

Данас у међународним односима пре свега доминирају економски и социјални интереси, који постају доминантни фактори спољне политике. „Идеја свесловенства ипак није ишчезла. Она је и данас жива, посебно у Србији, Словачкој и Русији. Али она данас нема утицаја на односе међу словенским народима. Много већи утицај имају економски и социјални чиниоци.“¹⁴ О овоме говори и преглед најзначајнијих стратешких партнера за извоз или увоз словенских земаља где се може видети да економски односи између словенских земаља нису на завидном нивоу (Табела бр. 22).

13 Павел Јозеф Шафарик, *О пореклу Словена – по Лоренцу Суровјецком*, Архив Војводине Нови Сад, Словенски институт Нови Сад, 1998, стр. 2.

14 Благоје Бабић, „Економски односи међу словенским земљама“, *Зборник Матиче Српске за друштвене науке*, op.cit. стр. 9.

Табела бр. 21:
Европска унија и страх од губитка националног
идентитета и културе словенских земаља (у %)

2008. година	Босна и Херцеговина	Македонија	Србија	Црна Гора	Русија	Украјина	Словенија	Бугарска	Чешка	Словачка	Хрватска	Пољска
Веома се плаши	16.5	21.4	20.0	15.7	21.5	19.8	21.2	10.2	13.4	7.2	19.0	6.6
2	8.2	4.3	6.7	3.8	9.6	8.4	12.6	7.3	10.1	6.3	10.2	4.2
3	9.2	3.2	9.4	5.6	10.3	8.3	14.8	6.4	12.6	10.1	8.7	8.0
4	8.4	2.5	6.7	4.3	8.4	5.5	9.4	5.0	10.9	6.0	7.2	7.7
5	13.2	12.8	10.4	12.4	15.3	14.3	14.1	13.0	11.7	12.6	12.6	13.6
6	3.9	3.5	4.3	2.9	6.0	4.6	4.4	4.5	6.2	10.0	4.0	6.9
7	4.1	3.4	5.3	3.2	5.7	5.4	4.9	6.6	8.4	12.0	5.2	12.6
8	3.1	2.9	5.8	2.9	4.9	6.3	6.6	8.4	10.3	9.1	5.7	11.9
9	3.3	2.9	5.1	4.0	2.6	4.0	3.7	5.4	5.1	8.5	5.1	7.9
Не плаши се ни мало	30.0	43.0	26.5	45.1	15.6	23.4	8.3	33.1	11.3	18.2	22.2	20.6
Тотал	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Извор: European Values Study, доступно на <http://www.europeanvaluesstudy.eu/>, датум приступа 24.02.2015

ПОЛИТИЧКИ МИТОВИ НЕОЛИБЕРАЛИЗМА

Табела бр. 22:

Најзначајнији партнери за извоз и увоз словенских земаља

Извоз

Бугарска	Пољска	Чешка	Словачка
Турска (11,4%)	Немачка (25,9%)	Немачка (28,0%)	Немачка (21,5%)
Италија (10,3)	Италија (6,6%)	Словачка (8,0%)	Чешка (12,4%)
Немачка (10,3%)	Француска (6,1%)	Пољска (5,4%)	Француска (6,8%)
Грчка (9,1%)	В. Британија (5,9%)	Француска (4,9%)	Италија (6,5%)
Белгија (6,2%)	Чешка (5,5%)	В. Британија (4,6%)	Пољска (6,2%)
Хрватска	Словенија	Македонија	БиХ
Италија (19,1%)	Немачка (19,7%)	Србија (19,1%)	Хрватска (21,8%)
БиХ (14,4%)	Италија (12,9%)	Немачка (14,4%)	Немачка (14,6%)
Немачка (10,0%)	Аустрија (8,6%)	Грчка (12,5%)	Словенија (13,6%)
Словенија (8,3%)	Хрватска (8,7%)	Италија (10,3%)	Италија (13%)
Србија (5,4%)	Француска (6,8%)	Бугарска (7,2%)	СЦГ (11,2%)
Црна Гора	Руска Федерација	Украјина	Белорусија
Италија (30,5%)	Холандија (12,1%)	Русија (25,7%)	Русија (32,3%)
Србија (21,4%)	Италија (7,8%)	Турска (7,4%)	Холандија (18,6%)
Мађарска (14,1%)	Немачка (7,4%)	Италија (5,4%)	Украјина (8,7%)
Грчка (13,6%)	Турска (5,2%)	Немачка (3,3%)	Летонија (6,1%)
Словенија (5,7%)	Белорусија (4,9%)	Пољска (3,3%)	Пољска (5,2%)
Србија			
Италија (12,4%)			
БиХ (11,8%)			
Црна Гора (10,8%)			
Немачка (10,6)			
Русија (5,1)			

Увоз

Бугарска	Пољска	Чешка	Словачка
Русија (12,5%)	Немачка (24,1%)	Немачка (25,6%)	Немачка (19,9%)
Немачка (12,3%)	Русија (8,7%)	Кина (7,1%)	Чешка (11,5%)
Италија (8,7%)	Кина (7,1%)	Пољска (5,2%)	Русија (9,4%)
Украјина (7,2%)	Италија (6,9%)	Словачка (4,9%)	Мађарска (5,4%)
Турска (6,8%)	Француска (5,1%)	Италија (4,3%)	Кина (5,2%)

Хрватска	Словенија	Македонија	БиХ
Италија (16,0%)	Немачка (20,3%)	Русија (12,3%)	Хрватска (18,6%)
Немачка (14,4%)	Италија (18,7%)	Немачка (10,0)	Немачка (13,4%)
Русија (10,1%)	Аустрија (12,3%)	Србија (8,6%)	Словенија (8,3)
Кина (6,2%)	Француска (6,2%)	Грчка (7,9%)	Италија (8,3%)
Словенија (5,9%)	Хрватска (4,0)	Италија (5,8%)	СИГ (4,1%)

Црна Гора	Руска Федерација	Украјина	Белорусија
Србија (32,9%)	Немачка (13,3%)	Русија (27,7%)	Русија (63,8%)
Словенија (6,4%)	Кина (12,2%)	Немачка (9,6)	Немачка (6,2%)
Италија (6,3%)	Украјина (6,7%)	Туркменистан 7,0%)	Украјина (5,3%)
Хрватска (6,1%)	Јапан (6,4%)	Пољска (4,8%)	Кина (3,0%)
БиХ (5,2%)	САД (4,7%)	Италија (2,9%)	Пољска (2,7%)

Србија
Русија (14,3%)
Немачка (11,8%)
Италија (9,7%)
Кина (7,3%)
Мађарска (3,9%)

Извор: Светска банка, цитирано према: Благоје Бабић, „Економски односи међу словенским земљама”, *Зборник Матице Српске за друштвене науке*, бр. 128, 2009, стр. 13.

Како у пракси не постоји никакав правни оквир за економску сарадњу словенских народа њихова регионална сарадња се одвија у оквиру засебних споразума: Савез Русије и Белорусије; Заједница независних држава — Русија, Белорусија, Украјина и Казахстан; Европска Унија — Пољска, Чешка, Словачка, Словенија и Бугарска; ЦЕФТА — БиХ, Македонија, Хрватска, Црна Гора и Србија. Но, ни у једном од ових облика регионална сарадња није особито успешна.¹⁵

Европска унија, међутим, својим ширењем, у оном идеалном смислу, можда може да допринесе сарадњи словенских народа, јер би укључивањем свих балканских словенских земаља Словени имали већи број становника чланица од нпр. Немачке. То би допринело њиховом утицају у ЕУ, али и њиховој сарадњи. Такође ту би и Русија била укључена потписивањем многих економских споразума зарад заједничког

15 Исто, стр. 11.

привредног простора. Зоран Милошевић истиче да ЕУ своју политику ка Русији гради на неколико елемената:

Најважнији документ у том смислу је „Колективна стратегија Европске уније према Руској федерацији“ и „Споразуму о партнерству и сарадњу“ (СПС), те политици „стратешког партнерства (од 1990. године). „Први документ („Колективна стратегија“) према Русији се, очигледно, поставља као старији брат и брат који има монопол на истину“. Наиме, Европска унија жели: „да у Русији уведе и учврсти (нео)либерални концепт демократије, правне државе (што, наравно, подразумева да тога тамо нема); да Русију интегрише у Унију (али не као целовиту државу у садашњем обиму); да сарађује са Русијом у циљу учвршћивања стабилности и безбедности у Европи, али иза њених граница, и да заједно трагају за универзалним одговорима на заједничке проблеме.“

Други документ је Споразум о партнерству и сарадњи. СПС је закључен 1994. године, а ратификован је 1997. године (истекао је 2007. године).

Трећи елемент односа Европске уније и Русије је теза да се ради о „стратешком партнерству“ две стране, а која је лансирана 1990. године. Међутим реални економски односи сведоче следеће: „да је опште тржиште Европске уније и даље за руску робу и капитал у одређеном степену затворено; двоструки стандарди Европске уније се исказују и у деловању према Русији (кад то могу); Европска унија активно ради на дестабилизацији руске економије, посебно у области трговине у државама источне Европе, да би олакшала своје ширење на Исток; Практично сви споразуми у економској сфери који су потписани са Русијом, Европска унија је условила политичким уступцима.“¹⁶

То говори о томе да став ЕУ и уопште Запада о јачању словенских земаља није нимало наклоњен овом процесу, што је у директној супротности од оног идеално поменуте могућности реинтеграције Словена под окриљем ЕУ. Никола Танасић можда на најбољи могући начин сумира однос Запада ка Русији: „Што се Европе и уопште Запада тиче, Русија би

---

16 Зоран Милошевић, „Европска унија и Русија – стратешко партнерство или стратешка заблуда“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 4/2008, стр. 1043-1046.

у будућности човечанства требало да игра врло ограничену и строго контролисану улогу. Ова улога се званично назива стратешким партнерством, али у својим најоптимистичкијим варијантама представља нешто сасвим другачије. Будућа историја Русије, по идеалном западном сценарију, изгледала би отприлике овако. Јачањем демократских и либералних фракција у самој земљи, довело би се пре свега до свргавања традиционалног руског *самодржавља* једним *демократским системом*, који би затим омогућио остварење правог партнерства, виђеног углавном као приступ руским ресурсима, руском тржишту и руским интелектуалним капацитетима по повољној цени. Да би се осигурала стабилност таквог једног уплива, пожељно би било, сходно старом добром *divide et impera*, Русију расцепкати на што је већи број могуће самосталних република, државица и аутономија, чија би моћ била ограничена и са којима би се свакако могло лакше манипулисати. Тада би Русија, односно конгломерат полуколонија, задужених демократија и протекторатчића (пожељно тамо где има највише ресурса) који би од ње преостали, могли кренути у светлу будућност заједно са својом великом браћом са Запада, који би се старали да на томе путу не залута, не заостаје, али и не истрчава испред *колоне*.¹⁷

---

17 Никола Танасић, „Русија и Запад – политика, историја, култура“, *Међународни проблеми*, Филозофски факултет, Београд, бр. 3/ 2005, стр. 291-292.

РУСИЈА И ЗАПАД – ДЕМОНСТРАЦИЈА МОЋИ И АМЕРИЧКИ ТОТАЛИТАРИЗАМ

Однос између Русије и Запада има своју дугу историју у којој је Запад показивао сталну тежњу да оствари доминацију над овим просторима. „С обзиром на то да је западна цивилизација врло интимно упућена на економију, привреду, и пре свега новац, чињеница да данашња Русија располаже са вртоглаво великим процентом светских природних ресурса никако не може да је остави равнодушном. Крвава борба за стратешке сировине политичка је реалност сваке, а поготово моћне и утицајне савремене земље. Богати Запад не може, а да не буде задивљен чињеницом да је исте те ресурсе, за чије прибављање он мора тако мукотрпно да се залаже (и да троши толики новац), једна земља себи прибавила у изобилју у периоду када то осталима није било ни на крај памети, те да је у сопственој политичко-економској сфери потпуно поштеђена тог често врло непријатног сегмента спољнополитичке делатности.“¹⁸

Други светски рат је означио прекретницу у односима Сједињених Америчких Држава и остатка света. У XX веку Запад као „целокупни историјско културни правац историје неочекивано нове форме истурио је у први план САД, које постају главни инструмент мундијалистичке стратегије либералног значења, а после Другог светског рата налазе смисао и значење алтернативне свеопште цивилизације.“¹⁹ Наиме, Други светски рат је на неки начин допринео брзом развоју

18 Исто, стр. 286.

19 Наталија В. Нарочница, „Русија и Словени у свијету промјена – универзалистички пројекти у свјетлости религиозно-филозофских основа историје, Богословски факултет Српске православне цркве, Београд, 2003, стр. 39.

САД који им је касније омогућио заузимање доминантне позиције у свету. И док је већина европских земаља била у потпуности разорена и ослабљена, Сједињене Америчке Државе су оствариле огромну добит и производња у њима је порасла више него троструко.²⁰ Сједињене Америчке Државе су и пре Другог светског рата биле међу водећим индустријализованим земљама света. Међутим, након Другог светског рата САД су дошле у ту ситуацију да поседују готово 50% светског богатства.²¹ Како би на најбољи могући начин могли разумети историју односа између САД и Русије посебна пажња биће посвећена периоду после Другог светског рата и Хладном рату који започиње у периоду када је моћ СССР почела да пада док је моћ САД била у наглом порасту чиме су преузеле улогу светског хегемона.

Овде се неће анализирати Хладни рат са историјског становишта већ ће се пре свега учинити покушај да се истакне на који начин је он био идеологизован и злоупотребљаван од стране великих сила. Ноам Чомски сматра да уколико желимо да разумемо неки проблем, па и Хладни рат, постоје два начина на којима можемо то учинити: први је да једноставно прихватимо конвенционалну интерпретацију; други је да се погледају историјске чињенице.²²

Иако би ова два начина требало да нас доведу до истог одговора, Чомски каже да то у стварности није случај, већ да ова два приступа дају нешто другачије одговоре. Када се ради о конвенционалној визији, према њој су Сједињене Америчке Државе добиле Хладни рат: „Правичност је, победом демократије капитализма са слободним тржиштем, правдом и људским правима, тријумфовала над злом. Као стандардни носилац процеса, Сједињене Америчке Државе сада предводе пут у светски поредак мира, економског развоја и сарадње између оних који су видели светлост – у суштини свакога осим неких отпадника, као што је Куба (...)“²³

Основна структура аргументације која се тиче Хладног рата, према Ноаму Чомском, има крајње детињасту једнос-

---

20 Ноам Чомски, *Шта то (у ствари) хоће Америка*, Чигоја, 1999, стр. 13.

21 Исто, стр. 13.

22 Ноам Чомски, *Контролисана демократија*, ЦИД, Подгорица, 1999, стр. 25.

23 Исто, стр. 217.

тавност бајке: „Ова једноставност се огледа у томе што је читав сукоб представљен као сукоб између две силе – силе добра и силе зла. Силе зла теже да остваре потпуну доминацију на свету, због чега оне морају бити елиминисане. Тиме супротна сила добија задатак да елиминише злу силу поставши тако бранитељ пун врлина.“²⁴

Џон Луис Гедис [John Lewis Gaddis], на пример, као једна од најугледнијих фигура либералне науке, сматра да је савезничка интервенција после болшевичке револуције била одбрамбене природе и да је Вудро Вилсон тиме желео да Русији обезбеди право на сопствено опредељење.²⁵ Погледајмо шта Гедис каже када се ради о зачецима Хладног рата. Према њему, праве узроке односа који су довели до настанка Хладног рата треба тражити у далекој предисторији руско-америчких односа. Пре свега, он истиче да је у изградњи оваквих односа у великој мери имала промена америчке спољне политике која се одразила на два начина: „Прво, технолошки развој, заједно са постојањем вакума моћи у Источној Азији је од 1900. године ставио на искушење Сједињене Америчке Државе да се умешају у дешавања која су далеко од њених граница на такав начин да су се оне нашле у конфликту са геополитичким интересима руског царства. Друго, влада Сједињених Америчких Држава је у овом периоду напустила традиционално гледиште да интернационални карактери других држава не би требало да се нађу под утицајем спољашњих односа.“²⁶ Гедис сматра да се са разлогом мисли да је пораст прогресивних реформских покрета у Сједињеним Америчким Државама имао доста утицаја на стварање овог новог и мање пријатељски настројеног става ка Русији: „Изгледа да је сасвим јасно да су они који су подстицали прогрес давали приоритет извесним квалитетима – ефикасност, поштење, ред, социјална правда – које не представљају основу царске Русије. Важно је истаћи да је Рузвелт изјавио да је Русија за време портсмутских преговара за мир била не само

---

24 Исто, стр. 26.

25 Исто, стр. 32.

26 John Lewis Gaddis, *The Long Peace – Inquiries Into the History of the Cold War*, Oxford University Press, New York, 1987, стр. 27-30.

издајничка, лукава, превртљива, већ и корумпирана, некомпетентна и неефикасна.²⁷

Овакав приступ Џона Гедиса је разумљив нарочито имајући у виду његово оптимистично виђење по питању нуклеарног наоружања. Према њему, у историји је овај тренутак обележио промену у дотадашњем погледу на наоружања, што је неоспорно, али, такође, он сматра и да је до тада проналазак новог оружја само повећавао трошкове рата не смањујући жељу да се они воде, док је са проналаском нуклеарног оружја таква слика промењена: „Код нуклеарног наоружања није необично то што постоји и што га се људи плаше. Пре је у питању то да су она изазвала, споро али истрајно, настанак нове врсте рационалности која је омогућила да се премосте историјске, културне, идеолошке и психолошке нетрпељивости какве су у прошлости изазвале ратове великих сила (...) То је револуционарна идеја у историји ратовања и нарушава идеју која је раније постојала између развоја оружја и сврхе за коју оно служи. Ова идеја помаже и да се разуме због чега је коначни инструменат рата постао, током Хладног рата, коначни инструменат мира.²⁸ Овај главни аргуменат о мировном учинку нуклеарног наоружања је оно што би требало посебно испитати. Сукоби који су се у међувремену дешавали, и који се још увек дешавају, без обзира на то како они били називани, као мировне мисије, или хуманитарне интервенције свакако не говоре у прилог његове тврдње. Тачно је да се нуклеарно наоружање не користи, али оно се свакако не може посматрати као инструменат мира, већ пре свега као претња која стално виси у ваздуху и које се треба што пре ослободити. А и уколико нуклеарно оружје представља једни гарант мира онда се човечанство дебело налази на погрешном путу свог развоја. Просто не желимо да прихватимо чињеницу да оружје масовног уништења представља главни ослонац мира у савременом друштву.

Уколико приђемо Хладном рату као историјском процесу видећемо да он представља слику која је, према Чомском, умногоме другачија од оне која је утврђена конвенционалним схватањима. Овај приступ се темељи на идеји да су за разумевање стварности, поред логике, веома важне и чињенице.

---

27 Исто, стр 33.

28 Џон Л. Гедис, *Хладни рат – ми данас знамо*, СЛЮ, Београд, 2003, 130-131.

Уколико овако посматрамо ствари видећемо да је конвенционална слика доста реална, када се ради о томе да Хладни рат представља конфликт супер сила, али то је само део истине:

- Када се ради о Москви, Хладни рат представља тенкове у Источном Берлину, Будимпешти и Прагу, као и друге принудне мере којима је Црвена армија ослободила регионе од нациста, да би их онда Кремљ држао у ропству. Хладни рат је послужио зарад учвршћивања моћи милитаристичке демократије чија је владавина започела још од преврата октобра 1917. године.
- Што се тиче Сједињених Америчких Држава Хладни рат представља историју „светске субверзије, агресије и државног тероризма, са примерима сувише бројним да се помену”. Хладни рат је послужио као средство које је омогућило пораст приватног профита и слободног предузетништва.²⁹

Чомски указује да је Хладни рат био изговор за оправдање криминалних акција у иностранству, али и за задржавање привилегија и тоталитарних државних моћи код куће, при чему су без много уверљивих доказа „апологете са обе стране објашњавали такве акте разлозима националне безбедности“.³⁰ „(За Американце), удруживање социјализма са Совјетским Савезом и његовим клијентима служи као моћно идеолошко оружје за стварање конформизма и послушности према државним капиталистичким институцијама, како би се осигурало да се на сопствено изнајмљивање власницима и менаџерима ових институција гледа као на природни закон, као на једину алтернативу социјалистичке *тамнице*. Совјетско руководство на тај начин приказује себе социјалистичким да би заштитили своје право на поседовање клуба, и западни идеолози су усвојили исти изговор како би предупредили опасност од слободнијег и праведнијег друштва. Овај заједнички напад је веома ефикасан у подривању оваквог друштва у модерном периоду.“³¹

29 Ноам Чомски, *Контролисана демократија*, ЦИД, Подгорица, 1999, стр. 39-40.

30 Ноам Чомски, *Светски поредак, стари и нови*, Студентски културни центар, Београд, 1996, стр. 8.

31 Noam Chomsky, „The Soviet Union versus Socialism”, *Our Generation*, Spring/Summer 1986.

Како је Совјетски Савез почео да бледи као супер сила осамдесетих година, Чомски каже, да су Сједињене Америчке Државе биле принуђене да крену у потрагу за новим непријатељем „у виду међународног тероризма латиноамеричких нарко картела, исламског фундаментализма, нестабилности у земљама Трећег света, генералне изопачености.“³²

Дакле, једна од кључних ствари које Сједињене Америчке Државе желе да ураде јесте да обезбеде неометан приступ економским тржиштима у развоју широм света, као и неопходним ресурсима који би задовољили њихове потребе. То је у суштини главни разлог због кога оне теже да непрестано развијају своју војну моћ, јер је то једини начин да одговоре изазовима растућег унапређења у наоружању које ће се појављивати широм Трећег света у тзв. „новим регионима моћи“.

Ноам Чомски наглашава да је Хладни рат у кључним стварима био нека врста прећутног договора „између Совјетског Савеза и Сједињених Америчких Држава, по коме су Американци водили своје ратове против земаља из неразвијеног света и контролисали своје савезнике у Европи, док су совјетске вође у гвозденом стиску држале своју домаћу империју и источноевропске сателите, а свака страна је користила другу као оправдање за терор и насиље које су вршиле у властитим царствима“.³³

Посматрајући Хладни рат као историјски процес Ноам Чомски наглашава да можемо видети да се он уистину никада није ни завршио. Бавећи се буџетом Пентагона из јануара 1990. године војна штампа саопштава да ће „према гледишту секретара одбране Дика Чејнија [Dick Cheney], са којим се слаже и председник Буш, Сједињеним Државама и даље бити потребна велика морнарица, и интервенционе снаге уопште, који би требало да изађу на крај са нападима у прашумама и претњама америчким интересима у подручјима као што су Латинска Америка и Азија“.³⁴

Крај Хладног рата није донео и побољшање односа САД и Русије. „Како је званична идеологија савременог Запада углавном базирана на овој или оној рецепцији капиталистичке

32 Ноам Чомски, *Светски поредак, стари и нови*, op.cit. стр. 11.

33 Ноам Чомски, *Шта то (у ствари) хоће Америка*, op.cit. стр. 79.

34 Ноам Чомски, *Контролисана демократија*, op.cit. стр. 50-51.

привреде и тржишне економије (била она левичарска и либерална са једне, или десничарска и националистичка са друге стране - или на који год начин хоћете да ове појмове разбацате по странама света). А како ове у много чему функционишу на принципу „слободне конкуренције“ по систему *homo homini lupus*, не треба се изненадити што постоји начелно непријатељски став према највећој земљи на свету, која контролише огромну територију, тржиште, ресурсе и привреду, а која поседује значајну војну моћ да те ресурсе заштити. Али више је него евидентно да анимозитет према Русији трансцендира просту завист и борбу за економску (или неку другу) доминацију над одређеним деловима света – чак и ако се узме у обзир да је природно да завист и непријатељство конкуренције буде највеће управо према највећој држави са највећим природним ресурсима. (...) Иако су критике САД од стране западних земаља често бивале оштре и агресивне, Европа се никада од њих није ограђивала, нити је у било коме аспекту Америку проглашавала или посматрала као себи (цивилизационо) туђу, иако можда између ње и Америке постоје објективно веће разлике него између ње и Русије, коју је од себе скоро константно историјски одбацивала. Више је него очигледно да Европа ипак САД сматра својим цивилизационо идеолошким чедом (иако се релација млађег и старијег брата између њих потпуно обрнула у XX веку), док Русију упорно перципира као нешто себи страно, од себе одвојено и, врло често, по себе опасно.³⁵

---

35 Никола Танасић, „Русија и Запад – политика, историја, култура“, *Међународни проблеми*, op.cit. стр. 287-288.

НОВИ ИГРАЧИ НА СВЕТСКОЈ СЦЕНИ

Савремено друштво са собом доноси нове играче на светској сцени. Време униполарног света је завршено. Сједињене Америчке Државе су можда након краја Хладног рата постале најмоћнија сила, али данас то више није случај. Пре свега поред САД и Русије, данас постоје и друге земље које поседују нуклеарно наоружање. Затим, када се ради о економској снази земаља довољно је поменути земље БРИКС-а као доказ да САД далеко од тога да поседују економски примат. Оне свакако јесу и даље у врху, али се појављују и нови играчи који могу да им парирају. Време униполарног света је прошлост и велике силе морају што пре увидети такво стање. Данас на глобалној сцени постоји велики број моћних земаља што са собом доноси једну нову димензију непредвидивости. Немогуће је предвидети којим ће путем светско друштво кренути, али је потребно указати да су могуће последице забрињавајуће. Ноам Чомски наглашава да се „Нови светски поредак“ издигао на рушевинама Другог светског рата уз веома често придржавање Черчилових директива. Основна максима овог новог светског поретка јесте да би богати људи требало да владају њиме. Стварање новог светског поретка представља процес који својим природним током иде ка глобализацији економије и залаже се за интересе транснационалних корпорација и финансијских институција, које ће управљати међународном економијом.³⁶

Овај Нови светски поредак је врло сличан старом и представља само ново рухо.³⁷ Једна од најзначајнијих про-

---

36 Ноам Чомски, *Светски поредак, стари и нови*, op.cit. стр. 277.

37 Исто, стр. 404.

мена је интернационализација економије, али што се тиче неких основних правила игре она остају иста: „Основна правила светског поретка остају као што су била – правила закона за слабе и правила снаге за јаке. Принципи економске рационалности за слабе, државне моћи и интервенције за јаке. Као и у прошлости привилегија и моћ не потчињавају се драговољно друштвеној контроли, законима, дисциплини, него траже начина да поткопају сврсисходну демократију и тржишне принципе прилагоде својим специфичним потребама. У оквиру културе уважавања, традиционални задаци остају исти: да се преиначи прошлост и текућа историја у интересу моћи и власти, и да се уздигну високи принципи којима смо ми и наши лидери посвећени; да се записом историје недостаци убележе као заблуде добронамерних, а примена суровости припише претњи од стране неког страшно злог непријатеља.“³⁸

Међусобна сарадња словенских земаља у савременом друштву нарочито добија на значају имајући у виду сложenu ситуацију унутар Новог светског поретка. С тим у вези Валериј Расторгујев истиче да су Русофобија и славенофобија близанци које спаја основани страх. „Словенски свет ће, уколико не буде чувао свој ослободилачки дух и повезивао у складну целину разне стране утицаје, бити само етнички материјал за туђу – западну цивилизацију (...) Ако словенски народи, у културном и политичком смислу, буду тесно повезани са Русијом и њеним огромним просторствима и ресурсима, свеукупни потенцијал таквог јединства ће одмах и заувек променити све диспозиције на политичкој карти света. Због тога је узрок страхова у овом случају не толико у негативном односу ка појединачним народима, колико у страху пред неизрецивом моћи словенског јединства.“³⁹ Зоран Милошевић наглашава да овакав притисак Запада на словенске народе „расте из дана у дан, па су се умножиле друштвене

---

38 Исто, стр. 404.

39 Валериј Расторгујев, „Русофобија и славенофобија су близанци: њих спаја у потпуности основан страх“, *Печат*, 4. октобар 2013. година, доступно на <http://www.pecat.co.rs/2013/10/valerij-rastorgujev-politikolog-rusofobija-i-slavenofobija-su-blizanci-njih-spaja-u-potpunosti-osnovan-strah/>

организације које спас виде у сарадњи Словена, како би сачували идентитет и предали га потомству.⁴⁰

Јачање сарадње словенских народа ће омогућити да се ослободе неолибералних притисака Запада, а самим тим доведиће и до њихове веће економске и политичке самосталности. То наравно не значи да оне морају бити искључиво усмерене једне на друге, већ напротив да заједничким напорима граде своје место у процесу међународних интеграција.

---

40 Зоран Милошевић, „Словенски етноцид”, *Печат*, 28. јул 2013. године, доступно на: <http://www.pecat.co.rs/2013/07/slovenski-etnocid/>

**НЕОЛИБЕРАЛНО УРУШАВАЊЕ
СРБИЈЕ: социјално-економски
аспекти промашене приватизације
у Србији**

НЕОЛИБЕРАЛНА ТРАНЗИЦИЈА У СРБИЈИ

Проучавање транзиције и приватизације представља један од веома актуелних проблема проучавања који се налазили у центру проучавања великог броја теоретичара различитих научних области на крају XX почетком XXI века. Ово, међутим, није довело до потпуног разумевања овог проблема. Увођење слободног тржишта као универзалног решења које ће донети благодети и решити све проблеме, при чему се основе процеса транзиције базирају на неолибералним принципима, одједном показују огромну слабост.¹ Овакав модел транзиције је у Републици Србији довео до настанка великог броја проблема. Да би се радикалне политичке и економске промене друштва у транзицији ублажиле потребно је пронаћи адекватан економски и институционални модел друштвеног развоја. Имајући у виду да је Србија слаба и недовршена држава у којој је процес транзиције суштински започео тек након 2000. године, пронаћи адекватан модел друштвено-економског развоја није нимало лако. „За разлику од већине других земаља источног блока које су по распаду биполарног света кренуле сигурном стазом корених друштвених промена, Србија се током деведесетих година XX века обрела у стадијуму мутираног социјализма, ауторитаризма увијеног у обланду демократије, да би тек почетком новог миленијума покренула далекосежније реформе.“² Овај „сигуран пут“ је

---

1 Живојин Ђурић, „Социјално-политички осврт на модел приватизације у Србији“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 4/2013.

2 Александар Новаковић, „Транзиција, реформе и перцепције о реформама – поређење српске и транзиције земље ИЦЕ“, *Српска по-*

често значио дужничко ропство којим је процес транзиције резултирао. У Србији је процес транзиције постао блокиран и одложен, промене и прогрес који је најављиван након 2000. године је замењен скептицизмом и многобројним економским и институционалним проблемима. Процес транзиције није донео никакво побољшање. Напротив, број сиромашних и незапослених је бивао све већи. Лоше спровођена приватизација је довела до смањења економског развоја, раста незапослености, ниских зарада, као и јачања социјалне несигурности.

Како би разумели утицај приватизације на земље у транзицији потребно је пре свега позабавити се самим процесом транзиције. Процес транзиције, као што је већ речено, заузима значајно место на пољу проучавања великог броја друштвених наука. Ово међутим не значи и да је овај процес у довољној мери теоријски одређен и емпиријски истражен. На основу многобројне стручне литературе која се бави овим проблемом може се рећи да се сви теоретичари слажу када се ради о томе да транзиција започиње падом Берлинског зида 1989. године и крахом социјалистичког економског модела. Међутим, ту као да се целокупни теоријски консензус завршава. Милош Кнежевић говорећи о овом проблему каже да појам транзиција нема устаљено и јасно значење при чему чак и око типова, вредности и циљева транзиције не постоји неопходни социјални консензус. „Транзиција се доживљава двојачко и супротно: као социјално и политичко добро али и као погубно политичко зло по друштво, зло коме се ваља одупрети.“³

Транзиција подразумева друштвену трансформацију коју прате дубоке и корените промене читавог друштвеног система. Она је веома често праћена падом бруто домаћег производа, повећањем незапослености, инфлацијом, растом социјалних неједнакости... Такође, транзиција се манифестује у свим друштвеним сферама: економској, политичкој, културној... Потребно је извршити бројне структуралне реформе које су неопходне за успешан излазак из транзиције,

---

литичка мисао, Институт за политичке студије, Београд, бр. 1/2012, стр. 29-30.

3 Милош Кнежевић, *Неизвесни прелазак*, Институт за политичке студије, Београд, 2012, стр. 59.

као и за стварање економске стабилности. Економски раст је немогућ уколико не постоји економска стабилност.

Оно што овде, такође, треба напоменути јесте да је немогуће издвојити један универзални модел транзиције, већ да се пре свега ради о великом броју транзиционих процеса који су у великој мери обележени карактеристикама друштвеног система у коме се дешавају. Сама транзиција пролази кроз одређене фазе⁴, при чему овде треба истаћи анализу Вацлава Клауса [Václav Klaus], где се може видети значај приватизације у процесу транзиције. Наиме, процес трансформације земаља у транзицији према њему пролази кроз три основне фазе при чему свака има своју спонтану и планску страну:

1. Прва фаза – Спонтана фаза почиње пропашћу старих институција које нису више биле у стању да функционишу јер су постале неефикасне. Овакви услови се јављају пред крај социјалистичког система када владајућа партија престаје да влада, а понекада и да постоји, чиме се стварају повољни политички услови јер се јавља национално јединство. То јединство је, међутим, негативно јер се ради о уједињавању само у односу према старом систему. Тада је повољно кренути у брзе и болне мере јер је народ спреман да учествује у њима. Централно планирање нестаје у току ноћи, почиње да функционише тржиште које је још увек неефикасно јер нису развијени механизми који би то омогућили. Планска страна се огледа у остваривању мера политичке либерализације, уклањању старих субвениција, политици фискалне и монетарне стабилности, независности централне банке, балансирању буџета, либерализацији цена и спољашње размене. Уклањање субвениција доноси високе скокове цена, али то је неопходно учинити одмах јер ће то касније постати немогуће. Ова фаза је, дакле, веома погодна за остваривање мера по принципу *шок терапије*. Да би се избегла галопирајућа инфлација потребно је спровести рестриктивну фискалну и монетарну политику.

4 Детаљније о овоме: Миша Стојадиновић, „Земље у вртлогу транзиције“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 4/2009.

2. Друга фаза – Спонтана страна ове фазе се огледа у реакцији на фазу либерализације и дерегулације. Стање у том тренутку је веома тешко праћено инфлацијом и великом стопом незапослености грађана. Као резултат оваквог стања нестаје почетна еуфорија грађана и губи се национално јединство (и то углавном оно негативно). Институционални вакум се злоупотребљава, расту неједнакости у богатству... У том тренутку је преломна тачка када се прави одлука између настављања започете стратегије трансформације или се одустаје од ње и предузимају се неефикасне и половичне мере које неће довести до жељених резултата. Планска страна ове друге фазе се огледа у приватизацији која мора да се обавља брзо, али при чему треба тежити да држава максимизује своје приходе од ње. При том, политичари морају да дају јасна правила игре без превеликих и лажних обећања. Потребно је спроводити разумну социјалну политику где ће помоћ добијати сви они којима је она неопходна. Са друге стране награде морају да се доведу у вези са учинком.
3. Трећа фаза – Ова фаза се назива још и рана пост-трансформациона фаза. У тој фази земља почиње да излази из транзиције али је још увек недовољно развијена. Наравно, и ова фаза носи своје изазове због чега је потребно наставити са пажљивом реформаторском политиком.⁵

Значај који се придаје приватизацији у земљама транзиције се може видети и у концепту *Вашингтонског консензуса*⁶

---

5 Вацлав Клаус, „Промене система. Осетљива мешавина плана и спонтаности“, Економска политика, Борба, Београд, 1996.

6 Подсетимо се да термин Вашингтонски консензус означава десет макроекономских реформи које је Џон Вилијамсон креирао зарад решавања проблема у земљама Латинске Америке. Овај скуп реформи је касније прихваћен као програм намењен за све земље у развоју. Основе претпоставке Вашингтонског консензуса су биле опште прихваћено решење које је требало да доведе до економског раста и превазилажења стагнације. Због кључне улоге слободног тржишта у оквиру овог скупа политика он се често означава као неолибералан „чак као „неолиберални манифест“, иако је Џ. Вилијамсон истицао да то није исправно, да је термин неолиберализам скован да опише доктрине које је подржало *Друштво Мон Пелерин* (Mont Pelerin Society) основано по-

чије су главни основи стабилизација, либерализација и приватизација. Оно што се може истаћи је да „прва декада транзиције није испунила (можда претерана) очекивања великог дела становништва у бившим земљама социјализма, али је добила повољне оцене међународних финансијских организација, окупљених око идеје *Вашингтонског консензуса*. Концепт света као „глобалног села“, са слободним протоком роба, услуга и капитала и скоро непремостивим баријерама у протоку радне снаге, добио је јасне контуре. Препоруке Вашингтонског консензуса: стабилизација, либерализација и приватизација (као главни ослонац и основни облик структурних промена) постају јединствени и универзални образац привредног развоја земаља у транзицији (као и многих земаља у развоју, широм света), мада тај образац, у већини случајева, није дао обећаване резултате.“⁷ Подсетимо се да су „десет заповести“ Вашингтонског консензуса:

1. фискална дисциплина;
2. преусмеравање јавних трошкова ка пољима која пружају подршку привредном расту, сиромашнима, болеснима, образовању, инфраструктури;
3. пореска реформа која подразумева смањење граничних пореских стопа и увећање пореске основице, што би имало за циљ повећање пореских и јавних прихода;
4. финансијска либерализација која би подразумевала да каматне стопе у потпуности буду подређене тржишним механизмима;
5. курс мора бити јединствен и компететиван како би подстакао извоз;
6. либерализација трговинских токова

сле Другог светског рата да би промовисало верзију десног крила либералног програма, и да постоје неке неолибералне доктрине чија се схватања не подударају с политикама Вашингтонског консензуса: Видети: Рајко Буквић, „Вашингтонски консензус и деиндустријализација источне и југоисточне Европе“, *Нова српска политичка мисао*, 07. 01. 2011, доступно на: <http://www.nspm.rs/ekonomska-politika/washingtonski-konsenzus-i-deindustrijalizacija-istocne-i-jugoistocne-evrope.html>

7 Данијел Цвјетићанин, „Утицај модела приватизације на друштво у транзицији“, *Социолошки преглед*, бр. 1-2/ 2004, стр. 86.

7. либерализација страних девизних улагања која би довела до тога да сви страни држављани могу да улажу, купују или граде без ограничења;
8. приватизација;
9. уклањање било каквих регулација тржишта, као и уласка и изласка фирми на тржиште; и
10. заштита приватне својине.⁸

Као главне циљеве приватизације Ентони Бенет истиче следеће: *политички циљ* – подразумева смањивање величине јавног сектора, обнављање и јачање приватног сектора (што је свакако циљ у свим економијама у процесу транзиције), ширења власништва над акцијама (популарни капитализам), и стварање продуктивних компанија које су одговарајуће у већој мери онима за које производе; *повећање ефикасности* – он подразумева повећање продуктивности и микроекономске ефикасности, при чему би се под овим циљем могао уврстити и развој тржишних институција које посредују између штедиша и инвеститора; *фискална стабилизација* – подразумева максимизацију зараде од продаје, смањивање одвода субвенција и смањивање помоћи из државног буџета, повећање прихода од пореза високог профита и смањивање јавног дуга; *мобилизација ресурса* – под њим се подразумева промоција страних инвестиција, ослобађање ограничености државних ресурса на инвестирање у другим секторима као што су образовање и здравство.⁹ Наравно поред основног циља да учини доминантним „најефикаснији својински облик, приватизација има додатни: да створи основе тржишта капитала, као најефикаснијег механизма распоређивања прикупљене акумулације и штедње. Приватна својина има и ту добру особину да лако, посредством тржишта, мења титулара (власника), што није случај са друштвеном својином.“¹⁰

---

8 John Williamson, „The Washington Consensus as Policy Prescription for Development“, A lecture in the series „Practitioners of Development“ delivered at the World Bank on January 13, 2004, Institute for International Economics, стр. 3-11.

9 Anthony Bennett, „The Measurement of Privatization and Related Issues“, *How does Privatization Work?*, Routledge, London and New York, 1997, стр. 7-8.

10 Данијел Цвјетићанин, „Утицај модела приватизације на друштво у транзицији“, *op.cit.* стр. 86.

Оно што се може навести као генерални закључак када се ради о транзицији у српском друштву је да она није остварила постављене циљеве и жељене резултате. „То се посебно односи на неуспеле приватизације мањкаве социјалне програме, и енорман раст незапослености, сиву и црну економију, мноштво афера у криминализованом политичком и економском миљеу и веома раширеној, рекло би се системској корупцији.“¹¹

---

11 Милош Кнежевић, *Неизвесни прелазак*, op.cit. стр. 11.

ПРОБЛЕМИ И ПОСЛЕДИЦЕ ПРИВАТИЗАЦИЈЕ У СРБИЈИ

Једна од специфичности приватизације на југословенским просторима је и у томе што је овде доминирала друштвена својина. „Потезом пера, држава је себе прогласила *титуларом* друштвене својине и узела право да ту својину продаје, а новац користи за попуњавање буџетских дефицита.“¹²

Један од најчешћих разлога неуспеха приватизације који се наводи јесте лоше конципиран *Закон о приватизацији*. Нови *Закон о приватизацији* је усвојен 2001. године. Према том закону основна начела приватизације су: стварање услова за развој привреде и социјалну стабилност, обезбеђење јавности, флексибилности и формирање продајне цене према тржишним условима. У њему су дефинисани модели путем којих се приватизација и данас спроводи, а то су: продаја капитала и пренос капитала без накнаде.¹³ Продаја капитала спроводи се путем јавног тендера и јавне аукције, док се пренос капитала без надокнаде обавља после спроведене продаје капитала и то преносом акција запосленима и преносом акција грађанима. „Основне критике овог закона односе се, између осталог, на проблем методологије процене вредности предузећа, продају друштвеног богатства „у бесцење“, предугих трајања поступака реструктурирања и на одуговлачење са усвајањем Закона о денационализацији.

---

12 Данијел Цвјетићанин, „Утицај модела приватизације на друштво у транзицији“, *op.cit.* стр. 86.

13 *Закон о приватизацији*, Сл. гласник РС, бр. 38/2001, 18/2003, 45/2005, 123/2007, 123/2007 - др. закон и 30/2010 др. закон, доступно на: http://www.crhov.rs/pravnaregulativa/drugi_pravni_akti/ZAKON_o_privatizaciji.pdf

Често се у јавности замера да модел продаје омогућује појединцима да легализују новчана средства, која су стечена на основу сарадње са претходним властима или на нелегалан начин. Међутим, ту се поставља питање да ли, чак и ако претпоставимо да је то тачно, за тако нешто постоји могућност и у случају ваучерске и инсајдерске приватизације, где би се бесплатно подељене акције врло брзо нашле на секундарном тржишту и вероватно биле предмет анонимне куповине од стране управо таквих појединаца, као што је то био случај у неким другим земљама у транзицији.¹⁴

Ђорђе Попов истиче да креатори овога Закона нису узели у обзир последице које овако изабран модел приватизације са собом носи иако су им оне, имајући у виду искуства других земаља, али и у то време већ постојеће литературе, морале бити познате. „У тренутку доношења Закона о приватизацији израчунато је да је потребно приватизовати око 7000 малих и око 200 великих предузећа.“¹⁵ То доводи до проблема огромне понуде предузећа које је потребно приватизовати, са једне стране, и мале потражње, са друге стране. Крајњи резултат овакве ситуације је да је цена по којој се она продају веома ниска. У периоду од 2002. до 2011. године је скоро цела друштвена привреда у Републици Србији продата за само 2.6 милијарди долара.¹⁶ Како је изгледала приватизација у Србији може се видети на основу истраживања које је обавио *Социјално-економски савет* Републике Србије. У овом истраживању се сажето презентирају ефекти приватизације у Србији у периоду од 2002. до 2011. године (видети Табелу бр. 23).

---

14 Зоран Ристић, Данијела Рајковић, Светлана Манчић, Драгољуб Рајић, *Ефекти приватизације*, Социјално-економски савет Републике Србије, SOLIDAR Suisse/Swiss Labour Assistance SLA – Kancelarija u Srbiji, 2011, стр. 14.

15 Ђорђе Попов, „Утицај транзиције на стање привреде Србије“, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, 1/2013, стр. 28.

16 Зоран Ристић, Данијела Рајковић, Светлана Манчић, Драгољуб Рајић, *Ефекти приватизације*, op.cit., стр. 6.

Табела бр. 23:
Резултати приватизације у Србији
у периоду од 2002. до 2011. године

КУМУЛАТИВНИ ИЗВЕШТАЈ

2002-2011.	Број јавних позива	Укупно понуђено	Укупно продато/ раскинуто	Процент успешности	Број запослених	Књигов. вр. (К)
Тендери (Т)	301	218	90	41%	67,627	921,038
Тендери – раскиди уговора			37		27,014	423,036
Аукције (А)	4,061	2,461	1,555	63%	129,813	976,075
Аукције – раскиди уговора			599		55,484	357,184
Тендери + Аукције (Т + А)	4,362	2,679	1,645	61%	197,44	1,897,113
Тржиште капитала (Тк)		663	564	85%	115,653	520,003
Тржиште капитала – претходно раскинут уговор (Ткр)		264	172	65%	21,046	95,016
Тржиште капитала – претходно приватизовано (Ткр)		1,067	902	85%	85,994	75,963
У К У П Н О (Т+А+Тк+Ткр+Ткр)		3,606	2,381	66%	334,139	2,588,095

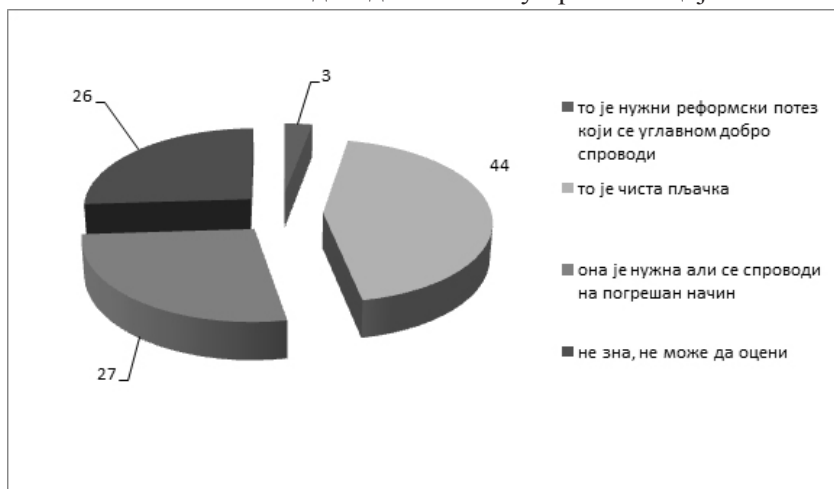
Извор: Зоран Ристић, Данијела Рајковић, Светлана Манчић, Драгољуб Рајић, *Ефекти приватизације*, Социјално-економски савет Републике Србије, SOLIDAR Suisse/Swiss Labour Assistance SLA – Kancelarija u Srbiji, 2011, стр. 14.

Такође, треба напоменути да Агенција за приватизацију није испунила своју улогу коју је она у овом процесу веома важном за земље у транзицији требало да има. „Занимљиво је да Агенција за приватизацију у својој анализи процес приватизације оцењује као успешан, паралелно са сопственом

констатацијом да је у приватизованим предузећима дошло до значајног пада запослености (...) Контрадикторност самооцене приватизације дате од стране Агенције за приватизацију увећава и податак Привредне коморе Србије да је 26% уговора о приватизацији раскинуто. Према подацима из неких других извора раскинуто је чак трећина од око 2.300 уговора.¹⁷

Оно што је, такође, разочаравајуће је да велики број грађана сматра да је приватизација у великој мери повезана са корупцијом. Наиме, истраживање које је спровео CESID 2010. године показује да велики број грађана изједначава приватизацију са пљачком (видети Графикон бр. 3)

Графикон бр. 3:
Шта мислите о досадашњем току приватизације?

Извор: Зоран Стојиљковић, *Држава и корупција*, Чигоја, Београд, 2013, стр. 252.

Само 3% грађана сматра да је приватизација нужна реформски потез који се добро спроводи, 44% сматра да је то чиста пљачка, 27% да је она нужна али да се спроводи на погрешан начин, док 26% испитаника није дало одговор. Након свега горе наведеног потребно је оценити утицај какав је ефекат приватизације у Србији: „претерано дуго трајање приватизације је умањило позитивне развојно-економске

17 Ђорђе Попов, „Утицај транзиције на стање привреде Србије“, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, op.cit. стр. 28-31.

и увећало и отежало њене доминантно негативне ефекте по запосленост и права и зараде запослених; поред готово три четвртине и формално неуспешних приватизација, неуспешне су развојно свакако и све оне у којима насупрот обећањима, није дошло до успостављања капацитета и нових инвестиција.¹⁸

Оцена процеса транзиције и приватизације у Србији од стране Зорана Видојевића можда најбоље говори о генералном стању у Србији: „Режим који је настао Након октобра 2000. године, у суштини је владавина Вишепартијске олигархије, помешане са нестабилном процедуралном демократијом, распрострањеном корупцијом и расподелом власти, приватизоване унутар политичко-економске елите, на неколико центара. Скупа с приватизацијом у корист номенклатурне буржоазије и назаком већине области друштвеног живота, тај режим је у основи система примитивног капитализма, који није у стању да земљу извуче из све дубље, свеобухватне кризе.“¹⁹

Избор најуспешнијег модела приватизације није нима ло лак. Он зависи од много чинилаца и једна стратегија се не може универзално примењивати у сваком друштву. Том приликом треба водити рачуна да транзицијом треба постићи следеће позитивне трендове: „неопходност убрзане рационализације и увећање ефикасности и стабилности институција (кретање од партикуларног ка универзалном моделу); отварање институција и њихова демократизација (плурализам, јавно мњење); успостављање равнотеже између политичке мобилизације и партиципације у односу на институције и њихово функционисање пуним капацитетима; национална интеграција и њена адаптација светским процесима; адаптивност институције (функционална, генерацијска, временска); сложеност институција и њихова аутономност; и кохеренција институција и прецизно дефинисање њихове

18 Зоран Стојиљковић, *Држава и корупција*, Чигоја, Београд, 2013, стр. 252.

19 Цитирано према: Вишња Станчић, Зоран Грубишић, „Повезаност политичких и економских реформи у процесу транзиције – искуство транзиционих земаља са посебним освртом на Србију“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 3/2011.

улоге у институционалној мрежи (повезаност са референтним субјектима, унутрашњи консензус, персонални распоред итд.).²⁰

---

20 Нешковић Слободан, „Неки битнији аспекти политичких процеса и реформи у Републици Србији у условима транзиције“, *Политичка ревија*, op.cit. стр. 393.

ПОВЕРЕЊЕ ГРАЂАНА СРБИЈЕ У ПОЛИТИЧКЕ ИНСТИТУЦИЈЕ

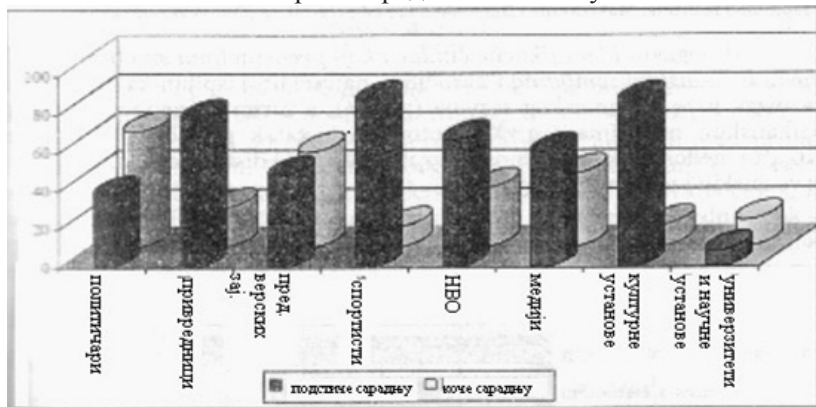
Истраживања показују да грађани широм света немају превише поверења у политичаре и политичке институције. На пример само 9% Аустралијанаца верује да су чланови њиховог парламента часни и поштени људи, 76% Немаца и 90% Пољака сматра да су њихове политичке вође непоштене.²¹ То је уједно и разлог због кога је потребно ове позабавити се поверењем грађана Србије у политичаре и политичке институције. Житељи Балкана немају претерано позитивно мишљење о моралним карактеристикама својих политичара. Може се видети да се као главни актери сарадње на Балкану издвајају спортисти, културне институције, научници, универзитети и научне институције и привредници (видети Графикон бр. 4). Са друге стране, као главни актери који коче сарадњу између народа на Балкану издвајају се политичари, верске организације, медији и невладине организације. Ситуација да политичари и политичке институције представљају камен спотицања сарадње између народа на Балкану је свакако разочаравајућа.

Уколико овде додамо податке који се односе на Србију (подаци су из 2010. године) и на поверење које имају владајућа коалиција и опозиционе странке може се видети сва комплексност овог проблема. Наиме, на основу Табеле бр. 24 може се видети да то поверење није ни близу задовољавајућег.

---

21 David W. Lovell, „Lying and Politics“, *Politics and Morality*, (edited by Igor Primoratz), Palgrave Macmillan, New York, 2007, стр. 189-208.

Графикон бр. 4:
Актери и сарадња на Балкану

Извор: Љубиша Митровић, „Сличности и разлике у перцепцији квалитета међуетничких односа, регионалног идентитета и односа актера према евроинтеграцијским процесима на Балкану“, *Културни и етнички односи на Балкану – могућности регионалне и европске интеграције* (приредили: Љубиша Митровић, Драгољуб Б. Ђорђевић, Драган Тодоровић), Филозофски факултет, Ниш, 2006, стр. 271.

Табела бр. 24:

Колики је степен поверења грађана Србије у политичке партије?

Владајућа коалиција

Одговор	процент
Велики	1.9 %
Осредњи	26.8 %
Мали	29.7 %
Никакав	37.6 %
Без одговора	4.1 %
Укупно	100 %

опозиционе странке

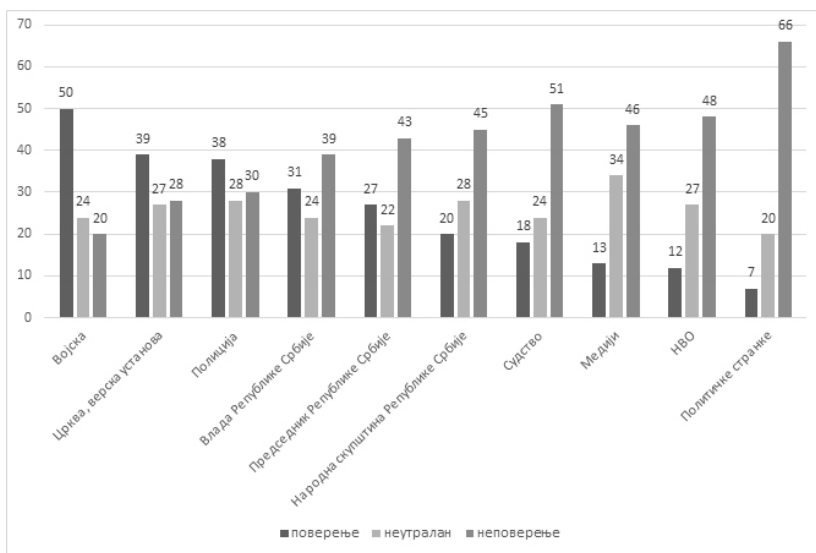
Одговор	процент
Велики	5.4 %
Осредњи	30.8 %
Мали	31.4 %
Никакав	28.6 %
Без одговора	3.8 %
Укупно	100 %

Извор: Дарко Маринковић, „Синдикати и политичке странке у транзицији“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 2/2010, стр. 54-55.

Поверење грађана у опозиционе странке нешто је веће него у владајућу коалицију, али оно што се може рећи и за једне и за друге је да око 2/3 грађана има мало или нимало поверења у њих. Сви ови подаци не говоре нимало у при-

лог томе да грађани сматрају своје политичаре моралним и одговорним особама, што даље само намеће нове изазове у постојању морала унутар политичке сфере. Истраживање ЦЕСИД-а из 2015. године такође указује на неповерење грађана у главне српске институције (погледати Графикон бр. 5).

Графикон бр. 5:
Поверење грађана Србије у институције

Истраживање јавног мњења – активизам грађана у Србији, 30. јун 2015, доступно на http://www.cesid.rs/images/1435673940_CeSID_USAID%20Aktivizam_gra%C4%91ana_Srbije,%20JUNE%2030%20MC%20v2.pdf, датум приступа 31. 12. 2016.

Овде се налази и истраживање које је спровео Институт за политичке студије 2016. године, а које показује сличне резултате када се ради о поверењу грађана у кључне институције Републике Србије (видети детаљније Табелу бр. 25). Према овом истраживању грађани Републике Србије имају најмање поверења у невладине организације, синдикате, медије и политичке партије. Када се ради о поверењу грађана у Владу РС, председника и Народну скупштину РС може се констатовати да ни оно није на задовољавајућем нивоу. Највише поверења су добили Војска Србије, Српска православна црква и образовни систем.

Табела бр. 25:
 Поверење грађана Србије у кључне институције према истраживању Института за политичке студије –
 2016. година

	Влада РС	Председник РС	Народна РС скупштина	Судство	Полиција	Војска Србије	Тужилаштво	Образовање	Агенције за безбедност	Владине агенције	Политичке партије	Синдикати	Медији	Српска православна црква	Здравство	Невладине организације
Имам велико поверење	9.5%	7.7%	7%	6.6%	9.2%	22.4%	4.9%	13.1%	6.4%	5.3%	3.9%	2.6%	3.7%	21.2%	10.4%	2.3%
Углавном имам поверење	27.6%	24.8%	25.7%	26.2%	31.4%	41.2%	25.5%	42.5%	26.3%	18.9%	16.9%	21.3%	22.7%	34.7%	42.4%	23.5%
Углавном немам поверење	30.9%	27.7%	33.3%	36.9%	35.7%	21.3%	38.3%	23.4%	35.3%	36.3%	34.4%	37.7%	38.1%	21.2%	28.8%	32.7%
Уопште немам поверење	24%	31.9%	27.1%	24.2%	19.2%	9.9%	23.4%	8.5%	20.7%	27.1%	38.9%	29.5%	30.4%	14.8%	14.7%	31.7%
Немам став	7.9%	7.9%	6.9%	6%	4.4%	5.3%	8%	12.6%	11.2%	12.4%	6%	9%	5.1%	8.1%	3.7%	9.6%
Укупно	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	99%	100%

Извор: Истраживање Института за политичке студије – 2016. година

Истраживање Института за политичке студије такође показује да грађани Србије у великој мери верују да политичари наступају са скривеним мотивима, не откривајући праве разлоге за своје поступке (видети Табелу бр. 26). Самим тим указује се на проблем транспарентности на нашој политичкој сцени, што даље говори о потреби да грађани треба да буду што информисанији о најактуелнијим политичким проблемима.

Табела бр. 26:
 Политичари нам обично не говоре о томе који су прави мотиви
 иза њихових одлука

	Фреквенција	Процент
Сигурно нетачно	32	2.7%
2	18	1.5%
3	28	2.3%
4	33	2.8%
5	45	3.8%
6	147	12.3%
7	71	5.9%
8	79	6.6%
9	91	7.6%
10	124	10.4%
Сигурно тачно	485	40.6%
НЗ БО	41	3.4%
Total	1.194	100%

Извор: Истраживање Института за политичке студије – 2016. година

Генерални закључак који се може извести из свих ових података јесте да су политичке партије у великој мери подбациле када се ради о поверењу грађана. Одредити шта је то што представља легитиман политички систем није нимало лако. Јирген Хабермас [Jürgen Habermas] говорећи да систем права треба бити у складу са „принципом етике дискурса“, каже да су ваљане само оне норме делања које прихватају сви учесници рационалних дискусија и све особе на које би оне могле икада да утичу, што чини минимум нормативних институционалних услова за легитиман политички систем.²²

22 Вељко Дубљевић, „Филозофија права Јиргена Хабермаса”, *Правни живот*, 14/2009, стр. 595-609.

Треба свакако поменути и Мартина Холиса [Martin Hollis] који сматра да је политика „уметност компромиса“²³. Основна морална дилема политике произилази из чињенице да политички актери доносе одлуке које се тичу различитих друштвених група. Политичар, суочен са супротстављеним интересима, захтевима и обавезама, принуђен је да прави компромисе.

То доводи до тога да један део обавеза увек, барем делимично, остаје неиспуњен до краја. Због тога су политичари принуђени да развијају вештину проналажења најмање неповољног решења да би изашли на крај са овим проблемом, што увек оставља простора да неке групе остају незадовољне одлукама политичара са легитимно оправданим осећајем да су изневерили њихово поверење.

---

23 Garrett Cullity, „The Moral, the Personal and the Political“, *Politics and Morality*, (edited by Igor Primoratz), Palgrave Macmillan, New York, 2007, стр. 57.

НЕОИМПЕРИЈАЛНО УСЛОВЉАВАЊЕ СРБИЈЕ

НАТО снаге су 24. марта 1999, на челу са САД, отпочеле напад на Савезну Републику Југославију. Клинтон [William Jefferson Bill Clinton] је овај напад оправдавао потребом да се заустави етничко чишћење и донесе стабилност Источној Европи: „Не можемо да одговоримо на такве трагедије свуда, али када етнички конфликт прерасте у етничко чишћење, што можемо да разликујемо, онда морамо да покушамо, што и јесте јасан случај са Косовом.“²⁴

Ове интервенције су окончане након 78 дана 10. јуна 1999. склапањем војно-техничког споразума и повлачењем југословенских војно-безбедносних снага са простора Косова и Метохије. „Милосрдни анђео“ је иза себе оставио велики број мртвих, рањених, избеглих, уништену инфраструктуру, школе, цркве, медијске куће, а при чему су употребљавана недозвољена средства (касетне бомбе, осиромашени уранијум...). Приликом бомбардовања Србије процењује се да је изручено 10-15 тона осиромашеног уранијума, који итекако има утицаја на живот и здравље становништва и данас.

Србија се на почетку 21. века нашла суочена са многобројним изазовима који се намећу на путу њеног развоја, а који се одвијао под паролом „безалтернативних европских интеграција“. Поимање европских интеграција као безалтернативног пројекта доводи Србију у положај да мора да се повинује бескрајној листи захтева које мора да испуни. И поред многобројних захтева које је већ испунила свакодневно

---

24 Ноам Чомски, *Нови милитаристички хуманизам – лекције Косова*, Филип Вишњић, Београд, стр. 9.

се намећу нови. Проблем Косова и Метохије свакако данас представља горуће питање. Притисци на Србију када се ради о статусу Косова и Метохије су и даље присутни и представљају кључно питање које према званичницима ЕУ Србија мора да реши на свом путу европских интеграција. Пресудни квалитет Косова и Метохије јесте положај унутар централне територије Балкана, чији су геополитички атрибути пресудно важни за свакога ко има амбиције да овај део Европе стави под своју контролу.²⁵

Имајући ово у виду Србија на свом путу међународних интеграција мора бити свесна да европске интеграције, ма колико биле значајне нису безалтернативне и да она мора бити отворена и за алтернативни пут развоја. Да би била примљена у ексклузивни клуб земаља Европске уније она мора стално изнова испуњавати нове услове. При том се заборавља да је контрола која се врши над земљама које желе да постану чланице ЕУ вештачка и неконзистентна. Двоструки аршини су нарочито видљиви приликом ЕУ интеграција на простору Југоисточне Европе, као што су нпр. скоро безусловни улазак Румуније и Бугарске. Подсетимо се само случаја Бугарске која је на свом путу интеграција усвојила вештачки, огроман број закона, без било каквог осврта на друштвено-историјски миље и могућност њихове примене, при чему су неки од њих били усвојени на енглеском језику. Тежити ЕУ не значи уједно и бољитак за друштвено-економски развој.

„Србија неспособна да препозна Европу у себи, јалово жуди за Европом изван себе.“²⁶ Бжежински [Zbigniew Brzezinski] јасно указује да ће се тенденција да се на ЕУ гледа као на један од најзначајнијих америчких мостобрана на евроазијском континенту временом смањивати, али да се она никада неће у потпуности изгубити јер ће се без трансатлантских веза амерички примат на овим просторима изгубити.²⁷ У том контексту је разумљив пројекат разградње Србије која би у ЕУ на крају била примљена као сателитска држава. С

25 Миломир Степић, *Косово и Метохија – постмодерни геополитички експеримент*, Институт за политичке студије, Београд, 2012, стр. 66.

26 Милош Кнежевић, *Неизвесни прелазак – демократија и транзиција*, Институт за политичке студије, Београд, 2012, стр. 43.

27 Збигњев Бжежински, *Велика шаховска табла*, ЦИД, Подгорица, 2001, стр. 57-59.

тим у вези треба истаћи да је Миломир Степић у праву када указује да иако је до недавно изгледало као прворазредна псеудонаучна јерес, бројни геополитички индикатори упућују на закључак да би будућа српска позиција могла да потврди стереотип таласократског Запада о руском експоненту на југоистоку Европе. „У првој фази српски чинилац имао би незахвалну улогу ноге у балканским вратима која још нису затворила празнину у америчком доминирању Европом, потом би се његова и даље деликатна функција трансформисала у део стратешког проруског трансбалканског клина за пробијање америчког обруча око Русије и демонтирање америчког трансатлантског мостобрана у Европи...“²⁸ Европске интеграције могу да допринесу развоју али то не мора бити случај. Све у зависности од начина на који се овај процес посматра. У том смислу, треба пре свега водити рачуна о националном интересу, а затим у складу са њим формулисати стратегију међународних интеграција. Те интеграције не смеју значити међусобну искључивост, тј. да се укључивањем у токове европских интеграција морамо одрећи Евроазије. Србија би своје место требала да потражи управо у повезивању Истока и Запада.

---

28 Миломир Степић, „Геополитичност ширења Европске уније и положај Србије”, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 1/2010, стр. 40.

И НА КРАЈУ...

ЗНАЧАЈ ДЕМИТОЛОГИЗАЦИЈЕ И ДЕМИСТИФИКАЦИЈЕ САВРЕМЕНОГ ДРУШТВА

Сумирати закључке представља незахвалан посао. Овако нешто постаје теже тим пре што, како Ноам Чомски наводи, свет јесте једно компликовано место јер све што се посматра може да се сагледа на више начина, при чему ће се увек добити различити одговори у зависности од тога који се приступ изабере. Због тога је неопходно изабрати критички приступ савременог друштва уз стално преиспитивање готових одговора. Ова монографија пре свега има циљ да укаже на значај демитологизације и демистификације у савременом друштву. Како би се одговорило на постављени циљ монографија је подељена на шест међусобно повезаних целина који систематски обрађују кључна питања везана за постављени циљ.

У првом делу монографије обрађује се однос између политике и морала. Овај однос представља вечити проблем којим се не баве само теоретичари већ и „обични грађани“ током читаве људске историје. Основни проблем којим се овај део монографије бави јесте трагање за одговором на вечито питање: да ли ова два феномена (политика и морал) могу постојати заједно? Одговор на ову дилему треба тражити у неопходности постојања морала унутар политике. Морал треба да постоји у политици, јер само моралан човек може бити добар политичар, ма колико то тешко било оствариво. То је једини начин да се осигура да се државом руководи у интересу грађана. Губитак поверења у политичаре представља један од основних разлога демократског дефицита у савременом друштву.

Други део монографије се бави анализом политичког мита и феномена неолибералног отуђења човека. Проучавање митолошког у сфери политике представља веома значајно поље истраживања. Овде се посматра политички мит као један од веома моћних извора друштвеног и политичког отуђења човека у савременом друштву. Поред позитивних функција политички митови се често злоупотребљавају ради постизања одређених циљева. Њихова снага се огледа у томе што политички митови не само да могу да сакрију одређене ствари, већ могу истовремено и да их мистификују, учинивши их на тај начин допадљивим ширем јавном мњењу. Тиме се замагљује право значење ствари при чему се оно што је у суштини лоше чини пожељним, чак неопходним.

У трећем делу монографије разматран је проблем националне државе и националног идентитета у контексту савремених друштвених процеса. Држава представља свакако један од најзначајнијих облика друштвеног и политичког организовања друштва, који је одувек чинио значајно место политиколошких и социолошких анализа. Интересовање за државу током историје је варијало да би крај XX века био обележен њеним великим повратком. Држава се устоличила као једна од најважнијих елемената друштвеног и политичког живота. Данас је готово немогуће замислити начин на који би друштво функционисало без постојања државе. Глобализација, транзиција, вртоглави развој технологије, социјални конфликти и многи други савремени друштвени процеси свакодневно утичу на институционалну организацију друштва, али и на друштво уопште. Ово уједно доводи до тога да се држава у савременом друштву нашла суочена са многобројним изазовима. Овај период је обележен јачањем наднационалних облика идентификације, као што су на пример европски идентитет или идентификација са човечанством. Национална држава, међутим, и поред бројних песимистичних предвиђања наставља да постоји и тешко је предвидети тренутак када ће она бити превазиђена.

У четвртном делу монографије истраживано је политичко и економско насиље неоимперијалне праксе у савременом друштву. У овом делу приказујемо како главни проблем развоју демократије у савременом друштву представља

неоимперијална пракса. На делу је Нови светски поредак у коме доминирају глобалистичка идеологија и неоимперијалне тежње. Имајући у виду да се сила данас не може више отворено употребљавати развијени су бројни механизми како би се њено коришћење приказало оправданим, па чак и демократским. Ту долазимо до проблема злоупотребе демократије у циљу оправдавања различитих облика политичког и економског насиља.

Пети део монографије у фокус ставља положај словенских народа у савременом друштву испитујући могућности њихове међусобне сарадње. Сарадња словенских народа у савременом добу често наилази на различите реакције од стране Запада и на њу се неретко гледа као на средство остваривања доминације Русије. То је уједно у један од разлога због чега овај део монографије започињемо анализом положаја Русије у Новом светском поретку, као и истраживањем привлачности и значаја евроазијских интеграција. Србија у савременој геополитичкој и геостратешкој позицији води спољну политику неутралности између два супротстављена геополитичка концепта – евроатлантизма и евроазијства. Овде се оправдано поставља питање да ли је и у којој мери на дугорочном плану ова политика остварива или ће ипак на крају Србија морати да се приклони једној од геополитичких опција.

У шестом делу монографије дат је социјални, економски и политички осврт на процес приватизације у Србији са аспекта критике неолибералног модела друштвеног развоја. Ту указујемо пре свега на последице које је приватизација оставила за собом, као и на неоимперијална условљавања којима је Србија изложена у савременом друштву.

На крају треба истаћи да се неолиберализам данас успоставио као дефинишућа политичко-економска парадигма нашег времена. Кључан проблем који се јавља је што се овај модел друштвено-економског развоја покушава наметнути свуда и по сваку цену. Тамо где неолиберална теорија наиђе на препреку наступа неоимперијална пракса. Оно што треба истаћи је да не постоји универзални модел друштвено-економског развоја, већ да је свака земља посебна и да поседује своје духовне, културне и историјске специфичности којима

треба прилагодити одговарајући модел развоја. Не може се узети један јединствени модел и вештачки применити на силу надајући се да ће баш он свуда и увек довести до решавања проблема. Напротив, тиме ће се проблеми само гомилати.

Неолиберализам у великој мери ствара социјалне неједнакости које онемогућавају остваривање демократије. Велике корпорације у таквом друштву имају прилике и могућности да утичу на политичке процесе путем финансирања. Неолиберални облик демократије се оријентише на тржиште и профит при чему, уместо грађана, производи потрошаче.

Глобална тржишна економија представља подручје у коме се на најбољи начин може видети деловање ових фактора. Оно што се веома често назива као ширење слободне тржишне економије је управо супротност од тога. Глобализација се у великој мери користи од стране моћних влада које желе да наметну свој утицај широм света.

Неолиберални концепт глобализације свакако није пут којим треба поћи. Неолиберализам се као облик организације друштва показао као потпуни промашај. Велике економске силе на челу са Сједињеним Америчким Државама свакодневно демонстрирају његове слабости. Процес глобализације се данас налази у фази тзв. финансијског глобалног капитализма који је на стакленим ногама. О његовој неуспешности сасвим лепо сведоче таласи глобалне економске кризе од којих нису имуне ни најразвијеније државе света. Стратегија којом се велике силе користе се може сасвим адекватно дефинисати термином „доктрина шока“ која доводи до настанка „капитализма катастрофе“ (Наоми Клајн). Оне државе које се великим силама нађу на путу проглашавају се „вирусом“ (Јирген Елзесер) који треба што пре искоренити. Оне су „неспособне“ да саме развијају демократију па им стога у томе треба „помоћи“. Неолиберални модел глобализације, дакле, мора бити замењен моделом „глобализације са људским ликом“ који ће као крајњи циљ имати човека, а не профит. У том смислу је захтев за демистификацијом и демитологизацијом савременог друштва неопходан. Потребно је ствари назвати својим правим именом.

LA NECESSITE DE DEMYTHOLOGISER ET DEMYSTIFIER LE MONDE CONTEMPORAIN

Livrer des conclusions en épilogue d'un ouvrage est souvent une tâche ingrate. Elle l'est d'autant plus car le monde où nous vivons est un endroit complexe. Il est possible d'analyser notre réalité de plusieurs façons, et les conclusions que nous obtenons dépendent nécessairement de l'approche choisie, comme le rappelle Noam Chomsky. C'est précisément la raison pour laquelle il faut adopter une position critique vis-à-vis le monde que nous habitons, et mettre en doute les opinions toutes faites.

Le but de cet ouvrage a été de faire ressortir l'importance de rester attentif aux dangers de la mythologisation et la mystification de la société contemporaine. Pour répondre à cet objectif, les notions-clés de notre thématique ont été traitées systématiquement au fil de six chapitres de notre étude.

Le premier chapitre analyse les rapports entre la morale et la politique, problème essentiel qui a toujours suscité l'intérêt des théoriciens, mais aussi celui des « citoyens ordinaires ». La question principale discutée dans ce chapitre est celle de la possibilité de faire coexister ces deux phénomènes (la politique et la morale). La réponse à ce dilemme consiste à trouver la moralité à l'intérieur de la politique. Même s'il s'agit d'une exigence ambitieuse, nous sommes d'avis que la morale est nécessaire à la politique, car seul un homme moral peut devenir un homme politique responsable. C'est la seule façon d'assurer l'existence d'un gouvernement qui agit dans l'intérêt des citoyens.

Le deuxième chapitre de cet ouvrage traite le mythe politique et le phénomène de l'homme néolibéral aliéné. L'étude du mythe dans la sphère de la politique représente un champ

d'études très important. Ici, le mythe est considéré comme l'une des sources puissantes de l'aliénation sociale et politique dans le monde contemporain. Au-delà des fonctions positives, les mythes politiques sont souvent abusés et mis au service de certains objectifs. La force du mythe en politique réside dans sa capacité de cacher des faits, voire de mystifier certaines idées pour les rendre acceptables et désirables à l'opinion publique. C'est ainsi que le vrai sens des choses devient embrouillé et ce qui est, en vérité, négatif devient souhaitable, ou même nécessaire.

Le troisième chapitre de notre monographie discute la question de l'État national et de l'identité nationale dans le contexte des processus sociaux contemporains. L'État est évidemment l'une des plus importantes formes d'organisation de la société et il occupe depuis toujours une place privilégiée dans les analyses sociologiques et politologiques. L'intérêt que suscite la notion de l'État varie dans l'histoire, mais la deuxième moitié du 20e siècle marque son grand retour. L'État s'est ainsi établi comme l'un des éléments les plus importants dans la vie sociale et politique. Il est aujourd'hui à peu près impossible d'imaginer le fonctionnement d'une société sans l'existence de l'État. La mondialisation, la transition, l'essor vertigineux de nouvelles technologies, les conflits sociaux et d'autres processus ont un impact sur l'organisation institutionnelle de la société, et la société au sens large. Pour toutes ces raisons, le concept contemporain de l'État se trouve face aux nombreux défis. La période actuelle est marquée par l'essor de l'identification supranationale, par exemple l'identité européenne, ou plus largement l'identification à l'humanité. Cependant, malgré les prévisions pessimistes, l'État national continue à exister et il est difficile d'envisager le moment où ce concept sera dépassé.

Le quatrième chapitre s'intéresse à la violence politique et économique produite par la politique néo-impérialiste dans le monde contemporain. Cette partie de notre étude montre que le principal obstacle au développement de la démocratie dans le monde contemporain est précisément la politique néo-impérialiste. À l'heure actuelle, Le Nouvel ordre mondial avec son idéologie globalisante et ses prétentions néo-impérialistes domine définitivement. Par conséquent, cette politique a créé un grand nombre de mécanismes dont le but est de présenter la

violence comme justifiée, ou même démocratique, étant donné qu'il est aujourd'hui impossible de recourir ouvertement à la force. Finalement, ce ne sont que des abus de la démocratie dont le but est d'excuser de diverses formes de la violence politique et économique.

Le cinquième chapitre fait le point sur la position des pays slaves dans le contexte actuel et la possibilité d'une éventuelle collaboration entre eux. Le rapprochement des pays slaves suscite de diverses réactions dans les pays occidentaux, et il est souvent perçu comme un simple moyen qui devrait assurer la domination de la Russie. C'est l'une des raisons pour lesquelles nous avons dédié ce chapitre à l'analyse de la position russe dans le Nouvel ordre mondial, et de l'intérêt potentiel des intégrations eurasiatiques. Sur le plan géopolitique et géostratégique, la Serbie a adopté une politique de neutralité entre les deux concepts opposés de l'euroatlantisme et l'eurasisme. Cependant, il est important de poser la question si cette politique est viable à long terme ou si la Serbie sera finalement obligée de choisir une des deux options géopolitiques.

Le sixième chapitre représente une vue d'ensemble des aspects sociaux, économiques et politiques du processus de la privatisation en Serbie, en adoptant une position critique envers le modèle néolibéral du développement. Nous nous sommes particulièrement intéressés aux conséquences de la privatisation, tout comme aux contraintes néolibérales auxquelles la Serbie fait face aujourd'hui.

Finalement, nous tenons à souligner que le néolibéralisme s'est imposé aujourd'hui comme le paradigme politique et économique définitif de notre temps. Le problème qui en découle est que ce modèle de développement socio-économique s'est imposé partout et à tout prix. Et dans les cas où la théorie néolibérale se heurte aux obstacles, elle est remplacée par la politique néo-impérialiste. Il faut accentuer le fait qu'il n'y a pas de modèle universel de développement, mais que chaque pays est un cas à part, doté de ses propres spécificités culturelles, historiques et spirituelles qu'il faut prendre en compte. Un seul système ne peut pas être artificiellement implémenté en espérant qu'il servira de remède universel. Tout au contraire, une telle perspective ne fait que créer de nouveaux problèmes.

Le néolibéralisme creuse des inégalités sociales qui rendent le fonctionnement de la démocratie impossible. Dans les sociétés néolibérales, ce sont les grandes corporations qui ont l'opportunité et les moyens d'influencer les processus de politique en contrôlant le financement. La démocratie néolibérale, orientée vers le marché et le profit, crée ainsi une société qui n'est plus habitée par des citoyens, mais par des consommateurs.

L'économie du marché globale représente le meilleur exemple du fonctionnement de tous ces éléments. Ce qu'on appelle souvent l'expansion de l'économie du marché libre est en fait exactement le contraire, et la mondialisation est largement exploitée par des gouvernements puissants pour imposer leur influence à travers le monde.

Tout compte fait, le concept néolibéral de la mondialisation n'est certainement pas le chemin à suivre. En tant que forme de gouvernement, le néolibéralisme s'est avéré comme un échec complet. La politique des grandes puissances économiques, dont notamment celle des États-Unis, nous offre quotidiennement des exemples de ses dégâts. Le processus de la mondialisation, qui connaît aujourd'hui une phase dénommée « le capitalisme financier globalisé », paraît de plus en plus comme un colosse aux pieds d'argile. Les conséquences de la crise économique globale, qui touchent même les pays les plus développés, sont sans doute l'une des preuves des effets destructeurs de cette idéologie. Les stratégies employées par les grandes puissances, que l'on pourrait très facilement qualifier comme « les stratégies du choc » ne font que mener vers « un capitalisme du désastre » (Naomi Klein). Les pays qui font obstacle aux intérêts des puissances mondiales sont vite qualifiés des « virus » (Jürgen Elsässer) et doivent par conséquent être éradiqués. Les gouvernements de ces pays-virus « ne peuvent pas assurer le développement la démocratie tous seuls » et ils ont besoin « d'être aidés ». Le modèle de la mondialisation que propose le néolibéralisme doit donc être remplacé par un nouveau principe, une mondialisation « au visage humain », qui aura pour but l'homme et non plus le profit. Dans ce sens-là, il est nécessaire de démystifier et démythologiser le monde contemporain. Il faut commencer par appeler les choses par leur vrai nom.

THE IMPORTANCE OF DEMYTHOLOGIZATION AND DEMYSTIFICATION OF THE CONTEMPORARY SOCIETY

Summarizing the conclusions is an ungrateful task. This becomes more difficult because, as Noam Chomsky stated, world is a very complicated place because everything we see can be seen in many different ways, and as the result we will get different answers depending on the approach we chose. Therefore, it is necessary to choose the critical approach to contemporary society, with constant questioning of answers provided. This monograph is primarily intended to highlight the importance of demythologization and demystification process in the contemporary society. In order to achieve this, monograph is divided into six interrelated parts that systematically analyse key problems related to our primary goal.

The first part of the monograph deals with the relations between politics and morality. Those relations represent one of the eternal problems during the course of human history not only to scholars but also to the ordinary citizens as well. In this part the authors are trying to answer the following question: can this two phenomena (politics and moral) coexist? The answer to this dilemma should be found in the necessity of moral existence within politics. Moral must exist within the politics, because only a moral man can be a good politician, no matter how difficult that task would be. This is the only way to ensure that countries will be governed in the interests of their citizens.

The second part of the monograph deals with the analysis of political myth and the neoliberal phenomenon of alienation of

people. The study of the mythological occurrences in politics is a very important field of research. We analysed political myth as one of very powerful sources of social and political alienation of people in the contemporary society. In addition to their positive function political myths are often misused in order to achieve certain goals. Their strength is reflected in the fact that political myths cannot only hide certain things, but they can also mystify them at the same time, making them more appealing to wider public. This obscuring of the true meaning of things, whereby that what is essentially bad becomes desirable, even necessary.

The third part of the monograph discusses the problem of the nation state and the national identity in the context of contemporary social processes. The state is one of the most important forms of social and political organization of society that always had an important place in political and sociological analyses. The interest for the concept of state through history has varied to the end of the 20th century that was characterized by its great comeback. The state established itself as one of the most important elements of social and political life. Today it is almost impossible to imagine the way in which society would function without the existence of the state. Globalization, transition process, rapid development of technology, numerous social conflicts, and many other contemporary social processes influence daily on the institutional organisation of society, and on the society in general. This provides at the same time numerous challenges to the state. This period is characterized by strengthening of supranational forms of identification, e.g. European identity or identification with humanity. National state despite many pessimistic predictions continues to exist and it is difficult to anticipate the moment when it would be obsolete.

In the fourth part of the book we analyse the political and economic violence of neo-imperial practice in the contemporary society. In this part we underline the neo-imperial practice as one of the most important threats to democratic development. New World Order is present and it is dominated by globalist ideology and neo-imperial praxis. We must bear in mind that brute force can no longer be openly used and this being said we can understand numerous mechanisms which are developed in order to show force as just and even democratic. Here we come to the

problem of abuse of democracy in order to justify various forms of political and economic violence.

The fifth part of the monograph focuses on the position of the Slavic nations in the contemporary society and examines the possibilities of their mutual cooperation. Cooperation of the Slavic nations today caused different reactions among Western countries, and it is often seen as a means of achieving domination of Russia. It is also one of the main reasons why this part of the monograph begins with the analysis of the position of Russia in the New World Order, as well as exploring the attractiveness and the importance of Eurasian integrations. Serbia is trying to implement neutral foreign policy in its contemporary geopolitical and geostrategic position between two opposing geopolitical concepts – Euro-Atlantic and Eurasian. This justifies the question whether and to what extent in the long term this policy is feasible, or will Serbia in the end be forced to conform to one of these options.

The sixth part of the monograph analyses the social, economic and political review of the privatisation process in Serbia from the aspect of the critical approach to neoliberalism. We point out the consequences of the privatisation process, as well as the neo-imperial conditioning of Serbia in the contemporary society.

Finally at the end, it should be noted that neoliberalism today is established as the defining political and economic paradigm of our time. A key problem that arises is that this model of socio-economic development is trying to be imposed everywhere and at all costs. Where neoliberal theory encounters an obstacle neo-imperial practice takes over. We must underline that there is no universal model of socio-economic development; each country has its unique spiritual, cultural, religious and historical characteristics which must be taken into consideration during the choosing of adequate social development model. We cannot use one universal model of development and artificially apply it by force everywhere hoping that it will always lead to solving problems. On the contrary, the problems will pile up.

Neoliberalism largely creates social inequalities that disable democratic development. Large corporations in such societies have the opportunity and ability to influence the political process

through founding. Neoliberal democracy is oriented to the market and profit whereby it creates consumers instead of citizens.

Global market economy is an area where we can see how this factors actually function. What is often referred as the expansion of the free market economy is the exact opposite of that. Globalization is largely used by the powerful governments that want to impose their influence all over the world.

Neoliberal globalization concept is certainly not a way to go. Neoliberalism is a form of social organization which has proved itself as a complete failure. Major economic powers led by the United States daily demonstrate its weaknesses. The globalization process is now in the phase of so-called financial global capitalism that is very fragile. Global economic crises represent major signs of its failure, and even the most developed countries are not immune. The strategy which the great powers use can be adequately defined with the term “shock doctrine” which leads to the formation of the “disaster capitalism” (Naomi Klein). Countries that oppose great powers are stigmatized as a “virus” (*Jürgen Elsässer*) which must be eradicated as soon as possible. They are “incapable” to develop democracy themselves and therefore they need some “help”.

Neoliberal globalization model must be replaced by a model of “globalization with a human face” with the ultimate goal of placing people over profit. In this sense, the demand for demythologization and demystification of the contemporary society is of utmost necessity. We should always refer to these matters using their true name.

ЗНАЧИМОСТЬ ДЕМИФОЛОГИЗАЦИИ И ДЕМИСТИФИКАЦИИ СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА

Подводить итоги – неблагодарное дело. Это осложняется еще и тем, что как Ноам Хомский приводит, мир является одним сложным местом, ибо всё что наблюдается можно увидеть несколькими способами, при чем всегда получим различные ответы в зависимости от выбранного подхода. Поэтому нужно выбрать критический подход современного общества с постоянным перерасмотриванием готовых ответов.

Предлагаемая монография прежде всего преследует цель указать на значимость демифологизации и демистификации в современном обществе. Ради достижения поставленной цели, монография разделена на шесть взаимосвязанных частей, систематически обрабатывающих ключевые вопросы, связанные с поставленной целью.

В первой части монографии рассматривается отношение между политикой и нравственностью. Это отношение является извечной проблемой, которой занимаются не только теоретики, а и «обыкновенные граждане» в течение всей человеческой истории. Основная проблема, затрагиваемая в этой части монографии, поиск ответа на извечный вопрос – могут ли эти два феномена, политика и нравственность, существовать вместе? Ответ на эту дилемму надо искать в необходимости существования нравственности в рамках политики. Нравственность должна существовать в политике, ибо только нравственный человек может быть хорошим политиком, сколько бы это ни было тяжело реализуемо. Это

единственный способ обеспечить, чтобы государством руководили в интересах граждан.

Вторая часть монографии посвящена анализу политического мифа и феномена неолиберального отчуждения человека. Изучение мифического в сфере политики представляет весьма значительное поле исследования. Политический миф здесь рассматривается как один из весьма сильных источников общественного и политического отчуждения человека в современном обществе. Наряду с положительными функциями, политическими мифами часто злоупотребляется ради достижения определенных целей. Их сила состоит в том, что политические мифы могут не только прикрыть определенные вещи, а одновременно могут и мистифицировать их, делая их таким образом более привлекательным для более широкого общественного мнения. Таким образом затуманивается настоящая значимость вещей, при чем плохое становится желательным, даже необходимым.

В третьей части монографии рассматривается проблема национального государства и национальной идентичности в контексте современных общественных процессов. Государство является одной из самых значимых форм общественной и политической организации жизни. Оно всегда было значимым местом политологических и социологических анализов. Интерес к государству в течение истории менялся, а конец XX века ознаменовало его большое возвращение. Государство завоевало место одного из важнейших элементов общественной и политической жизни. Сегодня почти невозможно представить, как бы общество функционировало без существования государства. Глобализация, транзиция, стремительное развитие технологии, социальные конфликты и многие другие современные общественные процессы ежедневно влияют на институциональную организацию общества и на общество в целом. Это заодно привело к тому, что государство в современном обществе столкнулось с многочисленными вызовами. Этот период характеризуется усилением таких наднациональных форм идентификации, как европейская идентичность или идентификация с человечеством. Однако, вопреки многочисленным пессимистическим прогнозам, национальное государство продолжает существовать и трудно предвидеть тот момент, когда оно будет превзойдено.

В четвертой части монографии предметом исследования послужило политическое и экономическое насилие неоимпериальной практики в современном обществе. В этой части показывается, что главной проблемой развития демократии в современном обществе является неоимпериальная практика. На деле Новый мировой порядок, в котором доминируют глобалистская идеология и неоимпериальные стремления. Учитывая, что сегодня нельзя открыто использовать силу, развиваются многочисленные механизмы, чтобы ее использование показать оправданным и даже демократическим. Тут приходим к проблеме злоупотребления демократии в целях оправдания различных форм политического и экономического насилия.

Пятая часть монографии фокусируется на положение славянских народов в современном обществе, рассматривая возможности их взаимного сотрудничества. Сотрудничество славянских народов в современную эпоху часто встречает различные реакции Запада и на него часто смотрят как на средство осуществления доминирования России. Это послужило одной из причин, по которым эта часть монографии начинается с анализа положения России в Новом мировом порядке, а также исследованием привлекательности и значимости евразийской интеграции. В современной геополитической и геостратегической позиции Сербия ведет нейтральную внешнюю политику между двумя противопоставленными геополитическими концептами – евроатлантизмом и евроазиатством. Здесь справедливо ставится вопрос, является ли и в какой мере данная политика в долгосрочной перспективе осуществимой или всё же в конце Сербия должна будет примкнуть к одной из геополитической возможностей.

В шестой части монографии дается социальный, экономический и политический обзор процесса приватизации в Сербии с точки зрения аспекта критики неолиберальной модели общественного развития. Здесь прежде всего указываем на последствия приватизации в Сербии, а также на неоимпериальные обусловливания, перед которыми стоит Сербия в современном обществе.

В конце надо подчеркнуть, что неолиберализм сегодня стал определяющей политико-экономической парадигмой на-

шего времени. Ключевой проблемой является то, что данную модель пытаются навязывать повсюду любой ценой. Там, где неолиберальная теория встречает препятствие, там возникает неоимпериальная практика. Не существует универсальной модели общественно-экономического развития, каждая страна специфична и обладает своими духовными, культурными и историческими характеристиками, к которым нужно приспособить определенную модель развития. Нельзя взять одну единственную модель и искусственно применить ее силой в надежде, что она везде и всегда принесет решение проблемы. Совсем наоборот, таким образом проблемы лишь усугубляются.

Неолиберализм в большой степени создает социальное неравенство, препятствующее реализации демократии. Большие корпорации в таком обществе имеют возможность и могут влиять на политические процессы путем финансирования. Неолиберальная форма демократии ориентируется на рынок и прибыль, при чем, вместо граждан, она производит потребителей.

Глобальная рыночная экономика является сферой, в которой лучше всего видно действие данных факторов. То, что часто называется расширением свободной рыночной экономики, на самом деле является ее противоположностью. Глобализацией в большей степени пользуются сильные правительства, желающие навязать свое влияние в мире.

Неолиберальный концепт глобализации во всяком случае не является дорогой, которой следует идти. Неолиберализм как форма организации общества проявил себя как полный провал. Большие экономические силы во главе со Соединенными Штатами Америки ежедневно демонстрируют его слабости. Процесс глобализации сегодня находится в фазе так называемого финансового глобального капитализма, который еле держится. О его провале очень хорошо свидетельствуют волны глобального экономического кризиса, от которых не застрахованы и самые развитые государства мира. Стратегию, используемую великими державами, можно определить термином «доктрина шока», которая приводит к возникновению «капитализма катастрофы» (Наоми Кляйн). Государства, находящиеся на пути великих держав, провозглашаются «ви-

русом» (Юрген Эльзесер), от которого следует как можно скорее избавиться. Такие государства неспособны развивать демократию и поэтому им нужно «помочь». Итак, неолиберальная модель глобализации должна быть заменена моделью «глобализации с человеческим лицом», которая в качестве окончательной цели будет преследовать человека, а не прибыль. В этом смысле необходимо требование демистификации и демифологизации современного общества. Нужно назвать вещи настоящим именем.

ЛИТЕРАТУРА

- Addison Tony, „Post-conflict recovery – New wars and global economy”, *The Globalization of Political Violence – Globalization’s shadow* (eds. Richard Devetak and Cristopher Hughes), London, Routledge, 2008.
- Aguilera Antonio, „Ethics and Violence”, *The Globalization of Political Violence – Globalization’s shadow* (eds. Richard Devetak and Cristopher Hughes), London, Routledge, 2008.
- Алијевић Маша, „Национални идентитет у Европској унији“, *Анали правног факултета*, бр.7, Универзитет у Зеници.
- Андерсон Бенедикт, *Нација: замишљена заједница – разматрање о поријеклу и ширењу национализма*, Школска књига, Загреб, 1990.
- Арежина Сања, „Кинески ‚Нови пут свиле‘ и Балкан“, *Култура полиса*, посебно издање 2015.
- Бабић Благоје, „Економски односи међу словенским земљама“, *Зборник Матице Српске за друштвене науке*, бр. 128, 2009.
- Базић Јован, *Структуралне промене и глобализацијски процеси у савременом друштву*, Српска политичка мисао, Институт за политичке студије, Београд, бр 3-4/2006.
- Барсамиан Дејвид, Чомски Ноам, *Пропаганда и јавно мњење – разговори с Ноамом Чомским*, Рубикон, Нови Сад, 2006.

- Barford Vanessa, „Why are Americans so Angry“, *BBC*, 04. 02.2016., доступно на: <http://www.bbc.com/news/magazine-35406324>
- Baudrillard Jean, *The Evil Demon of Images*, Sydney 1998.
- Bellamy Richard, „Dirty hands and clean gloves: Liberal ideals and real politics“, *European Journal of Political Theory*, Sage, 9 (4) 2010.
- Бек Улрих, „Неолиберални глобализам, сличан је свом заклетом непријатељу марксизму. То је реинкарнација марксизма у облику идеје менаџмента“, „Заблуде глобализма“, *Глобализација*, Осијек-Загреб: Пан Либер, 1999.
- Бек Урлих, *Шта је то глобализација*, Визура, 2003.
- Bennett Anthony, „The Measurement of Privatization and Related Issues“, *How does Privatization Work?*, Routledge, London and New York, 1997.
- Бериша Хатица, „Основна обележја политичког насиља“, *Војно дело*, бр. 2/2013.
- Бжежински Збигњев, *Велика шаховска табла*, Романов, 2001.
- Божиловић Никола, *Социологија културе*, Ниш, Просвета, 1998.
- Божиловић Никола, *Култура и идентитети на Балкану*, Филозофски факултет у Нишу, Ниш, 2007.
- Божиловић Никола, Стевановић Бранислав, „Култура као основ етничких идентитета Балкана“, *Културни и етнички односу на Балкану – могућности регионалне и европске интеграције* (приредили: Љубиша Митровић, Драгољуб Ђорђевић, Драган Тодоровић), Филозофски факултет, Ниш, Институт за социологију, Ниш, 2006.
- Bratić Vladimir, „Examining peace-oriented media in areas of violent conflict“, *The International Communication Gazette*, Sage Publications, 2008.
- Bottici Chiara, *A Philosophy of Political Myth*, Cambridge University Press, New York, 2007.

- Brown J. David, *Conversation on the Edge of Apocalypse*, Palgrave Macmillan, New York, 2005.
- Буквић Рајко, „Вашингтонски консензус и деиндустријализација источне и југоисточне Европе”, *Нова српска политичка мисао*, 07. 01. 2011, доступно на: <http://www.nspm.rs/ekonomska-politika/vashingtonski-konsenzus-i-deindustrijalizacija-istocne-i-jugoistocne-evrope.html>
- Видојевић Зоран, *Куда води глобализација*, Филип Вишњић, Београд, 2005.
- Волцер Мајкл, *Морал и прљаве руке – филозофија, политика и рат*, Албатрос плус, Београд, 2010.
- Вукасовић Дејана, Стојадиновић Миша, „Србија између европских и евроазијских интеграција“, *Србија и евроазијски савез, пријетње* (приредио: Зоран Милошевић), стр. 252-264, Центар академске речи Шабач и Српско одељење међународне словенске академије Београд, 2016.
- Вукчевић Дејана, „Безбедносна политика Европске уније на Балкану”, *Србија – безбедносни и институционални изазови* (приредили: Момчило Суботић, Живојин Ђурић), Институт за политичке студије, Београд, 2009.
- Вулетић Владимир, *Глобализација*, Београд: Завод за уџбенике, 2009.
- Гедис Л. Џон, *Хладни рат – ми данас знамо*, СЛЮ, Београд, 2003.
- Gaddis Lewis John, *The Long Peace – Inquiries Into the History of the Cold War*, Oxford University Press, New York, 1987.
- Гађиновић Радослав, „Насиље Аустроугарске над Србима почетком XX века“, *НБП – Журнал за криминалистику и право*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, бр. 1/2013.
- Гађиновић Радослав, „Појмовно одређење – дефинисање насиља“, *Српска политичка мисао*, стр. 147-164, Институт за политичке студије, Београд, 4/2008.

- Гађиновић Радослав, *Политичко насиље и глобализација*, Библиотека „На трагу“, Београд, 2009.
- Гиденс Ентони, *Последице модерности*, Филип Вишњић, Београд, 1998.
- Глигоријевић Милена, „У потрази за европским идентитетом: улога културне, грађанске и инструменталне компоненте у изградњи европског идентитета“, *Годишњак*, бр. 8, 2012. година, Факултет политичких наука.
- Голубовић Загорка, *Ја и други*, Република, 1999.
- Griffin Ray David. *The New Pearl Harbor – Disturbing Questions about the Bush Administration and 9/11*, Olive Branch Press, Massachusetts, 2004.
- Guelke Adrian *Terrorism and Global Disorder – Political Violence in the Contemporary World*, London: I.B.Tauris & Co Ltd., 2006.
- Деспотовић Љубиша, *Политички митови и идеологије*, Каирос, Сремски Карловци, 2010.
- Деспотовић Љубиша, Ђурић Живојин, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 2/2012.
- Дубљевић Вељко, „Филозофија права Јиргена Хабермаса“, *Правни живот*, 14/2009.
- Dugin Alexander, *Eurasian Mission: An Introduction to Neo-Eurasianism*, Arktos, 2014.
- Ђорић Марија, *Екстремна десница*, Удружење „Наука и друштво Србије“, Београд, 2014.
- Ђурић Живојин, *Модернизација и друштвене промене*, Институт за политичке студије, Београд, 2004.
- Ђурић Живојин, „Социјално-политички осврт на модел приватизације у Србији“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 4/2013.
- Ђурић Живојин, Ајзенхамер Владимир, „Политички систем турске на размеђу између кемализма и исламизма“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 4/2011.

- Ђурић Живојин, Стојадиновић Миша, „Политичко и економско насиље неоимперијализма”, *Ризици и безбједносне пријетње* (приредио: Брацо Ковачевић), стр. 23-30, Универзитет наставника и сарадника, Универзитет у Бања Луци, 2015.
- Ђурковић Миша, „Национални идентитет и либерална демократија” у: Јаел Тамир, *Либерални национализам*, Филип Вишњић, Београд, 2002.
- Елзесер Јирген, Национална држава и феномен глобализације – како можемо да се спасимо из светске економске кризе, Јасен, Београд, 2009.
- Edgley Alison, *The Social and Political Thought of Noam Chomsky*, Routledge, London and New Yourk, 2000.
- Esch Joanne, „Legitimizing the “War on Terror”: Political Myth in Official-Level Rhetoric“, *Political Psychology*, International Society of Political Psychology, 3/2010.
- European Values Study, доступно на: <http://zacad.gesis.org/>
- Zajda Joseph, „Nation Building, Identity and Citezenship Education: Introduction”, *Nation-Building, Identity and Citizenship Education Cross-cultural Perspectives* (eds. Joseph Zajda, Holter Daun, Lawrence J. Saha), Springer, 2009.
- *Закон о приватизацији*, Сл. гласник РС, бр. 38/2001, 18/2003, 45/2005, 123/2007, 123/2007 - др. закон и 30/2010 др. закон, доступно на:
- http://www.crhov.rs/pravnaregulativa/drugi_pravni_akti/ZAKON_o_privatizaciji.pdf
- Zeh Juli, *Die Diktatur der Demokraten: Warum ohne Recht kein Staat zu machen ist*, Körber-Stiftung, 2012.
- Истраживање јавног мњења – активизам грађана у Србији, 30. јун 2015, доступно на http://www.cesid.rs/images/1435673940_CeSID_USAID%20Aktivizam_gra%C4%91ana_Srbije,%20JUNE%2030%20MC%20v2.pdf
- Isaacs William and Kolodny Jules, „The Role of Myths in Critical Education“, *The Journal of Educational Sociology*, American Sociological Association, 8/1948.

- Kamali Masoud, *War, Violence and Social Justice – Theories for Social Work*, ASHGATE, 2015.
- Keane John, *Violence and Democracy*, Cambridge University Press, 2004.
- Кина подржала Путинов модел евроазијске интеграције, *Новости*, 04. децембар 2015,
- <http://www.novosti.rs/vesti/planeta.299.html:579732-Kina-podrzala-Putinov-model-evroazijske-integracije>
- Клајн Наоми, *Доктрина шока – процват капитализма катастрофе*, Самиздат Б92.
- Клаус Вацлав, „Промене система. Осетљива мешавина плана и спонтаности“, Економска политика, Борба, Београд, 1996.
- Кнежевић Милош, *Неизвесни прелазак*, Институт за политичке студије, Београд, 2012.
- Коковић Драган, *Социологија културе*, Академија уметности, Нови Сад, 2004.
- Lovell W. David, „Lying and Politics”, *Politics and Morality*, (edited by Igor Primoratz), Palgrave Macmillan, New York, 2007.
- Лукић Радомир, *Социологија морала*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београдски издавачко графички завод, Београд, 1995.
- Манић Михајло, *Медији у глобалном друштву*, Београд, 2015.
- Маровић Јована, „Европски идентитет“, Матица црногорска, јесен 2009.
- Матић Милан, *Мит и политика расправа о основама политичке културе*, Институт за политичке студије, Београд, 2005.
- Милосављевић Љубинко, *Античка мисао о друштву*, Филозофски факултет у Нишу, Ниш, 2008.
- Милосављевић Љубинко, *Под/стицање слободе*, Филозофски факултет у Нишу, Ниш, 2008.
- Милосављевић Љубинко, *Средњевековна мисао о друштву*, Филозофски факултет, Ниш, 2002.

- Милошевић Зоран, *Будућност националне државе*, Бања Лука: ЈУ Народна и универзитетска библиотека Републике Српске, 2014.
- Милошевић Зоран, „Европска унија и Русија – стратешко партнерство или стратешка заблуда“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 4/2008.
- Милошевић Зоран, „НАТО и медији“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, 2/2008.
- Милошевић Зоран, „Словенски етноцид“, *Печат*, 28. јул 2013. године, доступно на: <http://www.pecat.co.rs/2013/07/slovenski-etnocid/>
- Мировић Александра, Матић Петар, *Изазови и парадокси глобализације*, Београд: Институт за политичке студије, 2007.
- Митровић, Љубиша *Савремени Балкан у кључу геополитике*, Институт за политичке студије, Београд, 2008.
- Митровић Љубиша, *Творци нових парадигми*, Институт за политичке студије, Београд, 2008.
- Mc Guigan Jim, *Neoliberal Culture*, Palgrave Macmillan, 2016.
- Нарочница В. Наталија, „Русија и Словени у свијету промјена – универзалистички пројекти у свјетлости религиозно-филозофских основа историје“, Богословски факултет Српске православне цркве, Београд, 2003.
- Нешковић Слободан, „Неки битнији аспекти политичких процеса и реформи у Републици Србији у условима транзиције“, *Политичка ревија*, стр. 385-408, Институт за политичке студије, Београд, 2/2005.
- Nielsen Kai, „There is No Dilemma of Dirty Hands“, *Politics and Morality*, (edited by Igor Primoratz), Palgrave Macmillan, New York, 2007.
- Новаковић Александар, „Транзиција, реформе и перцепције о реформама – поређење српске и транзиције

- зецмље ИЦЕ“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 1/2012.
- Обреновић Зоран, „Национална држава и изазови глобализације“, *Филозофија и друштво XIX и XX века*, Београд, 2002.
  - Павловић Вукашин, „Држава и демократија“, *Савремена држава: структура и социјалне функције* (приредили: Вукашин Павловић и Зоран Стојиљковић), Факултет политичких наука и Конрад Аденауер Стифтунг, Београд, 2010.
  - Павловић Вукашин, „Савремена држава“, *Савремена држава* (приредили: Вукашин Павловић и Зоран Стојиљковић), Konrad Adenauer Stiftung, Факултет политичких наука, Београд, 2008.
  - Parenti Michael, *The Face of Imperialism*, Paradigm Publishers, 2011.
  - Pew Research Center, 26. 06. 2014., доступно на: <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2014/07/02/most-americans-think-the-u-s-is-great-but-fewer-say-its-the-greatest/>
  - Петковић Слободан, *Злочин у рату, геноцид у миру*, Службени гласник и Друштва Србије за борбу против рака, 2012.
  - Печујлић Мирослав, *Глобализација – два лика света*, Београд: Гутенбергова галаксија, 2002.
  - *Повеља Уједињених нација*, датум приступа: 28. 08. 2014, интернет извор: http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/PROPISI/povelja_un_cir.pdf
  - Pogge Thomas, „Cosmopolitanism and Sovereignty“, *Ethics* 103/1992.
  - Попов Ђорђе, „Утицај транзиције на стање привреде Србије“, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, 1/2013.
  - Primoratz Igor (editor), „Introduction“, *Politics and Morality*, Palgrave Macmillan, 2007.
  - Радушки Нада, „Положај и права националних мањина у Србији у процесу евроинтеграција – демо-

- графско-политиколошки аспект“, *Национални интерес*, Институт за политичке студије, Београд, 2/2014.
- Рајшић Љиљана, „Митови двадесетог века“, *Теме*, 3-4/2000.
  - Расторгујев Валериј, разговарала са Милана Бабић – „Русофобија и славенофибија су близанци: њих спаја у потпуности основан страх“, *Печат*, 4. октобар 2013. година, доступно на <http://www.pecat.co.rs/2013/10/valerij-rastorgujev-politikolog-rusofobija-i-slavenofobija-su-blizanci-njih-spaја-u-potpunosti-osnovan-strah/>
  - Ристић Зоран, Рајковић Данијела, Манчић Светлана, Рајић Драгољуб, *Ефекти приватизације*, Социјално-економски савет Републике Србије, SOLIDAR Suisse/Swiss Labour Assistance SLA – Kancelariја u Srbiji, 2011.
  - Ritzer George, *The McDonaldization of Society*, Thousand Oaks, CA, Pine Forge Press, 1993.
  - Робертсон Роналд, „Глобализација као проблем“ *Глобализација*, Осигек-Загреб: Пан Либер. 1999.
  - Sartre Jean-Paul, „Dirty Hands“, *No Exit and Three Other Plays*, Vintage Books, New York, 1955.
  - Rice Condoleezza, „Campaign 2000: Promoting the National Interest“, *Foreign Affairs*, January/February 2000, доступно на: <http://www.foreignaffairs.com/articles/55630/condoleezza-rice/campaign-2000-promoting-the-national-interest> (датум приступа: 10. 03. 2001. година)
  - Sassen Saskia, „Theoretical and Empirical Elements in the Study of Globalization“, u Rossi, Ino, (Ed.) *Frontiers of Globalization Research: Theoretical and Methodological Approaches*, Springer Link, 2007.
  - Симеуновић Драган, *Политичко насиље*, Радничка штампа, Београд, 1989.
  - Смит Д. Антони, *Национални идентитет*, Библиотека XX век, Београд, 2010.
  - Сол Ралстон Џон, *Пропаст глобализма и преобликовање света*, Архипелаг, Београд, 2011.

- Сорос Џорџ, *О глобализацији*, Самиздат, Б92, 2003.
- Sparrow Rob, „'Barbarians at the Gates': The Moral Costs of Political Community”, *Politics and Morality*, (edited by Igor Primoratz), Palgrave Macmillan, New York, 2007.
- Станчић Вишња, Грубишић Зоран, „Повезаност политичких и економских реформи у процесу транзиције – искуство транзиционих земаља са посебним освртом на Србију“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 3/2011.
- Степић Миломир, „Геополитичка оријентација Србије: евроатлантизам и/или евроазијство“, *Мегатренд ревија*, бр. 2/2005.
- Степић Миломир, *Косово и Метохија – постмодерни геополитички експеримент*, Институт за политичке студије, Београд, 2012.
- Stefan Kadelbach, *Union Citizenship*, Max Planck Institute for Comparative Public Law and International Law, Heidelberg, 24-27. February 2003, цитирано према: Јована Маровић, „Европски идентитет“, Матица црногорска, јесен 2009.
- Стојиљковић Зоран, *Држава и корупција*, Чигоја, Београд, 2013.
- Стојковић Биљана, *Безбедност као предуслов развоја*, Задужбина Андрејевић, 2014.
- Streeck Wolfgang, *Citizenship Under Regime Competition: The Case of the European Union Councils*, European Integration Online Papers, vol. 1, no. 5, 1997.
- Стојадиновић Миша, *Ноам Чомски и савремено друштво*, Институт за политичке студије, Београд, 2014.
- Стојадиновић Миша, „Политичко насиље и демократија у контексту неоимперијалних амбиција великих сила“, *Српска политичка мисао*, vol. 48, бр. 2, Институт за политичке студије, Београд, 2015.
- Стојадиновић Миша, *Потрага за идентитетом*, Институт за политичке студије, Београд, 2012.

- Стојадиновић Миша, „Земље у вртлогу транзиције”, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 4/2009.
- Стојадиновић Миша, „Значај медија за развој културе мира”, *Медији и култура мира на Балкану* (приредили: Бранислав Стевановић, Александра Костић, Љубиша Митровић), Филозофски факултет – универзитет у Нишу, Центар за социолошка истраживања, Ниш, 2010.
- Стојадиновић Миша, „Национални идентитет у доба глобализације”, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, 2/2011.
- Стојадиновић Миша, „Национални идентитет и национална држава у процесу европских интеграција“, *Национални идентитет и међународне интеграције* (приредили: Зоран Милошевић и Живојин Ђурић), Институт за политичке студије, Београд, 2015.
- Стојадиновић Миша, „Питање националног идентитета у XXI веку” *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, 1/2011.
- Стојадиновић Миша, „Политичко насиље и глобализација – изазови развоја демократије”, *Безбедност*, Министарство унутрашњих послова Републике Србије, Београд, бр. 2, 2015.
- Стојадиновић Миша, „Словени, Русија и Нови светски поредак“, *Где ти је држава Каине? – Будућност Словенских држава*, (приредио: Зоран Милошевић), Центар академске речи, Шабац, 2015.
- Стојадиновић Миша, „Политичко насиље и демократија у контексту неоимперијалних амбиција великих сила“, *Српска политичка мисао*, vol. 48, бр. 2, Институт за политичке студије, Београд, 2015.
- Стојадиновић Миша, Милошевић Катарина, „Комуникацијску концепт културе и мултикултурног друштва“, *Наука*, 2-3/2010.
- Стојадиновић Миша, Гордић Миодраг, „Политички мит као облик друштвеног и политичког отуђења“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, 4/2016.

- Стојадиновић Миша, Таловић Рашковић Виолета, „Изазови развоја демократије у савременом друштву: политичко насиље и теорија (не)праведног рата“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, 1/2016.
- Стојановић Ђорђе, „Етичко оправдање за прибегавање сили: праведни мир уместо праведног рата“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, бр. 1/2010.
- Стојановић Ђорђе, Ђурић Живојин, *Анатомија савремене државе*, Институт за политичке студије, Београд, 2012.
- Sharpf Fritz, „Governing in Europe: Effective and Democratic“, Oxford University Press, Oxford, 1999.
- Ступар Мило, „Појам Европског грађанина“, *Филозофија и друштво*, бр. 3/2006.
- Таловић Рашковић Виолета, „Будућност наше мудрости“, *Србија између Истока и Запада* (уредник: Жељко Симић), Беопрес: Београд, 2014.
- Танасић Никола, „Русија и Запад – политика, историја, култура“, *Међународни проблеми*, Филозофски факултет, Београд, бр. 3/ 2005.
- Тод Емануел, *После империје – есеј о распаду америчког система*, Паидеиа, Београд, 2006.
- Траиловић Драган, „Процес изградње националне државе у Кини и формирање ујугурског националног идентитета“, (ДЕЗ)ИНТЕГРАЦИЈА ДРЖАВА И ИДЕНТИТЕТ (Дез)интеграција држава и национални идентитет на почетку 21. века (приредили: Зоран Милошевић Живојин Ђурић), Институт за политичке студије, 2014.
- Трајковић Марко, „О свету права који почива на моралним вредностима“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, бр. 2/2011, стр. 233.
- Tudor Henry, *Political Myth*, Macmillan Education, London, 1972.
- Tymockzo Maria, „Translate Ethics and Ideology in a Violent Globalizing World“, *Globalization, Political*

Violence and Translation (eds. Esperanza Bielsa, Christopher W. Huges), London, Palgrave Macmillan, 2009.

- Уредништво (05. септембар 2014) „Ратнохушкачка пропаганда западних медија: Вашингтон пост”, *Печат*, доступно на: [хтп://www.печат.цо.рс/2014/09/ратнохускачка-пропаганда-западних-медија-васингтон-пост](http://www.печат.цо.рс/2014/09/ратнохускачка-пропаганда-западних-медија-васингтон-пост)
- Falk Richard, *The Great Terror War*, New York: Olive Branch Press, 2003.
- Friedman Milton, *Capitalism and Freedom*, University of Chicago Press, 1962.
- Фукујама Френсис, „Крај историје и последњи човек“, Подгорица: ЦИД, 2002 Харви Дејвид, *Кратка историја неолиберализма*, Медитеран, Нови Сад, 2012 Дејвид Харви, *Кратка историја неолиберализма*, Медитеран, Нови Сад, 2012.
- Harvi Dejvid, *Profit Over People – Neoliberalism and Global Order*, Seven Stories Press, New York, 1999.
- Harvey David, *Seventeen Contradictions and the End of Capitalism*, Oxford University Press.
- Stiven Hawking „Stephen Hawking Says We Should Really Be Scared Of Capitalism, Not Robots”, *Huffpost Tech*, Hawking S. (2015) „Stephen Hawking Says We Should Really Be Scared Of Capitalism, Not Robots”, *Huffpost Tech*, dostupno na http://www.huffingtonpost.com/entry/stephen-hawking-capitalism-robots_5616c20ce4b0dbb8000d9f15 (datum pristupa: 09. 10. 2015. година), доступно на http://www.huffingtonpost.com/entry/stephen-hawking-capitalism-robots_5616c20ce4b0dbb8000d9f15 (datum pristupa: 09. 10. 2015. godina).
- Хелд Дејвид, *Демократија и глобални поредак*, Филип Вишњић, Београд, 1997.
- Хелд Дејвид, *Дебате о глобализацији*, у Зборник радова „Глобализација, мит или стварност“, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2003.

- Хелд Дејвид, *Демократија и глобални поредак*, Филип Вишњић, Београд, 1997.
- Held David and McGrew Anthony, (Eds.), *The global transformations reader: An introduction to the globalization debate*, Cambridge, UK: Polity Press/Blackwell, 2000.
- Heffer Simon, „Rise of the Fourth Reich, how Germany is using the financial crisis to conquer Europe”, *Daily Mail*, 17th August 2011, <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2026840/European-debt-summit-Germany-using-financial-crisis-conquer-Europe.html>
- Цвјетићанин Данијел, „Утицај модела приватизације на друштво у транзицији“, *Социолошки преглед*, бр. 1-2/ 2004.
- Cornell Drucilla, *Defending Ideals – War, Democracy and Political Struggles*, Routledge, New York, 2004.
- Cullity Garrett, „The Moral, the Personal and the Political”, *Politics and Morality*, (edited by Igor Primoratz), Palgrave Macmillan, New York, 2007.
- Chomsky Noam, „A Just War? Hardly“, *Khaleej Times*, May 9, 2006.
- Chomsky Noam, Foreword in *Inside Syria – The Backstory of Their Civil War and What the World Can Expect* by Reese Erlich, Prometheus Books, 2014.
- Chomsky Noam, *Pirates and Emperors, Old and New – International Terrorism in the Real World*, Claremont Research & Publications, New York, 1986.
- Chomsky Noam, *Powers and Prospects – Reflections on Human Nature and the Social Order*, Pluto Press, United Kingdom, London, 1996.
- Chomsky Noam, *Profit over People – Neoliberalism and Global Order*, Seven Stories Press, New York, Toronto, London, 1999.
- Chomsky Noam, „The Soviet Union versus Socialism”, *Our Generation*, Spring/Summer 1986.
- Chomsky Noam, *Hopes and Prospects*, Haymarket Books, Chicago, Illinois, 2010.

- Чомски Ноам, *Година 501 – конквиста се наставља*, Светови, Нови Сад, 1998.
- Чомски Ноам, *Империјалне амбиције – разговори о свету после 9/11* – интервјуи са Дејвидом Барсаманом, Рубикон, Нови Сад, Беокњига, Београд, 2009.
- Чомски Ноам, *Интервенције*, Рубикон, Нови Сад, Беокњига, Београд, 2009.
- Чомски Ноам, *Контрола медија – спектакуларна достигнућа пропаганде*, Рубикон, Нови Сад, 2008.
- Чомски Ноам, *Контролисана демократија*, ЦИД, Подгорица, 1999.
- Чомски Ноам, *Нови милитаристички хуманизам – лекције Косова*, Филип Вишњић, Београд, 2000.
- Чомски Ноам, *Светски поредак, стари и нови*, Студентски културни центар, Београд, 1996.
- Чомски Ноам, „Србија треба да учи од Латинске Америке и да се окрене својој историји”, *Печат*, Београд, 28. јануар 2011.
- Чомски Ноам, *Шта то (у ствари) хоће Америка*, Чигоја, Београд, 1999.
- Чомски Ноам, *Хегемонија или опстанак*, Рубикон, Нови Сад, 2008.
- Тирић Александар, „Евроазијска економска заједница“, Заштита људских и мањинских права у европском правном простору, LXII, 2012.
- Тирић Јована, „Суверенитет у савремено доба“, *Филозофија и друштво*, Београд, 1/2008.
- Шафарик Јозеф Павел, *О пореклу Словена – по Лоренцу Суоровејчком*, Архив Војводине Нови Сад, Словенски институт Нови Сад, 1998.
- Штиглиц Џозеф, *Слободан пад – Америка, слободна тржишта и слом светске привреде*, Нови Сад: Академска књига 2013.
- Штрбац Лорна, *Глобализација и национална култура*, КОЦ, Шид, 2007.
- Walzer Michael, „The Triumph of Just War Theory (and the Dangers of Success)” *Social Research*, International

- Justice, War Crimes, and Terrorism: The U.S. Record, No. 4/ 2002.
- Wallerstein Immanuel, *The Modern World System: An Introduction*, Duke University Press, Durham and London, 2004.
  - Williamson John, „The Washington Consensus as Policy Prescription for Development“, A lecture in the series „Practitioners of Development“ delivered at the World Bank on January 13, 2004, Institute for International Economics.
  - World Military Expenditures and Arms Transfers, датум приступа 18.01.2017, доступно на: <https://www.state.gov/t/avc/rls/rpt/wmeat/2016/index.htm>
  - *World Values Survey*, доступно на: <http://www.wvsevssdb.com/wvs/WVSAanalyzeQuestion>

САДРЖАЈ ТАБЕЛА И ГРАФИКОНА

ТАБЕЛЕ

Табела бр. 1: Наука и савремено друштво	57
Табела бр. 2: Заштита животне средине насупрот економском развоју	96
Табела бр. 3: Политичка акција (истраживање на глобалном нивоу)	97
Табела бр. 4: Недавна политичка акција (истраживање на глобалном нивоу)	98
Табела бр. 5: Који су кључни разлози грађана Србије за политички (не)ангажман	99
Табела бр. 6: Приватно насупрот државном власништву ...	103
Табела бр. 7: Видим себе као припадника своје нације (истраживање на глобалном нивоу)	121
Табела бр. 8: Колико сте поносни тиме што сте грађанин своје државе?	125
Табела бр. 9: Став према европским интеграцијама (2008. година)	127
Табела бр. 10: Војни трошкови (у милијардама америчких долара) 1990-2012.	136
Табела бр. 11: Војни трошкови 2004-2014.	137
Табела бр. 12: Колико су грађани забринути могућношћу избијања рата (одговор на ово питање су дали грађани из 60 земаља широм света)	146
Табела бр. 13: Колико су грађани забринути терористичким нападом (одговор на ово питање су дали грађани из 60 земаља широм света)	147

Табела бр. 14: Колико се слажете са мишљењем да садашња глобална политичка превирања могу да доведу до већих оружаних сукоба у свету (истраживање Института за политичке студије – 2016. година)	148
Табела бр. 15: Колико се слажете са мишљењем да садашња глобална политичка превирања могу да доведу до сукоба на Балкану (истраживање Института за политичке студије – 2016. година)	148
Табела бр. 16: САД представљају државу која се налази изнад свих осталих (истраживање рађено у САД, у %)	178
Табела бр. 17: Политичко опредељење грађана Србије према истраживању Института за политичке студије – 2016. година	194
Табела бр. 18: Војно опредељење грађана Србије према истраживању Института за политичке студије – 2016. година	194
Табела бр. 19: Економско опредељење грађана Србије према истраживању Института за политичке студије – 2016. година	195
Табела бр. 20: Поверење словенских земаља у Европску унију (у %)	198
Табела бр. 21: Европска унија и страх од губитка националног идентитета и културе словенских земаља (у %)	200
Табела бр. 22: Најзначајнији партнери за извоз и увоз словенских земаља	201
Табела бр. 23: Резултати приватизације у Србији у периоду од 2002. до 2011. године	229
Табела бр. 24: Колики је степен поверења грађана Србије у политичке партије?	234
Табела бр. 25: Поверење грађана Србије у кључне институције према истраживању Института за политичке студије – 2016. година	236
Табела бр. 26: Политичари нам обично не говоре о томе који су прави мотиви иза њихових одлука (истраживање Института за политичке студије – 2016. година)	237

ГРАФИКОНИ

Графикон бр. 1: Који је најозбиљнији проблем на свету? ...	95
Графикон бр. 2: Под одређеним условима рат је неопходан како би се постигла правда (у %)	177
Графикон бр. 3: Шта мислите о досадашњем току приватизације?	230
Графикон бр. 4: Актери и сарадња на Балкану	234
Графикон бр. 5: Поверење грађана Србије у институције	235

БИОГРАФИЈА

Др Миша Стојадиновић, научни сарадник

Миша Стојадиновић је рођен 31. 12. 1983. године у Земуну. Основне студије социологије завршио је на Филозофском факултету у Нишу у периоду од 2002. до 2007. године. Докторирао је на Филозофском факултету у Нишу 2012. године на тему *Социолошка релевантност критике глобализације у делима Ноама Чомског*. Запослен је на Институту за политичке студије у Београду, где је уједно и секретар пројекта под називом „Демократски и национални капацитет политичких институција Србије у процесу међународних интеграција“, а који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. Професор је на основним и мастер студијама на Факултету за међународну политику и безбедност. До сада је објавио две монографије и преко 50 научних радова од којих овом приликом издвајамо следеће:

Монографије:

1. Миша Стојадиновић, *Потрага за идентитетом*, Институт за политичке студије, Београд, 2012.
2. Миша Стојадиновић, *Ноам Чомски и савремено друштво*, Институт за политичке студије, Београд, 2014.

Научни радови:

1. Миша Стојадиновић, „Србија пред изазовима“, *Српска политичка мисао*, vol. 25, бр. 3, Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 213-230.
2. Миша Стојадиновић, „Значај медија за развој културе мира“, *Медији и култура мира на Балкану* (при-

- редили: Бранислав Стевановић, Александра Костић, Љубиша Митровић), Филозофски факултет – универзитет у Нишу, Центар за социолошка истраживања, Ниш, 2010, стр. 371-384.
3. Миша Стојадиновић, „Политичке партије, политички идентитет и управљање државом“, *Политичка ревија*, vol. 31, бр. 1, Институт за политичке студије, Београд, 2012, стр. 51-66.
  4. Katarina Milošević, Miša Stojadinović, „Understanding the Contemporary Political Myth Through the Prism of National Identity“, *Facta Universatis, Series: Philosophy, Sociology, Psychology and History*, Vol. 11, No 1, 2012, pp. 77 – 87.
  5. Миша Стојадиновић, „Теоријска анализа социјалних конфликта и њихово испољавање у савременом друштву“, *Конфликти* (приредили: Брацо Ковачевић, Душко Вејновић), АРТ ПРИНТ, Бања Лука, 2012, стр. 253-263.
  6. Miša Stojadinović, Katarina Milošević, „Political Culture and Religion in the Age of Globalization“, *Социолошка ревија*, Списание на здружението на социолози на република Македонија и на Институтот за социологија при филозофскиот факултет, Скопје, vol. 13, No. 1, 2012, pp. 23-42.
  7. М. Стојадинович, „НЕОЛИБЕРАЛИЗМ И НЕОИМПЕРИАЛИСТИЧЕСКИЙ КОНЦЕПТ ГЛОБАЛИЗАЦИИ“, ВЕСТНИК ЧЕРЕПОВЕЦКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА, № 2 (47). Т. 1 · 2013, Череповец. 2013.

Поред објављених радова и монографија његов научни рад се одликује и многим другим активностима, као што су учествовање на округлим столовима и научним конференцијама, као и рад на неким од наших најквалитетнијих научних часописа. Извршни уредник је часописа *Српска политичка мисао* Института за политичке студије у Београду.

Др Живојин Ђурић, научни саветник

Живојин Б. Ђурић, рођен је 1954. године. Завршио Факултет политичких наука у Београд. На истом факултету је магистрирао и докторирао. Од 1980. године запослен у Институту за политичке студије у Београду, сада у звању научног саветника. У више мандата директор је Института. Од заснивања радног односа до данас руководио на више научних пројеката и потпројеката. Оснивач и сада главни и одговори уредник научног часописа *Српска политичка мисао*. Оснивач је и одговорни уредник научног часописа *Национални интерес*.

До сада објавио више десетина научних монографија, студија и чланака у домаћим и страним часописима и зборницима. Организатор и учесник је више научних скупова у земљи и иностранству.

Од научних радова издвајамо, монографије *Народна сувереност и демократски преображај Србије; Модернизација и друштвене промене; Рађање грађанске Србије*. чланке *Политичке институције у процесу модернизације; Модернизација и питање националне државе; корени сербских заблуждених и други*.

Члан у више мандата Матичног одбора за друштвене науке Министарства за науку Републике Србије и члан IPSA.

Сада је руководилац пројекта „Демократски и национални капацитети политичких институција Србије у процесу међународних интеграција“ финансиран од Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије и директор Института за политичке студије.

ИЗВОДИ ИЗ РЕЦЕНЗИЈА

Коауторска књига Мише Стојадиновића и Живојина Ђурића – “Политички митови неолиберализма” вредан је покушај проблематизације неколико најважнијих питања с којима се суочава савремени свет и наше друштво. Одмах на почетку треба нагласити да се аутори труде да питања и проблеме о којима пишу ставе у глобални контекст потпуно свесни чињенице да су узроци тих проблема глобални а да су њихове последице локалне.

Мада у великој мери гаји интердисциплинарни приступ ово је првенствено политиколошка студија па су и теме политиколошке. У књизи се, најпре, расправља однос политике и морала. Упркос различитим гледиштима, за већину грађана јаз између политике и морала представља основни узрок неповерења у политичаре што за последицу има демократски дефицит.

Критика неолиберализама мада представља кључну тему другог дела монографије протеже се као црвена нит кроз читаву књигу. У овом делу се, међутим, неолиберализам на трагу Бурдијеа схвата као специфичан политички мит који има снагу да представи партикуларне интересе као опште, а идеолошке представе као истину. Већ на овом месту се може рећи да је основни циљ ове књиге да послужи разобличавању овога мита, односно демистификацији неолибералног погледа на свет као нужном предуслову људског ослобођења из стага неолибералне глобализације.

Изгледа да аутори верују да је главни механизам и кључна алатка за борбу против неолибералне глобализације национална држава. Управо из тог разлога треће поглавље

се бави изазовима који стоје пред националном државом у доба неолибералне глобализације. Аутори верују да и поред тих изазова национална држава нема алтернативу као облик друштвене организације, али бране поробљавању човека од безличних сила неолибералне глобализације.

Једна од првих жртава такве глобализације која се приказује као специфична неоимперијална пракса је демократија која се повлачи пред насиљем које се прикрива демократским флоскулама. Аутори повезују мета ниво неолибералне глобализације са много конкретнијим и опипљивијим нивоом неоимперијалне праксе САД. Управо критика те праксе и критика насиља које се спроводи наводно у име ширења демократије представља централну тему четвртог поглавља. Опирање овој пракси аутори виде као још један од начина проширења поља слободе.

Механизам за супротстављање овој пракси види се у проналажењу различитих алтернативних видова међународног повезивања и сарадње. У том смислу у петом поглављу испитује се сарадња словенских народа и могућности да се она реализује. Централну улогу у тој сарадњи има Русија као најмоћнија словенска држава и Евроазијски савез који она покушава да успостави. Кључно практично питање за ауторе је да ли би Србија у будућности требало да буде више оријентисана ка евроазијском или евроатланском савезу.

Мада је тиме већ отворено питање положаја Србије у савременом свету, оно централно место добија у последњем шестом делу монографије. Садашња позиција Србије се, пре свега, сагледава као последица транзиције која је у неолибералном кључу и под утицајем евроатланских струја реализована у првим деценијама XXI века. Поражавајући ефекти овог процеса као да сами по себи упућују на закључак да треба одбацити неолибералну глобализацију и њене промоторе. Будућност се види у јачању суверенитета националне државе која на тај начин може помоћи грађанима у остварењу већег степена слободе и материјалног благостања.

Централни закључак књиге је да треба одбацити неолибералну глобализацију и трагати за глобализацијом са људским ликом односно глобализацијом која неће довести у питање људско достојанство, слободу и демократију.

Из реченог је јасно да је књига критика актуелних глобалних процеса и у томе је несумњиво успешна. У одређеној мери она представља и покушај да се укаже на алтернативни пут развоја који се види у јачању државног суверенитета и избору нових савезништва. У том делу она, међутим, није довољно, или није уопште критична, нити се бави могућим ненамераваним последицама таквих избора.

Упркос томе, књига представља важан допринос критици неолибералне глобализације и критике неоколонијалне праксе великих сила заоденуте у плашт борбе за демократију.

Проф. др Владимир Вулетић,
Филозофски факултет, Београд

Јединствено и капитално дело у области политиколошких и социолошких наука, штиво које целовито и проницљиво презентује веома сложене проблеме савременог друштва. Књига „Политички митови неолиберализма“, Мише Стојадиновића и Живојина Ђурића неопходан је прилог не само реткој домаћој литератури већ и међународним напорима истраживача да демитологизирају, демистификују, једном речју разобличе квазивредности савременог света у којем се, пред фаворизујућим интересеима профита као манифестације моћи глобалног света, човек претвара у безличну фигуру Новог светског поретка.

Моћном синтезом најзначајнијих механизма глобализације који као императив стоје пред националном државом, аутори изванредно сагледавају узроке тог изазова и наглашавају снагу наднационалних структура, отворено указујући на њихов допринос глобалној деградацији народа. Неутралност као политичка опција не уклапа се у глобалну неолибералну идеологију праћену демократском реториком. У свеукупној трансформацији света, Стојадиновић и Ђурић указују на неопходност артикулисања кључних интереса Србије, која своју стратегију треба да гради на функционалнијим односима са свим просперитетним економијама света чувајући свој национални идентитет и достојанство као (пред)услове истинске слободе.

Поучно и вредно штиво о вредностима и менама савременог друштва, поуздан и неопходан водич кроз лавиринте друштва тескобе, са оптимистичном визијом оснаженог човека ослобођеног лажних митова.

Проф. др Виолета Галовић,
Факултет за међународну политику
и безбедност, Београд

Монографија „Политички митови неолиберализма“ аутора Мише Стојадиновића и Живојин Ђурића представља значајну критичку анализу савременог друштва. Аутори на самом почетку монографије истичу да циљ књиге није у томе да нуди готове одговоре већ је организована тако да стално поставља питања остављајући на читаоцима да донесу свој крајњи суд и у томе су веома успешни. Основни циљ монографије представља тежња за демистификацијом савремених друштвених процеса у циљу откривања њихове праве природе на који су аутори у великој мери одговорили.

У предговору монографије налази се интервју који су аутори урадили са проф. Аленом Бадјуом, једним од најзначајнијих критичких интелектуалаца савременог доба, у коме је он коментарисао нека од кључних питања којима се ова монографија баве. Ово само по себи говори о актуелности и значају проблема којима се аутори баве у свом раду.

Аутори своју књигу започињу анализом односа између политике и морала који виде као главни узрок демократског дефицита у савременом друштву. У другом делу монографије аутори истичу феномен неолибералног отуђења човека и показују како неолиберализам доводи до урушавања културе, монополизације науке, при чему се профит ставља изнад човека. Трећи део монографије представља истраживање положаја националне државе и националног идентитета у контексту савремених друштвених процеса. Аутори преиспитују како међународне интеграције утичу на суверенитет националних држава, као и на сам национални идентитет. Четврти део можда представља и централно место монографије у коме се аутори баве политичким и економским насиљем неоимперијалне праксе у савременом друштву. Они указују да се демократија веома често злоупотребљава у сврхе оправдања различитих облика политичког и економског насиља. У петом делу аутори преиспитују положај словенских земаља анализирајући могућности њихове међусобне сарадње. Аутори сматрају да евроазијске интеграције представљају значајну алтернативу евроатлантизму и постављају питање у којој мери је на дугорочном плану политика неутралности могућа. У шестом делу аутори дају социјални, економски и

политички осврт на процес приватизације са аспекта критике неолиберализма указујући на његове последице.

Из свега претходно реченог треба истаћи да монографија „Политички митови неолиберализма“ представља значајан допринос у политиколошким и социолошким наукама у домену унапређења теоријско-аналитичког приступа у разумевању глобалног друштва и глобалних процеса. У том смислу рецензент са задовољством препоручује монографију за објављивање.

Проф. др Јован Базић,
Учитељски факултет у Призрену

Монографија „Политички митови неолиберализма“ представља значајно дело, и то како са политиколошког, тако и са социолошког аспекта. Данас је на делу превредновање свега – ненормалног у нормално, неморалног у морално и обратно. Ова монографија има пре свега за циљ демистификацију савременог друштва и тежи да се ствари назову својим правим именом. Глобализација сама по себи не чини да се морално претвара у неморално, али заваљујући њој се сва ова превредновања шире ван граница. У том смислу је значајна ова критичка анализа процеса глобализације у којој се промовише идеално типски безмерни потрошач, који ничим другим није интегрисан у друштво. Аутори нарочито анализирају опасности друштвеног развоја у коме је профит стављен изнад човека.

Посао друштвених научника није да усмеравају већ да разумеју токове ствари или бар да критикују иако се то можда не чини и најисплативијим. Ово је уједно и основни мотив монографије која тежи да поставља питања и да тиме омогући читаоцима да донесу свој сопствени суд о савременим друштвеним процесима.

Монографија уједно представља и критику неолибералног модела транзиције у коме се мењају убрзано културни идоли. Правим идолима се ругамо при чему површност постаје основна карактеристика савременог друштва. У транзиционој културној дифузији обим појма културе се све више своди на индустријску, подложну стандардизацији по цену лишавања основних слобода и неговања различитости. То је један од значајних аспекта којима се монографија бави указујући на гушење културе и монополизацију науке у име неолиберализма.

Прошлост се често кривотвори, мења, приписује другима и највеће жртве су мали народи који постају жртве неолибералних интереса на глобалном нивоу. Ово представља једно од централних тема монографије. Аутори критички анализирају савремене друштвене процесе указујући на двоструке аршине који владају на глобалном нивоу, као и на механизме којима се оправдава употреба силе у савременом друштву.

Имајући све ово наведено рецензент са особитим задовољством препоручује монографију „Политички митови неолиберализма“ аутора Мише Стојадиновића и Живојина Ђурића за објављивање.

Проф. др Љубинко Милосављевић,
Филозофски факултет, Ниш

CIP- Каталогизација у публикацији - Народна библиотека
Србије, Београд

330.831.8

316.334.3

СТОЈАДИНОВИЋ, Миша, 1983-

Политички митови неолиберализма / Миша
Стојадиновић, Живојин Ђурић. - Београд : Институт за
политичке студије, 2017 (Београд : Еселогe). - 292 стр. :
илустр. ; 24 cm

"Монографија ... је настала као резултат рада на Пројекту
Демократски и национални капацитети политичких
институција Србије у процесу међународних интеграција
бр. 179009 ..." --> колофон. - Текст делимично упоредо
на више језика. - Тираж 300. - Белешке о ауторима:
стр. 282-284. - Напомене и библиографске референце
уз текст. - Библиографија: стр. 263-278. - Садржи и:
Уместо предговора: интервју са професором Аленом
Бадјуом.

ISBN 978-86-7419-295-5

1. Ђурић, Живојин, 1954- [аутор]

а) Неолиберализам

COBISS.SR-ID 241015564

Модерна држава је од „демократије“ направила свој главни пропагандни аргумент. Та „демократија“ почива у основи на консензусу који иде у прилог победничком капитализму. Гласање се ту састоји у бирању између неколико нијанси које су све подређене доминантном систему...

Победа светског капитализма и његових слугу у оквиру држава је сасвим природно распламсала класичне империјалне ривалитете. Отимање сировина и пољопривредних ресурса у Африци, као и лудачка експлоатација огромних радничких слојева у Азији, све то увећава апетите супротстављених сила, слично финансијском надметању великих компанија. Немојмо имати ни трунку сумње: ако се ниједна алтернативна визија не супротстави на светском плану овој мулти-империјалној доминацији, ми корачамо право ка свеопштем рату који је у суштини можда и започео...

Изводи из предговора књиге
Професор Ален Бадју

